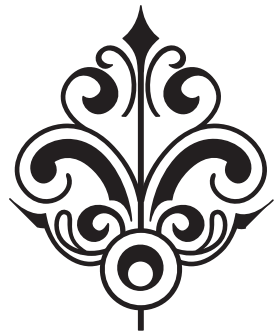
ئىمان ۋە ئىسلام

مەۋلانا خاللىدى بەغدادى

مەسئۇل مۇھەررىر
ھۆسەيىن ھىلمى ئىشىك

ئىمان ۋە ئىسلام

مەۋلانا خالىدى بەغدادى

مەسئۇل مۇھەررىر
ھۈسەيىن ھىلمى ئىشىك

www.hakikatbooks.com

مۇندەرىجە

—I— ھەممە كىشىگە كىرەكلىك بولغان ئىمان [ئىمان ۋە ئىسلام] ...5

—1— باشلىنىش 11

—2— ئىمان ۋە ئىسلام 17

—3— ئىسلامنىڭ ئاساسىي پىرىنسىپلىرى 21

—4— ئىماننىڭ ئاساسىي پىرىنسىپلىرى 28

—5— شەرەفلۇددىن مۇنىرىنىڭ "رەھمە ھۇللاھۇ تائالا" مەكتۇپى:
(سەۋەپلەر بىلەن چىڭ ئىسىلىش كېرەك).....93

(سۇبھانەللاھى ۋە بىھەمدىھى سۇبھانەللاھىل ئەزىم). بۇ دۇئانى ئەتتىگەن ۋە ئاخشام يۈز قېتىم ئوقۇغانلارنىڭ گۇناھلىرى كەچۈرۈلىدۇ. يەنە بىر قېتىم گۇناھ سادىر قىلىشىدىن ساقلىنىدۇ. بۇ دۇئا، (مەكتۇبات تەرجىمىسى) كىتابىنىڭ 307 ۋە 308 مەكتۇپلىرىدا يېزىلغان. پۈتۈن دەرتلەرنىڭ يوقىلىشىغمۇ يايدىلىق.

—I—

ھەممە كىشىگە كىرەكلىك بولغان ئىمان

[ئىمان ۋە ئىسلام]

كىرىش سۆز

بىسمىللاھى رەھمانى رەھىم بىلەن باشلايلى كىتابنى،

ئاللاھنىڭ ئىسمى ئەڭ ياخشى پاناھلىنىش ئورنىدۇر.

نىممەتلىرى ھەددى- ھىسابسىز،

ئەڭ مەرھەمەت قىلغۇچى، ئەپۇ قىلغۇچى رەبتۇر.

ئاللاھۇ تائالا، دۇنيادىكى پۈتۈن ئىنسانلارغا مەرھەمەت قىلىدۇ. مۇھتاج بولغان نەرسىلەرنى ئاپىرىدە قىلىپ، پۈتۈن كىشىلەرگە ئەۋەتىدۇ. ئەبەدىي سائادەتكە ئىرشىدىغان يولنى كۆرسىتىدۇ. نەفسىلىرىگە، ئەسكى دوستلىرىغا، زىيانلىق كىتاپلارغا ۋە چەتئەل رادىيولىرىغا ئالدىنىپ، بۇ سائادەت يولىدىن ئايرىلىپ قالغانلاردىن، ناتوغرا ۋە زالالەت يولىغا يۈز تۇتقانلاردىن، پۇشايمان بولۇپ، گۇناھىنى كەچۈرۈشنى تىلىگەنلەرنى ھىدايەتكە باشلايدۇ. ئۇلارنى ئەبەدىي ئاپەتتىن قۇتقۇزىدۇ. ئازغۇن ۋە زالىملەرگە بۇ نىممەتنى ئىھسان قىلمايدۇ. ئۇلارنى، ئۆزلىرىنىڭ ياخشى كۆرگەن، ناتوغرا يولىدا قويۇپ قويىدۇ. ئاخىرەتتە، جەھەننەمگە كىتىشى كىرەك بولغان مۇسۇلمانلارنى، تەلەپ قىلغانلىرىنى ئۇلارغا ئىھسان قىلىپ، گۇناھلىرىنى كەچۈرۈپ جەننەتكە ئىرشتۇرىدۇ. پۈتۈن جانلىقنى ئاپىرىدە قىلغان، ھەر بىر نەرسىنىڭ، ھەر بىر پەيتتە مەۋجۇت بولۇپ تۇرىشىنى خالىغان، پۈتۈن ھەممە نەرسىنى، قورقۇنچ ۋە دەھشەتتىن قوغدىغان، پەقەت ۋە پەقەت ئاللاھۇ تائالادۇر. ئاللاھنىڭ بۇنداق بىر شەرەپلىك ئىسمىگە سىغىنىپ، يەنى ئۇنىڭدىن ياردەم تىلەپ بۇ كىتابنى يېزىشقا باشلايمىز.

ئاللاھۇ تائالاغا ھەمدۇ سانالار بولسۇن. ئۇنىڭ ئەڭ ياخشى كۆرىدىغان پەيغەمبىرى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا دۇرۇت ۋە سالام بولسۇن. ئۇ بۈيۈك پەيغەمبەرنىڭ پاكىز ئەھلى بەيتىگە ۋە ئادىل، سادىق ھاسابلىرنىڭ ھەر بىرسىگە، خەيرلىك دۇئالار بولسۇن.

ھەمدى ئىيتىش، پۈتۈن نىممەتلەرنىڭ ئاللاھۇ تائالانىڭ ئاپىرىدە قىلىپ ئەۋەتكىنىگە ئىمان كەلتۈرمەك ۋە ئىيتماق دىمەكتۇر. شۇكۇر، پۈتۈن نىممەتلەرنى ئىسلامىيەتكە ئۇيغۇن بىر شەكىلدە ئىشلىتىش دىمەكتۇر.

ئىسلام دىنىنىڭ ئىتىقادى، بۈيرۇقلىرى ۋە چەكلىنىشى ھەققىدە مىكلىغان قىممەتلىك كىتابلار يىزىلغان، بۇلارنىڭ كۆپىنچە بىر قىسمى، چەتئەل تىللىرىغا تەرجىمە قىلىنىپ، ھەر بىر دۆلەتتە يىيىلغان. ئەمما يەنە بىر تەرەپتىن، تەپەككۇرى قاتمال، يىراقنى كۆرەلمەيدىغان كىشىلەر ۋە ئىنگلىز ئىشپىيونلىرىغا ئالدانغان نادان دىنى زاتلار، زىندىقلار، ھەر قىتىم ئىسلامنىڭ پايدىلىق، مەنپەئەتلىك ۋە بۈرمۇلانغان ھۆكۈملىرىگە، يەنى بۈيرۇقلىرىغا، چەكلەشلىرىگە ھۇجۇم قىلىپ، ئۇنى ناپاك قىلىشقا، ئۆزگەرتىشكە، مۇسۇلمانلارنى ئالداشقا ئۇرۇندى.

ھازىر ئىسلام ئالىملىرىنىڭ دۇنيانىڭ ھەر يىرىدە ئىسلام ئىتىقادىنى تارقىتىش، قوغداشقا بولغان ئۇرۇنىشلىرى ھەممە كىشى مىننەتدارلىق بىلدۈرمەكتە. ئىسلامىيەتنى ساھابىلەردىن (ئەسھابى كىرماندىن) ئاڭلاپ، كىتابلارنى يازغان توغرا يولدىكى ئالىملارغا (ئەھلى سۈننەت ئالىملىرى) دىيىلىدۇ. ئەھلى سۈننەت ئالىملىرىنىڭ كىتابىنى ئوقۇمىغان ۋە ياكى چۈشەنمىگەن بىرىنىڭ، قۇرئان كەرىمدىن ۋە ھەدىس شەرىفتىن خاتا مەنىلەر چىقىرىدۇ ۋە بۇ ئۇلارنىڭ نامۇۋاپىق سۆزلىرىدە ۋە يازمىلىرىدا كۆرۈلمەكتە. بۇنداق سۆزلەر ۋە يازمىلار مۇسۇلمانلارنىڭ مۇستەھكەم ئىتىقادى ئالىددا ئىرىپ تۆگەيدۇ، بۇ پەقەت ئۇ كىشىنىڭ نادانلىقىنى كۆرسىتىپ بىرىدۇ خالاس.

ئۆزىنىڭ مۇسۇلمان ئىكەنلىكىنى ئىيتقان ياكى جامائەت بىلەن بىللە جامائەت نامىزى ئوقۇغان بىر كىشىنىڭ ئادەتتە مۇسۇلمان ئىكەنلىكى چۈشۈنىلىدۇ. ئاندىن، ئۇنىڭ بىر سۆزىدە، ماقالىسىدە ياكى بىر ھەركىتىدە، ئەھلى سۈننەت ئالىملىرىنىڭ سۆزلىگەن ئىتىقاد بىلىملىرىگە ماس كەلمەيدىغان بىر ئىش بولسا، ئۇ كىشىدە كۈپۈرلۇق ۋە زالالەتنىڭ بارلىقى سۆزلىنىدۇ. بۇلاردىن ۋاز كىچىشى ۋە تۆۋبە قىلىشى سۆزلىنىدۇ. قىسقا ئەقىللىق قىلىپ، قاتمال چۈشەنچىللىرى بىلەن جاۋاپ بىرىپ ۋاز كەچمىسە،

ئۇنىڭ بۇزۇق ۋە مۇرتەد ئىكەنلىكى، يەھۇدى ئىنگلىزلىرىگە ستىلغانلىقى چۈشىنىلىدۇ. ناماز ئوقۇسا، ھەجگە بارسا، ھەر ئىبادىتىنى ۋە ياخشىلىقلار قىلسىمۇ، بۇ ئاپەتتىن قۇتۇلالمايدۇ. كۈپۈرلۈققا سەۋەپ بولغان نەرسىدىن ۋاز كەچمىگىچە، تەۋبە قىلمىغۇچە مۇسۇلمان بولالمايدۇ. ھەر بىر مۇسۇلمان كۈپۈرلۈققا سەۋەپ بولغان نەرسىلەرنى ئۆگىنىش ئارقىلىق، مۇرتەد بولۇشتىن ساقلىنىشى، كافىرلارنى ۋە مۇسۇلماندەك كۆرۈنگەن زىندىقلارنى ۋە يەنە ئىنگلىز ئىشپىيونلىرىنى تونۇپ يېتىپ، زىياندىن ساقلىنىشى كېرەك.

قۇرئان كەرىمدىن ۋە ھەدىس شەرىفتىن خاتا مەنىلەرنىڭ چىقىرىلىدىغانلىقىنى، شۇنداقلا يەتمىش ئىككى تۈرلۈك بۇزۇق مۇسۇلمانلارنىڭ مەيدانغا كېلىدىغانلىقى رەسۇلىللاھقا "سەللەللاھى ئەلەيھى ۋەسەللەم" خەۋەر قىلىنغان. (بەزىكا) ۋە (ھادىكا) كىتابلىرى، بۇ ھەدىس شەرىفنى (بۇخارى) ۋە (مۇسلىم) كىتابلىرىدىن ئىلىش ئارقىلىق چۈشەندۈرگەن. بۈيۈك دىنى ئالىملار ۋە پروفىسسورلار نامىدا بارلىققا كەلگەن بۇ دىننى بۇرمۇلىغان كىشىلەرنىڭ كىتابلىرىغا، يېغىنلىرىغا ئالدانماسلىق كېرەك، بۇ دىن، ئىمان ئوغرىلىرىنىڭ قىلىنقىغا چۈشۈپ قالماسلىق ئۈچۈن، ئىنتايىن ھوشيار بولماق كېرەك. بۇ نادان مۇسۇلمانلاردىن باشقا، بىر تەرەپتىن كومىنىستلار ۋە ماسونلار، خىرىستىيان مىسيونىرلىرى، شۇنداقلا ئىنگلىزلەرگە ستىلغان ۋاھابىلەر ۋە يەھۇدى زىئونىستلىرى، يېڭى ئۇسۇللارنى ئىشلىتىپ، مۇسۇلمان ئەۋلادلىرىنى ئالداشقا ئۇرۇنۇۋاتىدۇ. ئۇلار توقۇلما يازمىلار، فىلىملەر، تېياتىرولار ۋە رادىيو-تېلۋىزىيون پروگراممىلىرى ئارقىلىق، ئىسلام ۋە ئىمانىنى يوقىتىشقا تىرىشىۋاتىدۇ. ئۇلار بۇ يولدا مىليارىدلىغان لىرا خەجلەيدۇ. ئىسلام ئۇلىمالىرى "راھىمە-خۇمۇللاھۇ تەئالانى" يېزىپ، ئۇلارنىڭ ھەممىسىگە كېرەكلىك جاۋاپلارنى ئالدىنئالا يېزىپ، ئاللاھۇ تائالانىڭ دىنىنى، تىنىچلىق ۋە نىجاتلىقنىڭ يولىنى بىلدۈردى.

بىز ھەقىقى ئالىملاردىن، بۈيۈك ئىسلام ئالىمى، مەۋلانا خالىدى باغدادى ئوسمانىنىڭ "كۈددىسە سىررۇھ" (ئىنتىقادنامە) كىتابىنى تاللىدۇق. بۇ كىتاپ، كەمەھلى مەرھۇم ھاجى فەيزۇللاھ ئەپەندى تەرىپىدىن تۈرۈكچىگە تەرجىمە قىلىنىپ (فەرائىدۇل فەۋائىد) ئىسمى قويۇلغان ۋە ھىجرى -1312 يىلى مىسىردا بېسىلغان. بىز بۇ تەرجىمىنى ئاددىيلاشتۇرىدۇق ۋە ئۇنىڭغا (ھەممە كىشىگە كېرەكلىك بولغان ئىمان) ئىسمىنى قويىدۇق. تۇنجى نەشرى -1966 يىلىدا نەشر قىلىندى. بىز چۈشەندۈرۈشلەرنى، كىتاپتىن ئايرىش ئۈچۈن [ ] ئىچىدە بەردۇق. بۇ

كىتابنىڭ نەشر قىلىنىشىغا نىسىپ قىلغان ئاللاھۇ تەئالاغا چەكسىز ھەمدۇ-سانالار بولسۇن! بۇ تەرجىمىنىڭ ئەسلى نۇسخىسى بولغان فارسچە نۇسخىسى، ئىستانبۇل ئونىۋېرسىتېتىنىڭ كۇتۇپخانىسىدا (ئىبنۇل ئەمىن ماخمۇت كەمال بەي) قىسمىدا (ئىتنادنامە) ئىسمى بىلەن F 2639 نۇمۇرسى بىلەن ساقلىنىۋاتىدۇ. تۇرۇكچە تەرجىمىسى (ھەقىقەت نەشرىياتى)، (ئىمان ۋە ئىسلام) ئىسمى بىلەن بېسىلدى.

(دارۇل-مۇختار) كىتابىنىڭ يازغۇچىسى، پەزىلەتلىك ئالاۋددىن ھاسكەفى "راھىمە ھۇللاھۇتەئالا" كاپىرنىڭ نىكاھى قىسمىنىڭ ئاخىرىدا مۇنداق دەيدۇ: (نىكاھلىق بولغان بىر قىز بالاغەتكە يەتكەندە، ئەگەر ئىسلامنى بىلمىسە ئۇنىڭ نىكاھى بۇزۇلىدۇ. [يەنى مۇرتەد بولىدۇ.] ئاللاھ تائالانىڭ سۈپەتلىرىنى ئۇنىڭغا ئۇقتۇرۇش كېرەك. ئۇمۇ تەكرارلاپ، بۇلارغا ئىشەندىم دېيىشى كېرەك). ئىبنى ئابىدىن بۇنى چۈشەندۈرگەندە مۇنداق دەيدۇ، (قىز كىچىك ۋاقتىدا، ئاپىسى ۋە دادىسىغا باغلانغان ھالدا مۇسۇلمان بولىدۇ. بالاغەتكە يەتكەندە، ئاپىسىغا ۋە دادىسىنىڭ دىنىغا باغلىنىشى داۋام قىلمايدۇ. ئىسلامنى بىلمەي تۇرۇپ، بالاغەتكە يەتسە، ئۇ مۇرتەد بولىدۇ. ئىمان كەلتۈرۈشكە تىگىشلىك ئالتە نەرسىنى ئۇگىنىپ ئۇنىڭغا ئىشەنمىسە ۋە ئىسلام دىنىنىڭ قائىدىللىرىگە ئەمەل قىلىش كېرەك دەپ قارىمىسا، (تەۋھىد كەلىمىسىنى دېسىمۇ، يەنى (لائىلاھە ئىلەللاھ، مۇھەممەدن رەسۇللىلاھ) دېسىمۇ، ئوخشاشلا يەنە مۇسۇلمان ھىساپلانمايدۇ. (ئامەنتۇ بىللاھى...) دېگى ئالتە نەرسىنى ئۇگىنىپ، ئۇلارغا ئىشىنىشى ۋە ئاللاھۇ تائالانىڭ بۇيرۇقلىرىنى ۋە چەكلەشلىرىنى قۇبۇل قىلدىم دېيىشى كېرەك). ئىبنى ئابىدىننىڭ بۇ سۆزلىرىدىن شۇنى چۈشۈنىشكە بولىدۇكى، بىر كاپىر تەۋىد كەلىمىسىنى سۆزلىسە ۋە ئۇنىڭ مەنىسىگە قىسقىچە ئىشەنسە، ئۇ شۇ پەيتىنىڭ ئۆزىدە مۇسۇلمان بولىدۇ. ئەمما، ھەر بىر مۇسۇلمانغا ئوخشاش، مۇمكىن بولغانكى ئەھۋال ئاستىدا، (ئامەنتۇ بىللەھى ۋە مەلائىكەتىھى ۋە كۇتۇبىھى ۋە رۇسۇلىھى ۋەل يەۋمىل ئاخىرى ۋە شەررىھى مىننەللاھى تائالا ۋەلباسۇ بادەلمەۋتى ھاككۇن، ئەشھەدۇئەن لائىلاھە ئىللەللاھ چۈشەدۇ ئەننە مۇھەممەدن ئابدۇھۇ ۋە رۇسۇلۇھۇ) دەپ ئامەنتۇنىڭ ئاساسلىرىنى ئەستە تۇتىشى، مەنىسىنى ۋە ئۇزىگە كېرەكلىك بولغان نەرسىلەرنى ئىسلام بىلىملىرىدىن ياخشى ئۆگىنىشى كېرەك. ئەگەر بىر مۇسۇلمان بالىسى بۇ ئالتە نەرسىنى ۋە ئىسلام بىلىملىرىنى ئۆگەنمىسە ۋە ئىشىنىدىغانلىقىنى ئىيتمىسا، ئەقىل ئىگىسى بولۇپ بالاغەتكە يەتكەندە، مۇرتەد بولىدۇ. ئىمان كەلتۈرگەندىن كېيىن، كىشى دەرھال (ئىسلام بىلىملىرىنى)، يەنى پەرزلەرنى، ھارام نەرسىلەرنى، غۇسلى تاھارەت ئىلىپ نامازنى

ئوقۇشنى ۋە ئەۋرەتلىرىنى يۆگەشنى سوراپ ئۆگىنىشى پەرز قىلىندۇ. بۇ كىشىنىڭ سورىغان ئادىمى چوقۇم ئۆگىتىشى ۋە ھەققى دىن كىتابىنى ئۆگىتىشى پەرز قىلىندۇ. سورايدىغان كىشى ياكى كىتاپ تاپالمىسا ئىزدەپ تېپىشى پەرز قىلىندۇ. ئىزدەپ تاپمىسا كاپىر بولىدۇ. تاپالمىغۇچە بولغان ئارلىقتىكى بىلمىگەنلىكى بولسا كەچۈرۈم قىلىنىدۇ. پەرزلەرنى ۋاقتىدا ئادا قىلمىغان ۋە ھارام يىگەنلەر جەھەننەمدە جازاسىنى تارتىدۇ. بۇ كىتابىمىزدا، ئىمانىنىڭ ئالتە ئاساسىي پىرىنسىپلىرى ھەققىدە مول بىلىملەر بار. ھەر بىر مۇسۇلمان بۇ كىتابنى ياخشى ئوقۇپ، بالىلىرى ۋە پۈتۈن تونۇشلىرىنىڭ ئوقۇشىغا تۈرتكە بولىشى كېرەك. ئەۋرەت بۆلىمىنىڭ -475بىتىدە يېزىلغان.

كىتابىمىزدا ئايەتلەرنىڭ مەنىسىنى يازغاندا (مالەن بۇيرۇلغان) دېيىلدى. (مالەن) دېمەك، (تەپسىر ئالىملىرىنىڭ بىلىشچە) دېمەكتۇر. چۈنكى ئايەتلەرنىڭ مەنىسىنى پەقەت رەسۇلىللاھ "سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم" چۈشەنگەن ۋە ساھابىلەرگە ئېيتقان. تەپسىر ئالىملىرى، بۇ ھەدىس شەرىفلەرنى مۇنافىقلارنىڭ ۋە ئىنگلىز كاپىرلىرىغا ستىلغان زىندىقلارنىڭ، مەزھەپسىز دىن ئادەملىرىنىڭ توقۇپ چىققان ھەددىسلىرىدىن ئايرىپ، تاپالمىغان ھەدىس شەرىفلەر ئۈچۈن، تەپسىر ئىلمىگە ئۇيغۇن بولغان ئاساستا ئايەتلەرنى ئۆزلىرى ئىزاھلىدى. ئەمەلىي تىلى بىلىدىغان، ئەممە تەپسىر ئىلمىنى بىلمەيدىغان دىن بىلمەسلىرىنىڭ چۈشەندۈرگەنلىرىگە (قۇرئان تەپسىرى) دېيىلمەيدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن، ھەدىس شەرىفتە (قۇرئان كەرىمنى ئۆزىنىڭ چۈشەنچىسىگە ئاساسەن ئىزاھلىغانلار كاپىر بولىدۇ) دەپ بۇيرۇلغان.

ئاللاھۇ تائالا ھەممىمىزنى ئەھلى سۈننەت ئالىملىرىنىڭ بىلدۈرگەن توغرا يولدا يۈرۈشكە نەسىپ قىلسۇن! ئىسلام نادانلىرىنىڭ، بۈيۈك ئىسلام ئالىمى دېگەندەك ئىسىم قويۇۋالغان مەزھەپسىزلەرنىڭ، مۇناپىقلارنىڭ ئالدامچىلىقلىرىدىن بىزنى ساقلىسۇن! ئامىن.

ھەقىقەت نەشرىياتى تەرىپىدىن نەشر قىلغان پۈتۈن كىتابلار، ئىنتېرنېت تور ۋاستىللىرى بىلەن دۇنيانىڭ ھەر قايسى جايلىرىغا تارقالدى.

مىلادى يىلى	ھىجرىي شەمسي	ھىجري كامەري
2001	1380	1422

تەنبىھ: مىليونىرلار خىرىستيان دىنىنى تارقىتىشقا، يەھۇدىلەر تالمۇتنى تارقىتىشقا، ئىستانبۇلدىكى ھەقىقى كىتاپ نەشرىياتچىلىقى ئىسلام دىنىنى تارقىتىشقا، ماسونلار بولسا دىنلەرنى يوقىتىشقا ئۇرۇنۇۋاتىدۇ. ئەقلىي، بىلمى، ئىنساپى بارلار، بۇلارنىڭ توغرىسىنى چۈشۈندۇ ۋە بىلىدۇ. بۇنىڭ تارقىلىشىغا يارىدەم قىلىش ئارقىلىق، بارلىق ئىنسانلارنىڭ دۇنيادا ۋە ئاخىرەتتە سائادەتكە ئىرىشىشىگە تۈرتكە بولىدۇ.

بۈگۈنكى كۈندە مۇسۇلمانلار ئۇچ گۇرۇپقا ئايرىلدى. بىرىنچى گۇرۇپ، ساھابىلەرنىڭ يولىدا ماڭغان، ھەقىقى مۇسۇلمانلاردۇر. بۇلارغا (ئەھلى سۈننەت) ۋە (سۈننى) ۋە (فىرقاى ناجىيە)، دوزاختىن قۇتۇلغان گۇرۇپ دەپ ئاتىلىدۇ. ئىككىنچى گۇرۇپ، ساھابىلەرگە دۈشمەن گۇرۇپتۇر. بۇلار شىئە ۋە (فىرقائى دالە)، بۇزۇق گۇرۇپ دەپ ئاتىلىدۇ. ئۇچىنچىسى بولسا، سۈننىلەرگە ۋە شىئەلەرگە دۈشمەن گۇرۇپتۇر. ئۇلار (ۋاھابىي) ۋە (نەجدى) دەپ ئاتىلىدۇ. چۈنكى بۇلار تۇنجى قىتىم ئەرەبستاننىڭ نەجد شەھرىدە مەيدانغا كەلگەن. بۇلارغا (فىرقائى مالۇنە) دەپمۇ ئاتىلىدۇ. چۈكى بۇلارنىڭ مۇسۇلمانلارغا كاپىر دىيىشى، (سائادەيى ئەبەدىيە) ۋە (قىيامەت ۋە ئاخىرەت) كىتاپلىرىمىزدا يىزىلغان. يەيغەمبىرىمىز بۇنداق دىگەنلەرنى لانەتلىگەن. مۇسۇلمانلارنى بۇ ئۇچ گۇرۇپقا ئايرىغانلار، يەھۇدىلەر ۋە ئىنگلىزلەدۇرۇر.

ھەر بىر مۇئمەن نەفسىنى پاكلاش ئۈچۈن، يەنى يارىتىلىشتىكى نادانلىقتىن ۋە گۇناھلىرىدىن پاكلىنىش ئۈچۈن، ھەر ۋاقىت (لائىلاھە ئىللەللاھ) نى ئوقۇشى ۋە قەلبىنى پاكلاش ئۈچۈن، يەنى نەفسىدىن ۋە شەيتاندىن، يامان دوستلىرىدىن، زىيانلىق ۋە بۇزۇق كىتاپلاردىن كەلگەن كۇفۇر ۋە گۇناھلاردىن قۇتۇلماق ئۈچۈن، چوقۇم (ئەستاغفىرۇللاھنى) ئوقۇشى كىرەك. ئىسلامىيەتتە ئويغانغان، گۇناھلىرىغا تۆۋبە قىلغانلارنىڭ دۇئالىرى قۇبۇل بولىدۇ. ناماز ئوقۇمىغان، يالىكاچ ئايالالارغا ۋە ئەۋرىتىنى ياپمىغان ئايالالارغا قارىغان، ھارام يىگەن بىرى، ئىسلام دىنىنى قۇبۇل قىلىشقا ماس كەلمەيدۇ. ئۇنىڭ دۇئالىرى قۇبۇل بولمايدۇ. ئەڭ ئاخىرقى بەتتىكى قوشۇمچى قىسمىنى ئوقۇڭ!

—1—
باشلىنىش

مەۋلانا خالىدى باغدادى ”كاددەساللاھۇ تائالا سىررەھۇل ئەزىز“ كىتابىنى باشلاشتىن بۇرۇن، ئىمانى رەببانى ئەخمەد فارۇقى سەرخەندى ”رەھمەتۇللاھى ئەلەيھىنىڭ“ (مەكتۇبات) كىتابىنىڭ ئۇچىنچى تومىنىڭ ئون يەتتىنچى مەكتۇبىنى يېزىش ئارقىلىق، كىتابىغا زىننەت ۋە بەخت ئاتا قىلماقچى بولغان. ئىمانى رەببانى ”كۇددىسە سىررۇھ“[1] مەكتۇبىدا مۇنداق دېيىلگەن:

مەن مەكتۇبىمنى بىسمىللاھ بىلەن باشلىدىم. بىزگە نىممەتلەرنى ئەۋەتكەن ۋە ئەڭ چوڭ نىممەت بىزنى مۇسۇلمان قىلىش ئارقىلىق شەرەپ قازاندۇرغان ۋە مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۈممىتى قىلىش ئارقىلىق بىزنى قەدىرلىك قىلغان ئاللاھۇ تائالاغا ھەمدۇ-سانالار بولسۇن!

ئىنسان، بۇ نىممەتلەرنى ئەۋەتكەن ئاللاھۇ تائالاغا، كۆچىنىڭ يېتىشىچە شۈكۈر ئېيتىشى، بۇ ئۇنىڭ ئىنسانلىق مەجبۇرىيىتىدۇر. ئەقىل بىلەن بۇيرۇلغان مەجبۇرىيەت بىر قەرىزدۇر. ئەمما، ئاللاھۇ تائالاغا شۈكۈر ئېيتىش ئۇنچىلىك ئاسان ئەمەس. چۈنكى ئىنسان پوقلۇقتىن ئايرىلىپ قىلىنغانلىقى ئۈچۈن، ئاجىز، يارەمگە مۇھتاج، نۇمۇسسىز ۋە كەمتۈچىلىكى بار. ئاللاھۇ تائالا ھەمىشە مەۋجۇت. نۇمۇس ۋە كەمتۈكلەردىن يىراق. ئۇ بارلىق ئەۋزەللىكلەرنىڭ ئىگىسى. ئىنسانلارنىڭ ئاللاھۇ تائالاغا ھېچبىر جەھەتتىن ئوخشاشلىقى ۋە يېقىنلىقى يوقتۇر. بۇنداق تۇرۇمن دەرىجىدىكى قۇللار نۇنداق ئۇلۇغ ئاللاھۇ تائالانىڭ شان-شەرىپىگە ماس كېلىدىغان مىننەتتارلىقنى بىلدۈرەلەمدۇ؟ چۈنكى بەك جىق نەرسە مەۋجۇت بولۇپ تۇرغاچقا، ئۇلار ئۇ نەرسىلەرنى گۈزەل ۋە قىممەتلىك دەپ قارايدۇ. ئەمما، ئاللاھۇ تائالا ئۇ نەرسىلەرنىڭ يامانلىقىنى بىلدۇ ۋە ئۇ نەرسىلەرنى ياقتۇرمايدۇ. بىز شۈكۈر قىلغان ۋە ھۆرمەت قىلغان نەرسىلەر، ياخشى كۆرۈلمىگەن يېقىمسىز نەرسىلەر بولىشى مۇمكىن. دەل مۇشۇ سەۋەپتىن، كىشىلەر ئۆزلىرىنىڭ كەمتۈك ئەقلىي ۋە يېقىننى كۆرۈدىغان كۆز قاراشلىرى بىلەن ئاللاھۇ تائالاغا قارشى شۈكۈر ئېيتىدىغان ۋە ھۆرمەت بىلدۈرىدىغان نەرسىلەرنى تاپالمايدۇ. شۈكۈر ئېيتىشقا ۋە ھۆرمەت قىلىشقا تىگىشلىك ۋەزىپىلەر،ئاللاھۇ تائالا تەرىپىدىن بىلدۈرۈلمىگىچە، ماختاشقا تىگىشلىك

1 ئىمانى رەببانى، 1034 [1624] يىلىدا ۋاپات بولدى.

نەرسىلەر بەلكىم رەزىل نەرسىلەر بولىشى مۇمكىن.

ئىنسانلارنىڭ ئاللاھۇ تائالاغا قارشى، قەلبى، تىلى، ھەركىتى بىلەن قىلىشقا تىگىشلىك بولغان ۋە ئىشىنىشى كىرەك بولغان شۇكۇر قەرىزى، قۇللۇق ۋەزىپىسى، ئاللاھۇ تائالا تەرىپىدىن بىلدۈرۈلىدۇ ۋە ئۇنىڭ ئەڭ سۆيۈملۈك پەيغەمبىرى "سەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم" تەرىپىدىن ئوتتۇرغا قويۇلىدۇ. ئاللاھۇ تائالانىڭ كۆرسەتكەن ۋە بۇيۇرغانلىرىغا "ئىسلامىيەت" دىيىلىدۇ. ئاللاھۇ تائالاغا شۈكۈر ئىيتىش ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىنىڭ يولىغا ئەگىشىش كىرەك. بۇ يولدا ماڭمىغان، بۇنىڭ سىرتىدا قالغان ھەرقانداق بىر شۈكۈر، ھەرقانداق بىر ئىبادەت، ئاللاھۇ تائالا تەرىپىدىن قۇبۇل قىلىنمايدۇ، ياخشى كۆرۈلمەيدۇ. چۈنكى ئىنسانلارنىڭ ياخشى كۆرگەن، گۈزەل دەپ ئويلىغان نەرسىللىرى شۇنچىلىك كۆپ ئىكەنكى، ئىسلامىيەت بۇ نەرسىلەرنى ياخشى كۆرمەستىن سەت دەپ قارىماقتا.

شۇڭا، ئەقلىي بار كىشى، ئاللاھۇ تائالاغا شۈكۈر ئىيتىش ئۈچۈن، مۇھەممەد ئەلەيھىسالامغا ئەگىشىش كىرەك. ئۇنىڭ يولى "ئىسلام دىنى" دەپ ئاتىلىدۇ. مۇھەممەد ئەلەيھىسالامغا ئەگەشكەنلەرگە "مۇسۇلمان" دەپ ئاتىلىدۇ. ئاللاھۇ تائالاغا شۈكۈر ئىتىش، يەنى مۇھەممەد ئەلەيھىسالامغا ئەگىشىشكە "ئىبادەت قىلىش" دىيىلىدۇ. ئىسلام بىلىملىرى دىن ۋە ئىلىمدىن ئىبارەت ئىككى قىسىمدىن تەركىپ تاپىدۇ. دىنده ئىسلاھاتچىلار، دىن بىلىملىرىگە (ئىلمىي بىلىم)، پەن بىلىملىرىگە (ئەقلىي بىلىم) دەپ ئاتايدۇ. دىن بىلىملىرىمۇ ئىككىگە ئايرىلىدۇ:

-1 قەلبى بىلەن ئىتىقاد قىلىشى، يەنى ئىشىنىشى كىرەك بولغان بىلىملەردۇر. بۇ بىلىملەرگە (رۇسۇلى دىن) ياكى (ئىمان) بىلىملىرى دەپ ئاتىلىدۇ. قىسقىسى، (ئىمان) مۇھەممەد ئەلەيھىسالامنىڭ بىلدۈرگەن ئالتە نەرسىگە ئىشەنمەك ۋە ئىسلام دىنىنى قۇبۇل قىلىش ۋە كۆڭۈلۈقىنىڭ ئالامىتى بولغان نەرسىلەرنى سۆزلەشتىن ۋە ئىشلىتىشتىن ئۆزىنى چەتكە ئىلىشتۇر. ھەر بىر مۇسۇلمان، كۆڭۈلۈقىنىڭ ئالامىتى بولغان نەرسىلەرنى بىلىشى ۋە ئۇلاردىن ئۆزىنى چەتكە ئىلىشى كىرەك. ئىمان كەلتۈرگەنلەرگە "مۇسۇلمان" دىيىلىدۇ.

-2 بەدەن بىلەن ياكى قەلب بىلەن قىلىنىدىغان ۋە ئۆزىنى چەتكە ئىلىشقا كىرەكلىك بولغان ئىبادەت بىلىملىرى. قىلىش كىرەك بولغان ۋە ئەمىر قىلىنغان بىلىملەر (پەرز)، ئۆزىنى چەتكە ئىلىش كىرەك بولغان ۋە ئەمىر قىلىنغان بىلىملەر (ھارام) دەپ ئاتىلىدۇ.

بۇلارغا (كۇفرى دىن) ياكى (ئاھكامى ئىسلامىيەت)، (ئىسلامىيەت) بىلىملىرى دەپ ئاتالدى.

ھەممە كىشىگە تۇنجى بۇلۇپ كىرىك بولىدىغان نەرسە، (تەۋھىد كەلىمىسىنى) ئىيتىش ۋە ئۇنىڭ مەنىسىگە ئىشىنىشتۇر. تەۋھىد كەلىمىسى (لائىلاھە ئىللەللاھ مۇھەممەدۇن رەسۇلۇللاھتۇر). بۇنىڭ مەنىسى (ئاللاھ مەۋجۇتتۇر ۋە بىردۇر. مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭ پەيغەمبىردۇر) دېمەكتۇر. بۇنىڭغا ئىشىنىش (ئىمان ئىيتماق) ۋە (مۇسۇلمان بولماق) دېگەنلىكتۇر. ئىمان ئىيتقان كىشىگە (مۇئمىن) ۋە (مۇسۇلمان) دېيىلىدۇ. ئىماننىڭ داۋاملىق بولۇپ تۇرۇشى زۆرۈر. بۇنىڭ ئۈچۈن كۈپۈرلۈققا تۈرتكە بولىدىغان نەرسىلەردىن ۋە كۈپۈرلۈق ئالامىتى بولغان نەرسىلەرنى ئىشلىتىشتىن ئۆزىمىزنى چەتكە ئېلىشىمىز كىرەك.

قۇرئان كەرىم ئاللاھنىڭ كەلامىدۇر. ئاللاھۇ تائالا، جىبرئىل ئەلەيھىسسالام ئىسمىدىكى پەرىشتە ئارقىلىق، قۇرئان كەرىمنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ئەۋەتكەن. قۇرئان كەرىمدىكى سۆزلەر ئەرەپ تىلىدا يېزىلغان. ئەمما، بۇ سۆزلەرنى يانمۇ-يان تىزىپ چىققۇچى ئاللاھۇ تائالادۇر. قۇرئان كەرىمدىكى ئەرەپچە سۆزلەر، ئاللاھ تائالا تەرىپىدىن تىزىپ چىقىلغان ئايەتلەر شەكلىدە، ھەربىر ۋە سۆز شەكلىدە كەلگەن. بۇ ھەربىر ۋە سۆزلەپنىڭ مەنىسى، ئىلاھى كەلاملارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. بۇ ھەربىلەرگە ۋە سۆزلارگە (قۇرئان) دەپ ئاتىلىدۇ. ئىلاھى كەلاملارنى كۆرسىتىدىغان مەنىلەر قۇرئاندۇر. بۇ ئىلاھى كەلام ھىسابلىنىدىغان قۇرئان بىر مەخلۇق ئەمەس. ئاللاھ تائالانىڭ باشقا سۈپەتلىرىگە ئوخشاش ئەبەدىي ۋە مەڭگۈلۈكتۇر. جىبرئىل ئەلەيھىسسالام ھەر يىلى بىر قېتىم كىلىپ، شۇ ۋاقىتقىچە نازىل بولغان قۇرئان كەرىمنى ۋە لەۋھۇز مەھبۇزنى تەرتىپى بويىچە ئوقۇيتى، پەيغەمبىرىمىزمۇ بۇنى تەكرارلايتى. ئاخىرەتكە كىتتىدىغان يىلى، ئىككى قېتىم كىلىپ، بىرلىكتە قۇرئاننى خەتمە قىلدى. پەيغەمبىرىمىز ۋە ساھابىلەرنىڭ كۆپىنچىسى، قۇرئان كەرىمنىڭ ھەممىسىنى ياد ئىلىۋالغان. ئاخىرەتكە كىتتىدىغان يىلى، خەلىپە ئەبۇبەكرى سىددىق، قۇرئاننى يادقا بىلىدىغانلارنى بىر يەرگە توپلاپ، يېزىلغانلىرىنى ئەكىلىپ، پۈتۈن قۇرئان كەرىمنى بىر ۋەكىللەر ئومىكىگە يازدۇرغان. شۇنداق قىلىپ، (مۇسخاف) ناملىق بىر كىتاپ مەيدانغا كەلگەن. 33 مىڭ ساھابى بىردەك بۇ مۇسخافنىڭ ھەر بىر ھەرپىنىڭ نەق جانىدا بولغان-بولمىغانلىقىغا قارار بەرگەن.

ھۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ ئىيتقان سۆزلىرىگە (ھەدىس شەرىف) دېيىلىدۇ. بۇلاردىن مەنىسى ئاللاھۇ تائالا تەرىپىدىن بولغان، سۆزلىرى بولسا مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام تەرىپىدىن بولغان ھەدىس شەرىفلەرگە (ھەدىسى كۇدسى) دەپ ئاتىلىدۇ. بەك كۆپ ھەدىس كىتابلىرى بار. بۇلارنىڭ ئىچىدە (بۇخارى) ۋە (مۇسلىم) كىتابلىرى ئەڭ مەشھۇر.

ئاللاھ تائالانىڭ بۇيرۇغانلىرى ئىچىدە، ئىشىنىشىمىز كېرەك بولغانلىرىغا (ئىمان)، قىلىشقا تىگىشلىك بولغانلىرىغا (پەرز)، ئۆزىمىزنى چەتكە ئېلىشىمىز كېرەك بولغانلىرىغا (ھارام) دېيىلىدۇ. پەرزلەرگە ۋە ھارامларغا (ئاھكامى ئىسلامىيە) دەپ ئاتىلىدۇ. ئىسلام بىلىملىرىدىن بىرسىگىمۇ ئىشەنمىگەنلەرگە (كاپىر) دېيىلىدۇ.

ئىنسانغا ئىككىنچى بولۇپ كېرەك بولىدىغان نەرسە، قەلبىنى پاكلاشتۇر. قەلبې دىگىنىمىزدە، ئىككى نەرسە ئىسىمىزگە كېلىدۇ. كۆكرەك قىسمىمىزدىكى بىر پارچە گۆشكە ھەممەيلەن قەلبې دەيمىز. يۈرەك دەپ ئاتىلىدىغان بۇ قەلبې، ھايۋانلاردىمۇ بار. ئىككىنچى قەلبې بولسا، كۆرۈنمەيدىغان قەلبېتۇر. بۇ قەلبىكە (كۆڭۈل) دېيىلىدۇ. دىنى كىتابلاردا يېزىلغان قەلبې، دەل كۆڭۈلدۇر. ئىسلام بىلىملىرىنىڭ ئورۇنى، قەلبېتۇر. ئىمان ئىيتقان ۋە ئىيتمىغانمۇ دەل مۇشۇ قەلبېتۇر.

ئىمان ئىيتقان قەلبې پاكتۇر. ئىمان ئىيتمىغان قەلبې بولسا مەيىەت ۋە ئۆلۈكتۇر. بىزنىڭ بىرىنچى ۋەزىپىمىز، قەلبىمىزنى پاكلاشتۇر. ئىبادەت قىلىش، نامازئوقۇش ۋە ئىستىخفار ئىيتىش قەلبىمىزنى پاكلايدۇ. ھارام يېيىش، قەلبىمىزنى بۇزىدۇ. پەيغەمبىرىمىز مۇنداق دەيدۇ: (بەك تولا ئىستىخفار ئىيتىڭلار! داۋاملىق ئىستىخفار دۇئاسى ئوقۇغان كىشىنى، ئاللاھۇ تائالا كىسەللىكلەردىن، بارلىق دەرتلەردىن قوغدايدۇ. ئۇ ئەزەلدىن ئويلاپ باقمىغان يەردىن رىزقىنى بېرىدۇ.) ئىستىخفار (ئەستاغفىرۇللاھ) دىمەكتۇر. دۇئالارنىڭ قۇبۇل بولىشى ئۈچۈن، ئوقۇرمەننىڭ چوقۇم مۇسۇلمان بولىشى، گۇناھلىرىغا تۆۋبە قىلىشى، مەنسىنى بىلىشى ۋە ئىشىنىپ تۇرۇپ ئۇنى دىيىشى كېرەك. قارامتۇل قەلبې بىلەن قىلىنغان دۇئا قۇبۇل بولمايدۇ. ئۇچ قېتىم دۇئا قىلغان كىشىنىڭ ۋە بەش ۋاقىت نامازئوقۇغان كىشىنىڭ قەلبى پاكلىنىدۇ ۋە سۆزلەشكە باشلايدۇ. قەلبې بىلەن دىمەگەن، ئېغىزى بىلەن دەپ قويغان دۇئانىڭ ھېچبىر پايدىسى يوق.

ئىسلام دىنىنىڭ بىلدۈرگەن دىنى بىلىملىرى، (ئەھلى سۈننەت) ئۇلىمالىرىنىڭ

كىتابلىرىدا يېزىلغان بىلىملەردۇر. ئەھلى سۈننەت ئالىملىرىنىڭ بىلدۈرگەن ئىمان ۋە ئىسلام بىلىملىرى ئارىسىدا، مەنىسى ئىنىق بولغان (ئاڭلاشلاردىن) يەنى ئايەت كەرىملەردىن ۋە ھەدىس شەرىفلەردىن بىرىگىمۇ ئىشەنمىگەنلەر (كاپىر) بولىدۇ. ئىشەنمەسلىكىنى ساقلىغانلارغا (مۇناپىق) دېيىلىدۇ. ئۇلار بىر تەرەپتىن ئۆزلىرىنىڭ مۇسۇلمان ئەمەسلىكىنى يوشۇرۇشقا تىرىشىدۇ، يەنە بىر تەرەپتىن مۇسۇلماندەك كۆرۈنۈش ئارقىلىق مۇسۇلمانلارنى ئالداشقا ئۇرۇنىدۇ، بۇنىڭغا (زىندىق) دېيىلىدۇ. مەنىسى ئىنىق بولمىغان ناسلارنى خاتا ئىزھلاش ئارقىلىق، خاتا ھالدا ئىشەنسە، ئۇ ھالدا بۇ كىشى كاپىر ھىساپلانمايدۇ. ئەمما، ئەھلى سۈننەتنىڭ توغرا يولىدىن چىقىپ كەتكەنلىكى ئۈچۈن، دوزاققا كىرىدۇ. ئەگەر بۇ كىشى مەنىسى ئىنىق بولغان ناسلارغا ئىشەنگەنلىكى ئۈچۈن، ئازاپتا مەڭگۈلۈك قالمايدۇ، دوزاق ئازابىدىن قۇرتۇلۇپ، جەننەتكە كىرىدۇ. بۇلارغا (بىدئەت ئەھلى) ياكى (زالالەت گۇرپىسى) دېيىلىدۇ. توپلام 72 تۈرلۈك زالالەت گۇرپىسى بار. بۇلارنىڭ، كاپىرلەرنىڭ، مۇرتەدلەرنىڭ قىلغان ئىبادەتلەر ۋە ئىنسانلارغا قىلغان ياخشىلىقلىرى ھەمدە خىزمەتلىرىنىڭ ھىچبىرى قۇبۇل بولمايدۇ، ئاخىرەتتىمۇ كارغا كەلمەيدۇ. ئىتتىقادى دۈرۈس بولغان مۇسۇلمانلارغا (ئەھلى سۈننەت ۋەل جامائەت) ياكى (سۈننى) دېيىلىدۇ. سۈننىلەر ئىبادىتىنى قىلىشتا تۆت مەزھەپكە ئايرىلغان. بۇ تۆت مەزھەپتىكى كىشىلەر بىر-بىرىنىڭ ئەھلى سۈننەت ئىكەنلىكىنى بىلىدۇ ۋە بىر بىرىنى ياخشى كۆرىدۇ. تۆت مەزھەپنىڭ بىرسىدىمۇ بولمىغان بىر كىشى، ئەھلى سۈننەت بولالمايدۇ. ئەھلى سۈننەت بولمىغان بىر كىشى، كاپىر ياكى بىدئەت بولىدۇ، ئىمامى رەببانانىڭ مەكتۇپلىرىدا، بولۇپمۇ بىرىنچى تومىنىڭ 286 نۇمۇرلۇق مەكتۇپىدا ۋە (دارۇل مۇختارنىڭ) ئىزاھ قىسمىنىڭ (زابايىھ) قىسمىدا ۋە (ئەھلى باسائىر لىمۇنكىر ئىنتىقادىسۇلى بىئەھلى مەكابىر) كىتابىداھۆججەتلەردە يېزىلغان. بۇ ئىككى كىتابنىڭ ھەر ئىككىسى ئەرەپ تىلىدا يېزىلغان. ئىككىنچىسى ھىندىستاندا يېزىلغان ۋە نەشر قىلىنغان بولۇپ، 1395 [1975] يىلىدا ۋە ئۇنىڭدىن كىيىن، ئىستانبۇلدا ھەقىقەت نەشرىياتى تەرىپىدىن ofset يولى ئارقىلىق بىر قانچە نەشرى بىسىپ چىقىرىلغان.

تۆت مەزھەپنىڭ بىرىگە نىسبەتەن، ئىبادەت قىلغۇچىلار گۇناھ سادىر قىلسا ياكى قىلغان ئىبادەتلىرىدە خاتالىقلار ئۆتكۈزسىمۇ، ئەگەر تۆۋبە قىلسا قىلغان گۇناھلىرى كەچۈرۈم قىلىنىدۇ. ئەگەر تۆۋبە قىلمىسا، ئاللاھۇ تائالا خالسا ئۇلارنى كەچۈرىدۇ، ئۇلارنى دوزاققا تاشلىمايدۇ. خالسا قىلغان گۇناھلىرىغا ئازاپ-ئوقۇبەت بىرىش

ئەمەس، يەنە ئۇلارنى ئازاپتىن قۇتقۇزىدۇ. قىلىشقا تىگىشلىك بولغان، ھەتتا نادانلارنىڭمۇ ئاڭلىغان ئىنىق پاكىتلەرنىڭ بىرسىگە بولسىمۇ ئىشەنمىگەنلەر دوزاختا مەڭگۈلۈك ئازاپ-ئوقۇبەتتە قالىدۇ. بۇلارغا (كاپىر) ۋە (مۇرتەت) دېيىلىدۇ.

كاپىرلەر كىتابى بار ياكى كىتابسىز دەپ ئىككىگە بۆلىنىدۇ. مۇسۇلمان ئەۋلادى تۇرۇپ، دىندىن چىقىپ كاپىر بولغانلارغا (مۇرتەت) دېيىلىدۇ. ئىبنى ئابباسدىن "راھىمە ھۇللاھۇ تائالا" ئەسسىردە، شىرىك كەلتۈرۈش تۈپەيلىدىن نىكاھى ھارام بولغانلارنى كۆرسىتىش ئارقىلىق، (مۇرتەت، مۇلھىد، زىنىدىق، مەجۇسى، بۇددىست، قەدىمكى يۇنان پەيلاسوپلىرى، مۇناپىق، 72 گۇرۇپتىن ئاشقۇنلىق قىلىپ كاپىر بولغانلار [بەرەھمەن، بۇددىست]، باتىنى، ئىباھى ۋە دۆرزى قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسى كىتابسىز كاپىرلەردۇر). كومىنىستلار ۋە ماسۇنلارمۇ بۇلارغا ئوخشاش. خىرىستىيان ۋە يەھۇدىلەرنىڭ كۆكتىن چۈشكەن ۋە كېيىن ئۆزگەرتىلىپ بۇزۇۋېتىلگەن (تەۋرات) ۋە (ئىنجىل) كىتابلىرىغا ئىمان ئېيتقۇچىلار بولسا كىتابى بار كاپىرلەردۇر. بۇلار ھەر قانداق بىر مەخلۇقتا (ئۇلۇغلۇق سۈپىتى) بارلىقىغا ئىشەنسە، (مۇشرىك) بولىدۇ. ئاللاھۇ تائالانىڭ (سىفاتى زاتىيەسىگە) ۋە (سىفاتى زۇتۇتىيەسىگە) (ئۇلۇغلۇق سۈپەتلىرى) دېيىلىدۇ.

كىتابى بار ياكى كىتابسىز ھەرقانداق بىر كاپىر، ئەگەر ئۇ مۇسۇلمان بولسا دوزاققا كىرىشتىن قۇتۇلىدۇ. گۇناھسىز بىر پاك مۇسۇلمانغا ئايلىنىدۇ. ئەممما، سۈننى بىر مۇسۇلمان بولىشى كىرەك. سۈننى بولىشى كىرەك دىمەك، ئەھلى سۈننەت ئۇلىمالىرىنىڭ بىرسىنىڭ " راھىمە ھۇللاھۇ تائالا" كىتابىنى ئوقۇپ، ئۆگىنىپ، ئىمانى، سۆزلىرى ۋە ئىشلىرى بۇنىڭغا ماس كېلىشى كىرەك دېگەنلىكتۇر. دۇنيادا بىرسىنىڭ مۇسۇلمان بولۇش-بولماسلىقى زۆرۈرىيەت بولمىسا، ئوچۇق-ئاشكارە ئۇنىڭ سۆزلىگەن سۆزلىرىدىن ۋە قىلغان ئىش-ھەرىكەتلىرىدىن بىلىنىدۇ. بۇ كىشىنىڭ ئاخىرەتكە ئىمانى بىلەن كېتىپ-كەتمىگەنلىكى، ئەڭ ئاخىرقى نەفەسىدە ئىنىق بولىدۇ. چوڭ گۇناھ قىلغان بىر ئەركەك ياكى ئايال مۇسۇلمان، پاك قەلبى بىلەن تۇۋبە قىلسا، گۇناھلىرى چوقۇم كەچۈرۈم قىلىنىدۇ. گۇناھسىز بىرسىگە ئايلىنىدۇ. (تۇۋبىنىڭ) نېمە ئىكەنلىكىنى ۋە تۇۋبىنىڭ قانداق قىلىنىدىغانلىقى ئىلمىھال كىتابلىرىدا، مەسىلەن، تۈرۈكچە ۋە ئەرەپچە (ئىمان ۋە ئىسلام) ۋە (سائادەتى ئەبەبىيە) كىتابلىرىدا ئۇزۇن بايان قىلىنغان.

—2—

ئىمان ۆە ئىسلام

بۇ (ئىتىقادنامە) ناملىق كىتابتا، رەسۇللىللاھنىڭ ”سەللىللاھۇ ئەلەيھى ۆەسەللەم“ (ئىمانى ۆە ئىسلامنى) بىلدۇرىدىغان بىر ھەدىس شەرىفكە ئىزاھ بىرىلىدۇ. بۇ ھەدىس شەرىفنىڭ بەركىتى بىلەن، مۇسۇلمانلارنىڭ ئىتىقادىنىڭ تامامىلىنىشىنى [كۆچلىنىشىنى]، شۇنداقلا،تىنىچلىق ۆە سائادەتكە ئىرىشەلەيدىغانلىقىنى، كۆپ گۇناھ قىلغان خالىدىنكەمۇ ”كۇددىسە سىررۇھ“ ئازاپتىن قۇتۇلۇشىغا تۈرتكە بولۇشىنى ئۈمىد قىلىمەن.

ھەچنىمىگە مۇھتاج بولمايدىغان ۆە مەرھەمىتى، ئىھسانلىرى كۆپ بولغان، قۇللىرىغا كۆپ مەرھەمەت قىلغان ئاللاھۇ تائالاغا بولغان گۈزەل ئىتىقادىم شۇنداق ئىكەنكى، قىلغان ساۋاپلىرى ئاز، كۆڭلى قارا كاپىر خالىدنىڭ ئورۇنسىز سۆزلىرىنى كەچۈرگىن ۆە چالا قىلغان ئىبادەتلىرىنى قۇبۇل ئەيلە! يالغانچى، ئالدامچى شەيتاننىڭ يامانلىقلىرىدىن [ۆە ئىسلام دۈشمەنلىرىنىڭ يالغان سۆزلىرىگە ۆە يازمىلىرىغا ئالدىنىشتىن] ساقلىغىن، شاد قىلغىن! مەرھەمەت قىلغۇچىلارنىڭ ئەڭ مەرھەمەت قىلغۇچىسى ۆە ئىھسان قىلغۇچىلارنىڭ ئەڭ سىيخىسى پەقەت ۆە پەقەت ئاللاھۇ تائالادۇر.

ئىسلام ئۆلىمالىرى شۇنداق دەيدۇكى: (مۇكەللەف) بولغۇچى، يەنى ئەقىللىق ۆە بالاغەتكە يەتكەن ئايال ۆە ئەركەك مۇسۇلمانلارنىڭ ھەربىرسى [ئاللاھۇ تائالانى تونۇشى ۆە بىلىشى يەنى] ئاللاھۇ تائالانىڭ سىفاتى زاتىيەسىنى ۆە سىفاتى زۇتۇبىيەسىنى توغرا بىلىشى ۆە ئىشىنىشى لازىمدۇر. بۇ ھەممەيلەنگە نىسبەتەن تۇنجى پەرز بولۇپ ھىساپلىنىدۇ. بىلىمەسلىك ئۆزۈر ھىساپلانمايدۇ. بىلىمەسلىك گۇناھتۇر. ئەھمەدنىڭ ئوغلى خالىدى باغدانتىنىڭ كىتابىنى يىزىشى، باشقىلارغا ئۇستۇنلۇك ۆە بىلىم سىتىش ۆە ئىناۋەتكە ئىرىشىش ئۈچۈن ئەمەس. بىر يادىكار، بىر تۇھپە قوشۇش ئۈچۈندۇر. ئاللاھۇ تائالا بۇ ئاجىز خالىدكە[2] ۆە پۈتۈن مۇسۇلمانلارغا ئۆزلىرىنىڭ كۆچ-قۇۋۋىتلىرى بىلەن ۆە رەسۇللىللاھنىڭ مۇبارەك روھىنىڭ يارىدىمى بىلەن يارىدەم قىلغىن! ئامىن.

[ئاللاھۇ تائالانىڭ (سىفاتى زاتىيەسى) ئالىتىدۇر. بۇلار: ۆۇجۇت، پىشقەدەم، ئۆلۈمسىزلىك، ۆاھتانىيەت، مۇخالافەتۈن لىلھاۆادىس ۆە قىيامۇ بىنەفسىھىدۇر.

2 خالىدى باغدات، 1242 [1826] يىلىدا شامغا ۆاپات بولدى.

ۋۇجۇت، ئۆزلىكىدىن مەۋجۇت بولىشنى كۆرسىتىدۇ. پىشقەدەم، مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇشنىڭ باشلىنىشى، مۇقەددىمىسى بولالمايدۇ. ئۇلۇمسىزلىك، مەڭگۈ مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇش، ھېچ يوق بولماسلىك دېمەكتۇر. ۋاھادانىيەت، ھېچبىر جەھەتتىن ئۆزىگە ئوخشايدىغان ياكى ۋاستىچىسى يوق مەنسىددۇر. مۇخالافەتۇن لىلھاۋادىس، ھېچبىر نەرسىدە، ھېچبىر مەخلۇقتا، ھېچبىر جەھەتتىن ئوخشىمايدۇ دېگەنلىكتۇر. قىيامۇ بىنەفسىھى، ئۆزلىكىدىن مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇش، دائىم مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇش ئۇچۇن، ھېچبىر نەرسىگە ئېھتىياچ بولماسلىق دېمەكتۇر. بۇ ئالتە سىفاتنىڭ ھېچقايسىسى مەخلۇقاتلارنىڭ ھېچقايسىسىدا يوقتۇر. بۇلارنىڭ ھەر قانداق ئەھۋال ئاستىدا مەخلۇقلار بىلەن مۇناسۋىتى يوق. بەزى ئۆلىمالار، ۋاھادىيەت بىلەن مۇخالافەتۇن لىلھاۋادىسنىڭ بى-بىرسى بىلەن ئوخشاش ئىكەنلىكىنى دېيىش ئارقىلىق، (سىفاتى زاتىيە بەش تۇرلۇكتۇر) دەيدۇ.

ئاللاھۇ تائالادىن باشقا ھەممە نەرسە، (ماسۇا) ياكى (ئالەم) دەپ ئاتىلىدۇ. ھازىر (تەبىئەت) دېيىلىدۇ. ئالەملەر بۇرۇن يوق ئىدى. ھەممىسىنى ئاللاھۇ تائالا ئاپىرىدە قىلدى. ئالەملەرنىڭ ھەممىسى مۇمكىندۇر ۋە ھادىسدۇر. يەنى، يوقكەن ئاپىرىدە بولىدۇ، مەۋجۇت تۇرۇپ يوق بولالايدۇ ۋە يوقلۇقتىن ئاپىرىدە بولىدۇ. (ئاللاھۇ تائالا مەۋجۇت. ھېچبىر نەرسە يوق ئىدى.) ھەدىس شەرىف بۇنى بايان قىلماقتا. ئالەمنىڭ ھادىسە ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىدىغان ئىككىنچى بىر ئىسپات بولسا، ئالەمنىڭ ھەر ۋاقىت قالايمىقانچىلىق ئىچىدە ئۆزگىرىپ تۇرىشىدۇر. ھەممە نەرسە ئۆزگىرىپ تۇرىدۇ. قەدىمكى نەرسىلەر بولسا، ئەسلا ئۆزگەرمەيدۇ. ئاللاھ تائالانىڭ زاتى [يەنى ئۆزى] ۋە سۈپەتلىرى مۇشۇنداقتۇر. بۇلار ھېچبىر ۋاقىت ئۆزگەرمەيدۇ. [ھالبۇكى ئالەمدە، فىزىك ھادىسىللىرىدە، ماددىلارنىڭ شەكىل ئۆزگەرتىشى بولىدۇ. خىمىيىلىك رېئەكسىيەدە ماددىلار ۋە ئۇلارنىڭ قۇرۇلمىسى ئۆزگىرىدۇ. جىسىملارنىڭ غايىپ بولغاندىن كېيىن باشقا ماددىغا ئايلانغانلىقىنى كۆرىمىز. بۇگۈنكى كۈندە، يېڭىدىن بىلىنۈۋاتقان ئاتوم ئۆزگىرىشى ۋە يادرو رېئەكسىيەدە ماددا ۋە ئېلىمىنتلارمۇ يوقلىشقا باشلىدى. ئىنىرگىيەگە ئايلىنۈاتىدۇ.] ئالەملەرنىڭ بۇنداق ئۆزگىرىشى بىر-بىرىدىن ھاسىل بولىشى، چەكسىزلىكتىن كەلمەيدۇ. بىر باشلىنىش بولىشى كېرەك، يوقلىقتىن بارلىققا كەلگەن تۇنجى ماددىلاردىن، ئېلىمىنتلاردىن ھاسىل بولىشى كېرەك.

ئالەمنىڭ مۇمكىن بولىشى، يەنى يوقلىقتىن بارلىققا كەلگىنىنى ئىسپاتلايدىغان باشقا

بىر دەلىل بولسا، ئالەمنىڭ بىر ھادىسە بولىشىدۇر. يەنى ھەممە نەرسىنىڭ يوقلىقتىن مەۋجۇت بولۇپ تۇرىشىدۇر. [ۋۇجۇت، مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇش دېگەنلىكتۇر. ئۇچ تۈرلۈك ۋۇجۇت بار: بىرىنچىسى (ۋاجىبۇل ۋۇجۇتتۇر). يەنى مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇشقا ئىھتىياجلىق بولغان ۋۇجۇتتۇر. ھەمىشە بار. ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ، ھەرگىز يوقاپ كەتمەيدۇ. يەقەت ۋە يەقەت ئاللاھنىڭ تائالا ۋاجىبۇل ۋۇجۇتتۇر. ئىككىنچىسى (مۇمتەنئۇل ۋۇجۇتتۇر). يەنى، مەۋجۇت بولمايدۇ. چوقۇم غايىپ بولىشى زۆرۈر. شېرىكلىك، يەنى ئاللاھنىڭ تائالاغا ئوخشاش ئىككىنچى بىر ئىلاھ بولالمايدۇ. ئۈچىنچىسى (مۇمكىنئۇل ۋۇجۇتتۇر). يەنى ھەم بار ھەم يوقتۇر. پۈتۈن ئالەملەر، پۈتۈن مەخلۇقاتلارمۇ شۇنداق. (ۋۇجۇت) سۆزلىكىنىڭ قارشى مەنىسى (ئادەم) سۆزلىكىدۇر. ئادەم، يوقلۇق دېمەكتۇر. ئالەملەر، يەنى ھەممە نەرسە، مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇشتىن بۇرۇن ئادەمدە بار ئىدى..]

مەۋجۇت، يەنى بار بولغان نەرسە ئىككى تۈرلۈكتۇر: بىرىنچىسى (مۇمكىنچىلىك)، ئىككىنچىسى بولسا (ۋاجىپتۇر). ئەگەر مەۋجۇتلۇق پەقەتلا بىر مۇمكىنلىك بولغان بولسا ۋە ۋاجىبۇل ۋۇجۇت بولمىغان بولسا، ھېچبىر نەرسە بولمىغان بولاتتى. [چۈنكى يوقلىقتىن بارلىققا كەلمەك، بىر ئۆزگىرىشتۇر، بىر ھادىسىدۇر. بىزنىڭ فىزىك بىلىملىرىمىزگە ئاساسلانغاندا، ھەر بىر جىسىمدا ھادىسە يۈز بېرىشى ئۈچۈن، بۇ جىسىمغا تاشقى بىر كۈچ تەسىر قىلىشى، بۇ كۈچ مەنبەسى بۇ ئوبېكتىپتىن بۇرۇن مەۋجۇت بولۇپ تۇرىشى كېرەك]. بۇنىڭ ئۈچۈن، مۇمكىن بولغان مەۋجۇت ئۆزلىكىدىن مەۋجۇت بولۇپ تۇرالمايدۇ. ئۇنىڭغا بىر كۈچ تەسىر قىلمىغان بولغان ئۇ ھەمىشە يوقلۇق ئىچىدە قالغان بولاتتى. مەۋجۇت بولۇپ تۇرالمايتى. ئۆزىنىڭ مەۋجۇتلىقىنى ساقلاپ قالالمىغان ھەر قانداق بىر نەرسە، باشقا مۇمكىنچىلىكلەرنىمۇ ئەۋەتتە ئاپىردە قىلالمايدۇ، يارىتالمايدۇ. مۇنكىنچىلىكنى يارىتاقانىنىڭ ۋاجىبۇل ۋۇجۇت بولىشى لازىمدۇر. دۇنيانىڭ مەۋجۇتلىقى، دۇنيانى يوقلىقتىن ئاپىردە قىلغان يارىتقۇچىنىڭ مەۋجۇت ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ. بۇنىڭدىن كۆرۈۋېلىشقا بولىدىكى، ھادىسە ۋە مۇمكىنچىلىك بولماستىن، يەنى دائىما مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇپ، پۈتۈن مۇمكىنچىلىكلەرنىڭ يارىتقۇچىسى، يەقەت ۋە يەقەت ۋاجىبۇل ۋۇجۇتتۇر. ئۇ قەدىمكىدۇر. ھەمىشە بار ئىدى. ۋاجىبۇل ۋۇجۇت دېمەك، ۋۇجۇت باشقىسىدىن ئەمەس، ئۆزىدىن دېگەنلىكتۇر. يەنى ئۇ ئۆزلىكىدىن ھەمىشە مەۋجۇتتۇر. باشقىلار تەرىپىدىن يارىتىلمايدۇ. ئەگەر بۇنداق بولماي تۇرۇپ، ھادىسە ۋە مۇمكىنچىلىكلەرنىڭ

بولىشى ، باشقىلار تەرىپىدىن يارىتىشقا تىرىشىدۇ. بۇ ئوي-پىكىرلەرگە زىت بولغان بىر نەتىجىدۇر. پارىسچىدە (خۇدا) دىمەك، ئۆزلىكىدىن يارىتىلغان، يەنى قەدىمكى دىمەكتۇر. [كىتابىمىزنىڭ -1 قىسىم، ئالتىنچى ماددىسى، -74بىتىدە بۇنىڭغا مۇناسىۋەتلىك تىخىمۇ كۆپ ئۇچۇرلار بار. ئۇ يەرگىمۇ قارىڭ!]

دۇنيانىڭ ئادەمنى ھەيران قالدۇرىدىغان بىر تەرتىپ ئىچىدە ئىكەنلىكىنى كۆرىمىز. ئىلىم-پەن ھەر يىلى بۇلارنىڭ يېڭىلىرىنى ئوتتۇرغا قويىۋاتىدۇ. بۇ تەرتىپنىي يارىتىقۇچىنىڭ (خاي) يىرىك، (ئالىم) بىلىملىك، (قۇدۇرەتلىك) قاھىر، (مۇرىد) تىلىگۈچى، (شەمى) ئاڭلىغۇچى، (باسىر) كۆرگۈچى، (مۇتەكەللىم) سۆزلىگۈچى ۋە (خالىق) يارىتقۇچى بولىشى كىرەكتۇر. چۈنكى ئۇلۇش ۋە نادان بولۇش، كۆچ-قۇۋۋىتى يەتمەسلىك ۋە زورلاپ تۇرۇپ قىلىش، گاسلىق ۋە قارىغۇلۇق ۋە سۆزلىيەلمەسلىك بۇلارنىڭ ھەممىسى بىر كەمتۈكچىلىكتۇر، خىجىل بولۇشقا تىگىشلىك نەرسىلەردۇر. بۇ كائىناتنى، بۇ ئالەمنى بۇ تەرتىپ ئىچىدە يارىتىشتا ۋە يوق بولۇپ كېتىشنىڭ ئالدىنى ئالغۇچىدا بۇنىڭغا ئوخشاش كەمتۈكچىلىكلەر مەۋجۇت ئەمەس.

[ئاتومدىن يۇلتۇزلارغىچە، ھەر بىر مەۋجۇدات بىر ھىساپ بىلەن، قانۇن بىلەن يارىتىلغان. فىزىكىدا، خىمىيەدە، ئاسترونىمىدە ۋە بىيولوگىيەدىكى ئىجاد قىلىنغان قانۇنلار ۋە باغلىنىشتىكى تەرتىپلەر ئىنسانىنىڭ ئەقلىنى ھەيران قالدۇرىدۇ. دارۋىنمۇ، (ئىنسانىنىڭ كۆز قۇرۇلمىسىدىكى تەرتىپ، ئىنچىكە نۇقتىلىرىنى ئويلىغىنىمدا بەك ھەيران قالىمەن) دىگەن. ھازا 78 پىرسەنت ئازوت، 21 پىرسەنت ئوكسىگىن ۋە بىر پىرسەنت گازنىڭ ئارلاشمىسىدۇر. بىرلىشىشى ئەمەس، ئارلاشمىسىدۇر. ئوكسىگىن 21 پىرسەنتتىن چىق بولغان بولسا ئىدى، ئۆپكىمىزنى كۆيدۈرگەن بولاتتى. 21 پىرسەنتتىن ئاز بولغان بولسا ئىدى، قىنىمىزدىكى ماددىلارنى كۆيدۈرەلمىگەن بولاتتى. ئىنسانلار ۋە ھايۋانلار ياشىيالمىغان بولاتتى. بۇ 21 پىرسەنت مىقدار ھەر قانداق يەردە ۋە يامغۇردىمۇ ئۆزگەرمەيدۇ. بۇ بىر بۈيۈك نىممەتتۇر. بۇ ئاللاھنىڭ مەۋجۇتلىقىنى، قۇدرىتىنى مەر ھەمىتىنى كۆرسەتمەمدۇ؟ بۇلاردىن باشقا، كۆزنىڭ قۇرۇلمىسى پۈتۈنلەي ساقلىنىپ قالغان. ئىلىم-پەندە ئۆگىتىلگەن پۈتۈن قانۇنلارنى، ئىنچىكە ھىساپلاشلارنى ۋە فورمىلالارنى تۈزگەن يارىتقۇچىدا نۇقسانى بار سۈپەتلەر بولامدۇ؟]

بۇنىڭدىن باشقا، ئىسمى تىلغا ئىلىنغان كامىل سۈپەتلىرىنى بىز مەخلۇقاتلاردىمۇ

كۆرىمىز. ئۇلارنى مەخلۇقاتلاردا ياراتقان. ئەگەر بۇ سۈپەتلەرنى ئۆزىدە بولمىغان بولسا، مەخلۇقاتلاردا قانداقسىگە ياراتقان بولاتتى؟ ئەگەر ئۆزىدە بولمىغان بولسا، مەخلۇقاتلار ئۇنىڭدىن تىخىمۇ ئۈستۈن بولغان بولاتتى.

يەنە دەيمىزكى، ئالەملەرنىڭ ياراتقۇچىسىدا مۇكەممەللىك، ئەۋزەل سۈپەتلەرنىڭ بولىشى ۋە كەمتۈك سۈپەتلەرنىڭ ھېچقايسىسى بولماسلىقى لازىمدۇر. چۈنكى، كەمتۈكچىلىكى ۋە نۇقسانى بولغان خۇدا، ياراتقۇچى بولالمايدۇ.

ئەقىل كۆرسەتكەن بۇ دەلىللەرنى بىر چەتكە قايرىپ قويۇپ، ئايەت ۋە ھەدىس شەرىفتە، ئاللاھۇ تائالانىڭ مۇكەممەل سۈپەتلىرىنىڭ بارلىقى ئىنىق بايان قىلىنغان. بۇنىڭدىن گۇمان قىلىش جائىز ئەمەس. گۇمان قىلىش كۈپۈرلۇقنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. يۇقىرىدا يىزىلغان سەككىز مۇكەممەل سۈپەتلەرگە (سىفاتى سۇبۇتىيە) دەپ ئاتىلىدۇ. يەنى ئاللاھۇ تائالانىڭ سىفتىنى سۇبۇتىيەسى سەككىز تۈرلۈكتۇر. ئاللاھۇ تائالادا بارلىق مۇكەممەل سۈپۈتلەر باردۇر. ئۇنىڭ زاتىدا، سۈپەتلىرىدە ۋە ئىشلىرىدە ھېچبىر كەمچىلىك ۋە قالايمىقانچىلىق ۋە ئۆزگىرىشلەر بولمايدۇ. (سىفاتى زاتىيە) ۋە (سىفاتى زۈتۇبىيە) بولسا (ئۇلۇغلۇق سۈپەتلىرى) دەپ ئاتىلىدۇ. ئەگەر بىرسى مەخلۇقاتلاردا ئۇلۇغلۇق سۈپەتلىرىنىڭ بار ئىكەنلىكىگە ئىشەنسە، ئۇ كىشى (مۇشرىك) بولىدۇ.

—3—

ئىسلامنىڭ ئاساسىي پىرىنسىپلىرى

پۈتۈن ئالەملەرنى ھەر دەقىقە مەۋجۇت قىلىپ تۇرغان، ھەر ۋاقىت ھازىر ۋە كامىل بولغان ۋە پۈتۈن ياخشىلىقلارنى ۋە نېمەمەتلەرنى بەرگۈچى ئاللاھۇ تائالانىڭ ياردىمى بىلەن ھازىر، پەيغەمبىرىمىزنىڭ ''سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم'' سۆزلىرىنى ئىزاھلاشقا باشلايمىز.

مۇسۇلمانلارنىڭ ئىمانى، ساھابىلەرنىڭ ئۈستۈنلىكىدىن، ھەر ۋاقىت توغرا سۆزلىگۈچى ئىكەنلىكى بىلەن مەشھۇردۇر، سۆيۈملۈك چوڭلىرىمىزدىن ئۆمەر بىن خاتتاپ ''رەدىيەللاھۇ ئەنھا'' مۇنداق دەيدۇ:

(شۇنداق بىر كۈن ئىدى، ساھابىلەردىن بىر قانچىمىزرەسۇلىللاھ ''سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم'' پەيغەمبىرىمىزنىڭ ھۇزۇرىدا ۋە خىزمىتىدە بولدۇق.) ئۇ كۈن،

ئۇ سائەت شۇنچىلىك شەرەپلىق، شۇنچىلىك قىممەتلىك ۋە ھېچ يەتكىلى بولمايدىغان بىر كۈن ئىدى. ئۇ كۈن رەسۇلىللاھنىڭ سۆھبىتىدە، يىنىدا تۇرۇپ ھۆرمەتكە سەزاۋەر بولۇش، رۇھلارغا ئوزۇق بولىدىغان، خوشاللىق ۋە ھۇزۇر بىرىدىغان مۇبارەك جامالىنى كۆرۈش نىسىپ بولدى. ئۇ كۈننىڭ ھۆرمىتىنى ۋە قىممىتىنى ئاڭلىتىش ئۈچۈن (شۇنداق بىر كۈن ئىدى...) دەپ يېزىلغان. جىبرئىل ئەلەيھىسالامنى ئىنسان شەكلىدە كۆرۈش، ئۇنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاش، قۇللارنىڭ ئىھتىياجلىق بولغان ئۇچۇرلارنى ئىنتايىن گۈزەل ۋە ئىنىق قىلىپ، رەسۇلىللاھنىڭ ''سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم'' مۇبارەك ئېغىزىدىن ئاڭلاش نىسىپ بولغان بىر كۈنگە ئوخشاش، شەرەپلىك ۋە قىممەتلىك بىر ۋاقىت تاپقىلى بولامدۇ؟

(ئۇ ۋاقىت، ئاينىڭ چىقىشىغا ئوخشاش، بىر زات يىنىمىزغا كەلدى. كىيىملىرى ئىنتايىن ئاپئاق، چاچلىرى قاپقارا ئىدى. ئۇنىڭدا چاڭ-توزان، تەر دېگەندەك سايا‌ھەت قىلغانلىقنىڭ ئالامەتلىرى يوقتى. رەسۇلىللاھنىڭ ''سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم'' ساھابىلىرى بولغان بىزدىن ھېچكىم ئۇنى تونۇمايتۇق. يەنى بىز كۆرگەن ۋە بىلىدىغانلاردىن بىرى ئەمەستى. ئۇ رەسۇلىللاھنىڭ ''سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم'' ھۇرۇزۇغا كىلىپ ئولتۇردى. تىزلىرىنى مۇبارەك تىزلارغا يېقىنلاشتۇردى). بۇ كەلگەن زات جىبرئىل نامىلىق پەرىشتە ئىدى. ئۇ ئىنسان شەكلىدە ئىدى. جىبرئىل ئەلەيھىسالامنىڭ بۇنداق ئولتۇرۇشى، ئەدەپكە ماس كەلمەيدىغاندەك كۆرۈنسىمۇ، ئۇنىڭ بۇ ھالى، مۇئمىن بىر نەرسىنى بىلدۈرىدۇ. يەنى دىنى بىلىم ئۆگىنىش ئۈچۈن ئىزا تارتىشنىڭ توغرا ئەمەسلىكىنى ۋە تەلىم بەرگۈچىگە كىبىرلىكنىڭ يارا‌شمايدىغانلىقىنى كۆرسىتىش ئۈچۈن ئىدى. ھەممە كىشىنىڭ دىندا ئۆگىنىشنى خالىغان نەرسىسىنى مۇئەللىملەرگە خالىغان شەكىلدە ۋە زىرىكمەي تۇرۇپ سورىشى كىرەكلىكىنى جىبرئىل ئەلەيھىسالام، ساھابىلەرگە بۇ شەكىل ئارقىلىق چۈشەندۈردى. چۈنكى دىننى ئۆگىنىشتە ئىزا تارتىش ۋە ئاللاھ تائالانىڭ ھەققىنى قايتۇرۇشتا ۋە ئۆگىتىشتە زىرىكىش توغرا ئەمەس.

(ئۇ شەرەپلىك زات قوللىرىنى رەسۇلىللاھنىڭ ''سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللام'' مۇبارەك تىزلىرى ئۈستىگە قويدى. رەسۇلىللاھتىن سورىدى، يا رەسۇلىللاھ! ماڭا ئىسلام دىنىنى ۋە مۇسۇلمانلىقنى چۈشەندۈر دىدى). (ئىسلام) دىمەك، لۇغەتتە، بويۇن ئىگىش، ئىگىلىپ تەسلىم بولۇش دېگەنلىكتۇر. رەسۇلىللاھ ''سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم'' ئىسلام سۆزىنىڭ ئىسلامىيەتتە بەش تۈرلۈك ئاساسى تۈرۈكىنىڭ ئىسمىنى

شۇنداق بايان قىلىدۇ:

رەسۇلىللاھ ''سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم'' مۇنداق دەيدۇ:

-1 ئىسلامنىڭ ئاساسىي پىرىنسىپلىرىدىن بىرى (شاھادەت كەلىمىسىنى ئېيتماق). شاھادەت كەلىمىسىنى ئېيتماق، (ئەشھەدۇ ئانالائىلاھە ئىللەللاھ ۋە ئەشھەدۇ ئەننە مۇھەممەدەن ئابدۇھۇ ۋە رۇسۇلۇھ) دىمەكتۇر. يەنى ئەقلىي ۋە بىلىمى ۋە گەپ قىلالايدىغان بىر كىشى، (يەردە ۋە ئاسماندا، ئۇنىڭدىن باشقا، ئىبادەت قىلىشقا ھوقۇقلۇق ۋە ئىبادەت قىلىشقا لايىق ئۇنىڭدىن باشقا ھېچ نەرسە ۋە ھېچكىم يوقتۇر. ھەقىقى مەبۇد پەقەتلا ئاللاھۇ تائالادۇر). ئۇ ۋاجىبۇل ۋۇجۇتتۇر. بارلىق ئۇستۇنلىك ئۇنىڭدا بار. ئۇنىڭدا ھېچبىر نۇقسان يوق. ئۇنىڭ ئىسمى (ئاللاھتۇر)، دىيىشى ۋە بۇنىڭغا چىن قەلبى بىلەن ئىشىنىشى كىرەك. يەنە كىلىپ، ئەتتىرگۈل رەڭلىك، ئاق، قىزىل، جۇلالىق، مۇلايىملىق يۇزلۇك، قارا قاشلىق ۋە پىشانىسى ئوچۇق، خۇش مۇجەزلىك، سايىسى يەرگە چۈشمەيدىغان ۋە شىرىن سۆزلۈك، مەككىدە تۇغۇلغانلىقى ئۈچۈن ئەرەپ دىيىلگەن، ھاشىمى ئوغۇللىرىدىن (ئابدۇللاھنىڭ ئوغلى مۇھەممەد ئىسمىدا بىر زات، ئاللاھۇ تائالانىڭ قۇلى ۋە رۇسۇلىدۇر. يەنى پەيغەمبەردۇر). ۋەھەبنىڭ قىزى ھەزرىتى ئامىنەنىڭ ئوغلىدۇر. [مىلادى -571 يىلى -4ئاينىڭ -20كۈنى، دۈشەنبە كۈنى ئەتتىگەن، تاڭ سەھەردە] مەككە شەھىردە دۇنياغا كەلدى. 40 يېشىغا كەلگەندە ئۇنىڭغا پەيغەمبەرلىك بېرىلدى. بۇ يىلغا (بىسەت يىلى) دەپ ئاتالدى. ئۇنىڭدىن كېيىن، 13 يىل مەككىدە، ئىنسانلارنى ئىسلام دىنىغا دەۋەت قىلدى. ئاللاھۇ تائالانىڭ ئەمرى بىلەن، مەدىنە شەھرىگە ھىجرە قىلدى. بۇ يەردە ئىسلامىيەتنى ھەر يەرگە تارقاتتى. ھىجرەتتىن 10 يىل كېيىن، يەنى مىلادى -632 يىلى ئىيۇندا، رەببىيۇل ئەۋۋەلنىڭ -12 كۈنى دۈشەنبە ئالەمدىن ئۆتتى. [تارىخشۇناسلار مەككە مۇكەررەمدىن مەدىنە مۇنەۋۋەر شەھىرگىچە بولغان ھىجرەتتە، مىلادى -622 يىلىدا، سافەر ئېيىنىڭ -27 كۈنى پەيشەنبە ئاخشامغىچە سەۋر تىغىدىكى ئۆڭكۈرگە كىردى. دۈشەنبە كۈنى ئۆڭكۈردىن چىقتى. -20سىنتەبىر ۋە -7سىنتەبىر رەببىيۇل ئەۋۋەلنىڭ -8 كۈنى مەدىنى شەھرىنىڭ كۈبا كەنتىگە قەدەم قويدى. بۇ مەسۇد كۈن، مۇسۇلمانلارنىڭ (ھىجرى شەمسى) يىلىنىڭ باشلىنىشى بولدى. شۇنىلەرنىڭ ھىجرى شەمسى يىلىنىڭ باشلىنىشى، بۇنىڭدىن ئالتە ئاي بۇرۇن بولدۇ. يەنى ئوتقا چوقۇنىدىغان مەجۇسى كاپىرلىرىنىڭ نورۇز بايرىمى بولغان مارت ئاينىڭ -20كۈنى باشلايدۇ. كىچە بىلەن كۈندۈزنىڭ تەڭ بولغانلىقى، پەرشەنبە كۈنىنىڭمۇ كۈبادا قىلىپ، جۈمە كۈنى كەتتى. ئۇ كۈنى مەدىنىگە كىردى. ئۇ يىلنىڭ

مۇھەررەم ئېيىنىڭ بىرىنچى كۈنى (ھىجرى قەمەرى) باشلىنىش قۇبۇل قىلىنىدۇ. بۇ قەمەرى يىلىنىڭ باشلىنىشى، ئىيۇلنىڭ -16كۈنى جۈمە كۈنى ئىدى. ھەر قانداق مىلادى يىلىنىڭ باشلىنىشىغا توغرا كىلىدىغان ھىجرى شەمسى يىلى، بۇ مىلادى يىڭى يىلنىڭ -622 يىلى باشلىنىشىدۇر. ھەر قانداق بىر ھىجرى شەمسى يىلىنىڭ باشلىنىشىغا تەڭغرا كىلىدىغان مىلادى يىلى، بۇ يىڭى شەمسى يىلىدىن 621 كۆپتۈر.]

-2 ئىسلامنىڭ بەش ئاساسى پىرىنسىپلىرىدىن ئىككىنچىسى، شەرتلىرىگە ۋە پەرزلىرىگە ماس كىلىدىغان، ھەر كۈن بەش ۋاق (ۋاقتى كەلگەندە، نامار ئوقۇشتۇر). ھەر بىر مۇسۇلمانىنىڭ، ھەر كۈن، ۋاقتى كەلگەندە، بەش قېتىم نامار ئوقۇشى ۋە ھەر بىرىنى نەق ۋاقتىدا قىلىۋاتقانلىقىنى بىلىشى پەرزدۇر. نادانلارنىڭ، مەزھەپسىزلەرنىڭ تەييارلىغان خاتا كالىندارلىرىغا ئەگىشىپ، ۋاقتىدىن بۇرۇن نامار ئوقۇش بۇيۇك بىر گۇناھتۇر ھەمدە بۇ نامار سەھىھ بولمايدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا، پىشىن نامىسىنىڭ سۇننىتىنىڭ ۋە شام نامىزىنىڭ پەرزىنىڭ ۋاقتىدا قىلىشى كىرەكتۇر. [نامار ۋاقتى كىلىشى، مەزھىنىڭ ئەزان ئوقۇشى بىلەن بىلىنىدۇ. كاپىرلەرنىڭ، بىدئەت ئەھلىنىڭ ئوقۇغان ۋە hoPar-lör غا ئوخشاش چالغۇلارنىڭ ئاۋازلىرىغا (ئەزانى مۇھەممەد) دېيىلمايدۇ.] نامازلىرىنى، پەرزلىرىنى، ۋاجىپلەرگە، سۇننەتلىرىگە دىققەت قىلىپ ۋە قەلبىنى ئاللاھۇ تائالىغا ئاتاپ، نامازلىرىنى ۋاقتىدا قىلىشتۇر. قۇرئان-كەرىمدە، نامازغا (سالات) بۇيرۇلىدۇ. سالات، لوغەتتە ئىنسانىنىڭ دۇئا قىلىشى، پەرىشتىلەرنىڭ ئىستىغفار ئېيتىشى، ئاللاھۇ تائالانىڭ مەرھەمەت قىلىشى، ئىچ ئاغرىتىشى دېمەكتۇر. ئىسلامىيەتتە (سالات) دېمەك، ئىلمىھال كىتاپلىرىدا بىلدۇرۇلگەن شەكىلدە، مەلۇم ھەرىكەتلەرنى قىلىش ۋە مالۇم نەرسىلەرنى ئوقۇش دېمەكتۇر. نامار ئوقۇش (ئىفتىتاھ تەكبىرى) بىلەن باشلىنىدۇ. يەنى ئەركەكلەرنىڭ قوللىرىنىڭ قۇلاقلىرىنىڭ تۆۋىگىچە كۆتۈرۈپ كىندىكىنىڭ ئاستىغا ۋە ئاياللارنىڭ قوللىرىنى مۆرىسىگىچە كۆتۈرۈپ، كۆكرەك ئوستىگە چۈشۈرگەندە، (ئاللاھۇ ئەكبەر) دېيىشى بىلەن باشلىنىدۇ. ئەڭ ئاخىرقى ئولتۇرۇشىدا، بىشىنى ئوڭ ۋە سول مۆرىللىرىگە بۇراپ سالم بىرىشى بىلەن تاماملىنىدۇ.

-3 ئىسلامنىڭ بەش ئاساسىي پىرىنسىپلىرىنىڭ ئۈچىنچىسى (مۇلۇكلىرىنىڭ زاكىتىنى بىرىشتۇر). زاكاتنىڭ لۇغەت مەنىسى، تازلاش ۋە ماختاش ۋە ياخشى، گۈزەل ھالەتكە كىلىشنى كۆرسىتىدۇ. ئىسلامىيەتتە زاكات دېگەنلىك، ئىھتىياجىدىن كۆپ ۋە (نىساب) دەپ ئاتىلىدىغان مەلۇم بىر مىقداردىكى (زاكات ماللىرى) بولغان بىرسىنىڭ

مالليرىنىڭ مەلۇم بىر مىقدارىنى ئايرىپ، قۇرئان كەرىمدە دېيىلگەن مۇسۇلمانلارغا بىرىشنى كۆرسىتىدۇ. زاكات يەتتە تۈرلۈك ئىنسانلارغا بىرىلىدۇ. تۆت مەزھەپتە تۆت تۈرلۈك زاكات مېلى بار: ئالتۇن-كۈمۈش زاكاتى، تىجارەت مېلى زاكاتى، يېرىم يىلدىن كۆپرەك ئوتلاقتا ئوتلىغان تۆت تۈياقلىق مالالارنىڭ زاكاتى ۋە زىرائەت زاكاتىدۇر. تۆتىنچى زاكاتقا (ئۆشىر) دېيىلدۇ. يەردىن ھوسۇل ئىلىنىپ ئۆشىر بىرىلىدۇ. باشقا ئۇچ زاكات ھىساپ-كىتاپ قىلىنىپ بىر يىلدىن كېيىن بىرىلىدۇ.

-4 ئىسلامنىڭ بەش ئاساسىي پىرىنسىپلىرىدىن تۆتىنچىسى (رامزان ئېيىدا ھەر كۈن روزا تۇتۇشتۇر). روزا تۇتۇشقا (ساۋام) دېيىلدۇ. ساۋام لۇغەتتە، مەلۇم بىر نەرسىنى مەلۇم بىر نەرسىدىن قوغداش دېگەنلىكتۇر. ئىسلامىيەتتە، شەرتلىرىنى بىلىش ئارقىلىق، رامزان ئېيىدا، ئاللاھۇ تائالانىڭ بۇيرۇقى بويىچە، ھەر كۈنى ئۇچ نەرسىدىن ئۆزىنى قوغداش كىرەك. بۇ ئۇچ نەرسە، يېيىش، ئىچىش ۋە ئەر-ئايالالارنىڭ بىرگە بولىشتۇر. رامزان ئېيى ئاسماندىكى ئايىنى [يېڭى ئايىنى] كۆرۈش بىلەن باشلىنىدۇ. كالىندار بويىچە ئالدىن ھىساپلاش بىلەن باشلانمايدۇ.

-5 ئىسلامدىكى بەش ئاساسىي پىرىنسىپلارنىڭ بەشىنچىسى (كۈچىنىڭ يېتىشچە، ئۆمرىدە بىر قېتىم ھەجنى تاۋاپ قىلىشتۇر). يول بىخەتەر ۋە بەدەن ساغلام بولسا، مەككە مۇكەررەم شەھرىگە بىرىپ-كېلىشكىچە، ئارقىدا قالدۇرۇپ كەتكەن بالىرىنىڭ ھۆددىسىدىن چىققۇدەك مال-مۇلكىدىن باشقا مەككىگە بىرىپ كېلەلىگۈدەك بىرسىنىڭ، ئۆمرۈدە بىر قېتىم كەبىنى تاۋاپ قىلىشى ۋە ئارافات مەيدانىدا تۇرىشى پەرزدۇر.

ئۇ زات رەسۇللىللاھتىن بۇ جاۋاپنى ئاڭلىغاندا، (توغرا ئېيتتىڭ، يا رەسۇللىللاھ) دېدى. ساھابىلەردىن ئۇ يەردە بولغانلار، ئۇ زاتنىڭ بۇ ھالىتىدىن ھەيران قالدى، ئۆمەر "رەدىيەللاھۇ ئەنھاغا" خەۋەر قىلدى. چۈنكى، بۇ زات ھەم سوئال سورايدۇ ھەم سورالغان سوئالنىڭ جاۋابىنىڭ توغرا ئىكەنلىكىنى تەستىقلايتى. بىر نەرسىنى سوراش، بىلمىگەن نەرسىنى ئۆگىنىشنى خالىماق دېگەنلىكتۇر. توغرا دېدىڭىز دېيىشى، ئۇ نەرسىلەرنى بىلىدۇ دېگەنلىكتۇر.

يۇقىرىدا كۆرسىتىلگەن ئىسلامنىڭ بەش ئاساسىي پىرىنسىپلىرىدىن ئەڭ ئەۋزىلى، (شاھادەت كەلىمىسىنى ئېيتماق) ۋە مەنىسىگە ئىشىنىشتۇر. ئۇنىڭدىن كېيىنكى ئەۋزىلى بولسا نامازنى ئۇقۇشتۇر. ئۇنىڭدىن كېيىنكىسى روزا تۇتۇشتۇر. ئۇنىڭدىن كېيىنكىسى بولسا ھەجگە بىرىشتۇر. ئەڭ ئاخىرقىسى بولسا، زاكات بىرىشتۇر. شاھادەت

كەلىمىسىنىڭ ئەڭ ئەۋزەل ئىكەنلىكى، ھەممىمىزگە بىردەك ئىنىقتۇر. كىيىنكى تۆتىنىڭ ئەۋزەللىك تەرتىپىدە، ئۆلىمالارنىڭ كۆپىنچىسىنىڭ سۆزى، يۇقىردا بايان قىلىپ ئۆتكىنىمىزدەكتۇر. شاھادەت كەلىمىسى مۇسۇلمانلىقنىڭ باشلىنىشىدا تۇنجى بولۇپ پەرىز قىلىندى. بەش ۋاق نامаз، بىسەتىنڭ -12 يىلدا ۋە ھىجرەتتىن بىر يىل ۋە بىر قاچ ئاي بۇرۇن مىراج كىچىسى پەرىز بولدى. رامىزان شەرىپ روزىسى، ھىجرەتنىڭ -2يىلدا شابان ئىيىدا پەرىز بولدى. زاكات بىرىش ۋە روزىنىڭ پەرىز بولغان يىلى، رامزان ئىيىدا بولدى. ھەج بولسا، ھىجرەتنىڭ -19يىلى پەرىز بولدى.

بىر كىشى ئىسلامنىڭ بەش ئاساسىي پىرىنسىپلىرىدىن بىرسىنى ئىنكار قىلسا، يەنى ئىشەنمەي قۇبۇل قىلمىسا، مەسخىرە قىلىپ، ھۆرمەت قىلمىسا، نەئۇزىبىللاھ كاپىر بولىدۇ. بۇنىڭغا ئوخشاش، ھارام ۋە ھالال بىردەك ئىنىق بىلدۇرۇلگەن ياشقا نەرسىدىن بىرسىنىمۇ قۇبۇل قىلمىغان، يەنى ھالالغا ھارام دىگەن ياكى ھارامغا ھالال دىگەن كىشىمۇ كاپىر بولىدۇ. دىندا قىلىشقا تىگىشلىك بولغان، يەنى ئىسلام دۆلەتلىرىدە ياشىغان نادانلارنىڭمۇ ئاڭلىغان، بىلىدىغان دىنى ئۆلىمالىرىدىن بىرسىنى ئىنكار قىلغان، ياخشى كۆرمىگەن كىشى كاپىر بولىدۇ.

[مەسىلەن، چوشقا گۆشى يىگەن، شاراپ ئىچكەن، قىمار ئويناغان ۋە قىز-ئايالالارنىڭ بىشىنى، چاچلىرىنى، قوللىرىنى ۋە پاچاقلىرى ئوچۇق بولىشى، ئەركەكلەرنىڭ تىزلىرى بىلەن كىندىكى ئارسىدىكى يەرلەر ئوچۇق ھالەتتە باشقالارنىڭ يىنىغا بىرىشى ھارامدۇر. يەنى، ئاللاھۇ تائالا بۇلارنى چەكلىگەن. ئاللاھۇ تائالانىڭ بۇيرۇقلىرىنى ۋە چەكلەشلىرىنى بىلدۇرگەن تۇت ھەق مەزھەپ، ئەركەكلەرنىڭ ئەۋرەت يەرلىرىنى، يەنى باشقالارنىڭ كۆرىشى ۋە قارىشى مەنئىي قىلىنغان ئەۋرەت يەرلىرىنى باشقىچە ئىزاھلىغان. ھەر بىر مەزھەپنىڭ بىلدۇرگەن ئەۋرەت يەرلىرىنى يېپىشى پەرىزدۇر. ئەۋرەتلىرىنى ئىچىشى ۋە باشقالارنىڭ بۇنىڭغا قارىشى ھارامدۇر. (قىمىايي سائادەتتە) دەيدۇكى،(ئايالالارنىڭ، قىزلارنىڭ بىشى، چىچى، قوللىرى ۋە پاچاقلىرى ئوچۇق بىر شەكىلدە كوچىغا چىقىشى ھارام بولغىنىدەك، نىپىز، پەردازلانغان، تار، خۇشپۇراق كىيىملەر بىلەن كوچىغا چىقىشى ھارامدۇر. بۇ شەكىلدە كوچىغا چىقىشىغا رۇخسەت قىلغان، رازى بولغان ۋە ياقتۇرغان ئاپىسى، دادىسى، يولدىشى ۋە قېرىندىشى ئۇنىڭ قىلغان گۇناھلىرىغا ئورتاق بولغان بولىدۇ). يەنى جەھەننەمدە بىللە دوزاق ئازابىدا كۆيىدۇ. ئەگەر تۇڭۇبە ئىيتسا، كەچۈرۈم قىلىنىدۇ، دوزاق ئوتىدا كۆيمەيدۇ. ئاللاھۇ تائالا تۇڭۇبە قىلغۇچىلارنى ياخشى كۆرىدۇ. ئەقلىي بار، بالاغەتكە يەتكەن قىزلارنىڭ ۋە

ئايالالرنىڭ باشقا ئەركەكلەر بىلەن كۆرۈشمەسلىكى، ھىجرەتنىڭ -3 يىلى نازىل بولدى. ئىنگلىز جاسۇسلىرنىڭ توزىقىغا چۈشكەن نادانلار، ھىجاپ ئايىتى كىلىشتىن بۇرۇنقى ھىجاپلانماسلىقنى ئوتتۇرغا قويۇش ئارقىلىق، ھىجاپلىنىشنى كىيىن فىقھىشۇناسلار ئۈيدۇرۇپ چىقتى دىيىشلىرىگە ئالدانماسلىق كىرەك.

مۇسۇلمان ئىكەنلىكىنى دىگەن بىرى، قىلغان ھەر بىر ئىشنىڭ، ئىسلامىيەتكە ئۇيغۇن بولۇپ-بولمىغانلىقىنى بىلىشى كىرەك. ئەگەر بىلمىسە، ئەھلى سۈننەت ئۇلىمالىرىدىن سوراش ياكى بۇ ئۇلىمالارنىڭ كىتابلىرىدىن ئوقۇش ئارقىلىق ئۆگىنىشى كىرەك. ئەگەر قىلغان ئىشى ئىسلامىيەتكە ئۇيغۇن بولمىسا، گۇناھ ۋە كۈپۈرلۇقتىن قۇتۇلالمايدۇ. ھەر كۈنى چىن قەلبىدىن تەۋبە ئىيتىشى كىرەك. گۇناھىغا ۋە كۈپۈرلۇقىغا قىلىنغان تەۋبە، چوقۇم كەچۈرۈم قىلىنىدۇ. تەۋبە قىلمىسا، دۇنيادا ۋە جەھەننەمدە جازاسىنى ۋە ئازابىنى تارتىدۇ. بۇ جازالار كىتابىمىزنىڭ ھەر قايسى جايلىرىدا يىزىلغان. بۈيۈك گۇناھ سانىر قىلغان مۇسۇلمان، قىلغان گۇناھلىرىغا ئوخشاش دوزاق ئوتىدا كۆيدۈكتىن كىيىن ، جەھەننەمدىن چىقىدۇ. ئاللاھۇ تائالاغا ئىشەنمەيدىغان ۋە ئىسلامىيەتنى يوقىتىش ئۈچۈن خىزمەت قىلغان كاپىرلار، زىندىقلار، جەھەننەمدە مەڭگۈ كۆيىدۇ.

ئەركەكلەر ۋە ئايالالر نامار قىلغاندا ياكى ھەر قانداق يەرلەردە يىپىشقا تىگىشلىك بولغان يەرلىرىنى (ئەۋرەت يىرى) دېپ ئاتايمىز. ئەۋرەتلىرىنى ئىچىش ۋە باشقىلارغا ئەۋرەت يەرلىرىنى كۆرسىتىش ھارامدۇر. ئىسلامدا ئەۋرەت يىرى يوق دىگۈچىلەر كاپىر بولىدۇ. تۆت مەزھەپتىمۇ ئەۋرەت يەرلىرىنى ئىچىش ۋە باشقىلارنىڭ ئەۋرەت يەرلىرىگە قاراش ھالال دىگۈچىلەر، بۇنى مۇھىم دەپ بىلمىگەنلەر، ئاللاھنىڭ ئازابىدىن قوقمىغان كىشى كاپىر بولىدۇ. ئايالالرنىڭ ئەۋرەت يەرلىرىنى ئىچىشى ۋە ئەركەكلەرنىڭ ئالدىدا ناخشا ئىيتىشى ۋە مەۋلىد ئىيتىشى بۇنىڭغا ئوخشاش. ئەركەكلەرنىڭ تىز ۋە كىندىكى ئارىسىدىكى يەرلەر ھانبەلى مەزھىپىدە ھارام ئەمەس.

(مەن مۇسۇلمان) دىگەن بىرى، ئىمان ۋە ئىسلامنىڭ شەرتلىرىنى ۋە تۆت مەزھەپنىڭ ئىجابىنى، يەنى بىردەك قارار لاشتۇرغان پەرزلىرىنى ۋە ھاراملىرىنى ئۆگىنىشى ۋە بۇنىڭغا دىققەت قىلىشى ئىنتايىن مۇھىم. بىلمەسلىكى ئۈزۈر ھىساپلانمايدۇ. يەنى بىلىپ تۇرۇپ ئىشەنمىگەنگە ئوخشايدۇ. ئايالالرنىڭ قولى ۋە يۈزىدىن باشقا يەرلىرى تۆت مەزھەپتە ھەممىسىدە ئەۋرەت ھىساپلىنىدۇ. ئىجابەت قىلمىغان، يەنى ئۇچ مەزھەپنىڭ بىرسىگە نىسبەتەن ئەۋرەت ھىساپلانمايدىغان بىر يەرنى، مۇھىم دەپ قارىماي ئاچقان

كىشى كاپىر بولغان ھىساپلانمىسىمۇ، ئۆز مەزھىپىگە نىسبەتەن بۇيۇك گۇناھ قىلغان بولىدۇ. ئەركەكلەرنىڭ تىز بىلەن كىندىك ئارىسىدكى يەر، يەنى يوتىلىرىنى ئېچىشمۇ بۇنىڭغا ئوخشاش. بىلمىگەن نەرسىنى ئۆگىنىش پەرزدۇر. ئۆگەنگەندىن كېيىن چوقۇم تەۋبە قىلىشى ۋە ئەۋرەت يەرلىرىنى يېپىشى كېرەك.

يالغان ئېيتىش، پىتنە-ئىغۋا قىلىش، غەيۋەت ۋە تۆھمەت قىلىش، ئوغۇرلۇق قىلىش، ھىيلىگەرلىك قىلىش، خىيانەت قىلىش، قەلبىنى رەنجىتىش، فىتنە-ئىغۋا تارقىتىش، باشقىلارنىڭ ماللىرىنى ئۇ كىشىنىڭ رۇخسىتىسىز ئىشلىتىش، ئىشچىنىڭ ۋە تۇشۇغۇچىنىڭ ئىش ھەققىنى بەرمەسلىك، دۆلەتكە قارشى ئىسيان چىقىرىش، يەنى قانۇنلىرىغا، ھۆكۈمەتنىڭ ھۆكۈملىرىگە قارشى چىقىش، باج تاپشۇرماسلىقمۇ گۇناھ بولىدۇ. بۇلارنى كاپىرلەرگە قارشى ۋە كاپىر دۆلىتىدە قىلىشمۇ ھارام ھىساپلىنىدۇ. نادانلارنىڭ بىلمىگىنىدەك، مەشھۇر ۋە زۆرۈر بولمىغان نەرسىلەرنى نادانلارنىڭ بىلمەسلىكى كۇپۇرلۇق ھىساپلانمايدۇ. فىسق، يەنى گۇناھ بولىدۇ. -475 بەتكە قارا!

—4—

ئىماننىڭ ئاساسىي پىرىنسىپلىرى

(بۇ كىشى يەنە بىر قېتىم سوراش ئارقىلىق، رەسۇلىللاھ "سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم!" (ئىماننىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى ماڭا چۈشەندۈرگىن) دېدى). ئىسلامنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى سورىغاندىن كېيىن ۋە جاۋابى بېرىلگەندىن كېيىن جىبرىئىل "ئەلەيھىسسالام" رەسۇلىللاھتىن " سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم" ئىماننىڭ ھەقىقىتىنى ۋە ئەھمىيىتىنى چۈشەندۈرۈشنى تەلەپ قىلدى. ئىمان لۇغەتتە، بىر كىشىنى توغرا تونۇش، ئۇنىڭغا ئىشىنىش دېگەنلىكتۇر. ئىسلامىيەتتە ئىمان دېمەك، رەسۇلىللاھ "سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم" ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى ئىكەنلىكىگە ۋە ئاللاھ تەرىپىدىن تاللانغانلىغىغا، بىر خەۋەرچى ئىكەنلىكىگە ئىشىنىپ تۇرۇپ ئېيتىشى ۋە ئاللاھ تائالا تەرىپىدىن بىلدۈرۈلگەنلىكىگە ئىشىنىش، كەڭ دائىرىدە بىلدۈرگەنلىرىگە كەڭ دائىرىدە ئىشىنىش ۋە كۆچىنىڭ يېتىشچە شاھادەت كەلىمىسى ئېيتىش دېگەنلىكتۇر. كۆچلۈك ئىمان شۇنداق بولىدۇكى، ئۇتتىنىڭ كۆيدۈرۈپ، يىلاننىڭ زەھەرلەيدىغانلىقىغا ئىشىنىپ قاچقانغا ئوخشاش، چىن قەلبىدىن ئاللاھۇ تائالا ۋە ئۇنىڭ سۈپەتلىرىنى چوڭ بىلىپ ئىشەنمەك ۋە ئۇنىڭ رىزاسىغا ۋە جامالىنى كۆرۈش ئۈچۈن، ئۇنىڭ ئازابىدىن ۋە غەزىپىدىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن ئىمانىنى مەرمەر ئۈستىگە يېزىلغان يېزىققا ئوخشاش قەلبىمىزگە مۇستەھكەم

ئورنىتىشىمىز كېرەك.

مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ بىلدۈرگەن ئىمان بىلەن ئىسلام ئوخشاش. شاھادەت كەلىمىسىگە ئىشىنىش، ھەر ئىككىسىدە بار. بەزى جەھەتلەردە ئوخشىماشلىقلىرى بولسىمۇ، لۇغەت مەنىسى ئوخشاش بولمىغاندىن سىرت، ئىسلامدا ھېچقانداق پەرىقى يوقتۇر.

ئىمان يالغۇز بىر نەرسىمۇ ياكى بىر نەچچە نەرسىنىڭ بىرلەشمىسىمۇ؟ بىرلەشمىسى بولسا، قانچە پارچىدىن تەركىپ تاپىدۇ؟ ئەمەلىر، ئىبادەتلەر ئىمان ھىساپلىنامدۇ؟ مىنىڭ ئىمانىم بار دىگەندە، ئىنىشانىللاھ دېيىش جائىزمۇ؟ ئىماندا ئازلىق، كۆپلۈك بولامدۇ؟ ئىمان مەخلۇقمۇ؟ ئىمان ئېيتىش ئىنسانىنىڭ قولىدىن كىلىدىغان بىر ئىشمۇ؟ ياكى بولمىسا مۇمىنلەر زورلۇق بىلەن ئىمان ئېيتقۇزۇلغانمۇ؟ ئەگەر ئىماندا زورلۇق ۋە جاپا-مۇشەققەت بولسا، ھەممە كىشىنىڭ ئىمان ئېيتىشى نىمشقا بويىرۇلغان؟ بۇلارنى ئايرىم-ئايرىم چۈشەندۈشكە ئۇزۇن ۋاقىت كىتىدۇ. شۇنىڭغا ھەربىرىنىڭ جاۋابىنى بۇ يەردە ئايرىم-ئايرىم چۈشەندۈرمەيمەن. شۇنى بىلىش كېرەككى، ئەسىلى ۋە مۇتەزىلە مەزھەپلىگە نىسبەتەن، مۇمكىن بولمىغان بىر نەرسىنىڭ قىلىنىشىنى، ئاللاھۇ تائالانىڭ ئەمىر قىلىنىشى جائىز ئەمەستۇر. ئۇزى بىر مۇمىن بولسىمۇ، ئىنسانلارنىڭ كۆچى يەتمەيدىغان ئىشلارنى ئەمىر قىلىشى، مۇتەزىلىيە مەزھىپىگە نىسبەتەن جائىز ئەمەستۇر. ئەسىلىدە مەزھىپىگە نىسبەتەن بۇ جائىزدۇر. پەقەت ئەمىر قىلىنمىغان. ئىنسانغا ئاسماندا ئۇچۇشنى بۇيرۇش بۇنىڭغا ئوخشايدۇ. ئىمان، ئىبادەتلەر ۋە ئەمەلىرنى قىلىشتا، ئالاھۇ تائالا، قۇللىرىدىن كۆچى يەتمەيدىغان نەرسىلەرنى تەلەپ قىلمىغان. شۇنىڭ ئۈچۈن، مۇسۇلمان بىر سارايڭ، ، ئەقلىي جايىدا ئەمەس، ئۇخلاۋاتقان ۋە ئۆلگەن كىشى، بۇ ئەھۋالنى بىلىپ تەستىقلىيالمايدۇ، شۇڭا ئۇلارنىڭ مۇسۇلمانلىقى داۋاملىشىدۇ.

بۇ ھەدىس شەرىئەتە ئىمانىنىڭ لۇغەت مەنىسىنى ئويلاشماسلىق كېرەك. چۈنكى لۇغەت مەنىسى، تەستىقلاش ۋە ئىشىنىش دىگەنلىك بولغانلىقى ئۈچۈن، ئەمىلەر نادانلىرىدىن بۇنىڭ مەنىسىنى بىلمەيدىغان ئادەم يوق. ساھابىلەرنىڭ ھەممىسى "رەدىيىللاھۇ تەئالا ئانھۇم ئەجمائىن"نى بىلىدۇ. جىبرائىل ئەلەيھىسسالام ئىمانىنىڭ مەنىسىنى ساھابىلەرگە ئۆگەتمەكچى بولغان. شۇڭلاشقا، رەسۇلىللارھ "سەللاھۇ تەئالا ئەلەيھى ۋەسسەلەمدىن" ئىسلامىيەتتە نىمىنىڭ ئىمان ئىكەنلىنى سورىغان. (ئىمان دىمەك)،

ئىزدەپ تېپىش ئارقىلىق ياكى ۋەجدانى بىلەن تېپىش ئارقىلىق، دەلىل بىلەن ئەقىلنىڭ چۈشۈنىش يولىدىن ياكى تاللانغان ۋە ياقتۇرۇلغان بىر سۆزگە ئىشىنىپ ۋە ئۇنىڭغا ئەگىشىپ، ئىنىق بولغان ئالتە نەرسىگە چىن كۆڭلىدىن ئىشىنىش ۋە تىل بىلەن سۆزلەش دېگەنلىكتۇر. رەسۇللىلار ھەمۇ ''سەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسسەللەم''، ئىمانىنىڭ ئالتە نەرسىگە ئىشىنىش ئىكەنلىكىنى شۇنداق دەيدۇ:

-1 بۇ ئالتە نەرسىنىڭ بىرىنچىسى، ئاللاھۇ تائالانىڭ ۋاجىبۇل ۋۇجۇت ۋە ھەقىقى مەھبۇت ۋە پۈتۈن مەۋجۇداتلارنىڭ ياراتقۇچىسى ئىكەنلىكىگە ئىشىنىش. دۇنيا ۋە ئاخىرەتتىكى ھەممە نەرسىنى، ماددىسىز، ۋاقىتسىز ۋە ئۆزگىچە قىلىپ يوقلىقتىن ئاپىرىدە قىلغان، پەقەتلا ئاللاھۇ تائالادۇر دەپ ئىشىنىش كېرەك. [ھەر بىر ماددىنى، ئاتومنى، مولېكولىنى، ئېلېمېنتلارنى، بىرىكمىلەرنى، ئوگانىك جىسىملارنى، ھۈجەيرىلەرنى، ھاياتنى، ئۆلۈمنى، ھەر بىر ھادىسىنى، ھەر بىر ئىنكاسنى، ھەر خىل كۈچنى، ئىنىرگىيەنى، ھەركەتنى، قانۇنلارنى، رۇھلارنى، پەرىشتىلەرنى، جانلىق ۋە جانسىز ھەممە نەرسىنى يوقلىتىن ئاپىرىدە قىلغان ۋە ھەر ۋاقىت مەۋجۇت قىلىپ تۇرغۇچى، پەقەتلا ئاللاھتۇر. دۇنيادىكى ھەممە نەرسىنى، [ھېچنىمە يوق ئىكەن، بىر دەقىقىدە] ئاپىرىدە قىلغىنىدەك، [ھەر ۋاقىت بىر-بىرى بىلەنمۇ مەۋجۇت قىلىدۇ. قىيامەت كۈنى كەلگەندە، ھەممە نەرسىنى بىر ۋاقىتتا] يەنە يوق قىلىۋېتىدۇ. ھەممە نەرسىنىڭ ھالقىلىق كۈچى، يارتقۇچىسى، ئىگىسى ۋە ھاكىمى ئاللاھتۇر. ئۇنىڭ ھاكىمى، ئۇنىڭدىن تىنخمۇ ئۈستۈن بىر نەرسە يوقتۇر دەپ ئىشىنىش كېرەك. ھەر بىر ئەۋزەللىك، ھەر بىر گۈزەل سۈپەت ئۇنىڭغا لايىقتۇر. ئۇنىڭدا ھېچنېمە قۇسۇر، ھېچبىر نۇقسان يوق. نەمىنى تىلىسىڭىز شۇنى قىلالايدۇ. قىلغانلىرى ئۆزىگە ۋە ياكى باشقىشىغا پايدىلىق بولسۇن دەمەيدۇ. قىلغىنىم ماڭا يانسۇن دەمەيدۇ. ھالبۇكى، ھەر بىر ئىشىدا، ھىكمەت، پايدا، ئىھسان باردۇر.

قۇللىرىغا ياخشىلىق قىلىش، پايدىلىق نەرسىلەرنى ئاتا قىلىش، بەزى كىشىلەرگە ساۋاپ، بەزى كىشىلەرگە ئازاپ بېرىشقا ئۇ مەجبۇر ئەمەس. ئاسىيلىق قىلغانلارنى، گۇناھ سادىر قىلغانلارنىڭ ھەممىسىنى دوزاققا كىرگۈزۈش، ئۇنىڭ ئىھسانلىرىغا ماس كېلىدۇ. ئىتائەت قىلغان، ئىبادەت قىلغانلارنىڭ ھەممىسىنى، جەھەننەمگە كىرگۈزۈش، ئۇنىڭ ئادالىتىگە ماس كېلىدۇ. ئەمما مۇسۇلمانلارنى، ئىبادەت قىلغۇچىلارنى جەننەتكە كىرگۈزۈشنى، ئۇلارغا چەكسىز نېمەمەتلەرنى، ياخشىلىقلارنى بېرىدىغانلىقىنى، كاپىرلارغا بولسا، جەھەننەمدە چەكسىز ئازاپ بېرىدىغانلىقىنى بىلدۈرگەن. ئۇ دېگەن

گىپىدىن قايتمايدۇ. پۈتۈن جانلىقلار ئىمان ئېيتسا ۋە ئىبادەت قىلسا، ئۇنىڭغا ھېچبىر پايدىسى بولمايدۇ. پۈتۈن ئالەم كاپىر، ئازغۇن، ئاشقۇن بولسىمۇ، ئۇنىڭغا ھېچقانداق زىيىنى بولمايدۇ. بەندە بىرەر ئىش قىلماقچى بولغاندا، ئاللاھ خالىسا، ئۇ نەرسىنى ئاپىرىدە قىلىدۇ. بەندىنىڭ ھەر بىر ھەركىتىنى ۋە ھەممە نەرسىنى ياراتقۇچى ئۇدۇر. ئۇ خالىمىسا، ياراتمىسا، ھېچبىر نەرسە ھەركەت قىلالمايدۇ. ئۇ خالىمىسا، ھېچكىم كاپىر بولالمايدۇ. ھېچكىم ئىسيان چىقىرالمايدۇ. ئەگەر كۈپۈرلۇقنى، گۇناھنى تىلىسە، ئۇلاردىن رازى بولمايدۇ. ئۇنىڭ ئىشىغا ھېچكىم ئارلىشالمايدۇ. ئۇ نىمىشقا بۇنداق قىلىدۇ؟ ئەگەر بۇنداق قىلسا قانداق بولاتتى دېيىشكە ھېچكىمنىڭ كۈچى ۋە ھوقوقي يوقتۇر. شىرىكلىكتىن ۋە كۈپۈرلۇقتىن باشقا، ھەر قانداق بىر بۈيۈك گۇناھ سادىر قىلىپ، تۆۋبە قىلماي تۇرۇپ ئۆلگەن كىشنى، ئاللا خالىسا كەچۈرىدۇ. كىچىك بىر گۇناھ سادىر قىلغۇچىنى ئاللاھ خالىسا جازالايدۇ. كاپىر، مۇرتەد بولۇپ ئۆلۈپ كەتكەنلەرگە ھەرگىز رەھىم قىلمايدىغانلىقى، ئۇلارغا چەكسىز ئازاپ بېرىدىغانلىقىنى بىلدۈرگەن.

مۇسۇلمان بولغۇچى، يەنى (ئەھلى قىبلە) بولۇپ، ئىبادەت قىلغان، ئەممە، ئىتتىقادى (ئەھلى سۈننەتتكە) ماس كەلمىگەن ۋە تۆۋبە قىلماستىن ئۆلگەن بىر كىشى، گەرچە ئۇ دوزاق ئازابىغا دۇچار بولسىمۇ، لىكىن (بىدئەت) بىر مۇسۇلمان، دوزرقتا مەڭگۈ قالمايدۇ.

ئاللاھۇ تائالانى دۇنيادا بىشى ۋە كۆزى بىلەن كۆرۈش جائىزدۇر. ئەممە ھېچكىم ئۇنى كۆرۈپ باقمىغان. قىيامەت كۈنى، مەشھەر يېرىدە، كاپىرلارغا، گۇناھ سادىر قىلغان مۆمىنلەرگە، ئۇ ئۆزىنىڭ ئىھسانى ۋە جامالى بىلەن كۆرۈندۇ. مۆمىنلەر جەننەتتە، ئۇنى جامالى شەكلى بىلەن كۆرىدۇ. پەرىشتىلەر ۋە ئىياللارمۇ كۆرىدۇ. كاپىرلار بولسا بۇنىڭدىن مەھرۇم قالىدۇ. جىنلارنىڭمۇ مەھرۇم قالدىغانلىقىنى بىلدۈردىغان ئۇچۇر كۈچلۈكتۇر. ئۆلمالارنىڭ كۆپىنچىسىگە نىسبەتەن، مۇئمىنلەردىن قۇبۇل قىلىنغۇچىلار، ھەر ئەتتىگەن ۋە ئاخشام، دەرىجىسى تۆۋەن بولغۇچىلار بولسا، ھەر جۈمە كۈنى ۋە ئىياللار، خۇددى دۇنيا بايرىمى بولغانغا ئوخشاش، يىلدا بىر نەچچە قېتىم، تەجەللىي- جامال بىلەن، رۇيەت بىلەن كۆرۈشىشكە نىسىپ بولىدۇ.

[شەيخ ئابدۇلخاكى دەھلەۋى ھەزرەتلىرى[3] ، پارسچە (تەكمىلۈل ئىمان) ناملىق

3 ئابدۇلخاكى دەھلەۋى 1052 [.1642] يىلىدا دېھلىدا ۋاپات بولغان.

كىتابىدا شۇنداق دىگەن، ھەدىس شەرىفتە شۇنداق بۇيرۇغانكى، (قىيامەت كۈنى رەببىمىزنى، -14كۈننى كۆرگەندەك كۆرىسىز!) ئاللاھۇ تائالانى دۇنيادا چۈشۈنۈلمەي تۇرۇپ بىلگەنگە ئوخشاش، ئاخىرەتتىمۇ ھىچ چۈشۈنۈلمەي تۇرۇپ كۆرۈلىدۇ. ئەپۇل ھەسەنى ئەشرائى ۋە ئىمامى سۈيۈتى ۋە ئىمامى بەيھەكىگە ئوخشان چوڭ ئۆلىمالار، پەرىشتىلەرنىڭمۇ جەننەتتە ئاللاھۇ تائالايى كۆردىغانلىقىنى بىلدۈرگەن. ئىمامى ئازام ئەبۇ خانىفە ۋە باشقا ئۆلىمالار، جىنلارنىڭ ساۋاپقا ئىرىشكەلمەيدىغانلىقىنى ۋە جەننەتكە كىرەلمەيدىغانلىقىنى پەقەت مۇئمىنلەرنىڭ جەھەننەمدىن قۇتۇلىدىغانلىقىنى بىلدۈرگەن. ئايالالار دۇنيادىكى بايرام كۈنىدەك يىلدا بىر نەچچە قېتىم كۆرەلەيدۇ. مۇئمىنلەرنىڭ كامىل بولغۇچىلىرى، ھەر كۈنى ئەتتىگەن ۋە ئاخشام، باشقىلار بولسا جۈمە كۈنى كۆرەلەيدۇ. بۇ كاپىرلارغا نىسبەتەن، مۇئمىن ئايالالار ۋە پەرىشتىلەر ۋە جىنلارمۇ بۇ مۇڭدىنىڭ ئىچىگە كىرىدۇ. فاتىماتۇز زەھرا ۋە خادىجەتۇل كۇبرا ۋە باشقا قىرىنداشلار، مەريەم ۋە ئاسىيە "رەدىيەللاھۇ تائالا ئانھۇنە ئەجمائىنگە" ئوخشاش، كامىل ۋە ئارىف ئايالالارنىڭ باشقا ئايالالاردىن ئايرىپ قارىلىشى كىرەك. ئىمامى سۈيۈتىمۇ بۇنى كۆرسىتىدۇ.]

ئاللاھۇ تائالانىڭ كۆرۈلىدىغانلىقىغا ئىشىنىش، ئەمما قانداق بىر شەكىلدە كۆرۈلىدىغانلىقىنى ئويلاشماسلىق كىرەك. چۈنكى ئاللاھۇ تائالانىڭ قىلغان ئىشلىرىنى ئەقىل بىلەن بىلگىلى بولمايدۇ. بۇ دۇنيانىڭ ئىشلىرىگە ئوخشىمايدۇ. [فىزىك ۋە خىمىيە بىلىملىرى بىلەنمۇ ئۇلچىگىلى بولمايدۇ.] ئاللاھۇ تائاللا ئوبېكتىپ ئەمەس، كۆز ئالدىنكىزدا ئۇچۇرتالمايسىز. ئاللاھۇ تائالا ماددا ئەمەس. جىسىم ئەمەس. [ئىلمىننت ئەمەس، بىر نەرسىنىڭ ئارلاشمىسى ياكى بىرىكمىسى ئەمەستۇر.] ئۇنى سانىغىلى بولمايدۇ. ئۇلچىگىلى بولمايدۇ. ھىساپلىغىلى بولمايدۇ. ئۆزگەرتكىلى بولمايدۇ. بىر ماكانى بولمايدۇ. بىر يەردە تۇرمايدۇ. ۋاقتى بولمايدۇ. ئىلگىرى-كېيىن، باش-ئاخىرى، ئاستى-ئۈستى، ئوڭ-سولى بولمايدۇ. شۇڭلاشقا ئىنسانىنىڭ چۈشەنچىسى، ئىنسانىنىڭ ئەقلىي، ئاللاھۇ تائالانىڭ ھىچبىر نەرسىسىنى چۈشۈنىشكە يەتمەيدۇ. ئۇنىڭ قانداق بىر شەكىلدە كۆرۈلىدىغانلىقىنىمۇ چۈشۈنەلمەيدۇ. قول، پۇت، تەرەپ، يەر ۋە بۇنىڭغا ئوخشاش، ئاللاھۇ تائالاغا جائىز بولمىغان سۆزلۈكلەر قۇرئان ئايەتلىرىدىمۇ، ھەدىس شەرىفلەردىمۇ تېپىلىشى، بىزنىڭ چۈشەنگەن ۋە بىلىدىغان بۇگۈنكى ئىشلىتىلىدىغان مەنىلەرگە ئوخشىمايدۇ. بۇنىڭغا ئوخشاش ئايەتلەرگە ۋە ھەدىس شەرىفلەرگە (مۇتەشابىھات) دېيىلىدۇ. بۇلارغا ئىشىنىشكە، نېمە ئىكەنلىكىنى ۋە قانداق نەرسى ئىكەنلىكىنى چۈشۈنىشكە ئۇرۇنماسلىق كىرەك. بۇلار قىسقا ۋە ئۆزۈن

بولۇپ، (تەۋبە) بولىدۇ. يەنى ئاللاھۇ تائالاغا يارىشىدىغان باشقا بىر مەنا بىرىلمىدۇ. مەسىلەن، قول، قۇدرەت، ئىنىرگىيە دېگەندەك سۆزلەر مۇۋاپىق كېلىدۇ.

مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام، ئاللاھۇ تائالانى مىراجدا كۆردى. ئۇنىڭ بۇنداق كۆرۈشى دۇنيادىكى بىشى ۋە كۆزى بىلەن كۆرۈشىگە ئوخشىمايدۇ. ھەر قانداق بىر كىشى ئاللاھۇ تائالانى دۇنيادا كۆردىم دىسە، ئۇ كىشى زىنداق ھىساپلىنىدۇ. كاددەسساللاھۇ تائالا ئەسرارەھۇم ئەجمەئىن'' كۆرۈشى، دۇنيا ۋە ئاخىرەت كۆرگىنىگە ئوخشىمايدۇ. يەنى (رۇيەت) ئەمەس. ئۇلارغا (شۇكۇد) ھاسىل بولىدۇ. [يەنى قەلبپ كۆزى بىلەن ئەمەس، مىسالىنى كۆرىدۇ.] ئەۋلىياھى كىرامىدىن، كۆردىم دېگۈچىلەر بولسا، مەست ئىكەن، يەنى ئەقلىي جايىدا ئەمەسكەن، شۇھۇدۇ، رۇيەت دەپ قارىغان. تەۋبە قىلىپ، چۈشىنەلمەيدىغان سۆزلەرنىڭ بىرسىدۇر.

سۇئال: ئاللاھۇ تائالانىڭ باش، كۆزى بىلەن دۇنيادا كۆرۈلىشىنىڭ جائىز ئىكەنلىكىنى يۇقىردا بايان قىلىپ ئوتتۇق. جائىز بولغان نەرسىنىڭ ھاسىل بولغانلىقىنى دېگەن بىر كىشى، نىمىشقا زىنداق بولىدۇ؟ ۋاقى ئىكەنلىكىنى دېگۈچىگە كاپىر دىيىلسە، ئۇ نەرسىگە جائىز دىيىلەمدۇ؟

جاۋاپ: لۇغەتتە، جائىز دېگەنلىك، قىلسىمۇ ۋە قىلمىسىمۇ مۇۋاپىق بولىدۇ دېگەنلىكتۇر. لىكىن، ئەشئارى[4] مەزھىبىدە، رۇيەتنىڭ جائىز بولىشى كىرەك دېگەنلىك؛ ئاللاھۇ تائالا، بۇ دۇنيادا يېقىن بولىشىنىڭ، يىنىدا بولىشىنىڭ ۋە دۇنيادا ياراتقان فىزىكا قانۇنىيەتلىرى بىلەن كۆرىشىنىڭ سىرتىدا، ئىنسانىدا ئۆزگىچە بىر كۆرۈش ئىقتىدای يارىتىشقا قادىر دېگەنلىكتۇر. مەسىلەن، جۇڭگودىكى قارىغۇ بىرسى، ئەندلۇستىكى بىر چۆچىنى كۆرسىتىشكە ياكى دۇنيادىكى ئىنسانلارغا، ئايدا ۋە يۇلتۇزلاردا بۇلارنى كۆرسىتىشكە قادىردۇر ۋە جائىزدۇر. بۇ خىل كۆچ-قۇدرەت، پەقەتلا ئاللاھۇ تائالاغا ئائىتتۇر. ئىككىنچىسى، دۇنيادا كۆردۇم دېگەنلىك، ئايەتلەرگە ۋە ئۆلىمالارنىڭ بىرەك پىكرىگە ئۇيغۇن ئەمەس. شۇڭلاشقا بۇنداق نەرسىنى دېگەن بىر كىشى، (مۇلھىد) ياكى (زىنداق) بولىدۇ. ئۇچىنچى بىر جاۋاپ بولۇش سۈپىتى بىلەن شۇنى دەيمىزكى، دۇنيادا رۇيەتنىڭ جائىز بولىشى، فىزىك قانۇنىيىتى بىلەن كۆرۈش جائىز بولىدۇ دېگەنلىك ئەمەس. ھالبۇكى، ئاللاھۇ تائالانى كۆردۇم دېگۈچى، باشقا نەرسىلەرنى كۆردۇم دېگىنى بىلەن ئوخشاشتۇر. بۇ جائىز بولمىغان بىر كۆرۈشتۇر. بۇنىڭغا

4 ئەبۇلھاسەن ئەلى بىن ئىسمائىل ئەشئارى، 330 [941] يىلىدا باغدادتا ۋاپات بولدى.

ئوخشاش كۆپۈرلۈقتا سەۋەپ بولىدىغان نەرسىلەرنى دىگەن كىشى مۇلھىد ياكى زىندىق دېيىلىدۇ. [مەۋلانا خالىد ھەزرەتلىرى]، بۇ جاۋاپلىرىدىن كېيىن (دىققەت قىلىڭ!) دەپ ئېيتقان. بۇنىڭ بىلەن، ئىككىنچى جاۋاپنىڭ تىخىمۇ ساغلام ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىپ بەرگەن. (مۇلھىد) ۋە (زىندىق) ئۆزىنىڭ مۇسۇلمان ئىكەنلىكىنى دەيدۇ. (مۇلھىد) بۇنى سەمىمىيلىك بىلەن دەيدۇ. ئۆزىنىڭ مۇسۇلمان ئىكەنلىكىگە، توغرا يولدا كېتىۋاتقىنىغا ئىشىنىدۇ. (زىندىق) بولسا، ئىسلامنىڭ دۈشمىنىدۇر. ئىسلامىيەتنى ئىچىدىن يوق قىلىش، مۇسۇلمانلارنى ئالداش ئۈچۈن، مۇسۇلمانغا ئوخشاش كۆرىنىدۇ].

ئاللاھۇ تائالادىن، كىچىك-كۈندۈزنىڭ ۋە ۋاقىتنىڭ قانداق ئۆتكەنلىكىنى تەسەۋۋۇر قىلىش بەك تەس. ئاللاھۇ تائالامۇ، ھېچبىر جەھەتتىن، ھېچقانداق بىر ئۆزگىرىش بولمايدىغانلىقى ئۈچۈن، كەچمىشتە ياكى كەلگۈسىدە شۇنداق، مۇنداق بولىدۇ دىگىلى بولمايدۇ. ئاللاھۇ تائالا ھېچبىر نەرسىگە ئوخشمايدۇ. ھېچبىر نەرسە بىلەن بىرلەشمەيدۇ. [شۇنىلەر ھەزىرىتى ئەلىگە چوقىنىدۇ دىگەن (نۇسايرى) گۇرپىسى كاپىر بولدى.] ئاللاھۇ تائالانىڭ زىتى، قارمۇ-قارشىسى، ئوخشىشلىقى، ھەمراھى، ياردەمچىسى، قوغدىغۇچىسى يوق. ئاپىسى، دادىسى، ئوغلى، قىزى، ئۇمۇرلۇك ھەمراھى يوقتۇر. ھەر ۋاقىت، ھەربىرىلەن بىلەن ھازىر ۋە تەييارىدۇر. ھەربىر كىشىگە ئۇ كىشىنىڭ ئانا تومۇرىدىمۇ يېقىندۇر. ئەمما، ئۇنىڭ ھازىر بولۇشى، ھەل قىلىش ئۈسۈلى، بىللە ۋە يېقىن بولۇشى، بىزنىڭ ئويلىغىنىمىزغا ئوخشمايدۇ. ئۇنىڭ يېقىنلىقى، ئۇلىمالارنىڭ ئىلمى، ئىلىم-پەن ئالىملىرىنىڭ پاراسىتى ۋە ئەۋلىيانىڭ ''كاددەساللاھۇ تەئالا ئەسرارەھۇم ئەجمائىن'' ئىجادى ۋە بايقىشى بىلەن چۈشەنگىلى بولمايدۇ. ئۇلارنىڭ ئېچكى قىسمىنى ئىنسان چۈشۈنەلمەيدۇ. ئاللاھۇ تائالا زاتىدا ۋە سۈپەتلىرىدە بىردۇر، ھېچبىردە ئۆزگىرىش ياكى باشقىلارغا ئوخشىتىش بولمايدۇ. تەفەككەرۇ فى ئالائىللاھى ۋە لا تەتەفەككەرۇ فى زاتىللەھى. بىرىنچى تۇم، -46 مەكتۇپنى ئوقۇڭ!

ئاللاھۇ تائالانىڭ ئىسىملىرى (تەۋكىفىدۇر). يەنى ئىسلامىيەتتە بىلدۈرگەن ئىسىملەرنى دېيىش جائىز بولۇپ، بۇلاردىن باشقىلىرىنى دېيىش جائىز ئەمەستۇر. [مەسىلەن ئاللاھۇ تائالاغا ئالىم دېيىلىدۇ. ئەمما، ئالىم دىگەنلىك فاكىھ دىگەنلىك بولمايدۇ. چۈنكى، ئاللاھۇ تائالاغا ئىسلامىيەتتە فاكىھ دېيىلمىگەن. بۇنىڭغا ئوخشاش، ئاللاھ ئىسمىنىڭ يېرىگە تەگرى دېيىش جائىز ئەمەس. چۈنكى تەگرى، ئىلاھ، مەبۇت دىگەنلىكتۇر. مەسىلەن ھىندىستانلىقلارنىڭ تەگرىسى كالا دېيىلمەكتە. (ئاللاھ بىردۇر، ئۇنىڭدىن باشقا

تەڭرى يوقتۇر) دىيىشى كىرەك. باشقا تىللاردىكى Dieu ۋە Gott ۋە يەنە God سۆزلىرىمۇ ئىلاھ ۋە مەبۇت مەنىسىدە ئىشلىتىلىدۇ. بۇلار ئاللاھنىڭ ئىسمىنىڭ يېرىگە ئىشلىتىلىشكە بولمايدۇ.

ئالاھۇ تائالانىڭ ئىسىملىرى چەكسىزدۇر. مىڭ-ئونمىڭلىغان ئىسمى بولغانلىقى ئۈچۈن مەشھۇردۇر. يەنى نەچچە مىڭ تانە ئىسمىنى ئىنسانلارغا ئۇختۇرغان. مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ دىندا، بۇلاردىن 99 تانىسى بىلدۈرۈلگەن. بۇلارغا (ئەسمائى خۇسنا) دىيىلىدۇ.

ئاللاھۇ تائالانىڭ (سىفاتى زاتىيەسى) ئالتە تۈرلۈكتۇر. [ئۇلارنى يۇقىردا سۆزلەپ ئۆتتۇق.] (سىفاتتى زۇتۇبىيەسى) (ماتۇرىدىييە) مەزھىپىدە سەككىز تۈرلۈكتۇر. (ئەشئارىييە) مەزھىپىدە بولسا يەتتە تۈرلۈكتۇر. بۇ سۈپەتلەر، ئاللاھۇ تائالاغا ئوخشاش مەڭگۈلۈكتۇر. يەنى مەڭگۈ مەۋجۇت بولۇپ تۇرىدۇ. مۇقەددەستۇر. مەخلۇقاتلارنىڭ سۈپەتلىرىگە ئوخشمايدۇ. ئەقىل ۋە زېھىن بىلەن، دۇنيادىكى نەسىلەرگە ئوخشىتىش ئارقىلىق چۈشىنىشكە بولمايدۇ. ئاللاھۇ تائالا بۇ سۈپەتلىرىدىن بىرسىنى نەقىل قىلىپ ئىنسانلارغا ئىھسان قىلغان. بۇلارنى كۆرۈش ئارقىلىق ئاللاھۇ تائالانىڭ سۈپەتلىرىنى ئازىراق بولسىمۇ چۈشەنگىلى بولىدۇ. ئىنسان ئاللاھۇ تائالانى چۈشۈنەلمىگەچكە، ئاللاھۇ تائالانىڭ قانداق ئىكەنلىكىنى ئويلىنىش ۋە چۈشىنىش جائىز ئەمەستۇر. ئاللاھۇ تائالانىڭ سەككىز سىفاتى سۈتۇبىيەسى، ئاللاھۇ تائالاغا ئوخشاش ئەمەستۇر، غەيرى رەسمىنىيمۇ ئەمەستۇر. يەنى بۇ سۈپەتلەر ئاللاھۇ تائالانىڭ نەق ئۆزى ئەمەس، ھەم ئۆزىدىن باشقا نەرسىمۇ ئەمەس. بۇ سەككىز سۈپەت:

ھايات، ئىلىم، ئىلكىلاش، كۆرۈش، قۇدرەت، كالام، ئىرادە ۋە ئاپىرىدە قىلىشتۇر. ئەشئارىيە مەزھىپىدە، ئاپىرىدە قىلىش سۈپىتى، قۇدرەت سۈپىتى بىلەن ئوخشاشتۇر. مەشىيەتتە، ئىرادە دېگەنلىكتۇر.

ئاللاھۇ تائالانىڭ سەككىز سۈپەتلىرىدىن ھەر بىرسى بەك ئاددىي بىر شەكىلدىدۇر. ھېچقايسىسىدا ھېچقانداق ئۆزگىرىش بولمايدۇ. پەقەت مەخلۇقاتلارغا سۇبىكتىپلىق جەھەتتە ھەر بىرسى ئىنتايىن كۆپلۈك قىلىدۇ. بۇ سۈپەتلەرنىڭ مەخلۇقاتلارغا ئەھمىيىتى ۋە ئۇنۇمى جەھەتتىن جىق قىلىشى، ئۇنىڭ ئاددىي بولىشىغا زىيان يەتكۈزمەيدۇ. شۇنىڭغا، ئاللاھۇ تائالا كۆپ خىل مەخلۇقاتلارنى يارىتتى ۋە ھەممىسىنى ھەر ۋاقىت يوق بولۇشتىن ساقلىدى. ئەمما، ئۇ يەنىلا بىردۇر. ئۇنىڭدا

ئۆزگىرىش بولمايدۇ. ھەر بىر مەخلۇق، ھەر ۋاقىت، ھەر جەھەتتىن ئۇنىڭغا مۇھتاج. ئۇ ھېچكىمگە مۇھتاج ئەمەس.

-2 ئىمان ئىيتىشى، ئىشىنىشكە تىگىشلىك ئالتە ئىشنىڭ ئىككىنچىسى: (ئاللاھۇ تائالانىڭ پەرىشتىللىرىگە ئىمان ئىيتىشتۇر). پەرىشتە، ئەلچى، خەۋەر بەرگۈچى يەكى قۇۋۋەت دىگەنلىكتۇر. پەرىشتىلەر، تەڭدۇر. مەرھەمەتلىكتۇر. ھەتتا گازدىنمۇ بەكرەك نازۇكتۇر. نۇرلۇقتۇر. ھاياتتۇر. ئەقىللىقتۇر. ئىنسانلاردا بار بولغان ياماناتلىق پەرىشتىلەردە يوقتۇر. ھەر قانداق بىر شەكىلدە بولالايدۇ. گاز، سۇيۇقلۇق ۋە قاتتىق جىسىم بولغانغا ئوخشاش ۋە قاتتىق بولغاندا، ھەر خىل شەكىل ئۆزگەرتكەنگە ئوخشاش، پەرىشتىلەرمۇ گۆزەل شەكىل ھاسىل قىلالايدۇ. پەرىشتىلەر، بۈيۈك كىشىلەرنىڭ بەدىنىدىن ئايرىلغان روھ ئەمەس. خىرىستىيانلار، پەرىشتىلەرنىڭ روھ ئىكەنلىكىگە ئىشىنىدۇ. ئىنىرگىيە ۋە قۇۋۋەتكە ئوخشاش، ماددىسىز ئەمەس. ئىلگىركى پەيلاسوپلاردىن بەزىللىرى شۇنداق دەپ قارايدۇ. ھەممىسىگە (پەرىشتە) دىيىلىدۇ. پەرىشتىلەر ھەر بىر مەخلۇقتىن بۇرۇن يارىتىلغان. شۇڭلاشقا كىتاپلارغا ئىمان كەلتۈرۈشتىن بۇرۇن، پەرىشتىلەرگە ئىمان كەلتۈرۈشكە بۇيرۇلغان. كىتاپلارمۇ، پەيغەمبەرلەردىن ئىلگىرى كىلىدۇ.قۇرئان كەرىمدە، ئىمان كەلتۈردىغان نەرسىلەرنىڭ ئىسمى، بۇ تەرتىپ بويىچە بايان قىلىنغان.

پەرىشتىلەرگە ئىمان كەلتۈرۈش تۆۋەندىكىدەك بولىشى كىرەك: پەرىشتىلەر ئاللاھۇ تائالانىڭ قۇللىرىدۇر. شېرىكى ئەمەس. كاپىرلەر، مۇشرىكلەر شۇنداق دەپ قارايدۇ. ئاللاھۇ تائالا بارلىق پەرىشتىلەرنى ياخشى كۆرىدۇ. ئۇلار ئاللاھۇ تائالانىڭ بۇيرۇقلىرىغا بويسۇنىدۇ. گۇناھ سادىر قىلمايدۇ. قىلىنغان ئەمرلەرگە ئىسيان چىقارمايدۇ. ئۇلار ئەر ۋە ئايال ئەمەس. توي قىلمايدۇ. باللىلىرى بولمايدۇ. ھاياتلىق ئىگىسىدۇر ۋە ھاياتتۇر. ئابدۇللاھ ئىبنى مەسۇددان ''رەدىيەللاھۇ ئەنھا'' كەلگەن خەۋەردە، پەرىشتىلەرنىڭ بىر قىسمىنىڭ باللىلىرىنىڭ بار ئىكەنلىكىنى، ئىبلىس ۋە جىنلارنىڭ بۇلاردىن ئىكەنلىكىنى بىلدۇرسىمۇ، بۇنىڭ جاۋابى كىتاپلاردا ئۇزۇن بايان قىلىنغان. ئاللاھۇ تائالا، ئىنسانلارنى ئاپىرىدە قىلىدىغان ۋاقىتتا، (يا رەببىم! يەر يۈزىنى بۇزغۇنچىلىقتا ئۇچۇرتىدىغان ۋە قان تۆكىدىغان مەخلۇقلارنى يارىتامسەن؟ پەرىشتىلەرنىڭ (زەللە) قاتارلىق سوئاللىرى ئۇلارنىڭ گۇناھسىزلىقىغا، سادىر قىلغان جازالىرىغا زىيان يەتكۈزەلمەيدۇ.

سانى ئەك كۆپ بولغان مەخلۇقالار بولسا پەرىشتىلەردۇر. ئۇلارنىڭ ساننى ئاللاھۇ تائالادىن باشقا ھېچكىم بىلمەيدۇ. پەرىشتىلەرنىڭ كۆكتە ئىبادەت قىلمىغان ھېچبىر يېرى يوق. ئاسماندا ھەممە يەر، رۇكۇ ۋە سەجدە قىلغان پەرىشتىلەر بىلەن تولغان. ئاسماندا، يەردە، ئوت-چۆپلەردە، يۇلتۇزلاردا، جانلىقلاردا جانسىزلاردا، يامغۇر تامچىللىرىدا، دەرەخلەرنىڭ ياپراقلىرىدا، ھەر مولىيكولادا، ھەر ئاتومدا، ھەر رىئەكسىيوندا، ھەر بىر ھەركەتتە ھەر بىرئىشتا پەرىشتىلەرنىڭ ۋەزىپىللىرى بار. ھەممە يەردە ئۇلار ئاللاھۇ تائالانىڭ بۇيرۇقلىرىنى بەجا كەلتۈرىدۇ. ئاللاھ تائالا بىلەن ئۇنىڭ مەخلۇقاتلىرى ئارىسىدىكى ۋاستىچىدۇر. بەزىللىرى، باشقا پەرىشتىلەرنىڭ باشقۇرغۇچىسىدۇر. بەزىللىرى پەيغەمبەرلەرگە خەۋەر يەتكۈزىدۇ. بەزىللىرى ئىنسانلارنىڭ كۆڭلىگە ياخشى پىكىرلەرنى سالىدۇكى، بۇنىڭغا (ئىلھام) دېيىلىدۇ. ئۇلارنىڭ بەزىللىرى ئىنسانلاردىن ۋە مەخلۇقاتلاردىن خەۋەرسىزدۇر. ئاللاھۇ تائالانىڭ جامالى ئالدىدا ئۆزىنى يوقۇتۇپ قۇيىدۇ. ئۇلارنىڭ ھەر بىرىنىڭ مەلۇم بىر ئورنى بولىدۇ. ئۇلار ئۇ يەردىن ئايرىلمايدۇ. بەزىللىرىنىڭ ئىككى، بەزىسىنىڭ تۆت، بەزىسىنىڭ ھەتتا ئۇنىڭدىن كۆپ قانىتى بار. [ھەر بىر ھايۋاننىڭ ۋە ئۇچۇشنى بىلدىغان نەرسىلەرنىڭ قاناتلىرى ئۆزىنىڭ قۇرۇلمىسىدا، بىر-بىرىسگە ئوخشىمايدۇ، شۇنىڭغا ئوخشاش پەرىشتىلەرنىڭ قاناتلىرىمۇ ئۆزىنىڭ تۈرىدە بولىدۇ. ئىنسان كۆرمىگەن ياكى بىلمىگەن نەرسىنىڭ ئىسمىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، ئۇنى ئۆزىنىڭ بىلدىغان نەرسىسى دەپ قاراپ ئالدىنىدۇ. پەرىشتىلەرنىڭ قاناتلىرى بار. ئىشىنىمىز. ئەمما قانداق ئىكەنلىكىنى بىلمەيمىز. چىركاۋلاردا، بەزە مەجمۇئىلەردە ۋە بەزى كىنولاردا، پەرىشتىلەردەك كۆرىنىدىغان قانىتى بار ئايالالارنىڭ رەسىمى سىزىلغان. مۇسۇلمانلار بۇنداق رەسىم سىزمايدۇ. مۇسۇلمان ئەمەسلەر تەرىپىدىن سىزىلغان بۇنداق يالغان رەسىملەرنى راست بىلەن ئىشەنمەسلىك، دۇشمەنلەرگە ئالدانماسلىق كېرەك.] جەننەت پەرىشتىلىرى جەننەتتە بولىدۇ. ئۇلارنىڭ چوڭلىرىنىڭ ئىسمى (رىدۋاندۇر). دوزاق پەرىشتىلىرىگە (زەبانى) دېيىلىدۇ. بۇلار جەھەننەمدە بۇيرۇلغان ۋەزىپىللىرىنى بەجا كەلتۈرىدۇ. دوزاقنىڭ ئوتى ئۇلارغا زىيان يەتكۈزەلمەيدۇ. بۇ خۇددى دېڭىزنىڭ بېلىققا زىيان يەتكۈزمىگىنىگە ئوخشايدۇ. جەھەننەم زەبانىلىرىنىڭ چوڭلىرىنىڭ سانى 19. ئەڭ چوڭىنىڭ ئىسمى مالىكتۇر.

ھەر بىر ئىنسانىنىڭ ياخشى ۋە ناچار، ھەممە ئىشلىرىنى يازىدىغان، ئىككىسى كېچىسى، ئىككىسى ئەتتىگىنى كىلىدىغان، تۆت پەرىشتىگە (كىرامەن كاتىبىن)

ياكى (خافازا پەرىشتىللىرى) دېيىلىدۇ. خافازا پەرىشتىللىرىنىڭ باشقا بىر پەرىشتە ئىكەنلىكى بىلدۈرۈلگەن. ئۇنىڭ تەرەپتىكى پەرىشتە، سول تەرەپتىكى پەرىشتىنىڭ باشقۇرغۇچىسىدۇر ۋە ياخشى ئىشلانى، ئىبادەتلەرنى يازىدۇ. سول تەرەپتىكى بولسا ناچار نەرسىلەرنى يازىدۇ. قەبرىلەردە ۋە قەبرىلەرنى ۋە ئاسىي مۇسۇلمانلارنى جازالايدىغان پەرىشتىلەر ۋە قەبرىدە سوئال سورايدىغان پەرىشتىلەر بارىدۇر. سۇئال سورايدىغان پەرىشتىلەرگە (مۇنكەر ۋە نەكىر) دېيىلىدۇ. مۇمىنلەردىن سوئال سورايدىغان پەرىشتىلەرگە (مۇبەششىر ۋە بەشىر) دېيىلىدۇ.

پەرىشتىلەرنىڭ بىر-بىرىدىن ئۈستۈنلىكى بارىدۇر. ئەڭ ئۈستۈن بولغىنىدىن تۆتى بار. بۇنىڭ بىرىنچىسى (جىبرائىل) ئەلەيىسسالامدۇر. ئۇنىڭ ۋەزىپىسى، پەيغەمبەرلەرگە (ۋەھيي) يەتكۈزۈش، بۇيرۇق ۋە چەكلەشلەرنى بىلدۈرۈشتۇر. ئىككىنچىسى (سۇر) دېيىلىدىغان كاناينى چالىدىغان (ئىسرافىل) ئەلەيھىسسالامدۇر. سۇر پەرىشتە ئىككى قىتىم چالىدۇ. بىرىنچى قىتىم چالغاندا ئاللاھۇ تائالادىن باشقا ھەممە تىرىك نەرسە ئۆلىدۇ. ئىككىنچىسىدە ھەممە نەرسە قايتىدىن تىرىلىدۇ. ئۈچىنچىسى (مىكائىل) ئەلەيھىسسالامدۇر. ئەرزان، قىممەت، كەمچىللىك، موللۇق، [ئىقتىسادىي تەرتىپنى] ھىساپلىماق، [تىنىچلىق ۋە ھۇزۇر] ئىلىپ كەلمەك، ۋە ھەر بىر ماددىنى ھەركەت قىلغۇزماق، ئۇنىڭ ۋەزىپىسىدۇر. تۆتىنچىسى (ئەزرائىل) ئەلەيھىسسالامدۇر. ئىنسانلارنىڭ جىنىنى ئالغۇچى بۇ پەرىشتىدۇر. [پارىسچىدە، روھقا جان دېيىلىدۇ.] بۇ پەرىشتىلەردىن كىيىن ئۈستۈن دەرىجىدىكى پەرىشتىلەر، تۆت گۇرۇپقا ئايرىلىدۇ: (ھامالەئى ئارش) دېيىلىدىغان پەرىشتىلەر، تۆت تانىدۇر. بۇلار قىيامەت كۈنى سەككىز بولىدۇ. ئىلاھى ھۇزۇردا بولغان پەرىشتىلەرگە (مۇكەررابىن) دېيىلىدۇ. ئازاپ پەرىشتىللىرىنىڭ چوڭىسىغا (كەرۇبىيان) دېيىلىدۇ. رەھىم پەرىشتىللىرىگە (رۇھانىيان) دېيىلىدۇ. ئۇلارنىڭ ھەممىسى پەرىشتىلەرنىڭ ئۈستۈن دەرىجىلىك باشقۇرغۇچىللىرىدۇر. ئۇلار پەيغەمبەرلەردىن باشقا "ئالايھى مۇسەللىۋاتۇ ۋەتەسلىمات" بولۇپ، بارلىق ئىنسانلاردىن ئۈستۈن تۇرىدۇ. مۇسۇلمانلارنىڭ سالىھلىرى ۋە ھامىيلىرى، ئىسىل بولمىغان پەرىشتىلەردىن يەنى تۆۋەن دەرىجىدىكىلەردىن تىخىمۇ ئۈستۈندۇر. پەرىشتىلەرنىڭ ئىسىل بولمىغانلىرى، ئاسىي ۋە پاسىق مۇسۇلمانلاردىن ئۈستۈندۇر.

كاپىرلار بولسا ھەر قانداق بىر مەخلۇقاتتىن تىخىمۇ بەك تۆۋەن دەرىجىدە تۇرىدۇ. سۇر پەرىشتە بىرىنچى قىتىم كاناينى چالغاندا، تۆت چوڭ پەرىشتە ۋە خامالەئى

ئارىشىدىن باشقا، بارلىق پەرىشتىلەر يوق بولۇپ كېتىدۇ. ئۇنىڭدىن كېيىن خامالەئى ئارش ۋە ئۇنىڭدىن كېيىن كىلىدىغان تۆت پەرىشتە يوق بولىدۇ. ئىككىنچى قېتىم كاناي چېلىنغاندا، بارلىق پەرىشتىلەر تىرىلىدۇ. خامالەئى ئارش بىلەن بۇ تۆت پەرىشتە، سۇر پەرىشتىنىڭ ئىككىنچى قېتىم كانايىنى چېلىشىدىن بۇرۇن تىرىلىدۇ. دېمەك، بۇ پەرىشتىلەر پۈتۈن مەخلۇقاتلاردىن بۇرۇن يارىتىلغاندەك، بارلىق مەخلۇقاتتىن كېيىن يوق بولىدۇ.

-3 ئىمان كەلتۈرۈشكە تېگىشلىك ئالتە ئىشنىڭ ئۈچىنچىسى، (ئاللاھۇ تائالانىڭ كىتابلىرىغا ئىمان كەلتۈرۈشتۇر.) ئاللاھۇ تائالا بۇ كىتابلارنى پەرىشتىلەر بىلەن، يەنە بەزى پەيغەمبەرلەرنىڭ مۇبارەك قولاقلىرىغا سۆزلەپ ئارقىلىق، بەزىللىرىگە بولسا يىزىقلىق پىتى، بەزىللىرىگە بولسا پەرىشتە ئەۋەتمەي ئاڭلىتىپ تۇرۇپ نازىل قىلدى. بۇ كىتابلارنىڭ ھەممىسى ئاللاھۇ تائالانىڭ سۆزلىرىدۇر. مەڭگۈلۈك ۋە ئەبەدىدۇر. مەخلۇق ئەمەستۇر. بۇلار پەرىشتىلەرنىڭ ۋە پەيغەمبەرلەرنىڭ سۆزلىرى ئەمەس. ئاللاھۇ تائالانىڭ سۆزلىرى بىزنىڭ يازغان ۋە ئەقلىمىزدە تۇتقان ۋە سۆزلىگەن سۆزلەرگە ئوخشىمايدۇ. يىزىقتا، گەپتە ۋە ئەقلىدە تۇتقانغا ئوخشىمايدۇ. ھەرىپلىك ۋە ئاۋازلىق ئەمەس. ئاللاھۇ تائالانىڭ ۋە سۈپەتلىرىنىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنى ئىنسان بىلەلمەيدۇ. ئۇ سۆزلەرنى ئىنسان پەقەتلا ئوقۇيالايدۇ. ئەقلىدە قالىدۇ ۋە يازىدۇ. ئۇ بىز بىلەن بىللە بولغاندا، ھەدىسكە ئايلىنىدۇ. ئاللاھۇ تائالانىڭ سۆزلىرى ئىنسانلار بىلەن بىللە بولغاندا، يارىتىلىش ۋە ھەدىس بولىدۇ. ئاللاھۇ تائالانىڭ سۆزى ئىكەنلىكى ئويلاشقىنىمىزدا، قەدىمكى بولىدۇ.

ئاللاھۇ تائالانىڭ نازىل قىلغان كىتابلىرىنىڭ ھەممىسى راست ۋە توغرا. يالغان، ناتوغرا بولمايدۇ. ئازاپ ۋە جازا بىرىشنى دەپ كەچۈرۈم قىلىشنى جائىز قىلدى دېيىلسىمۇ، بىز بىلمەيدىغان شارائىتقا ياكى ئۇنىڭ ئىرادىسىگە ۋە رازىلىقىغا باغلىقتۇر. يەنى بەندىنىڭ تارتىشقا تېگىشلىك بولغان ئازابىنى كەچۈرىدۇ دېگەنلىكتۇر. جازانى، ئازاپنى بىلدۈردىغان سۆز، بىر نەرسىنى ئوقتۇرۇش دېگەنلىك ئەمەس، كەچۈرگەنلىكى ئۈچۈن يالغانچىلىق ھىساپلانمايدۇ. ئاللاھ تائالا ۋەدە قىلغان نېمەتلىرىنى بەرمەسلىكى جائىز بولمىسىمۇ، ئازاپلارنى كەچۈرۈم قىلىشى جائىزدۇر. ئەقىل، ئايەتلەر دېمۇ، مۇشۇنداق ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىپ بىرىدۇ.

بىر قارشىلىق قىلغۇچى كۆچ، بىر مەسىلە بولمىسا، ئايەتلەرگە، ھەدىس شەرىپلەرگە،

ئىنىق بولغان مەنىلەرنى بىرىش كىرەك. ئۇنىڭغا ئوخشىغان مەنىلەرنى بىرىش جائىز بولمايدۇ. قۇرئان كەرىم ۋە ھەدىس شەرىئەلەر قۇرەيىش لۇغەتىتى ۋە تەلەپپۇزىدا يېزىلغان. 1400 يىل بۇرۇن سۆزلەرگە ھىجارزدا ئىشلىتىلگەن مەنىلەرنى بىرىش كىرەك. ۋاقىت بىلەن بىللە ئۆزگىرىپ، بۈگۈن ئىشلىتىدىغان مەنىلەرنى بىرىپ تەرجىمە قىلىش توغرا ئەمەس.] (مۇتەشەبىھات) دېيىلگەن ئايەتلەردە، ئىنسان چۈشۈنەلمەيدىغان مەنىلەر بار بۇلارنىڭ مەنىسى پەقەت ئاللاھۇ تائالا بىلىدۇ ۋە ئۆزلىرىگە (ئىلمى لەدۇنىي) دەگەن ئاز بىر قىسمىدىكى تاللانغان چوڭلار، ئۇلارغا خەۋەر قىلىنغاندەك چۈشىنەلەيدۇ. باشقا ھېچكىم چۈشىنەلمەيدۇ. شۇڭلاشقا، مۇتەشابىھ ئايەتلىرىنىڭ ئاللاھنىڭ سۆزلىرى ئىكەنلىكى ئىمان كەلتۈرۈش، ئۇلارنىڭ مەنىلىرىنى تەكشۈرمەسلىك كىرەك. ئەشئارىي مەزھىپىدىكى ئۇلىمالار، بۇ تۈردىكى ئايەتلەرنى قىسقىچە ۋە كەڭ كۆلەمدە (تەۋىل) قىلىش جائىزدۇر دېدى. تەۋىل دەگەنلىك، سۆزنىڭ ھەرخىل مەنىلىرى ئىچىدە، مەشھۇر بولمىغىنىنى تاللاش دەگەنلىكتۇر. مەسىلەن ئىسرا ئايىتىدە، (ئاللاھنىڭ قولى ئۇلارنىڭ قوللىرىنىڭ ئۈستىدە) ئايىتى ئاللاھۇ تائالانىڭ سۆزىدۇر. ئاللاھۇ تائالا بۇ دېيىش ئارقىلىش نەمىنى مەقسەت قىلغان بولسا، ئۇنىڭغا ئىشەنمىدىم دېيىش كىرەك. بۇنىڭ مەنىسىنى مەن چۈشەنمىدىم، پەقەت ئاللاھۇ تائالا بىلىدۇ دېيىش ئەڭ ياخشى ئۇسۇلدۇر. ئاللاھۇ تائالانىڭ ئىلمى بىزنىڭ ئىلمىمىزگە ئوخشىمايدۇ. ئىرادىسى بىزنىڭ ئىرادىمىزگە ئوخشىمايدۇ. ئاللاھۇ تائالانىڭ قولى بەندىلىرىنىڭ قولىغا ئوخشىمايدۇ ئەلۋەتتە.

ئاللاھۇ تائالانىڭ نازىل قىلغان كىتابلىرىدا، بەزى ئايەتلەتلەرنىڭ پەقەتلا ئوقۇلىشى، مەنىسى ياكى ئىككىسى بىللە (نەسىھ) قىلىنغان، ئاللاھۇ تائالا تەرىپىدىن ئۆزگەرتىلگەن. قۇرئان كەرىم، پۈتۈن كىتابلارنى نەسىھ قىلغان، ھۆكۈملىرىنى بىكار قىلغان. قۇرئان كەرىمدە، ئاخىرەتكىچە ھېچقانداق بىر ۋاقىت خاتالىق، ئۇنتۇلۇش، زىيادىلىك ۋە ئۇقسان بولمايدۇ. كەچمىشتىكى ۋە كەلگۈسىدىكى پۈتۈن بىلىملەر قۇرئان كەرىمدە مەۋجۇت. شۇڭلاشقا قۇرئان كەرىم باشقا بارلىق ساماۋى كىتابلاردىن ئۈستۈن ۋە قىممەتلىكتۇر. رەسۇلىللاھنىڭ "سەللىللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم" ئەڭ چوڭ مۆجىزىسى بولسا، قۇرئان كەرىمدۇر. ئەگەر بارلىق ئىنسانلار ۋە جىنلار بىر يەرگە كەلسە، ھەممىسى قۇرئان كەرىمنىڭ ئەڭ قىسقا بىر سۈرىسىنى سۆزلەشكە ئۇرىنىدۇ، ئەمما سۆزلىيەلمەيدۇ. ئەرەبستانىنىڭ گۈزەل سۆز سۆزلەيدىغان، ئەدەب، توغرا سۆزلەيدىغان شائىرلىرى بىر يەرگە كەلدى. ئۇلار جىق ئۇرۇندى. بىر قىسقا ئايەتتەك

بىر سۆز سۆزلىيەلمىدى. قۇرئان كەرىمگە قارشى تۇرالمىدى. ئاللاھۇ تائالا ئىسلام دۈشمەنلىرىنى، قۇرئان كەرىم ئالدىدا ئىقتىدارسىز ۋە مەغلۇپ قىلدى. قۇرئان كەرىمنىڭ بالاغىتى، ئىنسان كۈچىدىن ئۈستۈن تۇرىدۇ. ئىنسان ئۇنىڭغا ئوخشاش سۆزلەشكە ئامالسىز. قۇرئان كەرىمنىڭ ئايەتلىرى، ئىنسانلارنىڭ نەزمىسىگە، ۋەزىنسىز نەزمىسىگە، قاپىيەلىك سۆزلىرىگە ئوخشىمايدۇ. بۇنىڭ بىلەن بىرگە، ئەرەبستانىدىكى ئەدىبلەرنىڭ قۇللانغان ھەرىپلىرى بىلەن يېزىلغان.

ساماۋى كىتابلاردىن بىزگە بىلدۇرىلگەنلىرى بولسا 104 تانىدۇر. بۇنىڭ 10 بىتى (ئادەم) ئەلەيھىسالامغا، 50 بىتى شىش (شىت) ئەلەيھىسالامغا، 30 بىتى (ئىدرىس) ئەلەيھىسالامغا، 10 بىتى (ئىبراھىم) ئەلەيھىسالامغا نازىل قىلىنغان.(تەۋرات) كىتابى مۇسا ئەلەيھىسالامغا، (زەبۇر) كىتابى داۋۇت ئەلەيھىسالامغا، (ئىنجىل) كىتابى مۇسا ئەلەيھىسالامغا ۋە (قۇرئان كەرىم) مۇھەممەد ئەلەيھىسالامغا نازىل قىلىنغان.

ئەگەر بىر ئادەم بۇيرۇق بەرمەكچى، بىر نەرسە چەكلىمەكچى ياكى سورىماقچى بولسا، ئالدى بىلەن بۇلارنى ئويلايدۇ ۋە تەييارلايدۇ. زېھنىدىكى بۇ مەنىلەرگە (كەلامى نەفسى) دېيىلىدۇ. بۇ مەنىلەرگە ئەرەپچە، فارسچە ياكى تۈركچە دېيىلمەيدۇ. باشقا پەرىقلىق تىللاردا سۆزلەش، بۇلارغا پەرقلىق مەنىلەرنىڭ قۇشۇلىشىنى كەلتۈرۈپ چىقارمايدۇ. بۇ مەنىلەرنى تەسۋىرلەيدىغان سۆزلەرگە (كەلامى لافزى) دېيىلىدۇ. كەلامى لافزىنى ھەر خىل تىللاردا تەسۋىرلەشكە بولىدۇ. بۇنىڭدىن شۇنى چۈشىنىشكە بولىدۇكى، كەلامى لافزىدىن باشقا، مەسىلەن ئىلىم، ئىرادە، كۈرۈش قاتارلىق سۈپەتلەرگە ئوخشاش، كەلام ئىگىسىدە مەۋجۇت ئاددىي، ئۆزگەرمەس، ئايرىم بىر سۈپەتتۇر. كەلامى لافزى بولسا، كەلامى نەفسىنى سۆزلەيدىغان، ئىنسانىنىڭ قۇلقىغا كىرگەن ۋە سۆزلىگۈچىنىڭ ئاغزىدىن چىققان ھەرىپلەرنىڭ توپلىمىدۇر. ئاللاھۇ تائالانىڭ كەلامى، ھېچ توختاپ قالمايدىغان، مەخلۇق ئەمەس ۋە زاتى بولغان مەڭگۈلۈك ۋە ئەبەدىي كەلامدۇر. سىفاتى زاتىيەسى ۋە ئىلىم، ئىرادىسىغا ئوخشاش، سىفاتى سۈبۈتىيەسىدىن باشقا، ئۆزىگە خاس بىرسۈپەتتۇر.

كەلامنىڭ سۈپىتى تولىمۇ ئاددىي. ھېچ ئۆزگەرمەيدۇ. يېزىقلىق ياكى ئاۋازلىق ئەمەس. بۇيرۇق، چەكلەش ۋە خەۋەر بىرىش دېگەندەك، ئەرەپچە، فارسچە، ئىبرانىچە، تۈركچە، سۈريانىغا ئوخشاش ئايرىلىش ۋە پارچىلىنىش يوق. بۇنداق شەكىللەر بولمايدۇ. يېزىلمايدۇ. ئەقىل، قۇلاق ۋە تىلغا ئوخشاش ۋاستىلەرگە ۋە ئەسۋاپلارغا

ئىھتىياجلىق ئەمەس. قايسى تىل بىلەن سۆزلىمەكچى بولسا، ئۇ تىل بىلەن سۆزلەيدۇ. ئەرەپچە دېيىلسە، قۇرئان كەرىم دېيىلدۇ. ئىبرانىچە دېيىلسە تەۋرات دېيىلدۇ. سۇرىيانى دېيىلسە ئىنجىل دېيىلدۇ. [(شەرىخ ئۇل مەكاسىد)[5] كىتابىدا، يۇنانچە دېيىلسە ئىنجىل، سۇرىيانچە دېيىلسە زەبۇردۇر دەيدۇ.]

كەلامى ئىلاھى ھەر تۈرلۈك نەرسىلەرنى بىلدۇرىدۇ. قىسسىلەرنى، يەنى ۋەقەلەرنى بىلدۇرسە (خەۋەر) بولىدۇ. ئۇنداق بولمىسا (قۇرئۇلما) بولىدۇ. ئەگەر قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلارنى بىلدۇرسە، (بۇيرۇق) بولىدۇ. چەكلەنگەن ئىشلارنى بىلدۇرسە، (ھارام) بولىدۇ. ئەمما كەلامى ئىلاھىدە ئۆزگىرىش ۋە كۆپىيىش بولمايدۇ. نازىل بولغان كىتابلارنىڭ ۋە بەتلەرنىڭ ھەممىسى، ئاللاھۇ تائالانىڭ سۆزىدۇر. كەلاملىرى كەلامى نەفسىدۇر. ئەرەپچە بولغاندا، قۇرئان كەرىم بولىدۇ. ھەربىلىك بولۇپ، يېزىلغان، دېيىلگەن ۋە يادقا ئىلىنغان نەزىم شەكىلدە نازىل قىلىنغان ۋەھيي (كەلامى لافزى) ياكى (قۇرئان كەرىم) دېيىلىدۇ. كەلامى لافزى، كەلامى نەفسىنى كۆرسىتەلىكى ئۈچۈن، ئۇنىڭغىمۇ كەلامى ئىلاھى ۋە سىفاتى ئىلاھى دېيىش جائىزدۇر. ھەممىسىگە قۇرئان كەرىم دېيىلگىنىگە ئوخشاش، پارچىلارغىمۇ قۇرئان دېيىلىدۇ.

كەلامى نەفسىنىڭ مەخلۇق ئەمەسلىكىنى بىر قەدەم ئىكەنلىكىنى، توغرا يولدىكى ئۇلىمالارنىڭ بىردەك دېيىشى بىلەن سۆزلەنگەن. كەلامى لافزىنىڭ ھەدىس ياكى قەدەم ئىكەنلىكىدە سۆز بىرلىكى يوقتۇر. ھەدىس ئىكەنلىكىنى بىلدۇرىدىغانلىرىنىڭ بىر قىسمى، كەلامى لافزىنىڭ سۆزىنىڭ ھەدىس ئىكەنلىكىنى سۆزلىمەسلىكى كەرەك دېدى. ئەگەر ھەدىس ئىكەنلىكى دېيىلسە، كەلامى نەفسىنىڭ ھەدىس ئىكەنلىكىنى چۈشۈنىشكە بولىدۇ. ئەڭ ياخشى بولغان سۆز بۇدۇر. ئىنسانلارنىڭ زېھنى، مەلۇم بىر نەرسىنى كۆرسەتكەنلىكىنى ئاڭلىغاندا، ئۇ نەرسىنى دەرھال كاللىسىغا كەلتۈرىدۇ. ئەھلى سۈننەت ئۇلىمالىرىدىن، قۇرئان كەرىم ھەدىستۇر دېگۈچىلەرنىڭ بۇ سۆزى، ئىغىزىمىز بىلەن ئوقۇغان ئاۋاز ۋە سۆزلەرنىڭ مەخلۇق ئىكەنلىكىنى بايان قىلىدۇ. ئەھلى سۈننەت ئۇلىمالىرىنىڭ بىردەك سۆزى بىلەن، كەلامى لافزىنىڭ ۋە نەفسىنىڭ، ئاللاھنىڭ سۆزى ئىكەنلىكىنى دېدى. بۇ سۆزدە گەرچە مىتافۇر يولىدىن چەتنەپ كەتكەنلەر بولسىمۇ، كەلامى نەفسى ئاللاھۇ تائالانىڭ سۆزىدۇر دېمەك، ئاللاھۇ تائالانىڭ سۆزى سۈپۈتىدۇر دېمەكتۇر. كەلامى لافزى ئاللاھنىڭ سۆزىدۇر دېيىش، ئاللاھۇ تائالانى ئاپىرىدە قىلغۇچى دېگەنلىكتۇر.

5 شەرىخ ئۇل مەكاسىدى سادۇددىن تەفتازانى يازغان، 792 [1389] يىلىدا سەمەرقەندە ۋاپات بولغان.

سۇئال: يۇقىرىدىكى يىزلىغان نەرسىلەردىن شۇنى چۈشىنىشكە بولىدۇكى، ئاللاھۇ تائالانىڭ سۆزنى ئاڭلىغىلى بولمايدۇ. ئاللاھنىڭ سۆزىنى ئاڭلىدىم دېيىش، ئاۋازىنى ۋە سۆزىنى ئاڭلىدىم دېگەنلىكتۇر. ئاللاھنىڭ ئاۋازىنى ۋە كەلامى نەپسىنى ئاڭلىدىم دېگەنلىك بولىدۇ. پۈتۈن پەيغەمبەرلەر، ھەتتا ھەممە كىشى ئىككى خىل شەكىلدە ئاڭلىيالايدۇ. مۇسا ئەلەيھىسالامنى (كەلىمۇللاھ) دېيىشنىڭ سەۋەبى نىمە؟

جاۋاپ: مۇسا ئەلەيھىسالام ئادەتتىكى ئىلاھلاردىن پەرقلىق بولۇپ، ھەرىپسىز، ئاۋازسىز بولغان ئاللاھنىڭ سۆزلەرنى ئاڭلىيالىدى. ئاڭلاتقىلى ۋە چۈشەندۈرگىلى بولمىغىنىدەك جەننەتتە ئاللاھۇ تائالانىڭ كۆرۈلىدىغىنىغا ئوخشاش، چۈشەندۈرگىلى بولمايدىغان بىر شەكىلدە ئاڭلىدى. باشقا ھېچكىم بۇنداق ئاڭلىمىدى. ئاللاھنىڭ سۆزىنى ئاۋازلىق ئاڭلىدى. پەقەت قۇلاق بىلەنلا ئاڭلىمىدى، ۋۇجۇدىنىڭ ھەربىر زەررىسىگىچە، ھەممە تەرەپتىن ئاڭلىدى. پەقەت ياغاچ تەرىپىدىن ئاڭلىدى، ئەمما ئاۋازلىق ئەمەستى. ھاۋانىڭ تىترىشى ياكى باشقا ۋەقەلەردىن ئاڭلىمىدى. بۇ ئۇچ شەكىلنىڭ بىرى بىلەن ئاڭلىغانلىقى ئۈچۈن، ئۇ (كەلىمۇللاھ) ئىسمىگە ئېرىشتى. مۇھەممەد ئەلەيھىسالام مىراج كېچىسىدە، ئاللاھنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلىشى ۋە جىبرئىل ئەلەيھىسالامدىن ۋەھي كىلىشمۇ مۇشۇ خىل شەكىلدە ئىدى.

-4 ئىمان ئىيتىشقا تېگىشلىك ئالتە ئىشنىڭ تۆتىنچىسى، (ئاللاھۇ تائالانىڭ پەيغەمبەرلىرىگە ئىمان ئىيتىشتۇر). ئاللاھ پەيغەمبەرلەرنى ئىنسانلارغا ئاللاھۇ تائالانىڭ ياقتۇرىدىغان يولىغا باشلاش ۋە توغرا يولنى كۆرسىتىش ئۈچۈن ئەۋەتكەن رۇسۇل، ئەلچىلەر دېگەنلىكتۇر. لۇغەتتە، ئەۋەتىلگەن كىشى ۋە خەۋەرچى دېگەنلىكتۇر. ئىسلامىيەتتە (رەسۇل) دېگەنلىك، يارىتىلغان، خۇلقى، ئىلمى، ئەقلىي پۈتۈن ئىنسانلاردىن ئۈستۈن، قىممەتلىك، مۇھتەرەم بىر زات دېگەنلىكتۇر. ھېچبىر يامان مىجەزى، ياقتۇرۇلمايدىغان ھالىتى يوقتۇر. پەيغەمبەرلەردە (ئىسمەت) سۈپىتى مەۋجۇتتۇر. يەنى پەيغەمبەر ئىكەنلىكى بىلدۈرىشتىن بۇرۇن ياكى كىيىن، چوڭ ياكى كىچىك گۇناھ سادىر قىلمايدۇ. [ئىسلامىيەتنى ئىچىدىن يوقىتىشنى خالايدىغان كاپىرلار، مۇھەممەد ئەلەيھىسالام پەيغەمبەر بولىشتىن بۇرۇن، ھەيكەلنى ئالدىدا قۇربانلىق قىلاتتى ۋە مەزھەپسىزلەرنىڭ كىتابلىرىنمۇ ھۆججەت سۈپىتىدە كۆرسىتەتتى دېگەن. بۇ سەت تۆھمەتلەرنىڭ يۇقىرىدىكى سۈپەتلەردىن يالغان ئىكەنلىكى چۈشىنىلىدۇ.] پەيغەمبەر ئىكەنلىكى بىلدۈرىلگەندىن كىيىن، ئۇنىڭ پەيغەمبەر ئىكەنلىكى تارقالغاندىن كىيىن، چۈشىنىلگىچە بولغان ئارلىقتا، قارىغۇلۇق، گاسلىق ۋە بۇنىڭغا ئوخشاش

كەمتۈك، نۇقسانلىرى بولمايدۇ. ھەر بىر پەيغەمبەردە يەتتە خىل سۈپەتنىڭ بولىدىغىنىغا ئىشىنىش كىرەك: ئەمانەت، سىدىق، تەبلىغ، ئادالەت، ئىسمەت، فەتانەت ۋە ئەمنۇل ئازىل. يەنى پەيغەمبەرلىك ئورنىدىن چۈشۈرۈتىلمەيدۇ. فەتانەت، تولىمۇ ئەقىللىق، تولىمۇ چۈشىنىشلىك دىگەنلىكتۇر.

يىڭى بىر دىن ئەكەلگەن پەيغەمبەرگە (رەسۇل) دىيىلىدۇ. يىڭى بىر دىن ئەكەلمىگەن، ئىنسانلارنى بۇرۇنقى دىنغا داۋەت ئەتكەن پەيغەمبەرلەرگە (نەبى) دىيىلىدۇ.
بۇيرۇقلارنى تەبلىغ قىلىش ۋە ئىنسانلارنى ئاللاھنىڭ دىنىغا چاقىرغان رەسۇل بىلەن نەبىنىڭ ئارىسىدا بىر پەرق يوقتۇر. پەيغەمبەرلەرگە ئىمان ئىيتىش، ئارىسىدا ھېچقانداق بىر پەرق كۆرمەسىتىن، ھەممىسىنىڭ سادىق، توغرا سۆز سۆزلىگۈچى ئىلەنلىكىگە ئىشىنىش دىگەنلىكتۇر. ئۇلارنىڭ بىرسىگە ئىشەنمىگەن بىر كىشى، ھېچقايسىسىغا ئىشەنمىگەن بولىدۇ.

پەيغەمبەرلىككە؛ ئىشلەش بىلەن، ئاچ قىلىش بىلەن، ئازاپ-ئوقۇبەت تارتىش بىلەن ۋە كۆپ ئىبادەت قىلىش بىلەن ئىرىشكىلى بولمايدۇ. پەقەت ئاللاھۇ تائالانىڭ ئىھسانى، تاللىشى بىلەن بولىدۇ. ئىنسانلارنىڭ دۇنيادىكى ۋە ئاخىرەتتىكى ئىشلىرىنىڭ تەرتىپلىك ۋە پايدىلىق بولۇشى ئۈچۈن، زىيانلىق ئىشلاردىن قوغداپ تىنىچلىققا، ھىدايەتكە، راھەت-پاراغەتكە ئىرىشىشى ئۈچۈن، دىنلەر پەيغەمبەرلەر ۋاستىسى بىلەن ئەۋەتىلگەن. دۇشمەنلىرى كۆپ ۋە دۇشمەنلىرى تەرىپىدىن مەسخىرە قىلىنىپ، كۆڭلى يىرىم بولسىمۇ، ئاللاھۇ تائالانىڭ ئىشىنىش ۋە قىلىشى كىرەكلىكى توغرىسىدىكى بۇيرۇقلىرىنى ئىنسانلارغا تەبلىغ قىلىشتا، بىلدۈرۈشتە، دۇشمەنلىرىدىن قورقمىدى، بۇ يولدىن قايتمىدى. ئاللاھۇ تائالا پەيغەمبەرلەرنىڭ ھەققانىيەتلىك ئىكەنلىكىنى، توغرا گەپ قىلىدىغان كىشى ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىش ئۈچۈن، ئۇلارنى مۆجىزىلەر بىلەن كۆچلەندۈردى. ھېچكىم بۇ مۆجىزىلەرگە قارشى تۇرالمىدى. پەيغەمبەرلەرى قۇبۇل قىلىپ ئىمان ئىيتقان كىشى، ئۇ پەيغەمبەرنىڭ (ئۈممىتى) دىيىلىدۇ. قىيامەت كۈنى، ئۈممەتلىرىدىن گۈناھى كۆپلىرى ئۈچۈن شاپائەت قىلىشىغا ئىجازەت بىرىلىدۇ ۋە شاپائەتلىرى قۇبۇل قىلىنىدۇ. ئۈممەتلىرىدىن ئالىم، سالىھ ۋە ئاللاھنىڭ دوستلىرى ئۈچۈن، ئاللاھۇ تائالا شاپائەت قىلىشى ئۈچۈن ئىجازەت بىرىدۇ ۋە شاپائەتلىرىنى قۇبۇل قىلىدۇ. پەيغەمبەرلەر "ئەلھەيھى مۇسەللەمۇاتۇ ۋەتەسلىمات" قەبرىللىرىدە، بىز بىلمەيدىغان بىر ھايات بىلەن ھاياتتۇر. ئۇلارنىڭ مۇبارەك ۋۇجۇتلىرىنى توپراق چىرىتالمايدۇ. بۇ سەۋەپتىن، ھەدىس شەرىفتە، (پەيغەمبەرلەر، قەبرىلىرىدە، نامازى

قىلىدۇ ۋە ھەج قىلىدۇ) دەپ بۇيرۇلغان.

[ھازىر، ئەرەبستاندا (ۋەھابىي) ئىسملىك كىشىلەر، بۇ ھەدىس شەرىفكە ئىشەنمەيدۇ. بۇنىڭغا ئىشەنگەن ھەقىقى مۇسۇلمانلارغا كايىر دەيدۇ. مەنىسى ئىنىق بولمىغان، گۇمانلىق بولغان ناسالارنى خاتا تەۋىل قىلغانلىقى ئۈچۈن، ئۆزلىرى كايىر بولمىسىمۇ، (بىدئەت ئىگىسى) بولۇپ قالىدۇ. ئۇلار مۇسۇلمانلارغا كۆپ زىيانلارنى ئىلىپ كىلىدۇ. ۋەھابىلىك، مۇھەممەد بىن ئابدۇلۋەھھاب ئىسملىك نەجدلىق بىر ئەخمەق تەرىپىدىن قۇرۇلغان. ئىنگلىز ئىشپىيونى خەمفىر، ئىبنى تەيمىيەنىڭ[6] بۇرمىلانغان ئىدىيىسىنى ئوتتۇرغا قويۇش ئارقىلىق، ئالدىدى. ئابدۇھ[7] ئىسملىك بىر مىسرلىقنىڭ يازمىللىرى بىلەن، تۈركىلەرگە ۋە ھەممە يەرگە تارقالدى. ئۇلارنىڭ بەشىنچى مەزھەپ ئەمەس، زالالەتتە، خاتا يولدا ئىكەنلىكىنى، (ئەھلى سۈننەت) ئۇلىمالىرى، يۈزلەرچە كىتاپلىرىدا بايان قىلغان. (ئەبەدىي سائادەت) ۋە (قىيامەت ۋە ئاخىرەت) كىتاپلىرىدا بۇلار ئۈزۈن بايان قىلىنغان. ئاللاھۇ تائالا ياش دىن ئۇلىمالىرىنىڭ ئىنگلىزلارنىڭ چىقارغان، ۋەھابىلىك يولىغا كىرىپ كىتىشتىن ساقلىسۇن! ھەدىس شەرىفلەر بىلەن مەدھىيلەنگەن (ئەھلى سۈننەت) ئۇلىمالارنىڭ يولىدىن ئايرىمىسۇن!]

مۇھەممەد ئەلەيسالامنىڭ گۈزەل كۆزلىرى ئۈيقىدا ئىكەن، يۈرىكىنىڭ كۆزلىرى ئۇخلىمايدۇ. پەيغەمبەرلىك ۋەزىپىلىرىنى بەجا كەلتۈرۈشتە، پەيغەمبەرلىك مەسئۇلىيەتلىرىنى ئادا قىلىشتا، پۈتۈن پەيغەمبەرلەر ئوخشاشتۇر. يۇقىردا بايان قىلغان يەتتە ئىش، ھەممىسىدە بار. پەيغەمبەرلەر پەيغەمبەرلىك ۋەزىپىسىدىن ئىلىۋىتىلمەيدۇ، تاشلىۋىتىلمەيدۇ. ئاللاھنىڭ دوستلىرىدىن، ئەۋلىيالىق ئىلىنىدۇ. پەيغەمبەرلەر ''ئەلەيھى مۇساللۇاتۇ ۋەتەسلىمات'' ئىنسانلاردىن بولىدۇ. جىنلاردىن، پەرىشتىلەردىن پەيغەمبەرلىك بولمايدۇ. جىنلار، پەرىشتىلەر پەيغەمبەرلىك دەرىجىسىگە ئىرىشەلمەيدۇ. پەيغەمبەرلەرنىڭ بىر-بىرىدىن شەرەپ ۋە ئۈستۈنلىكلىرى باردۇر. مەسىلەن، ئۇممەتلىرىنىڭ كۆپ بولىشى، ئەۋەتىلگەن دۆلەتلەرنىڭ چوڭ بولىشى، ئىلىم ۋە مەرىپەتلىرىنىڭ كۆپ يەرلەرگە تارقىلىشى، مۆجىزىلىرىنىڭ تىخمۇ كۆپ ۋە داۋاملىشىشى، ئۆزلىرى ئۈچۈن ئايرىم مۇلۇكلەر ۋە ئىھسانلارنىڭ بولۇشتەك ئەۋزەللىكلەر جەھەتتە، ئاخىر زامان پەيغەمبىرى (مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام) بارلىق

---

6 مۇھەممەد ئىبنى تەيمىيە، 728 [1328] يىلىدا شامدا ۋاپات بولدى.

7 مۇھەممەد ئابدۇھ، 1323 [1905] يىلىدا مىسىردا ۋاپات بولدى.

پەيغەمبەرلەردىن تىخىمۇ ئۇستۇندۇر. ئۇلۇغ پەيغەمبەرلەر، بۇنداق بولمىغان ۋە رەسۇللىلاھلاردىن، رەسۇل ئەمەس نەبىلەردىن تىخىمۇ ئۇستۇندۇر.

پەيغەمبەرلەرنىڭ ”ئەلەيھى مۇساۋۇاتتۇ ۋەتەسلىمات“ سانى ئىنىق ئەمەس. 124 مىڭدىن كۆپ ئىكەنلىكى دىيىلىدۇ. بۇلاردىن 313 ياكى 315 تانىسى رەسۇلدۇر. بۇلارنىڭ ئىچىدە، ئالتە تانىسى تىخىمۇ ئۇستۇندۇر. بۇلارغا (ئۇلۇل ئازىم) پەيغەمبەرلەر دىيىلىدۇ. ئۇلۇل ئازىم پەيغەمبەرلەر، ئادەم، نۇھ، ئىبراھىم، مۇسا، ئىسا ۋە مۇھەممەد مۇستافادۇر (ئەلەيھى مۇسەللاتۇ ۋەسسلام“.

پەيغەمبەرلەرنىڭ ئىچىدە 33 تانىسى مەشھۇردۇر. بۇلارنىڭ ئىسىملىرى: ئادەم، ئىدرىس، شىت ياكى (شىش)، نۇھ، ھۇد، سالىھ، ئىبراھىم، لۇت، ئىسمائىل، ئىسھاق، ياقۇپ، يۇسۇف، ئەييۇپ، شۇئەيىپ، مۇسا، ھارۇن، ھىدىر، يۇشا بىن نۇن، ئىلياس، ئەلياسا، زۇلكىفىل، شەمۇن، ئىشموئىل، يۇنۇش بىن مەتا، داۋۇت، سۇلايمان، لوقمان، زەكەريا، يەھيا، ئۇزەيىر، ئىسا بىن مەريەم، زۇلقەرنەيىن ۋە مۇھەممەد بىن ئەلەيھى ۋە ئەلەيھى مۇسەللاتۇ ۋەسسالامدۇر.

بۇلاردىن پەقەت 28 تانىسىنىڭ ئىسمى قۇرئان كەرىمدە بايان قىلىنغان. شىت، ھىدىر، شەمۇن ۋە ئىشمۇئىل بايان قىلىنمىغان. بۇ 28 تانىسىدىن زۇلقەرنەيىن، لوقمان، ئۇزەيىرىن ۋە ھىدىرىن پەيغەمبەر ئىكەنلىكى ئىنىق ئەمەس. (مەكتۇباتى ماسۇمىييە) -2 توم، -36 مەكتۇپتا، ھىدىر ئەلەيھىسسالامنىڭ پەيغەمبەر ئىكەنلىكىنى بايان قىلىدىغان بايانلار يىزىلغان. -182 مەكتۇپتا، ھىدىر ئەلەيھىسالامنىڭ ئىنساندەل كۆرىنىدىغانلىقى ۋە بەزى ئىشلارنى قىلغانلىقى ئۈنىڭ ھاياتتا ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىپ بەرمەيدۇ. ئاللاھۇ تائالا، ئۇنىڭ ۋە نۇرغۇن پەيغەمبەرلەرنىڭ ۋە ئاللاھنىڭ دوستلىرىنىڭ روھلىرىنىڭ ئىنسان شەكلىدە كۆرىنىشىگە ئىجازەت بەرگەن. ئۇلارنى كۆرۈش، ئۇلارنىڭ ھاياتتا ئىكەنلىكىنى كۆرسەتمەيدۇ، دىگەنلىكتۇر. زۇلكىفىل ئەلەيھىسالامنىڭ ئىككىنچى ئىسمى خاركىلىدۇر. بۇنىڭ ئىدرىس ۋە ئىلياس، ھەتتا زەكەريا ئەلەيھىسالام ئىكەنلىكىنى دىگەنلەرمۇ بار.

ئىبراھىم ئەلەيھىسالام، ھاللاھتۇر. چۈنكى ئۇنىڭ قەلبىدە ئاللاھۇ تائالانىڭ مۇھەببىتىدىن باشقا، ھىچقانداق نەرسىنىڭ مۇھەببىتى يوقتۇر. مۇسا ئەلەيھىسالام، كەلىمۇللاھتۇر. چۈنكى، ئۇ ئاللاھۇ تائالا بىلەن پاراڭلاشتى. ئىسا ئەلەيھىسالام، كەلىمەتۇللاھتۇر. چۈنكى، ئۇنىڭ دادىسى يوق ئىدى. يالغۇز (بول) دىگەن ئىلاھى

سۆزى بىلەن ئاپىسسىدىن دۇنياغا كەلدى. بۇنىڭدىن باشقا، ئاللاھۇ تائالانىڭ ھىكمەتلىك سۆزلىرى، نەسىھەتلەر بىرىپ، ئىنسانلارنىڭ قۇلاقلىرىغا يەتكۈزدى.

ئادەم ئوغۇللىرىنىڭ ئەڭ ئۈستى، ئەڭ ھۆرمەتكە سازاۋەر بولغىنى، ئەڭ قىممەتلىك ۋە مەخلۇقلارنىڭ يارتىلىشىغا تۈرتكە بولغان مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام، ھەببۇللاھتۇر. ئۇنىڭ ھەببۇللاھ ۋە ئۇلۇغلۇقىنى، ئۈستۈنلىكىنى كۆرسىتىدىغان نۇرغۇن نەرسىلەر باردۇر. شۇڭا، ئۇنىڭغا مەغلۇپ بولۇش ۋە زىيانغا ئۇچراش دېگەندەك سۆزلەر دېيىشكە بولمايدۇ. قىيامەت كۈنى، ئۇ ھەممە كىشىدىن بۇرۇن قەبرىدىن چىقىدۇ. مەشھەر يېرىگە بۇرۇن بارىدۇ. جەننەتكە ھەممە كىشىدىن بۇرۇن كىرىدۇ. ئۇنىڭ مۆجىزىلىرىنى ساناش بىلەن تۈگەتكىلى بولمايدۇ ۋە ساناشقا ئىنسانىنىڭ كۈچى يەتمەيدۇ، مىراج مۆجىزىللىرىنى يېزىش ئارقىلىق يازمىللىرىمىزنى بىزىلى:

رەسۇلىللاھ ''سەللەللاھۇ تەئەلا ئەلەيھى ۋەسسەللەم'' يانغىدا ئۇخلاۋاتقاندا ئويغىنىپ، مۇبارەك بەدىنى بىلەن مەككە شەھرىدىن قۇددۇستىكى ئاقسا مەسچىتىگە ۋە ئۇ يەردە ئاسمانغا ۋە يەتتىنچى قات ئاسماندىن ئاللاھ تائالانىڭ ئارزۇ قىلغان يەرلىرىگە ئىلىپ كىلىندى. مىراجقا مۇشۇنداق ئىشىنىش كىرەك. [ئىسمائىل بۇرمۇلانغان فىرقىسىدىن بولغۇچىلار ۋە ئىسلام ئۆلىمالىرى قىياپىتىگە كىرىۋالغان ئىسلام دۈشمەنلىرى، مىراج پەقەتلا بىر شەكىل ئىدى، پەقەتلا روھ بىلەن بولدى. بەزىلەر بىلەن بارمىدى دېيىش ئارقىلىق ۋە يېزىش ئارقىلىق ياشلارنى ئالداشقا ئۇرۇنىۋاتىدۇ. بۇنداق چىرىك كىتاپلارنى ئالماسلىق، ئۇلارغا ئالدانماسلىق كىرەك. مىراجنىڭ قانداق ئىكەنلىكىنى، نۇرغۇنلىغان قىممەتلىك كىتاپلاردا، مەسىلەن (شىفائى شەرىفتە)[8] ئۇزۇن بىر شەكىلدە تەسۋىرلىگەن. (سائادەتى ئەبەدىيە) كىتابىدىمۇ كەڭ دائىرلىك قىلىپ تەسۋىرلىگەن.] مەككەئى مۇكەرەمدىن (سىدرەتۇل مۇنتەھاغا) قەدەر، جىبرئىل ئەلەيھىسسالام بىلەن بىللە كەلدى. (سىدرەتۇل مۇنتەھا) ئالتىنچى ۋە يەتتىنچى قەۋەتتىكى ئاسماندا بىر دەرەخ بولۇپ، بارلىق بىلىملەر ۋە بارلىك يۈكسىلىشلەر ئۇ يەردىن ئىلگىرلىيىلەيدۇ. رەسۇلىللاھ ''سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم''، سىدرەدە، جىبرئىل ئەلەيھىسسالامنى 600 قانىتى بىلەن ئۆز شەكلىدە كۆردى. جىبرئىل ئەلەيھىسسالام سىدرىدە قالدى. مەككىدىن قۇددۇسقىچە ياكى يەتتىنچى قات ئاسمانغىچە (بۇراق) ئارقىلىق چىقتى. (بۇراق) ئاق رەڭلىك، ئىشەكتىن كىچىك، قىچىردىن چوڭراق بىر جەننەت ھايۋىنىدۇر. ئۇ دۇنيادىكى ھايۋانلاردىن ئەمەس. ئەركەك، چىشى دەپ ئايرىلمايدۇ. ئۇناھايىتى

8 شىفائى يازغان قادى ئىياد مالىكى، 544 [1150] يىلىدا مەراككۇشتە ۋاپات بولدى.

تېز ماڭىدۇ. كۆزنىڭ كۆرەلەيدىغان ئارلىقىغا قەدەم باسىدۇ. رەسۇلىللاھ "سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم"، (ئاقسا مەسچىتىدە)، پەيغەمبەرلەرگە ئىمان بولۇپ، خۇپتەن ۋە بامدات نامىزىنى قىلدى. پەيغەمبەرلەرنىڭ روھلىرى، ئىنسان شەكىلدە ئىدى. (قۇددىستىن) يەتتىچى قات ئاسمانغىچە (مىراج) ئىسمىلىك نامەلۇم پەلەمپەيلەر بىلەن چىقتى. يولدا پەرىشتىلەر ئوڭ، سول تەرەپكە تىزىلىپ، پەيغەمبەرگە ھەمدۇ-سانا ئېيتتى. ئۇ ھەر قىتىم ئاسمانغا كەلگەندە، رەسۇلىللاھ ئەلەيھىسالامنىڭ قەدەم تەشرىپ قىلغانلىقىنى خەۋەر قىلاتتى. ھەربىرىدە، بىر پەيغەمبەرنى كۆرۈپ سالاملاشتى. (سىدرەدە)، نۇرغۇن ھەيران قالارلىق ئىشلارنى كۆردى. ئۇ جەننەتتىكى نېمەمەتلەرنى، دوزاقتىكى ئازاپلارنى كۆردى. جانابى ئاللاھنىڭ جامالىنى كۆرۈش ئارزۇسىدىن ۋە خوشاللىقىدىن جەننەتتىكى ھېچبىر نېمەمەتكە قارىمىدى. سىدرەدىن ئىلگىرلەپ، يالغۇز نۇرلارنىڭ ئىچىدە ئىلگىرلىدى. ئۇ پەرىشتىلەرنىڭ قەلەملىرىنىڭ ئاۋازلىرىنى ئاڭلىدى. 70 مىڭ پەردىدىن ئۆتتى. ئىككى پەردىنىڭ ئارلىقى 500 يىللىق يولغا ئوخشايتتى. ئۇنىڭدىن كېيىن، قۇياشتىن تېخىمۇ پارلاق بولغان (رەفرەف) دەپ ئاتىلىدىغان كارۋاتتىكى كۆرسىدىن ئۆتتى. ئارشى ئىلاھىيەگە ئىرىشتى. ئارشتىن، زامانىدىن، ماكانىدىن ۋە ماددىلارنىڭ تىشىغا چىقتى. جانابى ئاللاھنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلايدىغان يەرگە كەلدى.

ئاخىرەت كۈنى زامانسىز ۋە ماكانسىز ئاللاھۇ تائالانىڭ كۆرۈلىدىغانلىقىغا ئوخشاش، چۈشەنگىلى ۋە چۈشەندۈرگىلى بولمايدىغان بىر شەكىلدە، ئاللاھۇ تائالانى كۆردى. ھەرىپسىز ۋە ئاۋازسىز بىر شەكىلدە ئاللاھۇ تائالا بىلەن پاراكلاشتى. ئاللاھۇ تائالاغا ھەمدۇ-سانالار ئېيتتى. ئۇ چەكسىز ياخشىلىقلارغا ۋە شەرەپلەرگە نائىل بولدى. ئۆزىگە ۋە ئۈممىتىگە 50 ۋاق نامار پەرز قىلىنغان بولسىمۇ، مۇسا ئەلەيھىسالامنىڭ ئىشارىتى بىلەن ئاستا-ئاستا بەش ۋاق نامارغا قىسقارتىلدى. بۇنىڭدىن بۇرۇن، پەقەت بامدات، ئەسىر ۋە خۇپتەن نامىزى قىلىناتتى. مۇشۇنداق ئۆزۈن سەپەردىن كېيىن، ياخشىلىقلارغا ۋە ئىھسانلارغا ئېرىشكەندىن كېيىن، ھەيران قالارلىق نەرسىلەرنى كۆرۈپ، ئاڭلىغاندىن كېيىن، ئۇ كارۋىتىغا كەلدى. ئۇنىڭ ياتقان يېرى تىخى سوۋۇمىغان ئىدى. بايان قىلغانلىرىمىزنىڭ بىر قىسمى ئايەتلەردە، بىر قىسمى بولسا ھەدىس شەرىفلەر بىلەن بىللە بايان قىلىنغان. ھەممىسىگە ئىشىنىش ۋاجىپ بولمىسىمۇ، ئەھلى سۈننەت ئۇلىمالىرى بىلدۈرگەنلىكى ئۈچۈن، بۇ بايانلارنى قۇبۇل قىلمىغۇچىلار ئەھلى سۈننەتتىن ئايرىلغان بولىدۇ.

ئايەتلەرگە ۋە ھەدىس شەرىفكە ئىشەنمىگەن بىرسى، كاپىر بولىدۇ.

مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ (سەيدۇل ئەنبىيا) ئىكەنلىكىنى، يەنى پەيغەمبەرلەرنىڭ ''ئەلەيھى مۇسەللەۋاتۇ ۋەتەسلىمات'' ئەڭ ئالىي ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىدىغان سانىقسىز نەرسىلەردىن بىر نەچچىنى كۆرسىتەيلى:

قىيامەت كۈنى بارلىق پەيغەمبەرلەر ''ئەلەيھى مۇسەللەۋاتۇ ۋەتەسلىمات'' ئۈنىڭ بايرىقى ئاستىدا توپلىنىدۇ. ئاللاھۇ تائالا بارلىق پەيغەمبەرلەرگە [مەخلۇقاتلارنىمنىڭ ئىچىدە تاللاپ ياخشى كۆرگىنىم، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ پەيغەمبەر بولغان ۋاقتىغا ئىرىشسىڭىز، ئۈنىڭغا ئىمان ئېيتىڭ ۋە ئۈنىڭغا ياردەم قىلىڭ!] دەپ بۇيرۇق قىلدى! پۈتۈن پەيغەمبەرلەرمۇ ئۆزىنىڭ ئۈممەتلىرىگە مۇشۇنداق نەسىھەت ۋە بۇيرۇق قىلدى.

مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام (خاتەمۈل ئەنبىيادۇر). يەنى ئۈنىڭدىن كېيىن ھىچقانداق پەيغەمبەر كەلمەيدۇ. ئۈنىڭ مۇبارەك روھى بارلىق پەيغەمبەرلەردىن بۇرۇن يارىتىلدى. پەيغەمبەرلىك بىرىنچى بولۇپ ئۈنىڭغا بىرىلدى. پەيغەمبەرلىك ئۈنىڭ دۇنياغا كىلىشى بىلەن تاماملاندى. ئىسا ئەلەيھىسسالام قىيامات كۈنىگە يېقىن، ھەزرىتى مەھدى زامانىدا، ئاسماندىن چۈشسىمۇ، يەر يۈزىدە مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ دىنى تارقىلىدۇ. ئۈنىڭ ئۈممىتىدىن بولىدۇ.

[ھىجرىي قەمەرى 1296 ۋە مىلادى 1880 يىلىدا، ھىندىستاندا ئەنگلىيەلىكلەرنىڭ ئوتتۇرغا قويغان (كادىيانى) دەپ ئاتىلىدىغان بۈزۈقلار، ئىسا ئەلەيھىسسالام ئۈچۈنمۇ، سەت ۋە يالغان گەپ قىلىدۇ. ئۆزلىرىگە مۇسۇلمان دىسىمۇ، ئىسلامىيەتنى ئېچىدىن يوقىتىشقا ئۇرىنىۋاتىدۇ. ئۇلارنىڭ مۇسۇلمان ئەمەسلىكىگە فەتۋا بىرىلگەن. ئۇلارغا (ئەھمەدىي) دەپمۇ ئاتىلىدۇ.

ھىندىستاندا ئوتتۇرغا چىققان بىدئەت ئەھلى ۋە زىندىقلاردىن بىرى، (جەمائاتۇت تەبلىيىە) گۈرۈپپىسىدىنىدۇر. بۇنى 1345 [1926] يىلىدا، ئىلياس ئىسىملىك بىر نادان قۇردى. (مۇسۇلمانلار زالالەتكە چۈشتى. ئۇلارنى قۇتقۇزۇش ئۈچۈن چۈشۈمدە بۇيرۇق تاپشۇرۇۋالدىم) دىدى. ئوقۇتقۇچىلارنى، بۇزۇق، نەزىر ھۈسەيىن، رەشىد ئەھمەد كەنگۇھى ۋە ھالىل ئەھمەد سەھارەن پۈرىنىڭ كىتاپلىرىدىن ئۆگەنگەنلىكىنى دەيدۇ. مۇسۇلمانلارنى ئالداش ئۈچۈن، ھەر دائىم نامازنىڭ ۋە جامائەتنىڭ

ئەھمىيىتىنى چۈشەندۈردۇ. ھالبۇكى، بىدئەت ئەھلىنىڭ، يەنى (ئەھلى سۈننەت) مەزھىپىدە ئەمەسلەرنىڭ نامازلىرى ۋە ھەجىبىر ئىبادىتى قوبۇل بولمايدۇ. ئۇلارنىڭ ئەھلى سۈننەت كىتاپلىرىنى ئوقۇش ئارقىلىق، ئەڭ ئاۋۋال بىدئەت ئىنتقادىدىن قۇتۇلۇپ، ھەقىقىي مۇسۇلمان بولىشى كېرەك. قۇرئان كەرىمدە، يېپىق بىر تۈرده بىلدۈرۈلگەن ئايەتلەردىن خاتا مەنىلەرنى چىقارغۇچىلارغا (بىدئەت ئەھلى) ياكى (بۇزۇق) دېيىلدۇ. ئايەتلەرده، ئۆزى خائىن، بۇرمۇلانغان چۈشەنچىلەر بىلەن، خاتا مەنىلەرنى بەرگەن ئىسلام دۈشمەنلىرىگە (زىنديق) دېيىلدۇ. زىنديقلار قۇرئان كەرىمنى ۋە ئىسلامىيەتنى ئۆزگەرتىشكە ئۇرۇنىدۇ. ئۇلارنىڭ ئوتتۇرغا چىقىشىغا تۈرتكە بولغان ۋە ئۇلارنى يېتىشتۇرگەن ۋە ئۇلارنىڭ دۇنيانىڭ تۆت تەرىپىگە تارقىلىشىغا مىليارلارچە پۇل خەجلىگەن ئەڭ چوڭ دۈشمەن بولسا ئەنگلىيىلىكلەردۇر. ئىنگلىز كاپىرلىرىنىڭ تۆزۈقىغا چۈشكەن نادان ۋە نەسەپسىز (تەبلىغى جامائىتچىلەر) ئۆزلىرىگە (ئەھلى سۈننەت) دېيىش ئارقىلىق ۋە ناماز قىلىش ئارقىلىق يالغان ئېيتىدۇ، مۇسۇلمانلارنى ئالدايدۇ. ئابدۇللاھ بىن مەسۇد شۇنداق دەيدۇكى، (دىنى بولماي تۇرۇپ ناماز قىلغۇچىلار بولىدۇ.) بۇلار دوزاق ئوتىدا مەڭگۈ كۆيىدۇ. بۇلاردىن بىر قىسمى، مىناره تىغىدىكى لەكلەك قۇشىنىڭ ئۇۋۇسىغا ئوخشاش، چوڭ سەللىللىرى، ساقاللىرى ۋە جۇببىلىرى بىلەن، ئايەتلەر ئوقۇپ، ئۇلارغا خاتا مەنىلەر بېرىپ، مۇسۇلمانلارنى ئالدايدۇ. ھالبۇكى ھەدىس شەرىفتە، (ئىننەللاھەلا يەنزۇرۇ ئىلا سۈۋەرىكۇم ۋە لاكىن يەنزۇرۇ ئىلا كۆلىبۈكۇم ۋە نىيەتىكۇم)، (ئاللاھۇ تائالا سىزنىڭ شەكلىڭىزگە ۋە كىيىمىڭىزگە ئەمەس، قەلبىڭىزگە ۋە نىيەتلىرىڭىزگە قارايدۇ) دەپ دېيىلگەن. بەيت:

قەددى-قامىتى بولسىمۇ، مال-بايلىقى پارام-پارچە،

چۈنكى لەكلەك قۇشىنىڭ ئۇۋۇسىدەك، بېشىنىڭ ئۈستىدە مۇنارە.

بۇ نادانلارنىڭ ۋە ئەخمەقلەرنىڭ يازغان سۆزلىرىنىڭ يالغان ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلايدىغان (ھەقىقەت ئەشرىياتىنىڭ) كىتاپلىرىغا جاۋاپ بەرمىگەنلىكى ئۈچۈن، (ھەقىقەت ئەشرىياتىنىڭ كىتاپلىرى خاتا، بوزۇقتۇر، بۇ كىتاپلارنى ئوقۇماڭ) دەيدۇ. ئىسلام دۈشمەنلىرى، زىنديقلارنىڭ ئەڭ چوڭ ئالامىتى ئەھلى سۈننەت ئۆلىمالىرىنىڭ يازمىللىرىغا ۋە ئۇلارنى ئەشىر قىلغان ھەقىقى دىن كىتاپلىرىغا، بۇ كىتاپلار بوزۇق، ئۇلارنى ئوقۇماڭ دېيىشلىرىدۇر. ئىسلام دىنىغا يەتكۈزگەن زىيانلىرى ۋە ئەھلى

سۈننەت ئۆلىمالىرىنىڭ جاۋاپلىرى، (پايدىلىق بىلىملەر) كىتابىمىزدا ئۇزۇن يىزىلغان.]

مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام، پەيغەمبەرلەرنىڭ ئەڭ ئۇستى، ئالەملەرنىڭ رەھمىتىدۇر. 18 مىڭ ئالەم، ئۇنىڭ رەھمەت دەرياسىدىن پايدىلانماقتا. ئۇ پۈتۈن ئىنسانلارنىڭ ۋە جىنلارنىڭ پەيغەمبىرىدۇر. پەرىشتىلەرگە، ئۆسۈملۈكلەرگە، ھايۋانلارغا ۋە ھەر بىر ماددىغا ئۆزلىرىنىڭ پەيغەمبەر ئىكەنلىكىنى بىلدۈرگەنلەر كۆپتۇر. باشقا پەيغەمبەرلەر، مەلۇم بىر دۆلەتكە، مەلۇم بىر قەۋمگە ئەۋەتىلگەن. رەسۇلىللاھ ''سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم'' بولسا، پۈتۈن ئالەملەرگە، جانلىق، جانسىز ھەر مەخلۇقاتنىڭ پەيغەمبىرىدۇر. ئاللاھۇ تائالا باشقا پەيغەمبەرلەرنى ئۇلارنىڭ ئىسملىرى بىلەن ئىيتتى. مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنى بولسا، ئەي رەسۇلۇم، ئەي پەيغەمبىرىم دىيىش ئارقىلىق يۈمشاق بىر شەكىلدە بۇيرىغان. باشقا پەيغەمبەرلەرنىڭ ھەر بىرىگە بىرلىگەن مۆجىزىلەرگە ئوخشاش، ئۇنىڭغىمۇ ئوخشاشلىرى ئىھسان قىلىنغان. ئاللاھۇ تائالا ياخشى كۆرگەن پەيغەمبەرلىرىگە كۆپلىگەن ياخشىلىقلار قىلدى، كۆپلىگەن مۆجىزىلەر بەردى، باشقا ھىچبىر پەيغەمبىرىگە بۇنداق مۆجىزىلەر بەرمىگەن ئىدى. مۇبارەك بارمىقى بىلەن ئىشارەت قىلغاندا، ئايىنىڭ ئوتتۇردىن ئىككىگە بۆلىنىشى، مۇبارەك ئالقىنىغا ئالغان تاشلارنىڭ تەسبىھ بولۇشى، دەرەخلەرنىڭ (يا رەسۇلىللاھ) دەپ، رەسۇلىللاھقا سالام بىرىشى، رەسۇلىللاھنىڭ يىنىدىن كىتىشى بىلەن (خاننانە) دەپ ئاتىلىدىغان قۇرۇق ياغاچنىڭ يىغلىشى، مۇبارەك بارماقلىرىنىڭ ئارىسىدىن پاكىز سۇنىڭ ئىقىشى، ئاخىرەتتە ئۇنىڭغا (ماكامى مەھمۇد)، (شەفائاتى كۇبرا)، (كەۋسەر كۆلچىكى)، (ۋەسىلە) ۋە (فادىلە) ئىسملىك دەرىجىلەرنىڭ بىرىلىشى، جەننەتكە كىرىشتىن بۇرۇن ئاللاھۇ تائالانىڭ جامالىنى كۆرىشى ۋە دۇنيادا دىنغا يىقىن، ئىلىم، ياخشى خۇيلۇق، سەبىر، شۈكۈر، پەقەتلا بەندىنىڭ ھەققىنى ئويلايدىغان، ئىپپەت، ئادالەت، ساداقەت، ھايا، شىجائەت، كەمتەر، ھىكمەت، ئەدەپ، ساماھەت (ياخشىلىق قىلغۇچى)، مەرھەمەت (ياخشىلىق) ۋە تۆگمەس پەزىلەتلىرى ۋە شەرەپلىرى بىلەن باشقا بارلىق پەيغەمبەرلەردىن ئۈستۈن قىلىنغان. ئۇنىڭغا بىرىلگەن مۆجىزىلەرنىڭ سانىنى ئاللاھۇ تائالادىن باشقا ھىچكىم بىلمەيدۇ. ئۇنىڭ دىنى باشقا بارلىق دىنلەرنى ئەمەلدىن قالدۇرۇپ، بىكار قىلدى. ئۇنىڭ دىنى، بارلىق دىنلەردىن ئەڭ ياخشىسى ۋە ئەڭ ئۈستۈنىدۇر. ئۇنىڭ ئۈممىتىنىڭ ئەۋلىياسى، باشقا ئۈممەتلەرنىڭ ئەۋلىياسىدىن تىخىمۇ شەرەپلىكتۇر.

مۇھەممەد ئەلەيھىسسالمنىڭ ئۈممەتلىرىنىڭ ئەۋلىياسى ئارىسىدا، پەيغەمبەر

ئەلەيھىسالامنىڭ خەلىپىسى بولۇشقا مۇناسىپ ۋە خەلىپىلىككە باشقىلاردىن تىخىمۇ ماس كېلىدىغان، ئىمامىلارنىڭ ۋە ۋاللەرنىڭ باش تاجى (ئەبۇبەكىر سىددىق) ”رەدىياللاھۇ ئەنھا“ پەيغەمبەرلەردىن كېيىن كەلگەن ۋە كېلىدىغان بارلىق ئىنسانلارنىڭ ئەڭ ياخشىسى ۋە ئەڭ ئۇستۇنىدۇر. ئۇ خەلىپىلىك دەرىجىسىگە ۋە شەرىپىگە بىرىنچى بولۇپ ئىرىشتى. مۇسۇلمانلىق ئوتتۇرغا چىقىشتىن بۇرۇن، ئاللاھۇ تائالانىڭ لۇتفى ۋە ئىھسانى بىلەن، بۇتلارغا چوقۇنمىدى. كاپىرلىق ۋە بۇرۇقلۇق ئىشلاردىن قوغدىنىشقا بۇيرىلدى. رەسۇلىللاھنىڭ پەيغەمبەرلىكتىن بۇرۇن، بۇتلارغا چوقىنىدىغانلىقىنى ئويلىغان ۋە ياز غانلارنىڭ قانچىلىق نادان ۋە ئاجىز ئىكەنلىكىنى بۇ يەردىن كۆرىۋېلىشقا بولىدۇ.]

ئۇنىڭدىن كېيىن، ئىنسانلارنىڭ ئەڭ ئۇستى، فارۇكى ئازام، ئاللاھۇ تائالانىڭ ياخشى كۆرگەنلىرىگە دوست قىلىپ تاللىغان ئىككىنچى خەلىپە (ئۆمەر بىن خەتتابتۇر) ”رەدىياللاھۇ تائالا ئەنھ“.

ئۇنىڭدىن كېيىن ئىنسانلارنىڭ ئەڭ ئۇستى، رەسۇلىللاھنىڭ ئۇچىنچى خەلىپىسى، ياخشىلىقلار ۋە ئىھسانلارنىڭ خەزىنىسى، ھايا، ئىمان ۋە ئىرپان مەنبەسى، زىننۇرەيىن (ئوسمان بىن ئاففاندۇر) ”رەدىياللاھۇ تائالا ئەنھ“.

ئۇنىڭدىن كېيىن ئىنسانلارنىڭ ئەڭ ياخشىسى، رەسۇلىللاھنىڭ تۆتىنچى خەلىپىسى، ئىنسانىنى ھەيران قالدۇردىغان ئەۋزەللىكلەرنىڭ ئىگىسى، ئاللاھۇ تائالانىڭ شىرى (ئەلى بىن ئەبى تالىپتۇر) ”رەدىياللاھۇ تائالا ئەنھ“.

ئۇنىڭدىن كېيىن (ھىزرىتى ھەسەن) خەلىپە بولدى. ھەدىس شەرىپتە بىلدۈرۈلگەن 30 يىللىق خەلىپىلىك بۇنىڭ بىلەن تامامىلاندى.[9] ئۇنىڭدىن كېيىن ئىسانلارنىڭ ئەڭ ئۇستى، رەسۇلىللاھنىڭ ”سەللاھۇ تائالا ئەلەيھى ۋەسسەلەم“ ئىككى كۆزىنىڭ نۇرى، (ھۈسەيىن بىن ئەلىدۇر) ”رەدىيەللاھۇ تائالا ئەنھۈم“.

بۇ ئەۋزەللىكلەر، ساۋاپلىنىڭ تىخىمۇ كۆپ بولىشى، دىن ئىسلام ئۈچۈن، ۋەتىنىدىن ۋە ياخشى كۆرگەنلىرىنىدىن ئايرىلىش، باشقىلارغا قارىغاندا ئالدىدا مۇسۇلمان بولۇش، رەسۇلىللاھنىڭ ”سەللاھۇ تائالا ئەلەيھى ۋەسسەلەم“ ئىيتقانلىرىنى بەجا كەلتۈرۈش، ئۇنىڭ سۈننەتلىرىگە مەھكەم ئىسلىماق، دىنىنى يىيىشقا تىرىشماق، كۆپۈرلۈقىنى، فىتنىنى، بۇزۇقچىلىقنىڭ ئالدىنى ئىلىشتۇر.

9 ھەسەن بىن ئەلى 49 [669] يىلىدا مەدىنەئى مۇنەۋۋەرە زىھىرلىنىپ ۋاپات بولدى.

ئەلى ”رەدىياللاھۇ ئەنھ“، ئەبۇبەكىردىن ”رەدىيەللاھۇ ئەنھ“ باشقا، ھەممە كىشىدىن بالدۇر مۇسۇلمان بولسىمۇ، ئۇ ۋاقىتتا كىچىك بالا بولغانلىقى ئۈچۈن ۋە مال-مۈلكى بولمىغانلىقى ئۈچۈن ۋە رەسۇلىللاھنىڭ ئۆيىدە، خىزمىتىدە بولغاچقا، ئۇنىڭ باشتا ئىمان ئېيتىشى، باشقىلارنىڭ ئىمان ئېيتىشىغا ۋە ئىبرەت ئىلىشىغا ۋە كاپىرلارنىڭ پارەكەندە بولىشىغا تۈرتكە بولمىدى. ھالبۇكى، باشقا ئۇچ خەلىپىنىڭ ئىمان ئېيتىشى، ئىسلامنى قۇۋۋەتلەندۈردى. ئىمامى ئەلى ۋە باللىلىرى ”رەدىياللاھۇ ئەنھۇم“، رەسۇلىللاھنىڭ ئەڭ يېقىن تۇققىنى ۋە رەسۇلىللاھنىڭ مۇبارەك قىنىدىن بولغانلىقى ئۈچۈن، سىددىقى ئەكبەردىن ۋە فارۇقى ئازامدىن تىخىمۇ ئۇستۈن دېيىلسىمۇ، بۇ ئۇستۈنلۈكلەر ھەممە جەھەتتىن ئۇستۈنلىكىنى بىلدۇرمەيدۇ. ھەممە جەھەتتىن، بۈيۈكلەرنىڭ ئالدىدا بولىشقا يارىمى بولمايدۇ. خىزىر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇسا ئەلەيھىسسالامغا بىر قانچە نەرسە ئۆگەتكەنلىكىگە ئوخشايدۇ. [قانداشلىقى تىخىمۇ يېقىن بولغان تىخىمۇ ئۇستۈن ھىساپلىنىدىغان بولسا ئىدى، ھەزرىتى ئابباس، ھەزرىتى ئەلىدىن تىخىمۇ ئۇستۈن بولغان بولاتتى. قانداشلىق جەھەتتىن ئىنتايىن يېقىن بولغان ئەبۇ تالىبمۇ ۋە ئەبۇ لەھەبمۇ، مۇمىنلەرنىڭ ئەڭ تۆۋەن تەرىپىدە تۇرىدىغان كىشىلەردۇر، ئۇلارنىڭ شەرپىي ۋە ئۇستۈنلىكى يوقتۇر.] قانداشلىقى بولغانلىقى ئۈچۈن، ھەزرىتى فاتىمە، ھەزرىتى خەدىچە بىلەن ھەزرىتى ئائىشەدىن ”رەدىيەللاھۇ ئەنھۇننە“ تىخىمۇ ئۇستۈندۇر. ئەمما بىر جەھەتتىكى ئەۋزەللىك باشقا ھەممە جەھەتتىكى ئەۋزەللىكتىن ئۇستۈن بولىدۇ دىگەنلىك ئەمەس. بۇ ئۇچىنىڭ قايىسىسىنىڭ ئەڭ ئۇستۈن ئىكەنلىكىنى ئۆلىمالىمىز باشقا-باشقا بايان قىلغان. ھەدىس شەرىفلەردىن دېيىلگىنىدەك، ئۇچى ۋە ھەزرىتى مەريەم ۋە فىرئەۋنىنىڭ ئايالى ھەزرىتى ئاسىيە ”رەدىيەللاھۇ تائالا ئەنھۇننە ئەجمائىن“، دۇنيا ئايالىرىنىڭ ئەڭ ئۇستۈندۇر. ھەدىس شەرىفتە (فاتىمە، جەننەت ئايالىرىنىڭ ئەڭ ئۇستۈندۇر. ھەسەن ۋە ھۈسەينمۇ جەننەت ياشلىرىنىڭ ئەڭ ئۇستۈندۇر) دېيىلگەنكى ئۇچۇن، بۇمۇ بىر جەھەتتىن بىر ئۇستۈنلىكتۇر.

بۇنىڭدىن كېيىن، ساھابىلەرنىڭ ئەڭ ئۇستۈنلىرى (ئاشەرەئى مۇبەششەرەدىن) يەنى جەننەتكە كىرىش نىسىپ بولغان 10 كىشىدۇر. ئۇلاردىن كېيىن، بەدىر ئۇرۇشىدا جەڭ قىلغان 313 كىشى ئۇستۈندۇر. ئۇنىڭدىن كېيىن ئۇھۇد ئۇرۇشىدىكى 700 ئارسىلاننىڭ ھەممىسى، ئۇنىڭدىن كېيىن، (بىئاتۇر رىدۋان)، يەنى دەرەخنىڭ ئاستىدا رەسۇلىللاھقا ۋەدە بەرگەن 1400 كىشى ئۇستۈندۇر.

رەسۇلىللاھ ”سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم“ يولىدا جېنىنى، مېلىنى پىدا قىلغان،

ئۇنىڭغا ياردەم قىلغان ساھابىلەرنىڭ ”رەدىياللاھۇ ئەنھۇم ئەجمائىن“ ھەممىسىنىڭ ئىسمىنى ھۆرمەت ۋە سۆيگۈ بىلەن دېيىشىمىز، ھەممىمىزگە ۋاجىپتۇر. ئۇلارنىڭ بۇيۇكلۈكىنى ماس كەلمەيدىغان سۆزلەرنى دېمەسلىكىمىز، ھەرگىز توغرا ئەمەس. ئۇلارنىڭ ئىسىملىرىنى ھۆرمەتسىزلىك بىلەن تىلغا ئېلىشىمىز زالالەت ۋە بۇزۇقلۇقتۇر.

رەسۇلىللاھنى سۆيگەن بىر كىشى، ئۇنىڭ ساھابىللىرىنىڭ ھەممىسىنى سۆيىشى كېرەك. چۈنكى بىر ھەدىس شەرىفتە، (ساھابىللىرىمنى ياخشى كۆرگەن كىشى، مېنى ياخشى كۆرىدۇ. ئۇلارنى سۆيمىگەن كىشى مېنى سۆيمەيدۇ. ئۇلارغا ئازار بەرگەنلىك ماڭا ئازار بەرگەنلىك بىلەن ئوخشاش. ماڭا ئازار بەرگەن كىشى، ئاللاھۇ تائالاغا ئازار بەرگەن بولىدۇ. ئاللاھۇ تائالاغا ئازار بەرگەن كىشى چوقۇم ئازابىنى تاتىدۇ.) دەپ يېزىلغان. يەنە بىر ھەدىس شەرىفتە بولسا، (ئاللاھۇ تائالا مېنىڭ قۇللىرىمدىن بىرسىگە ياخشىلىق قىلماقچى بولسا، ئۇنىڭ قەلبىگە ساھابىللىرىمنىڭ سۆيگۈسىنى سالىدۇ. ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى جېنىنى ياخشى كۆرگەندەك ياخشى كۆرىدۇ) دەپ يېزىلغان.

بۇنىڭ ئۈچۈن، ساھابىلەرنىڭ ئارىسىدا بولغان توقۇنۇشلارنى؛ يامان خىياللار بىلەن ۋە خەلىپىلىكنى قولغا كەلتۈرۈش، نەپسىنى قاندۇرۇش ئۈچۈن قىلدى دېيىش توغرا بولمايدۇ. بۇ پىكىرنى توغرا دەپ قاراش ۋە بۇيۇكلەرگە تىل تەككۈزۈش مۇناپىقلىق بولىدۇ ۋە ئاپەتكە ئىلىپ كىلىدۇ. چۈنكى، رەسۇللىلاھنىڭ ھۇزۇردا ئولتۇرماق، ئۇنىڭ مۇبارەك سۆزلىرىنى ئاڭلاش، تەئاسسۇپ [يەنى جاھىللىق، كۆرەلمەسلىك] ۋە ھوقۇقتا، دۇنيا ماللىرىغا بىرىلىش ھەممىسىنىڭ قەلبىدىن سۆكۈپ ئىلىنغان ۋە يوقۇتىلغان. خىرىس [تويماسلىق، نەپسانىيەتچىلىك] ۋە ئاداۋەت ۋە يامان خۇلۇقتىن خالىي بولۇپ، پاك بولغان. ئۇ ئۇلۇغ پەيغەمبەرنىڭ ”سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم“ ئۈممىتىنىڭ بىر ئەۋلىياسى بىلەن بىر قانچە كۈن بىللە تۇرغان كىشى، ئۇنىڭ گۈزەل خۇلۇقلىرىدىن ۋە ئۇستۇلىكىدىن پايدىلىنىدۇ ۋە پاكلىنىدۇ. دۇنيا ماللىرىغا بىرىلىشتىن قۇرتۇلىدۇ، ساھابىلەررەسۇللىلاھنى ”سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم“ ھەممە نەرسىدىن بەك ياخشى كۆرگەنلىكى، جېنىنى، مېلىنى ئۇنىڭ ئۈچۈن پىدا قىلغانلىقى، ۋەتىنىدىن ئايرىلىپ، روھىغا ئوزۇق بولىدىغان سۆھبەتلىرىگە قاتناشقان تۇرۇقلۇق، ئۇلارنىڭ يامان ئادەتلەرىدىن قۇرتۇلماي، نەپسىنىڭ پاكلانمىغانلىقى، بۇ ئۆتكۈنچە ئالەمدە ئۆزىنىڭ نەپسىللىرىگە بىرىلىپ كەتكەنلىكىنى قانداق چۈشىنىش كېرەك؟ ئۇ بۇيۇكلەر ئەلۋەتتە ھەر قانداق بىر كىشىدىن تىخىمۇ بەك پاكتۇر. ئۇلارنىڭ

ئايرىلىشىنى، ئۇلارنىڭ توقۇنۇشلىرىنى، بىزدەك چىرىك نىيەتلىك كىشىلەرنىڭكىگە ئوخشىتىش، دۇنيا ئۈچۈن، ئۆزىنىڭ نەپسىللىرىنى قاندۇرۇش ئۈچۈن قىلدى دېيىش توغرىمۇ؟ ساھابىلەر ئۈچۈن مۇشۇنداق ناچار ئويلاردا بولماق، جائىز ئەمەستۇر. بۇنداق دېگەن بىر كىشى، ئەجىبا ساھابىلەرگە دۈشمەنلىك قىلىش، ئۇلارغا تەرىبىيە قىلغان، ئۇلارنى يېتىشتۈرگەن رەسۇلىللاھقا "سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم" دۈشمەنلىك قىلغانلىق بولىدۇ دەپ ئويلىماسمۇ؟ ئۇلارنى رەزىل قىلغانلىق، رەسۇلىللاھنى رەزىل قىلغانلىق بولىدۇ. شۇڭلاشقا دىن ئۆلىمالىرى مۇنداق دەيدۇ، (ساھابىلەرنى چوڭ بىلمىگەن، ئۇلارنى ھۆرمەت قىلمىغان بىر كىشى، رەسۇلىللاھقا ئىمان ئېيتمىغان بولىدۇ). تۆگە ۋە سىففىن ئۇرۇشلىرى، ئۇلارنى يامان كۆرسىتىشكە سەۋەپ بولالمايدۇ. بۇ جەڭلەردە ھەزرىتى ئەلىگە قارشى چىققانلارنىڭ ھەممىسىنى يامانلىقتىن قۇتۇلدۇرغان، ھەتتا ساۋاپقا ئېرىشتۈردىغان دېنى سەۋەبلەر بار. ھەدىس شەرىفتە مۇنداق دەيدۇ، (خاتالاشقان بىر ئىجتىھاتچىغا بىر ساۋاپ، ھەقىقەتنى تاپقانغا بىر ياكى ئون ساۋاپ بارىدۇر. ئىككى ساۋاپنىڭ بىرىنچىسى، ئىجتىھاتنىڭ ساۋابىدۇر. ئىككىنچى ساۋاپ بولسا، ھەقىقەتنى تاپقانلىق ساۋابىدۇر.) دىن ئۆلىمالىرىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى توقۇنۇشلار، كۆرەشلەر، نادانلىق ۋە بىر-بىرىگە بولغان دۈشمەنلىك ئەمەس. ئىجتىھاتلارنىڭ سەۋەبى بىلەن بولغان. ئىسلامىيەتنىڭ بۈيرۇقلىرىنى بەجا كەلتۈرۈش ئۈچۈن بولغان. ساھابىلەرنىڭ ھەممىسى ئىجتىھاتچى ئىدى. [مەسىلەن، ئامىز بىن ئاسنىڭ "رەدىيەللاھۇ تەئالا ئەنھ" بىر ئىجتىھاتچى ئىكەنلىكى، (ھادىكانىڭ) 298- بېتىدە ھەدىس شەرىفتە بايان قىلىنغان.]

ھەر بىر ئىجتىھاتچىنىڭ ئۆزىنىڭ ئىجتىھادى بىلەن، ئېرىشكەن بىلىملىرى بويىچە ئىش قىلىشى پەرىزدۇر. بىرسىنىڭ ئىجتىھادى، ئۆزىدىن چوڭ بىرسىنىڭ ئىجتىھاتچىنىڭ ئىجتىھادىغا ماس كەلمەسمۇ، يەنىلا ئۆزىنىڭ ئىجتىھادىغا ماس كېلىشى كېرەك.
باشقىلارنىڭ ئىجتىھادىغا ماس كېلىشى جائىز ئەمەس. ئىمامى ئازام ئەبۇ خانىفىنىڭ[10] ئوقۇغۇچىسى ئەبۇ يۈسۈف بىلەن مۇھەممەد شەيبانى ۋە ئىمامى مۇھەممەد شافىئىنىڭ[11] ئوقۇغۇچىسى ئەبۇ سەۋر ۋە ئىسمائىل مۇزەنى نۇرغۇن نېمرلەردە ئۇستازلىرىنىڭ دەيدىغانلىرىگە ئەمەل قىلمىدى. ئۇستازلىرىنىڭ ھارام دېگەنلىرىنىڭ بەزىللىرىگە ھالال دېدى. ھالال دېگەنلىرىنىڭ بەزىللىرىگە بولسا ھارام دېدى. شۇڭلاشقا ئۇلار گۇناھ

10 ئەبۇ خانىفە نۇمان بىن سابىت، 150 [767] يىلىدا باغدادتا ۋاپات بولدى.
11 مۇھەممەد بىن ئىدرىس شافىي، 204 [820] يىلىدا مىسىردا ۋاپات بولدى.

سادىر قىلدى، ياماندىگىلى بولمايدۇ. بۇنداق گەپ يوق. چۈنكى، ئۇلار ئۇستازلىرىغا ئوخشاش ئىجتىھاتچىلاردۇر.

شۇنداق، ئەلى ''رەدىيەللاھۇ ئەنھۇ'' مۇئاۋىيەدىن ۋە ئامىر ئىبنى ئاسادىن ''رەدىيەللاھۇ ئەنھۇما'' تىخىمۇ ئۇستۇن، تىخىمۇ ئىلمىلىك ئىدى. ئۇلاردىن ئايرىيدىغان نۇرغۇن ئارتۇقچىلىقلىرى بار ئىدى. ئۇنىڭ ئىجتىھادىمۇ ئۇلارنىڭ ئىجتىھادىدىن تىخىمۇ قۇۋۋەتلىك ۋە ئۈيغۇن ئىدى. ئەمما، ساھابىلەرنىڭ ھەممىسى ئىجتىھادچى بولغانلىقى ئۈچۈن، ئىككىسىنىڭ بۇ بۆلۈك ئىمانىنىڭ ئىجتىھادىغا ئەمەل قىلىشى جائىز ئەمەستى. ئۇزلىرىنىڭ ئىجتىھادى بويىچە ئىش قىلىشى كېرەك ئىدى.

سوئال: جەمەل ۋە سىففىن ئۇرۇشلىرىدا، كۆچمەنلەردىن ۋە ئەنسارلاردىن نۇرغۇنلىغان ساھابىلەر، ئىمامى ئەلى بىلەن بىللە ئىدى. ئۇنىڭغا بويسۇناتتى. ئۇنىڭغا ئەگىشەتتى. ئۇلارنىڭ ھەممىسى ئىجتىھاتچى ئىكەن، ئىمامى ئەلىگە ئەگىشىشنى ۋاجىپ دەپ بىلدى. بۇنىڭدىن شۇنى چۈشىنىشكە بولىدۇكى، ئىمامى ئەلىگە ئەگىشىش، ئىجتىھاتچىلارغىمۇ ۋاجىپ ئىدى. ئۇلارنىڭ ئىجتىھادى ماس كەلمىسىمۇ، ئۇنىڭ بىلەن ئىتتىپاقلىشىش كېرەك دېيىلسە:

جاۋاپ: ئەلىگە ''رەدىيەللاھي تائالا ئەنھ'' ئەگەشكۈچىلەر، ئۇنىڭ بىلەن بىللە جەڭ قىلغۇچىلار، ئۇنىڭ ئىجتىھادىغا ماس كەلگەنلىكى ئۈچۈن ئىتتىپاقلاشمىدى. ئۇزلىرىنىڭ ئىجتىھادىمۇ، ئىمامنىڭ ئىجتىھادىغا ماس كەلگەنلىكى ئۈچۈن، ئۇلارنىڭ ئىجتىھادى ئىمامى ئەلىگە ئەگىشىش كېرەكلىكىنى ۋاجىپ دەپ كۆرسەتتى. بۇنىڭغا ئوخشاش، ساھابىلەرنىڭ بۆلۈكلىرىنىڭ كۆپىنچىسىنىڭ ئىجتىھادلىرى، ئىمامى ئەلىنىڭ ئىجتىھادىغا ماس كەلمىدى. بۇ بۆلۈك ئىمام بىلەن جەڭ قىلىشى ۋاجىپ بولدى. ئۇ ۋاقىتتا، ساھابىلەرنىڭ ئىجتىھادلىرى ئوچ تۈرلۈك ئىدى. ئۇلارنىڭ بىر قىسمى ئىمامى ئەلىنىڭ توغرا ئىكەنلىكىنى چۈشەندى. ئۇلارنىڭ ئىمامى ئەلىگە ئەگىشىشى ۋاجىپ بولدى. بىر قىسمى بولسا، ئۇنىڭ بىلەن بىللە جەڭ قىلغانلارنىڭ ئىجتىھادىنىڭ توغرا ئىكەنلىكىنى چۈشەندى. بۇلارنىڭمۇ ئەلى ''رەدىيەللاھۇ ئەنھ'' بىلەن بىللە، جەڭ قىلغانلارغا ئەگىشىشى، ئۇنىڭ بىلەن بىللە جەڭ قىلىشى ۋاجىپ بولدى. ئۈچىنچى قىسىم بولسا، ھەر ئىككى تەرەپكە ئەگەشمەسلىك، توقۇنۇشماسلىق كېرەك دىدى. ئۇلارنىڭ ئىجتىھادى جەڭگە قاتناشماسلىققا سەۋەپ بولدى. بۇ ئۈچ قىسمىنىڭ ھەممىسىدە ئەلۋەتتە توغرا ئىدى ۋە ئۇلارنىڭ ھەممىسى ساۋاپقا ئېرىشتىلەر.

سوئال: يۇقىرىدىكى يازما، ئىمامى ئەلى ''رەددىيەللاھۇ تائالا ئەنھ'' بىلەن بىللە جەڭ قىلغانلارنىڭمۇ توغرا ئىكەنلىكىنى كۆرسەتتى. ھالبۇكى، ئەھلى سۈننەت ئۇلىمالىرى، ئىمامى ئەلىنىڭ توغرا ئىكەنلىكىنى، قارشى تەرەپتىكىلەرنىڭ بولسا خاتا ئىكەنلىكىنى، ئۇزۇرلۇك بولغانلىقى ئۈچۈن كەچۈرۈلگەنلىكى ۋە ساۋاپقا ئېرىشكەنلىكىنى بايان قىلدى. بۇنىڭغا نېمە دەيمىز؟

جاۋاپ: ئىمامى شافى ۋە ئۆمەر بىن ئابدۇلئەزىز قاتارلىق دىن ئۇلىمالىرى، ساھابىلەر ئۈچۈن ھېچقايسىسىنى خاتالاشتى دېيىش جائىز ئەمەس دەپ دېدى. شۇڭلاشقا، (چوڭلارغا خاتالاشتى دېيىش خاتادۇر) دېدى. كېيىكلەرنىڭ چوڭلارغا (توغرا قىلدى، خاتا قىلدى، ياقتۇردۇق، ياقتۇرمىدۇق) قاتارلىق گەپلەرنى دېيىشلىرى جائىز ئەمەس. ئاللاھۇ تائالا، قوللىرىمىزنى ئۆ چوڭلارنىڭ قىنى بىلەن بويىمىغانلىقى ئۈچۈن، بىزنىڭ توغرا قىلدى، خاتا قىلدى دېگەندەك سۆزلەرنى سۆزلەشتىن تىلىمىزنى تاتىشىمىز كېرەك. ئىلىمى كۆپ ئۇلىمالار، دەلىل-ئىسپاتلارنى ئىگىلەش ۋە ۋەقەلەرنى تەكشۈرۈش ئارقىلىق ئىمامى ئەلى توغرا قىلغان ئىدى، قارشى تەرەپتىكىلەر خاتالاشتى دېگەن بولسىمۇ، بۇ سۆزلەر بىلەن (ئەلى ''رەددىيەللاھۇ ئەنھ'' قارشى تەرەپتىكىلەر بىلەن سۆزلىشەلىگەن بولغان بولسا، ئۇلارنىڭمۇ ئۆزلىرىگە ئوخشاش ئىجتىھاد قىلىشىغا تۇرتكە بولغان بولاتتى) دەمەكچى بولدى. ئەمەلىيەتتە، زۇبەير بىن ئاۋۋام ھەزرەتلىرى، توگە ئۇرۇشىدا، ھەزرىتى ئەلىگە قارشى چىققۇچى بولغان بولسىمۇ، ۋەقەلەرنى تىنخمۇ چوڭقۇر تەكشۈرۈش ئارقىلىق، ئىجتىھادى ئۆزگەرتتى. جەڭدىن ۋاز كەچتى. بۇ يەردە ئەھلى سۈننەت ئۇلىمالىرىنىڭ خاتالارنى جائىز كۆرگەنلەرنىڭ سۆزلىرىنى، مۇشۇنداق چۈشىنىش كېرەك. ئۇنداق بولمايدىكەن، ھەزرىتى ئەلى ۋە ئۇنىڭ بىلەن بىللە بولغانلارنى توغرا يولدا، قارشى تەرەپتىكى ئائىشە سىددىق ۋالىدىمىزگە ۋە ئۇنىڭ بىلەن بىللە بولغان ساھابىلەرگە نادان دېيىش جائىز ئەمەس.

ساھابىلەرنىڭ بۇ قىلغان ئۇرۇشلىرى، ئەھكام تۈرلىرىدىن بولغان ئىجتىھاد ئايرىلىشلار بولغان ئىدى. ئىسلامنىڭ ئاساسى ۋە مۇھىم ئىشلىرىدا ھېچقانداق ئايرىلىش يوق ئىدى. ھازىر ئارىمىزدىكى بەزىبىر كىشىلەر، مۇئەۋىيە ۋە ئامىر ئىبنى ئاس ''رەددىياللاھۇ ئەنھۇما'' قاتارلىق دىنىي داھىلارغا تىلىنى تەككۈزىۋاتىدۇ ۋە ھۆرمەتسىزلىك قىلىۋاتىدۇ. ساھابىلەرگە ئازار بېرىشنىڭ، رەسۇلىللاھقا ''سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم'' ئازار بېرىش بىلەن ئوخشاش بولىدىغانلىقىغا ۋە تۆۋەن كۆرگەنلىك

بولىدىغانلىقىنى چۈشەنمەيدۇ. ئىمام مالىك بىن ئەنەسنى (مۇئاۋىيەيە ۋە ياكى ئامىر بىن ئاسا) "رەددىيەللاھۇ ئەنھۇما"[12] تىللىغان، يامانلىق قىلغان بىرى، ئۇلارغا قىلغان يامان گەپ-سۆزلىرىگە لايىق بىرىدۇر. ئۇلارغا ئەدەپسىزلىك قىلغانلارغا، ئىيتقانلارغا ۋە يازغانلارغا ئېغىر جازا بىرىش كىرەكلىكى (شىفائى شەرىئىتە) يېزىلغان. ئاللاھۇ تائالا قەلبىمىزنى ساھابىلەرنىڭ مۇھەببىتى بىلەن تولدۇرسۇن! ئۇ چوڭلارنى، سالىھ، تەقۋا بىرىنى ياخشى كۆرىدۇ. مۇناپىق ۋە گۇناھكار بىرسىنى ياخشى كۆرمەيدۇ.

رەسۇلىللاھنىڭ "سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم" ساھابىللىرىنىڭ قىممىتىنى ۋە ئەۋزەللىكلىرىنى چۈشىنىپ، ھەممىسىنى ياخشى كۆرگەنلەرگە، ھەممىسىنى ھۆرمەتلىگەنلەرگە ۋە ئۇلارنىڭ يولىدىن ماڭغۇچىلارغا (ئەھلى سۈننەت) دېيىلدۇ. بىر قانچىسىنى ياخشى كۆرىمىز، باشقىللىرىنى ياخشى كۆرمەيمىز دەپ ئۇلارنى يامان كۆستەرگەنلەرگە ۋە ئۇلارنىڭ يولىدىن ماڭمىغۇچىلارغا (رافىزى) ۋە (شىئى) دەپ ئاتىلىدۇ. رافىزىلەر، ئىراندا، ھىندىستاندا ۋە ئىراقتا جىق. تۈركىيەدە يوق. بۇلارنىڭ بەزىللىرى مەملىكىتىمىزدىكى مۇسۇلمان، قەلبى پاكىز ئالەۋىلەرنى ئالداش مەقسىتىدە، ئۆزلىرىنى بىز (ئالەۋى) دىدى. ھالبۇكى، ئالەۋى، ئەلىنى "رەددىيەللاھۇ ئەنھۇ" ياخشى كۆرىدىغان مۇسۇلمان دېگەنلىكتۇر. بىرسىنى ياخشى كۆرۈش ئۈچۈن ئۇنىڭ يولىدا مېڭىش، ئۇنىڭ ياخشى كۆرىدىغانلىرىنى ياخشى كۆرۈش كىرەك. ئەگەر ئۇلار ئەلىنى "رەددىيەللاھۇ ئەنھۇ" ياخشى كۆرگەن بولسا ئۇنىڭ يولىدىن ماڭغان بولاتتى. ئەلى "رەددىيەللاھۇ ئەنھۇ" ساھابىلەرنىڭ ھەممىسىنى ياخشى كۆرەتتى. ئىككىنچى بولۇپ خەلىپە بولغان ئۆمەرنىڭمۇ "رەددىيەللاھۇ ئەنھۇما" مۇشاۋىرى ۋە ئىچىنى تۆكىدىغان ھەمراھى بولغان ئىدى. فاتىمەنىڭ "رەددىيەللاھۇ ئەنھا" قىزى ئۇممىي گۈلسۇم ئۆمەر "رەددىيەللاھۇ ئەنھۇ" بىلەن تويى قىلدى. خۇتبىدە، ھەزرىتى مۇئاۋىيە ئۈچۈن (قېرىنداشلىرىمىز بىزدىن ئايرىلدى. ئۇلار كاپىر ۋە پاسىق ئەمەس. ئۇلارنىڭ ئىجتىساتلىرى مۇشۇنداق بولدى) دەپ بۇيۇردى. ئۆزى ئۈچۈن ئۇرۇش قىلغان تالھا "رەددىيەللاھۇ ئەنھۇ" شېھىت بولغان ۋاقتىتا، ئۇنىڭ يۈزىدىكى توپىلارنى سۈرتتى. نامىزىنى ئۆزى چۈشۈردى. ئاللاھ تائالا، قۇرئان كەرىمدە (مۇسۇلمانلارنىڭ قېرىنداش ئىكەنلىكىنى) ئېيتتى. فەتىھ سۈرىسىنىڭ ئەڭ ئاخىرقى كەلىمىسىدە، (ساھابىلەرنىڭ بىر-بىرىنى ياخشى كۆرىدىغانلىقىدىن) خەۋەر بەردى. ساھابىلەرنىڭ

12 مۇئاۋىيە بىن ئەبۇ سۇفيان 60 [680] يىلىدا شامدا ۋاپات بولغان. ئامىر ئىبنى ئاس 43 [663] يىلىدا مىسىردا ۋاپات بولغان.

بىرسىنىمۇ ياخشى كۆرمەسلىك ۋە تېخىچە ئۇلارغا دۇشمەنلىك قىلىش، بۇ قۇرئان كەرىمگە ئىشەنمىگەنلىك بولىدۇ. ئەھلى سۈننەت ئۆلىمالىرى، ساھابىلەرنىڭ ''رەدىيەللاھۇ تەئالا ئەنھۇم ئەجمائىن'' ئۈستۈنلۈكلىرىنى ياخشى چۈشەندى. ھەممىسىنى ياخشى كۆرىشىمىز كېرەكلىكىنى بىلدۈردى. مۇسۇلمانلارنى پالاكەتتىن قۇتۇلدۇردى.

ئەھلى بەيتى يەنى ئەلىنى ''رەدىيەللاھۇ ئەنھ'' ۋە ئۇنىڭ بارلىق ئەۋلاتلىرىنى، شەجەرىسىنى ياخشى كۆرمەيدىغانلارغا ۋە ئەھلى سۈننەتتىكى كۆز قارچۇقى ھىسابلىنىدىغان چوڭلارغا دۇشمەنلىك قىلىدىغانلارغا (خارىجى) دېيىلىدۇ. بۇگۈنكى كۈندە خارىجىلەرگە (يەزىدى) دېيىلىدۇ. يەزىدىلەرنىڭ دىنلىرى ۋە ئىمانلىرى بەك بۇزۇلۇپ كەتكەن.

ساھابىلەرنىڭ ھەممىسىنى ياخشى كۆرىمىز دەپ قويۇپ ئۇلارنىڭ يولىدا ماڭمىغانلار، ئۆزلىرىنىڭ بۇزۇق چۈشەنچىللىرىگە بۇ ساھابىلەرنىڭ يولى دەۋالغۇچىلارغا (ۋاھھابى) دەپ ئاتىلىدۇ. ۋاھھابىزىم، مەزھەپسىز دىنىي زات ئەھمەت ئىبنى تەيمىييەنىڭ كىتاپلىرىدىكى بۇرمىلانغان پىكىرلەر بىلەن Hempher ئىسىملىك ئىنگلىز جاسۇسىنىڭ يالغانچىلىقلىرىنىڭ ئارلاشمىسىنىڭ نەتىجىسىدۇر. ۋاھابىلەر، ئەھلى سۈننەت ئالىملىرىنى، سوپىزىم چوڭلىرىنى ۋە شىئەلەرنى ياقتۇرمايدۇ، ئۇلار ھەممىنى ناچارلاشتۇردىدۇ. پەقەتلا ئۆزىنى مۇسۇلمان ھىسابلايدۇ. ئۆزىگە ئوخشىمىغانلارنى مۇشرىك دەيدۇ. ئۇلارنىڭ جىنى ۋە مېلىنى ۋاھھابىلەرگە ھالال دەپ قارايدۇ. (ھەممە نەرسىنى ھالال سانىغۇچى) بولىدۇ. قۇرئان كەرىمدىن ۋە ھەدىستىن بۇرمۇلانغان ۋە خاتا مەنىلەرنى چىقىرىپ، مۇسۇلمانلىقنىڭ مۇشۇنداق ئىكەنلىكىنى پەرەز قىلىشىدۇ. ئەدەبسىزلىك شەرىيىتى ۋە ھەدىس شەرىفىنىڭ كۆپ قىسمىنى ئىنكار قىلىدۇ. تۆت مەزھەپنىڭ ئۆلىمالىرى، ئەھلى سۈننەتتىن ئايرىلغۇچىلارنىڭ دالالەتكە يۈز تۇتقانلىقىن ۋە ئىسلامنى جىق ۋەيران قىلغانلىقىنى نۇرغۇن كىتاپلىرىدا ھۆججەتلەر بىلەن ئىسپاتلىدى. تېخىمۇ كۆپ ئۇچۇرلارغا ئېرىشىش ئۈچۈن، تورۇكچە (قىيامەت ۋە ئاخىرەت)، (سائادەتى ئەبەدىيە) كىتاپلىرىنى ۋە ئەرەپچە (مىنھاتۇل ۋەھھابىيە)، (ئەت تەۋەسسۇلۇ بىن نەبى ۋە بىس سالىھىن) (سەبلۇن نەجات) ۋە پارسچە (سەيفۇل ئەبرار) كىتاپلىرىنى ئوقۇپ چىقىڭ! بۇ كىتاپلار بىدئەت ئەھلىگە رەدىيە بېرىش ئۈچۈن يېزىلغان نۇرغۇن قىممەتلىك كىتاپلار ئىستانبۇلدا (ھەقىقەت نەشرىياتى) تەرىپىدىن بىسىپ چىقىرىلدى.

(ئىبنى ئابىدىننىڭ)[13] ئۇچىنچى تومىدا ھەقتىن ئايرىلغانلارنى چۈشەندۈرگەندە ۋە تۈرۈكچە (نىممەتى ئىسلام) كىتابىدا نىكاھنى چۈشەندۈرگەندە، ۋاھھابىلەرنىڭ ھەممە نەرسىنى ھالال سانىغۇچى ئىكەنلىكى ئېنىق يېزىلغان. سۇلتان ئىككىنچى ئابدۇلخەمىت خانىنىڭ ئەمرلىرىنىڭ بىرى بولغان ئەييۇپ سەبرى پاشا[14]، (مىراتۇل ھارامەين) ۋە (تارىخى ۋاھھابىيان) كىتابلىرىدا ۋە ئەھمەت جەۋدەت پاشا، تارىخنىڭ يەتتىنچى تومىدا، ۋاھھابىلەرنى تۈركچە ئۇزۇن ئۇزۇن بايان قىلغان. يۇسۇف نەبھانىنىڭ مىسىردا ئەرەپچە بىسىپ نەشر قىلىنغان
(شەۋاھىدۇل ھەق) كىتابىدا، ۋاھھابىلەرگە ۋە ئىبنى تەيمىييەگە ئۇزۇن قىلىپ جاۋاپ بەرگەن. بۇ كىتابنىڭ 50 بېتى 1972 يىلىدا ئىستانبۇلدا ئەرەپچە قىلىپ نەشر قىلىنغان (ئىسلام ئۆلىمالىرى ۋە ۋاھھابىلەر) كىتابىدا بار.

ئەييۇپ سەبرى پاشا "رەھمە ھاللاھۇ تەئالا" شۇنداق دەيدۇكى: (ۋاھھابىزىم، 1205[1791] يىلىدا ئەرەپ يېرىم ئارىلىدا قائىدە، ئىشكەنجىلىك بىر ئىنقىلاپ بىلەن بىرلىكتە مەيدانغا كەلدى). ۋاھھابىزىمنى ۋە مەزھەپسىزلىكىنى يازغان كىتابلىرى بىلان دۇنياغا تارقاتماقچى بولغانلارنىڭ بىرى مىسىرلىق مۇھەممەد ئابدۇدۇر. ئۇ بىر ماسونىدۇر ۋە قاھىرەدىكى ماسون تەشكىلاتىنىڭ باشلىقى جەمالەددىنى ئەفغانىيەگە[15] بولغان ھەيرانلىقىنى ئوچۇقتىن ئوچۇق يازغان ئابدۇ، بۇيۇك بىر ئىسلام ئالىمى، ئىلغار زىيالىي، ئىسلاھاتچى دەپ قارىلىپ، ياشلارغا باشلامچىلىق قىلىشقا بۇيرۇلدى. ئەھلى سۈننەتنى يوقىتىش، ئىسلامنى ۋەيران قىلىش ئۈچۈن توزاق قۇرغان ئىسلام دۈشمەنلىرىمۇ، دىنى زات قىياپىتىگە كىرىۋىلىپ، شېرىن سۆزلەر بىلەن مۇشۇلمانلىقنى مەدھىيلەپ، تۈيدۇرماستىن بۇ فىتنىنى يېيىشقا باشلىدى. ئابدۇ بولسا ئاسمانغا چىقىرىلدى. ئەھلى سۈننەتنىڭ چوڭ ئۆلىمالىرىغا مەزھەپ ئىمامىلىرىغا نادان دېيىلدى. ئۇلارنىڭ ئىسمىلىرى تىلغا ئېلىنماس بولدى. ئەمما، ئىسلام ئۈچۈن قانلىرىنى تۆككەن، رەسۇلىللاھ "سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسسەللەم" ئىشقى ئۈچۈن جېنىنى بېغىشلىغان ئەجدادىمىزنىڭ شانلىق شېھىتلىرىمىزنىڭ پاك ۋە ئالىيجاناپ بالىللىرى بۇ تەشۋىقاتلارغا ۋە مىليونلارچە بېرىلگەن پۇل قارشىسىدا ئۇلارنىڭ ئالدام خالتىسىغا چۈشمىدى. ھەتتا، بۇ ئالدامچى دىن قەھرىمانلىرىنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلىمىدى ۋە ئۇلارنى تونىمىدى. جانابى ھەق، شېھىت ئەۋلاتلىرىنى بۇ رەزىل ھۇجۇملاردىن

13 مۇھەممەت ئەمىن ئىبنى ئابىدىن 1252 [1836] يىلىدا شامدا ۋاپات بولغان.
14 ئەييۇپ سەبرى پاشا، 1308 [1890] يىلىدا ۋاپات بولغان.
15 جەمالەددىن ئەفغانى، 4131 [7981] يىلىدا ۋاپات بولغان.

قوغدىدى. بۇگۈنمۇ، مەۋدۇدى[16]، سەيد قۇتۇپ[17]، ھەمدۇللاھ ۋە (جامائەتكە تەبلىغ قىلغۇچىلار) قاتارلىق مەزھەپسىزلەرنىڭ كىتابلىرى تەرجىمە قىلىنىپ ياشلارنىڭ ئوقۇشىغا سۇنۇلدى. غايەت زور ئېلانلار بىلەن تەشۋق قىلىنغان، مەدھىيلەنگەن بۇ تەرجىمىلەردە، ئىسلام ئالىملىرىنىڭ بىلدۈرگەنلىرىگە ماس كەلمەيدىغان بىر بۇرمىلانغان پىكىر ئىكەنلىكىنى كۆرىمىز. سۇ ئۇخلايدۇ، دۇشمەن ئۇخلىمايدۇ. ئاللاھۇ تائالا، ئەڭ ياخشى كۆرىدىغان مۇھەممەت پەيغەمبەر ''ئەلەيھىسسالام'' ھۆرمىتى ئۈچۈن، مۇسۇلمانلارنى غەپلەت ئۇيقۇسىدىن ئويغاتسۇن! دۇشمەنلەرنىڭ ئالدامچىلىقى ۋە توھمەتلىرىگە ئالدىنىشتىن بىزنى قوغدىسۇن! ئامىن. پەقەتلا دۇئا قىلىش بىلەن ئۆزىمىزنى ئالدىمايلى! ئاللاھۇ تائالانىڭ بۇيرۇقلىرىغا ئىتائەت قىلمىغان، سەۋەپ قىلماي، ئىشلىمەي تۇرۇپ دۇئا قىلىش، ئاللاھۇ تائالادىن مۆجىزە يۈز بېرىشنى كۈتۈش دېگەنلىكتۇر. مۇسۇلمانلىقتا، ھەم ئىشلەش ھەم دۇئا قىلىش بارلىدۇر. ئالدى بىلەن سەۋەپ قىلىش، ئۇنىڭدىن كېيىن دۇئا قىلىش كېرەك. كۈفۈرلۈقتىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن ئالدى بىلەن ئىسلامنى ئۆگىنىش ۋە ئۆگىتىش كېرەك. ئەھلى سۈننەت ئىتتىقادىنى ۋە پەرزلىرىنى، ھارامىلرىنى ئۆگىنىش، ئايال. ئەركەك ۋە ھەممە كىشىگە پەرزىدۇر. بۇ بىرىنچى ۋەزىپىدۇر. بۇگۈنكى كۈندە بۇنى ئۆگىنىش ئىنتايىن ئاسان. چۈنكى توغرا بولغان بىر دىن كىتابىنى يېزىش ۋە نەشر قىلىشتا بىر توسالغۇ يوق. مۇسۇلمانلارغا بۇ ئەركىنلىكنى بەرگەن دۆلەتكە، ھەربىر مۇسۇلمانىنىڭ ياردەم قىلىشى لازىم.

ئەھلى سۈننەت ئىتتىقادىنى ۋە بىلىملىرىنى ئۆگەنمەيدىغان، بالىلىرىغا ئۆگەتمىگەنلەر، مۇسۇلمانلىقىدىن ئايرىلىپ قىلىش ۋە كاپىر بولۇپ قىلىش خەۋپىگە دۇچ كېلىدۇ. بۇنداق ئادەملەرنىڭ دۇئالىرى قوبۇل بولمايدىغانلىقى ئۈچۈن، كۈپۈرلۈقتىن ساقلىنالمايدۇ. رەسۇلىلاھ ''سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم'' شۇنداق دېگەن: (ئىلىم بار جايدا، مۇسۇلمانلىق بار. ئىلىم يوق يەردە مۇسۇلمانلىق يوق.) ئۆلماسلىك ئۈچۈن، يېيىش، ئىچىش كېرەك بولغانغا ئوخشاش، كاپىرلارغا ئالدانماسلىق ۋە دىندىن چىقماسلىق ئۈچۈن، دىنىنى ۋە ئىمانىنى ئۆگىنىش كېرەك. ئەجدادلىرىمىز ھەر ۋاقىت توپلىنىپ، ئىلمىھال كىتابلىرىنى ئوقۇپ دىنلىرىنى ئۆگەنگەن. قانداقلا بولمىسۇن، مۇشۇنداق قىلىپ مۇسۇلمان بولۇپ قالدى. ئۇلار ئىسلام دىنىنىڭ ھۆزۈرىدىن

16 مەۋدۇدى، ھىندىستاندىكى (جامائەتۇل ئىسلامىيەنىڭ) قۇرغۇچىسىدۇر. 1399 [1979] يىلىدا ۋاپات بولغان.
17 سەيد قۇتۇپ 1386 [1966] يىلىدا مىسىردا ئۆلتۈرۈلدى.

بەھرىمەن بولدى. ئۇلار بۇ سائادەت نۇرىنى بىزگە توغرا بىر شەكىلدە يەتكۈزدى. بىزنىڭ مۇسۇلمان بولۇپ قېلىشىمىز، ئەۋلاتلىرىمىزنى ئىچىمىزدىكى ۋې تېشىمىزدىكى كاپىرلارغا يەم قىلىپ بەرمەسلىك ئۈچۈن بىرىنچى ۋە ئەڭ زۆرۈر بولغان چارە ئالدى بىلەن ئەھلى سۈننەت ئالىملىرى تەييارلىغان ئىلمىھال كىتابلىرىنى ئوقۇش ۋە ئۆگىنىشتۇر. بالىسىنىڭ مۇسۇلمان بولۇشىنى ئۈمىد قىلىدىغان ئاتا-ئانا، بالىسىغا قۇرئان ئۆگىتىشى كېرەك. پۈرسىتىمىز بولغاندىن كېيىن ئوقۇيلى، ئۆگىنەيلى ۋە بالىلىرىمىزغا، گۈزەل ئائىلىغانلارغا ئۆگىتەيلى! ئۇلارنىڭ مەكتەپكە بارغاندىن كېيىن بۇ نەرسىلەرنى ئۆگىنىشى تەس بولىدۇ. ھەتتا مۇمكىن ئەمەس ھالەتكە چۈشۈپ قالىدۇ. ئاپەت كەلگەندە ئاھ ئۇرۇشنىڭ ھىچبىر پايدىسى يوق. ئىسلام دۈشمەنلىرىنىڭ، زىندىقلارنىڭ تاتلىق سۆزلىرىگە، كىتابلىرىغا، گۈزىتلىرىغا، مەجمۇئالىرىغا، تېلېۋىزىيون، رادىيو ۋە فىلىملىرىگە ئالدىنىشقا بولمايدۇ. ئىبنى ئابىدىن "رەھىمە ھۇللاھۇ تەئالا"، ئۇچىنچى تومىدا شۇنداق دەيدۇكى، (ھىچبىر دىنغا ئىشەنمەي تۇرۇپ، مۇسۇلمان قىيابېتىگە كىرىۋالىپ كۆپۈرلۈققا سەۋەپ بولىدىغان نەرسىلەرنى مۇسۇلمانلىقىمىش كەبى بايان قىلىپ، مۇسۇلمانلارنى دىندىن چىقىرىشقا تىرىشىۋاتقان ھىيلىگەر كاپىرلارغا (زىندىق) دېيىلىدۇ.

سۇئال: مەزھەپسىزلەرنىڭ چىرىك كىتابلىرىدىن تەرجىمە قىلىنغان ماقالىلەرنى ئوقۇغان بىر كىشى مۇنداق دەيدۇكى،(قۇرئان كەرىمىنىڭ تەپسىرنى ئوقۇشمىز كېرەك. دىنىمىزنى، قۇرئان كەرىمنى چۈشىنىشنى دىن ئۆلىمالىرىغا قالدۇرۇش خەتەرلىك ۋە قورقۇنۇچلۇق بىر پىكىردۇر. قۇرئان كەرىمدە (ھەي دىن ئۆلىمالىرى) دېيىلمەيدۇ. (ھەي ئىمان ئېيتقۇچىلار)، (ھەي مۇسۇلمانلار) قاتارلىق ئىتتاپلار ئىشلىتىلىدۇ. شۇڭلاشقا ھەر بىر مۇسۇلمان، قۇرئان كەرىمنى ئۆزى ئوقۇپ چۈشىنىشى، باشقىلارنىڭ چۈشەندۈرۈشىنى ئۈمىد قىلماسلىق كېرەك).

بۇ كىشى ھەممە ئادەمنىڭ تەپسىر، ھەدىس ئوقۇشىنى ئۈمىد قىلىدۇ. ئىسلام ئۆلىمالىرىنىڭ، ئەھلى سۈننەت چوڭلىرىنىڭ، كەلام، فىقھ، ئىلمىھال كىتابلىرىنى ئوقۇشنى تەۋسىە قىلمايدۇ. دىيانەت ئىشلىرى باش ئىدارىسىنىڭ نەشىر قىلغان مىسىرلىق رەشىد رىزانىڭ[18] 1394 [1974] يىلى ۋە -157نۇمۇرلۇق (ئىسلامدىكى بىرلىك ۋە فىقھ مەزھەپلىرى) كىتابى ئوقۇرمەنلەرنى پۈتۈنلەي ھەيران قالدۇردى. بۇ كىتابنىڭ نۇرغۇن يەرلىرىدە، مەسىلەن، ئالتىنچى بايانىدا شۇنداق دەيدۇكى:

18 رەشىد رىزا، مۇھەممەد ئابدۇنىڭ ئوقۇغۇچىسىدۇر. 1354 [1935] يىلىدا ۋاپات بولغان.

(مۇجتەھىد ئىمامىلىرىنى پەيغەمبىرلەرگە ''سەلەۋاتۇللاھى تەئالا ئەلەيھىم ئەجمائىن'' ئوخشاش يۈكسەكلىككە چىقاردى. ھەتتا پەيغەمبىرىنىڭ ''سەللاللاھۇ تەئالا ئەلەيھى ۋەسەللەم'' ھەدىسىگە ئەمەل قىلمىغان بىر مۇجتەھىدنىڭ سۆزىنىڭ تاللاپ ئېلىپ، ھەدىسنى ئەمەلدىن قالدۇردى. ئۇلار، بۇ ھەدىسنىڭ ئەمەلدىن قالدۇرىلىشى ياكى ئىمامنىڭ نەزىرىدە باشقا ھەدىسنىڭ بار بولىشى ئېھتىماللىقى بىلەن مۇناسىۋەتلىك دىدى.

بۇ تەقلىد قىلغۇچىلار، ھۆكۈم بېرىشتە خاتالىشىدىغان ياكى بىر نەرسە بىلمەيدىغان كىشىلەرنىڭ سۆزىگە ئەمەل قىلىپ، خاتالىق سادىر قىلىشتىن ئۆزاق بولغان پەيغەمبىرىنىڭ ھەدىسىدىن ۋاز كېچىپ ئارقىلىق مۇجتەھىدلەرنى تەقلىد قىلىشتىن ئايرىغان بولىدۇ. قۇرئاندىنمۇ ئايرىلغان بولىدۇ. ئۇلار قۇرئاننىڭ مۇجتەھىد ئىمامىدىن باشقا ھېچكىم ئوقۇپ چۈشىنەلمەيدۇ دەيدۇ. ئىقشۇناسلارنىڭ ۋە باشقا تەقلىد قىلغۇچىلارنىڭ بۇنىڭغا ئوخشاش سۆزلىرى يەھۇدىي ۋە خرىستىيانلاردىن ئۆرنەك ئالغانلىقى كۆرىستىپ تۇرىدۇ. ھالبۇكى، قۇرئاننىڭ ۋە ھەدىسنى ئوقۇپ چۈشىنىش، ئىقتىھشۇناسلارنىڭ يازغان كىتابلارنى ئوقۇپ چۈشىنىشتىن تېخىمۇ ئاسان. ئەمىچىدىكى سۆزلەرنى ۋە ئۇسلۇبلارنى ئوقۇپ چۈشىنەلىگەنلەر، قۇرئان ۋە ھەدىسنى ئوقۇپ چۈشىنىشتە قىينالمايدۇ. ئاللاھۇ تائالا ئۆز دىنىنى ئېنىق بايان قىلىدىغانلىقىغا قادىر ئىكەنلىكىنى كىم ئىنكار قىلالايدۇ؟ رەسۇلىللاھنىڭ ئاللاھنىڭ مۇرادىنى ھەممە كىشىدىن تېخىمۇ ياخشى چۈشىنەلەيدىغانلىقىنى ۋە چۈشەندۇرەلەيدىغانلىقىنى، باشقىلاردىن تېخىمۇ بەك بىر ئىشنى قىلىشقا قادىر ئىكەنلىكىنى كىم ئىنكار قىلالايدۇ؟ ھەزرىتى پەيغەمبىرنىڭ چۈشەندۇرۇشلىرى ئۈممەت ئۈچۈن يېتەرلىك ئەمەس دىمەك، ئۇنىڭ تەبلىغ قىلىش ۋەزىپىسىنى تولۇق ئادا قىلمىدى دىگەنلىك بولىدۇ. نۇرغۇن ئىنسانلار، قۇرئان كەرىم ۋە سۈننەتنى چۈشىنەلمىگەن بولسا، جانابى ھەق، كىتاپ ۋە سۈننەتتىكى ھۆكۈملىرى بىلەن پۈتۈن ئىنسانلارنى مۇكەللەف قىلمىغان بولاتتى. ئىنسان، دەللىلىرى بىلەن نىمىگە ئىشىنىدىغانلىقىنى بىلىشى كېرەك. جانابى ھەق، تەقلىد قىلىشنى ياخشى كۆرمەيدۇ. دادىسى ۋە بوۋىسىنى تەقلىد قىلىشنىڭ ياخشى ئەمەسلىكىنى ئېيتقان. ئايەتلەر شۇنى ئىسپاتلايدۇكى، تەقلىد قىلىش ئاللاھ تائالانىڭ نەزىرىدە ھەرگىز قوبۇل قىلىنمايدۇ. دىنىي دەلىللەر بىلەن چۈشىنىش، ئىمان قىسمىنى چۈشىنىشتىن تېخىمۇ ئاسان. قىيىن نەرسىنى ئىجرا قىلىشنى تەكلىپ قىلغۇچى، ئاسان نەرسىنى قانداقسىگە مۇكەللەف قىلمىسۇن؟ گەرچە بەزى ئىشلارنىڭ ھۆكۈمىنى چىقىرىش قىيىن بولسىمۇ، ئۇلارنى

بىلىمسىلىك ۋە قىلماسلىق ئۈزۈر ھىساپلىنىدۇ. فىقھىشۇناسلار بىر قاتار مەسىلىلەرنى ئۈزلىرى ئىجاد قىلدى. بۇلار ئۇچۇن ھۆكۈملەر ئوتتۇرغا قويدى. بۇلار ئۇچۇن، رەي، قىياسى جەلىل، قىياسى ھافى قاتارلىق ئىشلارنى ئىسپاتلاشقا ئۇرۇندى. ئۇلار يەنە ئەقىل يولى بىلەن بىلىم ئېلىش مۇمكىن بولمايدىغان ئىبادەت سورۇنىغا ئېلىپ كېلىنىدى. شۇڭا دىننى كېڭەيتىپ بىر نەچچە قاتقا ئېلىپ چىقتى. مۇسۇلمانلارنى كۈلپەتكە ئېلىپ باردى. مەن قىياسنى ئىنكار قىلمايمەن. ئىبادەت ساھەسىدە قىياس يوق دەيمەن. ئىمان ۋە ئىبادەتلەر ھەزىرىتى پەيغەمبەر زامانىدا تامامىلاندى. ھېچكىم بۇنىڭغا بىر نەرسە قوشالمايدۇ. مۇجتەھىد ئىمامىلىرى كىشىلەرنى تەقلىد قىلىشتىن چەكلىدى ۋە تەقلىدى قىلىشنى ھارام قىلدى.) دەيدۇ.

مەزھەپسىز رەشىد رىزا ئىنكۈ (ئىسلامدا بىرلىك ۋە فىقھ مەزھەپلىرى) كىتابىدىن ئۇلاسلەپ چىققان يۇقىرىدىكى بايانلار، مەزھەپسىزلەرنىڭ پۈتۈن كىتاپلىرىغا ئوخشاش مۇسۇلمانلارنىڭ تۇت مەزھەپ ئىمامىنى دورىشىنى توسىدۇ. ئۇ ھەممەيلەننىڭ تەپسىز ۋە ھەدىس ئۆگىنىشىنى بۇيرۇيدۇ. بۇنىڭغا سىز نىمە دەيسىز؟

جاۋاپ: مەزھەپسىزلەرنىڭ كىتاپلىرىنى ئەستايىدىللىق بىلەن ئوقۇساق، بۇرمىلانغان ئوي-پىكىر ۋە بۆلگۈنچىلىك قاراشلىرىنى چىرىگەن مەنتىق زىنجىرلىرى بىلەن بېزىمش ئارقىلىق مۇسۇلمانلارنى ئالدىماقچى بولغۇاتقانلىقى دەرھال ئايان بولىدۇ. نادانلار بۇ يازمىلارنىڭ مەنتىق، ئەقىل، بىلىمنى ئاساس قىلغان ئاساستا يېزىلغانلىقىغا ئىشىنىدۇ، ئەمما بىلىملىك، ئوتكۇر تەپەككۇر قىلغۇچىلار بۇلارنىڭ قىلتىقىغا ھەرگىز چۈشمەيدۇ.

مۇسۇلمانلارنى ئەبەدىي پالاكەتكە ئېلىپ باردىغان مەزھەپسىزلىك خەۋپىدىن ياشلارنى ئاگاھلاندۇرۇش ئۈچۈن ئىسلام ئۇلىمالىرى "رەھمە ھۈمۇللاھۇ تەئالا" ئونتىنچى ئەسىردىن بېرى قىممەتلىك ئەسەرلەرنى يازغان. يۇقىرىدىكى سوئالغا جاۋاپ بېرىش ئۈچۈن، يۇسۇف نەبخانىنىڭ[19] (ھۇججەتۇللاھى ئالەئالەمىن) كىتابىنىڭ -771 بېتىدىن باشلاپ بىر قىسمىنى تەرجىمە قىلىشنى ئۈيغۇن كۆردۇق:

قۇرئان كەرىمدىن ھۆكۈم چىقىرىش، ھەممە ئادەمنىڭ قولىدىن كېلىدىغان ئىش ئەمەس. مۇجتەھىد ئىمامىلىرىمۇ، قۇرئان كەرىمدىكى پۈتۈن ئەھكاملارنىڭ ھەممىسىگە چۈشەنچە بېرەلمەيدىغانلىقى ئۈچۈن، رەسۇلىللاھ "سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم"

19 يۇسۇف نەبخانى، 1350 [1932] يىلىدا بەيرۇتتا ژاپات بولغان.

قۇرئان كەرىمدىكى ئەھكاملارنى ھەدىس-شەرىف بىلەن چۈشەنچە بەرگەن. قۇرئان كەرىمنى پەقەت رەسۇللاللاھ " سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم" چۈشەندۈرگىنىدەك، ھەدىس-شەرىفلەرنىمۇ، پەقەتلا ساھابىلەر ۋە مۇجتەھىد ئىمامىلىرى چۈشىنەلەيتى ۋە چۈشەندۈرەلەيتى.

ئۇلارنىڭ بۇنى چۈشىنىشى ئۇچۇن، ئاللاھۇ تائالا مۇجتەھىد ئىمامىلىرىغا ئەقىل، ئىلىم، ئىدراك، قۇۋۋەت، ئوتكۇر زېھىن، ئۇستۇن ئەقىل ۋە تېخىمۇ ئۇستۇن ئەۋزەللىكلەرنى ئېيھسان قىلدى. بۇ ئەۋزەللىكلەرنىڭ بېشىدا تەقۋالىق باردۇر. ئۇنىڭدىن كېيىن، قەلبىدىكى ئىلاھى نۇر كېلىدۇ. مۇجتەھىد ئىمامىلىرى بۇ ئەۋزەللىكلەرنىڭ ياردىمىدە، ئاللاھۇ تائالانىڭ ۋە رەسۇللىللاھنىڭ كەلىمىللىردىن ئۇلارنىڭ مۇرادلىرىنى چۈشىنىپ، چۈشەنمىگەنلىرىنى (قىياس) بىلەن ئىپادىلىگەن. توت مەزھەپ ئىمامىلىرىنىڭ ھەر بىرى ئۆزىنىڭ چۈشەنچىللىرى بىلەن سۆزلەنمىگەنلەرنى بايان قىلىپ، ئوقۇغۇچىللىرىغا (ئەگەر سەھىھ ھەدىسنى ئۇچراتسىڭىز، مېنىڭ دېگەنلىرىمنى بىر چەتكە قايرىپ قويۇڭ. رەسۇللىللاھنىڭ ھەدىسىگە ئەمەل قىلىڭ!) دېگەن. مەزھەپ ئىمامىلىرىمىز، بۇ سۆزلەرنى، ئۆزلىرىگە ئوخشاش مۇجتەھىد بولغان چوڭقۇر بىلىمگە ئىگە ئۇلىمالارغا سۆزلىگەن. بۇ ئالىملەر، توت مەزھەپنىڭ دەللىلىرىنى بىلىدىغان ئىقتىدارلىق كىشىلەردۇر. بۇ مۇجتەھىد ئالىملىرى، مەزھەپ ئىمامىلىرىنىڭ ئىجتىھادىنىڭ دەلىل بىلەن يېڭى ئۆگەنگەن سەھىھ ھەدىسنى رىۋايەت قىلغۇچىلارنى ۋە قايسى سەدىسنىڭ كېيىن مەيدانغا كەلگەنلىكى ۋە ھەتتا نۇرغۇن شەرتلەرنى تەكشۈرۈش ئارقىلىق قايسىسىنى تاللاش كىرەكلىكىنى چۈشىنىدۇ. مۇجتەھىد ئىمام، بىر ماسلىگە دەلىل بولىدىغان ھەدىس-شەرىفنىڭ ئۆزىگە تېخى كەلمىگەنلىكى ئۈچۈن، قىياس قىلىش ئارقىلى ھۆكۈم چىقىرىدۇ. ئوقۇغۇچىلىرى بۇ مەسىلىگە مۇناسىۋەتلىك ھەدىس-شەرىف ئۆگىنىش ئارقىلىق باشقا بىر خىل ھۆكۈم چىقاردى. ئەمما ئوقۇغۇچىلىرى بۇنداق قىلىش ئارقىلىق مەزھەپ ئىمامىنىڭ قائىدىللىردىن چىققان ھىسابلانمايدۇ. ئۇنىڭدىن كېيىنكى مۇجتەھىد مۇپتىللىرىمۇ، مۇشۇنداق پەتنۋا بەرگەن. بۇ يازمىلاردىن شۇنى چۈشىنىشكە بولىدۇكى، توت مەزھەپ ئىمامىلىرى ۋە ئۇلارنىڭ مەزھەپلىرىدە يېتىشىپ چىققان مۇجتەھىدلەرنى دوريغان مۇسۇلمانلار ئاللاھۇ تائالانىڭ ۋە رەسۇللىللاھنىڭ ھۆكۈملىرىگە بويسۇنىدۇ. بۇ مۇجتەھىدلەر قۇرئان كەرىمدىن ۋە ھەدىس-شەرىفتىن باشقىلارنىڭ چۈشىنىلمەيدىغان ھۆكۈملەرنى چۈشىنەلەيدۇ، چۈشەنگەنلىرىنى بىلدۈرىدۇ.

مۇسۇلمانلارمۇ ئۇلارنىڭ كىتاب ۋە سۈننەتتىن ئاڭلاپ چۈشەنگەنلىرىنى دوردى. چۈنكى ناھىل سۈرىسىنىڭ -43ئايىتىدە، (بىلمىسىڭىز بىلىدىغانلاردىن سوراڭ!) دىيىلگەن.

بۇ ئايات كەرىمدە، ھەممە كىشىنىڭ كىتابنى ۋە سۈننەتنى توغرا چۈشىنىلمەيدىغانلىقى، چۈشىنىلمەيدىغان نۇرغۇن ئىنسانلارنىڭ بار ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىپ بەرگەن. چۈشىنىلمىگەنلەرنىڭ قۇرئان كەرىمدىن ۋە ھەدىس-شەرىفتىن ئۇقۇپ چۈشىنىشكە تىرىشىشى ئەمەس، بەلكى چۈشەنگەنلەردىن سوراشقا ۋە ئۆگىنىشكە بۇيرۇغان. ئەگەر ھەممەيلەن قۇرئان كەرىمنى ۋە ھەدىس-شەرىفنى توغرا ئوقۇپ چۈشىنىلىگەن بولسا، 72 بۇرمىلانغان پىرقە ئوتتۇرغا چىقمىغان بولاتتى. بۇ پىرقىلەرنى ئوتتۇرغا چىقارغۇچىلارنىڭ ھەممىسى چوڭقۇر بىلىملىك كىشىلەر ئىدى. ئەمما ھېچقايسىسى قۇرئان كەرىمنىڭ ۋە ھەدىس-شەرىفنىڭ مەنىسىنى توغرا ئوقۇپ چۈشىنىلمىدى. خاتا ئوقۇپ چۈشىنىش بىلەن توغرا يولدىن ئايرىلدى. مىليونلىغان مۇسۇلمانلارنىڭ ئاپەتكە دۇچار بولۇشىنى كەلتۈرۈپ چىقاردى. خاتا مەنىلەرنى چىقىرىشتا بەزىللىرى شۇنچىلىك ئاشقۇنلۇق قىلدىكى، توغرا يولدىكى مۇسۇلمانلارغا كايىر، مۇشرىك دىدى. تۈرۈكچىگە تەرجىمە قىلىش ئارقىلىق مەملىكىتىمىز تەۋەسىدە يىيىلغان (كەشفۇش شۇبۇخات) ناملىق ۋاھھابى كىتابىدا، ئەھلى سۈننەت ئىتتىقادىدىكى مۇسۇلمانىنى ئۆلتۈرۈش ۋە مال-مۈلكىنى بۇلاشنى دۇرۇس دىگەن.

ئاللاھۇ تائالا مەزھەپ ئىمامىلىرىنىڭ ئىجتىھاد قىلىشلىرىنى ۋە مەزھەپلىرىنى قۇرۇپ چىقىشىنى ۋە بارلىق مۇسۇلمانلارنىڭ بۇ مەزھەبلەرگە يىغىلىشىنى، پەقەتلا سۆيۈملۈك پەيغەمبىرىنىڭ ''سەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسسەللەم'' ئۈممەتلىرىگە ئىھسان قىلغان. جانابى ھەق بىر تەرەپتىن ئىتتىقاد ئىمامىلىرىنى يارىتىش ئارقىلىق، بۇزۇقلارنىڭ، زىندىقلارنىڭ، ئىمانسىزلارنىڭ ۋە ئىنسان شەيتانلىرىنىڭ ئىتتىقاد ۋە ئىمان بىلىملىرىنى بۇزۇشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن، مەزھەپ ئىمامىلىرىنى يارىتىش ئارقىلىق دىننى چىرىكلىكتىن قوغدىدى. خىرىستىيان ۋە يەھۇدىلىكتە بۇنىڭغا ئوخشاش نەمەت بولمىغانلىقى ئۈچۈن، دىنى بۇزۇلغان ئويۇنچاققا ئوخشاپ قالدى.

رەسۇلىللاھ ''سەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسسەللەم'' ئۆزىنىڭ بولۇپ 400 يىلدىن كىيىن، ئىجتىھادلىق، چوڭقۇر بىلىملىك ئالىملانىڭ قالمىغانلىقىنى ئىسلام ئۈممىلىرى بىردەك بىلىدۇردى. ھازىر ئىجتىھاد قىلىش كىرەك دىگۈچىلەرنى روھىي كىسەل ياكى دىنى

نادان دەپ قارىلىدۇ. بۇيۇك ئالىم جەلالەددىنى سۈيۈتنىڭ "رەھىمە ھۇللاھۇ تائالا"[20] ئىجتىھاد دەرىجىسىگە يۈكسەلگەنلىكى ئىيتىلغان. زاماناداش ئالىملار ئۇنىڭغا بىر سۇئال سوراپ، ئىككى خىل جاۋاپ ئالغانلىقىنى، قايسىسىنىڭ تېخىمۇ كۈچلۈك ئىكەنلىكىنى ئېيتىپ بېرىشنى تەلەپ قىلدى. ئۇ جاۋاپ بېرەلمىدى. قىلىددىغان نۇرغۇن ئىشنىڭ بارلىقىنى، بۇنىڭغا جاۋاپ بېرىشكە ۋاقىت چىقىرالمايدىغانلىقىنى ئېيتتى. ھالبۇكى ئۇنىڭدىن سوراغىنى پەتۋا بېرىش ئىدى. بۇ ئىجتىھادىنىڭ ئەڭ تۆۋەن دەرىجىسىدۇر. ئىمام سۈيۈتنىڭ ئوخشاش چوڭقۇر بىلىمگە ئىگە بىر ئالىم پەتۋا بېرىشتىن قېچىشى بىلەن، مۇسۇلمانلارنى ئىجتىھاد قىلىشقا ئۈندىگەنلەرگە سىراڭ ياكى نادان دېيىلمەي نېمە دېيىلسە بولاتتى؟ ئىمام گازالى "رەھىمە ھۇللاھۇ تائالا"[21] ياشىغان زامانلىرىدا مۇجتەھىدنىڭ يوقلىقىنى (ئىخيائۇل ئۇلۇم) ناملىق كىتابىدا تىلغا ئالغان.

مۇجتەھىد ئەمەس بىر مۇسۇلمان بىر سەھىھ ھەدىسنى ئۆگىنىپ، مەزھىپىدىكى ئىمامنىڭ ھەدىسكە ماس كەلمەيدىغان ھۆكۈملىرىنى ئىجرا قىلىش ئۈنىڭغا تەس كەلسە، بۇ مۇسۇلماننىڭ، تۆت مەزھەپ ئوتتۇرىسىدا بۇ ھەدىسكە مۇناسىپ بولغان مۇجتەھىدنى تېپىپ چىقىشى ۋە بۇ ئىشنى ئۈنىڭ مەزھىپىگە ئاساسەن قىلىشى كېرەك. بۇيۇك ئالىم ئىمامى نەۋەۋى "رەدىيەللاھۇ تەئالا"[22] (رەۋداتۇت تالىبىن) ناملىق كىتابىدا بۇنى ئۈزۈن قىلىپ بايان قىلغان. چۈنكى ئىجتىھاد دەرىجىسىگە كۆتۈرۈلمىگەنلەر، كىتابتىن ۋە سۈننەتتىن ھۆكۈم چىقىرىشى جائىز ئەمەس. ھازىر بەزى نادانلار ئۆزلىرىنىڭ مۇتلەق ئىجتىھاد دەرىجىسىگە كۆتۈرۈلگەنلىكىنى، كىتاب ۋە سۈننەتتىن ھۆكۈم چىقىرالايدىغانلىقىنى، تۆت مەزھەپنىڭ بىرسىنى دوراشنىڭ ھېچبىر ھاجىتى قالمىغانلىقىنى ئېيتىدۇ. يىللار بويىچە تەقلىد قىلىپ كېلىۋاتقان مەزھەپلەرگە رەدىيە بېرىدۇ. بىزدەك دىنى ئۇلىمالارنىڭ پىكىرلىرىگە قوشۇلمايمىز دەپ نادان ۋە ئەخمەقلەرچە گەپلەرنى قىلىدۇ. شەيتاننىڭ ۋەسۋەسىسى ۋە نەپسىنىڭ ئېزىقتۇرىشى بىلەن ئۇستۇنلۇكنى تەشەببۇس قىلىدۇ. ئۇلار بۇنداق سۆزلەر بىلەن ئۇستۇنلۇكنى ئەمەس، بەلكى ئەخمەقلىقنى ۋە ناچارلىقنى نامايەن قىلغانلىقىنى ئۆزلىرىمۇ بىلمەيدۇ. بۇلارنىڭ ئىچىدە ھەممە كىشى تەپسىر ئوقۇشى كېرەك، تەپسىردىن ۋە بۇخارىدىن ھۆكۈم چىقىرىشى كېرەك دېگەن ۋە يازغان نادانلارنى ۋە بۇزۇقلارنى كۆرىمىز.

20 سۈيۈتى ئابدۇراخمان، 911 [1505] يىلىدا مىسىردا ۋاپات بولغان.
21 ئىمام مۇھەممەد گازالى، 505 [1111] يىلىدا تۈس شەھىردە ۋاپات بولغان.
22 يەھيا نەۋەۋى، 676 [1277] شامدا ۋاپات بولغان.

بۇنىڭغا ئالدانماڭ، مۇسۇلمان قېرىندىشىم! بۇنىڭغا ئوخشاش ئەخمەقلەر بىلەن دوست بولۇشتىن، بۇلارنى دىنى زات دەپ قاراشتىن، ئۈيدۇرۇق كىتاپلىرىنى ئوقۇشتىن قەتئىي ساقلىنىش كېرەك. ئىمانىڭ مەزھەپىنى مەھكەم تۇتۇڭ! تۇت مەزھەپتىن ئۇمىد قىلغىنىڭنى ۋە ياقتۇرغىنىڭنى تاللىيالايسىز. ئەمما، مەزھەپلەرنىڭ ئاسانلىقىنى تەكشۈرۈش، يەنى ئەڭ ئاسان مەزھەپنى تاللاپ ئۇنىڭغا ئەمەل قىلىش جائىز ئەمەس. مەزھەپلەرنىڭ كۆستەرەەن ئەڭ ئاسان ئىشلىرىنى بىر يەرگە توپلاپ بىر ئىشنى قىلىش ئۇنىڭ ھېچبىر مەزھەپكە ماس كەلمەيدىغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ. بىر ئىشنى قىلغاندا تۇت مەزھەپنىڭ بىرسىگە ئەمەل قىلغاندىن كېيىن، يەنى بۇ ئىش بۇ مەزھەپكە نىسبەتەن دۇرۇس ھىساپلانغاندىن كېيىن، بۇنىڭدىن سىرت باشقا ئۇچ مەزھەپكە نىسبەتەن قۇبۇل قىلارلىق بولىشى ئۈچۈن كېرەكلىك بولغان نەرسىلەرگە ئىمكانقەدەر بىئۇيغۇن بولسا، بۇنىڭغا (تەقۋا) دىيىلدىكى، كۆپ ساۋاپقا ئېرىشىدۇ.

ھەدىس-شەرىفنى ئوقۇپ ياخشى چۈشىنەلمەيدىغان بىر مۇسۇلمان، ئالدى بىلەن ئۆزىنىڭ مەزھىپىنىڭ دەللىللىرى بولغان ھەدىسلەرنى ئۆگىنىشى، ھەدىستە بايان قىلغان ياخشى ئىشلارنى قىلىپ، چەكلىمەن ئىشلاردىن ئۆزىنى چەتكە ئېلىشى، ئىسلام دىنىنىڭ ئۇلۇغلىقىنى، قىممىتىنى، ئاللاھۇ تائالا ۋە رەسۇللىللاھنىڭ ''سەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم'' ئىسىملىرىنىڭ ۋە سۈپەتلىرىنىڭ كامالىتىنى، رەسۇللىللاھنىڭ ''سەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم'' ھاياتىنى، پەزىلەتلىرىنى ۋە مۆجىزىللىرىنى، دۇنيانىڭ، ئاخىرەتنىڭ، جەننەتنىڭ، جەھەننەمنىڭ تۈرىنى، پەرىشتىللىرىنى، جىنلىرىنى ۋە ئۆتكەن ئۈممەتلىرىنى، پەيغەمبەرلىرىنى، كىتاپلىرىنى، قۇرئان كەرىمنىڭ، رەسۇللىللاھنىڭ ئۈستۈنلۈكىنى، ئۇنىڭ ئەلىنىڭ ۋە ساھابىلەرنىڭ ''ردۋانۇللاھى تائالا ئەلەيھىم ئەجمائىن'' تۈرقىنى، قىيامەت ئالامەتلىرىنى، دۇنيا ۋە ئاخىرەت بىلىملىرىنى ئۆگىنىشى كېرەك. رەسۇللىللاھنىڭ ''سەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم'' ھەدىس-شەرىفلىردە دۇنيا ۋە ئاخىرەتنىڭ پۈتۈن بىلىملىرى توپلانغان.

بۇ يازمىللىرىمىز چۈشىنىلگەندە، مۇجتەھىدلەرنىڭ ھەدىس- شەرىفتىن چىقارغان ھۆكۈملىرىنىڭ ھېچقانداق پايدىسى يوق دىگۈچىلەرنىڭ قانچىلىك نادان ئىكەنلىكى چىقىپ تۇرىدۇ. ھەدىس-شەرىفلەرنىڭ بىزگە بىلدۈرگەن سانسىزلىغان بىلىملىرى ئېچىدە، ئىبادەت ۋە دۇئالارنى بىلدۈرگەن ھەدىس-شەرىفلەر ناھايىتى ئاز. بەزى ئالىملەرنىڭ دىگىنىگە قارىغاندا 500 ئەتراپىدا بار. [تەكرارلانغانلارنى قوشقاندا، 3000 دىن ئېشىپ كەتمەيدۇ.] بۇ ئازغىنە ھەدىسلەرنىڭ ئارىسىدا سەھىھ بىر

ھەدىس تۆت مەزھەپ ئىمامىلىرىنىڭ ئاڭلاپ باقمىغانلىقىنى تەسەۋۋۇر قىلغىلى بولمايدۇ. سەھىھ ھەدىسلەرنى تۆت مەزھەپ ئىمامىلىرىدىن ئەڭ ئاز بىرسى دەلىل سۈپىتىدە قوبۇل قىلغان. ئۆز مەزھىپىدىكى بىر ئىشنىڭ سەھىھ بىر ھەدىسكە ئۇيغۇن ئەمەسلىكىنى كۆرگەن بىر مۇسۇلمان، بۇ ھەدىس- شەرىپكە نىسبەتەن ئىش كۆرگەن باشقا بىر مەزھەپكە ماس كەلگەن ئاساستا بۇ ئىشنى قىلىشى كېرەك. بەلكىم ئۆز مەزھىپىدىكى ئىمام بۇ ھەدىس-شەرىپنى ئاڭلىغان بولىشى مۇمكىن، ئەمما تېخىمۇ سەھىھ بولغان دەپ چۈشەنگەن ياكى بىرىنچىسىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇپ باشقا بىر ھەدىس-شەرىپ بويىچە ئىش قىلىپ، مۇجتەھىدلەر بىلدۇ دەپ قاراپ، بۇ ھەدىسنى دەلىل سۈپىتىدە قوبۇل قىلمىغان. بىر ھەدىسنىڭ سەھىھ ئىكەنلىكىنى بىلگەن بىر مۇسۇلمان، مەزھىپىنىڭ بۇ ھەدىس-شەرىپكە ئۇيغۇن بولمىغان ھۆكۈملىرىدىن ۋاز كېچىپ، بۇ ھەدىس بويىچە ئىش قىلىشى دۇرۇس بولسىمۇ بۇ كىشىنىڭ بۇ ھەدىستىن ھۆكۈم چىقارغان باشقا بىر مەزھەپنى تەقلىد قىلىشى تېخىمۇ ئاقىلانىلىكتۇر. چۈنكى بۇ مەزھەپنىڭ ئىمامى، ئەھكامنىڭ دەلىللىرىدىن ئۇ كىشىنىڭ بىلمەيدىغان نەرسىللىرىنى بىلىش ئارقىلىق، بۇ ھەدىس بويىچە ئىش قىلىشقا ھېچقانداق نەرسىنىڭ توسالغۇ بولالمايدىغانلىقىنى چۈشەنگەن. بۇنىڭدىن سىرت، بۇ ئىشنى ئۆزىنىڭ مەزھىپى بويىچە قىلىشمۇ جائىزدۇر. چۈنكى مەزھەپ ئىمامىنىڭ بۇنداق دېيىشى ئەۋەتتە كۆچلۈك دەلىللەرگە تايانغان. بۇ دەللىلەرنى بىلمىگۈچىلەرنى بولسا ئىسلامىيەتتە ئۇلار كەچۈرۈتىلگەن. چۈنكى تۆت مەزھەپ ئىمامىلىرىنىڭ ھەممىسى، ئىجتىھاد بىلەن كىتاپ ۋە سۈننەتتىن ئايرىلمىغان. ئۇلارنىڭ مەزھەپلىرى كىتاپ ۋە سۈننەتىنىڭ ئىزاھى بولۇپ ھىساپلىنىدۇ. كىتابنىڭ ۋە سۈننەتنىڭ مەنىسىنى ۋە ھۆكۈملىرىنى مۇسۇلمانلارغا ئىزاھلاپ بېرىدۇ. ئۇلار بۇنى ئۇلارنىڭ چۈشىنەلەيدىغان شەكىلدە چۈشەندۈردى ۋە كىتابلارغا يازدى. مەزھەپ ئىمامىلىرىنىڭ ''رەھىمەھۇمۇللاھۇ تائالا'' بۇ ئىشلارى، ئىسلام دىنى ئۈچۈن ئېيتقاندا شۇنداق بىر غايەت زور خىزمەت ھېساپلىنىدۇكى، ئاللاھۇ تائالا ئۇلارغا ياردەم قىلمىغان بولسا، بۇ ئىشلارنى قىلىشقا ئىنسانلارنىڭ كۈچى قادىر ئەمەستى. بۇ مەزھەپلەر رەسۇلىللاھنىڭ ''سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم'' ھەقىقىي پەيغەمبەر ئىكەنلىكى، ئىسلام دىنىنىڭ بىر ھەق دىن ئىكەنلىكىنى بايان قىلغان ئەڭ كۈچلۈك دەلىل بولۇپ ھىساپلىنىدۇ.

دىنىي ئىمامىلىرىمىزنىڭ ئىجتىھاتلىرىدا بىر-بىرىدىن ئايرىلىشى، پەقەتلا فۇرۇددىن، يەنى فىقھى ئىشلىردا بولىدۇ. دىندا، يەنى ئېتىقاد ۋە ئىمان بىلىملىرىدە ھېچ ئايرىلىشلار

بولمايدۇ. دىندا تونۇلغان ۋە ئىسپاتلانغان ھەدىس بىلىملىرىدىمۇ ئايرىلىشلار يوق. ئۇلار فۇرىددىن بىلىملىرىدا ئاساسىدا ئايرىلدى. ئۇلارنىڭ ئىسپاتلاش كۆچىنى چۈشىنىشتىكى ئوخشىماسلىقى بۇنى كەلتۈرۈپ چىقاردى. بۇ كىچىككىنە ئايرىلىشلار، بۇ ئۈممەت ئۆچۈن ھىر نىممەتتۇر. مۇسۇلمانلارنىڭ ئارزۇ قىلغان، ئۇلارغا ئاسان تۇيۇلغان مەزھەپكە كىرىشى جائىزدۇر. رەسۇلىللاھ ''سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم'' بۇ ئايرىلىشنى خۇش خەۋەر دەپ بىلدۈرگەن ۋە ئۇ خەۋەر قىلغاندەك بولغان.

قۇرئان كەرىمدە ۋە ھەدىس-شەرىئەتە ئېنىق قىلىپ بىلدۈرگەن ئىتتىفاد بىلىملىرىدە، يەنى ئىشىنىشكە تېگىشلىك بولغان نەرسىلەردە ۋە فىقھە بىلىملىرىدە ئىجتىھادچانلىق قىلىش جائىز ئەمەس. بۇ دالالەت ۋە بۇزغۇنچىلىقنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. چوڭ گۇناھ ھىساپلىنىدۇ. ئىتتىفاد بىلىملىرىدە توغرا بولغان پەقەت بىرلا يول بار. ئۇ بولسىمۇ _(ئەھلى سۈننەت ۋەل جامائەت) مەزھىپىدۇر. ھەدىس-شەرىئەتە نىممەت دەپ قارالغان ئايرىلىش، يەنى ئەھكامدا بار بولغان ئايرىلىشتۇر.

تۆت مەزھەپنىڭ ھۆكۈملىرىنى ئايرىغان بىر مەسىلىدە، ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى پەقەت بىرسىنىڭ ھۆكۈمى توغرا. بۇ توغرا ھۆكۈمنى تەقلىد قىلغانلارغا ئىككى ساۋاپ، توغرا بولمىغان ھۆكۈملەرنى تەقلىد قىلغانلارغا بىر ساۋاپ بار. مەزھەپلەرنىڭ رەھىم-شەپقەتلىك ئىكەنلىكى، ئۇنىڭ بىر مەزھەپتىن ۋاز كېچىپ باشقا مەزھەپنىڭ ھۆكۈملىرىنى تەقلىد قىلىشنىڭ جائىز ئىكەنلىكىنى بىلەن ئىپادىلىنىدۇ. ئەمما، تۆت مەزھەپتىن باشقا ئەھلى سۈننەتتىن بولغان باشقا مەزھەپلەرنى ۋە ھەتتا ساھابىلەرنى دوراش جائىز ئەمەس. چۈنكى ئۇلارنىڭ مەزھەپلىرى كىتابىتا يېزىلمىغان، ئۇنتۇلۇپ كېتىلگەن. شۇڭلاشقا تۆت مەزھەپتىن باشقا مەزھەپنى تەقلىد قىلىش ئىمكانىيىتى يوق. ساھابىلەرنى دوراشنىڭ جائىز ئەمەسلىكى، ئىسلام ئۆلىمالىرىنىڭ بىردەك سۆز بىرلىكى بىلەن بىلدۈرۈلگەن، ئىمام ئەبۇبەكرى رازىمۇ ''رەھىمەھۇللاھۇ تەئالا''[23] بۇ ھەقتە ئۇچۇر بەرگەن. مەزھەپلەرنىڭ، مۇجتەھىدلەرنىڭ ۋە تۆت مەزھەپ ئىمامىنىڭ ئۇستۇنلىكىنى، مەزھەپلەرنىڭ كىتاپ ۋە سۈننەتتىن ئايرىلمىغانلىقىنى، بىردەكلىك بىلەرن ۋە قىياس قىلىش بىلەن بىلدۈرگەن ھۆكۈملىرى ئۇلارنىڭ ئۆزىنىڭ پىكرى بولماستىن، بەلكى كىتاپتىن ۋە سۈننەتتىن ئۇزۇندە ئالغانلىقىنى، ياخشى ئوقۇپ چۈشىنىشنى خالايدىغانلارغا ئىمام ئابدۇلۋاھھابنى شارانىنىڭ ''رەھىمەھۇللاھۇ تائالا'' (مىزانۇل كۆبرا) ۋە (مىزانۇل ھىدىرىيە) ناملىق كىتابلىرىنى ئوقۇشنى

23 ئەبۇ بەكرى ئەھمەت رازى، 370 [980] يىلىدا ۋاپات بولغان.

تەۋسىيە قىلىمىز. بۇ لارنىڭ ھەممىسى ئەرەپچىدىن تەرجىمە قىلىنغان. بارلىق نەشىر بۇيۇملىرىمىز غا ئوخشاش، بۇنىڭدىمۇ باشقا كىتابلاردىن ئالغان قۇشۇمچە ئۇچۇرلار تىرناق ئىچىدە كۆرسىتىلدى ۋە بۇ قوشۇمچە ئۇچۇرلارنىڭ كىتاپ يازمىللىرى بىلەن ئارلاشتۇرۇلماسلىقىغا كاپالەتلىك قىلىندى. (ھۆججەتۈللاھى ئالەلالەمىن) كىتابىدا يۇقىرىدىكى يازمىلارنىڭ ئەرەپچە نەسلى نۇسخىسى 1394 [1974] يىلىدا، ofset يولى ئارقىلىق ئىستانبۇلدا بېسىپ چىقىرىلدى.

(قۇرئان كەرىمدە دىن ئۆلمالىرى) دېيىلمەيدۇ دىگەن بۇ جۈملە دۇرۇس ئەمەس. تۈرلۈك ئايەت كەرىملەردە، ئۆلمالارنى ۋە بىلىمنى مەدھىيلىگەن. ئابدۇلغېنى نەبلۇسى ھەزرەتلىرى (ھادىكا) ناملىق كىتابىدا مۇنداق دىگەن:

ئەنبىيا سۈرىسىنىڭ -7ئايىتىدە، (بىلمىگەنلىرىڭىزنى زىكىر قىلغۇچىلاردىن سوراڭ!) دىگەن. زىكىر، ئىلىم دىگەنلىكتۇر. بۇ ئايەت كەرىمدە بىلمىگۈچىلەرنىڭ ئالىملاردىن سوراپ ئۆگىنىش كىرەكلىكىنى دىگەن. ئال ئىمران سۈرىسىنىڭ -7ئايىتىدە، (مەنىسى ئېنىق بولمىغان ئايەتلەرنىڭ مەنىسىنى پەقەت ئىلىم ئەھلى بىلىدۇ) ۋە -18 ئايىتىدە (ئاللاھۇ تائالا مەۋجۇتتۇر ۋە بىردۇر، ئىلىم ئەھلى بۇنى بىلىدۇ ۋە چۈشىنىدۇ) ۋە كاساس سۈرىسىنىڭ -81ئايىتىدە، (ئىلىم ئەھلى ئۇلارغا، سىزگە بىچارە دىدى. ئىمان ئېيتىپ تۇرۇپ، ئەمەل قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلاردا ئاللاھۇ تائالانىڭ بېرىدىغان ساۋاپلاردىن، دۇنيانىڭ نېمەمەتلىرى تېخىمۇ ياخشى دىدىكلار!) ۋە رۇم سۈرىسىنىڭ -56ئايىتىدە، (ئىلىم ۋە ئىمان ئەھلى، دۇنيادا ياشاۋاتىپ ئىنكار قىلغان قىيامەت كۈنى دەل شۇ كۈندۇر دەيدۇ) ۋە ئىسرا سۈرىسىنىڭ -108ئايىتىدە، (ئىلىم ئەھلى، قۇرئان كەرىمنى ئاڭلىغىنىدا سەجدە قىلىدۇ ۋە ساھىبىمىزدا ھېچقانداق بىر قۇسۇر يوق. ئۇ بەرگەن ۋەدىسىدە تۇرىدۇ دەيدۇ) ۋە ھەج سۈرىسىنىڭ -54ئايىتىدە، (ئىلىم ئەھل بقۇرئان كەرىمنىڭ ئاللاھنىڭ سۆزلىرى ئىكەنلىكىنى بىلىدۇ) ۋە ئەنكەبۇت سۈرىسىنىڭ -50ئايىتىدە، (قۇرئان كەرىم، ئىلىم ئەھلىنىڭ قەلبىدە ئورۇن ئالغان) ۋە سەبە سۈرىسىنىڭ -6ئايىتىدە، (ئىلىم ئەھلى قۇرئان كەرىمنىڭ ئاللاھنىڭ سۆزلىرى ئىكەنلىكىنى ۋە ئاللاھۇ تائالانىڭ رازىلىقىغا ئېرىشتۇرىدىغانلىقىنى بىلىدۇ9 ۋە مۇجادەلە سۈرىسىنىڭ -11 ئايىتىدە (ئىلىم ئەھلىگە جەننەتتە يۇكسەك دەرىجىلەر بېرىلىدۇ) ۋە فاتىر سۈرىسىنىڭ -27ئايىتىدە، (ئاللاھۇ تائالادىن ئىلىم ئەھلى قورقىدۇ) ۋە ھۇجۇرات سۈرىسىنىڭ -14ئايىتىدە، (ئەڭ قىممەتلىك بولغىنى، ئاللاۋ تائالادىن قوققان كىشىدۇر) دەپ يېزىلغان.

(ھادىكا) كىتابىنىڭ -365بىتىندىكى ھەدىس-شەرىئەتە، (ئاللاھۇ تائالا، پەرىشتىلەر ۋە ھەر تۈرلۈك جانلىقلار، ئىنسانلارغا ياخشىلىق قىلغانلار ئۈچۈن دۇئا قىلىدۇ) ۋە (قىيامەتتە كۆنى، باشتا پەيغەمبەرلەرگە، ئۇنىڭدىن كېيىن ئالىملارغا، ئۇنىڭدىن كېيىن شېھىتلارگە شاپائەت كۆرسىتىلىدۇ) ۋە (ھەي ئىنسانلار، بىلىشىڭىز كېرەككى، بىلىم ئالىملاردىن ئاڭلاش ئارقىلىق ئۆگىنىلىدۇ)، (ئىلىم ئۆگىنىڭ! ئىلىم ئۆگىنىش بىر ئىبادەتتۇر. ئىلىم ئۆگەتكەنگە ۋە ئۆگەنگەنگە ئىجتىھاد قىلغانلىق ساۋابى بېرىلىدۇ. ئىلىم ئۆگەتكەنلىك، سەدىقە بەرگەنلىك ھېسابلىنىدۇ. بىر ئالىمدەك بىلىم ئۆگىنىش خۇددى تەھەججۇت نامىزى قىلغانلىق بولۇپ ھىسابلىنىدۇ) دەپ يېزىلغان. (خۇلاسە) پەتىۋا كىتابىنىڭ يازغۇچىسى تاھىر بۇخارى "رەھىمە ھۇللاھۇ تائالا"[24] شۇنداق دەيدۇكى: (فىقھ كىتابىنى ئوقۇش، كېچىللىرى نامازئوقۇشتىن تېخىمۇ ساۋاپلىقتۇر). چۈنكى پەرىزلەرنى، ھارامالارنى، (ئالىملاردىن ياكى يازغان) كىتابلىرىدىنئوگىنىش پەرىزدۇر. ئۇزىنىڭ قىلىشى ۋە باشقىلارغا ئوگىتىشى ئۈچۈن، فىقھ كىتابلىرىنى ئوقۇش، تەسبىھ نامىزى قىلىشتىن تېخىمۇ ساۋاپلىقتۇر. ھەدىس-شەرىئەلەردە، (ئىلىم ئۆگىنىش، بارلىق نەپلە ئىبادەتلەردىن تېخىمۇ ساۋاپلىقتۇر. چۈنكى ئۇزىگىمۇ، ئۆگەتكەن كىشىگىمۇ پايدىسى بار) ۋە (باشقىلارغا ئوگىتىش ئۈچۈن ئۆگەنگەن كىشىگە سىددىقلار ساۋابى بېرىلىدۇ) دەپ يېزىلغان. ئىسلام بىلىملىرى، ئۇستادىن ياكى كىتابتىن ئۆگىنىلىدۇ. ئىسلام كىتابلىرىغا ۋە بىر رەھبەرگە لايىم يوق دىگۈچىلەر، يالغانچى، زىنديقلاردۇر. ئۇلار مۇسۇلمانلارنى ئالداپ، پالاكەتكە باشلاپ بارىدۇ. دىن كىتابلىرىدىكى بىلىملەر، قۇرئان كەرىمنى ۋە ھەدىس-شەرىفنى ئاساس قىلىپ يېزىلغان. (ھادىكا)[25] كىتابى تەرجىمىسى تامامىلاندى.

ئاللاھي تائالا، رەسۇللىلاھنىڭ قۇرئان كەرىمنى تەبلىغ قىلىشى ۋە ئۆگىتىشى ئۈچۈن ئەۋەتتى. ساھابىلەر قۇرئان كەرىمدىكى بىلىملەرنى رەسۇللىلاھتىن ئۆگەندى. دىن ئالىملىرىمۇ، ساھابىلەردىن ئۆگەندى. ھەدىس-شەرىفتە (ئىلىم بىر خەزىنىدۇر. بۇنىڭ ئاچقۇچى بولسا، سوراپ ئۆگىنىشتۇر) ۋە (ئىلىم ئۆگىنىڭ ۋە ئۆگىتىڭ!) ۋە (ھەممە نەرسىنىڭ مەنبەسى بار. تەقۋالىقنىڭ مەنبەسى، ئاراىلەرنىڭ قەلبىدۇر) ۋە (ئىلىم ئۆگىتىش ئارقىلىق گۇناھلارنى ئازاتقىلى بولىدۇ) دەپ يېزىلغان.

---

24 تاھىر بۇخارى، 542 [1147] يىلىدا ۋاپات بولغان.

25 ھادىكا كىتابىنىڭ يازغۇچىسى ئابدۇلغېنى نەبلۇسى، 1143 [1731] يىلىدا ۋاپات بولغان.

ئىمام رەببانى ”رەھمەتۇللاھى ئەلەيھ“ (مەكتۇبات) ناملىق كىتابىنىڭ بىرىنچى تومى 193- ماكتۇپىدا شۇنداق دەيدۇكى:

(مۇكەممەل) بىرسىنىڭ، يەنى ئەقلى بار ۋە بالاغەتكە يەتكەن بىرسىنىڭ ئالدى بىلەن ئىمانىنى ۋە ئىتتىقادىنى توغرىلىشى كېرەك. يەنى ئەھلى سۈننەت ئۇلىمالىرىنىڭ يازغان ئىسلامىنىڭ ئاساسىي پىرىنسىپلىرىنى ئۆگىنىشى ۋە ئۇلارغا ئىشىنىشى كېرەك. ئاللاھۇ تائالا بۇ بۇيۇك ئالىملارنىڭ ئىزدىنىشلىرىغا تېخىمۇ كۆپ ساۋاپ بەرسۇن! ئامىن. قىيامەت كۈنى جەھەننەم ئازابىدىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن، ئۇلارنىڭ بىلدۈرگەنلىرىگە ئىشىنىش كېرەك. جەھەننەمدىن قۇتۇلۇپ چىققىدىغانلار بولسا ئۇلارنىڭ يولىدىن ماڭغانلاردۇر. [ئۇلارنىڭ يولىدىن ماڭغۇچىلارغا (سۈننى) دېيىلىدۇ]. رەسۇلىللاھنىڭ ”سەھابىلەرھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم“ ۋە ساھابىلەرنىڭ ”ردۋانۇللاھى ئەلەيھىم ئەجمائىن“ يولىدا ماڭغۇچىلار، يەقەتلا بۇلاردۇر. كىتابتىن، يەنى قۇرئان كەرىمدىن ۋە سۈننەتتىن يەنى ھەدىس-شەرىفتىن چىقىرىلغان بىلىملەر ئىچىدە، قىممەتلىك ۋە توغرا بولغانى يەقەتلا بۇ بۇيۇك ئالىملارنىڭ كىتابتىن ۋە سۈننەتتىن ئوقۇپ چۈشەنگەن بىلىملىرىدۇر. چۈنكى ھەربىر بىدئەت ئەھلى يەنى ھەبىر يېڭىلىق ئەكەلگۈچى ۋە ھەربىر (بۇزۇق)، مەزھەپسىز بىرسى بۇرمۇلانغان چۈشەنچىللىرىنى تار مەنىدىكى قىممەت قاراشلىرى بىلەن كىتابتىن ۋە سۈننەتتىن ئوقۇپ چۈشەنگەنلىكىن ئېيتىدۇ. ئەھلى سۈننەت ئۇلىمالىرىنى يامان كۆرسىتىشكە، پەسلەشتۈرۈشكە ئۇرىنىدۇ. دېمەك، كىتابتىن ۋە سۈننەتتىن چىقارغانلىقىنى بىلدۈرىدىغان ھەربىر سۆز، ھەربىر جۈملىنى توغرا دەپ قارىماسلىق، ئۇلارنىڭ يالغان تاشۋىقاتلىرىغا ئىشەنمەسلىك كېرەك.

ئەھلى سۈننەت ۋەل جامائەت ئۇلىمالىرىنىڭ بىلدۈرگەن توغرا ئىتتىقادىنى ئىزاھلاش ئۈچۈن، بۇيۇك ئالىم تەرىپۈشتى ھەزرەتلىرىنىڭ پارسىچە (ئەلمۇتەممەت) كىتابى بەكمۇ قىممەتلىكتۇر ۋە كىتابىدا ھەممە نەرسە ئېنىق بايان قىلىنغان. ئاسان ئوقۇپ چۈشەنگىلى بولىدۇ. [(ھەقىقەت نەشرىياتى)، 1410 [1989] يىلىدا نەشر قىلغان. فەدلۇللاھ بىن ھەسەن تەرپۈشتى، ھەنەفى فىقھ ئۇلىمالىرىدىن بولىدۇ. 661 [1263] يىلىدا ۋاپات بولغان.]

ئىسلامنىڭ ئاساسىي پىرىنسىپلىرىنى يەنى ئىشىنىشكە كېرەكلىك بىلىملەرنى توغرىلىغاندىن كېيىن، (ھالال)، (ھارام)، (پەرز)، (ۋاجىپ)، (سۈننەت)، (ساۋاپلىق ئەمەلسىز)، (مەھرۇھ) بولغان نەرسىلەرنى، ئەھلى سۈننەت ئۇلىمالىرىنىڭ

يازغان فىقھ كىتابلىرىدىن ئۆگىنىش ۋە ئۇنى ئىجرا قىلىش كىرەك. بۇ ئۆلىمالارنىڭ ئۇستۇنلۈكىنى بىلمەيدىغان نادانلارنىڭ بۇزۇق كىتابلىرىنى ئوقۇماسلىق كىرەك. ئاللھا بىزنى گۇناھلاردىن ساقلىسۇن! ئىتتىقاد قىلىشقا كېرەكلىك نەرسىلەردە ئەھلى سۈننەت مەزھىپىگە ماس كەلمەيدىغان چۈشەنچىللىرى بولغان مۇسۇلمانلار، ئاخىرەتتە دوزاق ئوتىغا دۇچار بولىدۇ. ئىمانى بار بىرسى ئىتتىقادىدىن ئازىراق بوشاشسا، تۆبە قىلمىسىمۇ، ئۇ كىشى كەچۈرىلىشى مۇمكىن. ئۇ كىشى كەچۈرىلمىسىمۇ، ئازاپ تاتقاندىن كېيىن، جەھەننەمدىن قۇتۇلىدۇ. ئىشىنىڭ بېشى بولسا، ئىتتىقادىنى توغرىلاشتۇر. ھاجە ئۇبەيدۇللاھى ئاخرار "كاددەساللاھۇ تائالا سىرەھۇل ئەزىز[26] مۇنداق دىگەن: بارلىق بايقاش قابلىيىتى ۋە كارامەتلەرنى ماڭا بەرسە، ئەممە، ئەھلى سۈننەت ۋەل جامائەت ئىتتىقادىنى ماڭا بەرمىسە، مەن ئۆزەمنى تۇگەشتىم دەپ ئويلايمەن. مىنىڭ بايقاش قابلىيىتىم ۋە كارامەتلىرىم بولمىسا ۋە قىلغان قاباھەتلىرىم كۆپ بولسا، پەقەت ماڭا ئەھلى سۈننەت ۋەل جامائەت ئىتتىقادىنى ئاتا قىلسا، ھەرگىزمۇ كۆڭلۈم يېرىم بولمايدۇ).

بۇگۈن ھىندىستاندا مۇسۇلمانلارنىڭ ھەچبىر يۇلەنچۈكى قالمىدى. دىن دۈشمەنلىرى ھەر تەرەپتىن ھوجۇم قىلىۋاتىدۇ. بۇگۈن ئىسلامغا خىزمەت قىلىش سۈپىتىدە بىر لىرا بېرىش، باشقا ۋاقىتتا بېرىلگەن مىڭ لىرادىن تېخىمۇ ساۋاپلىقتۇر. ئىسلام ئۈچۈن قىلىنغان ئەڭ چوڭ خىزمەت ئەھلى سۈننەت كىتابلىرىنى، ئىتتىقاد ۋە ئىسلام كىتابلىرىنى ئېلىپ، كەنتلەرگە ۋە ياشلارغا تارقىتىشتۇر. قايسى بەختيار كىشىگە بۇ خىزمەتنى قىلىش نىسىپ بولسا، خوشال بولىشى كىرەك. شۈكرى قىلىشى كىرەك. ئىسلام ئۈچۈن خىزمەت قىلىش ھەر قانداق بىر ۋاقىتتا ساۋاپ ئېلىشقا تۇرتكە بولىدۇ. ئەممە، ئىسلامنىڭ ئاجىز، يالغان، تۇھمەت ئىكەنلىكىنى، مۇسۇلمانلىقنى يوقىتىشقا ئۇرۇنۇاتقان بۇگۈنكىدەك كۈندە، ئەھلى سۈننەت ئىتتىقادىنى تارقىتىشقا تىرىشىش تېخىمۇ ساۋاپلىقتۇر. رەسۇلىللاھ "سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم"، ساھابىلەرگە شۇنداق دەيدۇكى، (سىز شۇنداق بىر زامانىدا تۇغۇلدىڭىزكى، ئاللاھۇ تائالانىڭ ئەمرلىرىگە ۋە چەكلىمەن ئىشلىرىنى قىلىشتا ئوندىن توققۇزىنى بەجا كەلتۈرۈپ، ئوندىن بىرسىنى بەجا كەلتۈرمىسىڭىز، ھالاك بولىسىز. ئازاپ تارتىسىز! سىزدىن كېيىن شۇنداق بىر ۋاقىت كېلىدۇكى، ئۇ ۋاقىتتا بۇيرۇق ۋە چەكلەنگەن ئىشلارنىڭ پەقەت ئوندىن بىرسىنى بەجا كەلتۈرگەنلەر قۇتۇلۇپ قالىدۇ). [مىشكاتۇل مەسابىھ] بىرىنچى تۇم

26 ئۇبەيدۇللاھى ئاخرار، 895 [1490] سەمەرقەندتە ۋاپاتب بولغان.

-179بېتىدە ۋە تىرمىزى، كىتابۇل فىتەندىكى -79تەرتىپىدە مەۋجۇتتۇر.] بۇ ھەدىس-شەرىفتە بايان قىلىنغان ۋاقىت، دەل ھازىرقى ۋاقىتتۇر. كاپىرلار بىلەن جىھاد قىلىش، مۇسۇلمانلارغا ھۇجۇم قىلغانلارنى بىلىش ۋە ئۇلارنى ياخشى كۆرمەسلىك كېرەك. [كۆچ ۋاستىسى بىلەن قىلىنغان جىھاتنى ھۆكمەت قىلىدۇ. دۆلەتنىڭ ئارمىيەسى قىلىدۇ. مۇسۇلمانلارنىڭ بۇنداق جىھادنى قىلىشى، ئەسكەر بولۇش سۈپىتى بىلەن دۆلەتنىڭ بەلگىلەپ بەرگەن خىزمەتلىرىنى قىلىش بىلەن بولىدۇ. جىھادى كالۇبنىڭ، جىھادى كاتلىدىن يەنى سوز ۋە يېزىق يولى بىلەن قىلىنغان جىھادنىڭ كچۇ-قۇۋۋەت ئىشلىتىپ قىلىنغان جىھادتىن تېخىمۇ پايدىلىق ئىكەنلىكى -65مەكتۇپتا يېزىلغان.] ئەھلى سۈننەت ئۇلىمالىرىنىڭ كىتابلىرىنى، سۆزلىرىنى تارقىتىش ئۈچۈن كارامەت ئىگىسى بولىشى ياكى ئالىم بولىشى شەرت ئەمەس. ھەربىر مۇسۇلمان بۇنى قىلىشقا تىرىشىشى كېرەك. پۈرسەتنى قولدىن بېرىپ قويماسلىقى كېرەك. قىيامەت كۈنى ھەربىر مۇسۇلماندىن ئىسلامغا نىمىشقا خىزمەت قىلمىدىڭ دېگەن سوئال سورىلىدۇ. ئىلمىھال كىتابلىرىنى تارقىتىشقا تىرىشمىغانلار، دىن بىلىملىرىنى تارقاتقان ئۇگانلارا، ھېچكىمى يوقلارغا ياردەم قىلمىغانلار ۋكپ ئازاپ تارتىدۇ. كەچۈرۈم سوراشلىرى ۋە باھانىللىرى قۇبۇل قىلىنمايدۇ. پەيغەمبەرلەر "ئەلەيھى مۇسەللەم"، ئىنسانلارنىڭ ئەڭ ئۇستۈنلىرى ۋە ئەڭ قىممالىلىكى تۇرۇپ، ئەزەلدىن راھەت تۇرمۇش كۆرۈپ باقمىدى. ئاللاھۇ تائالانىڭ دىنىنى، سائەتكە ئېرىشى يولىنى بىلدۈرۈش ئۈچۈن، كېچىمۇ-كۈندۈز كۈرەش قىلدى. مۇجىزە كۆرۈشنى خالايدىغانلارغا (مۇجىزىنى ئاللاھۇ تائالا يارىتىدۇ. مېنىڭ ۋەزىپەم، ئاللاھۇ تائالانىڭ دىنىنى تارقىتىش) دەپ دېگەن. بۇ يولدا ئۆزىنىڭ ۋەزىپىسىنى ئادا قىلغاندا، ئاللاھۇ تائالا ئۇلارغا ياردەم بېرىدۇ ۋە مۇجىزىلەرنى يارىتىدۇ. بىزنىڭمۇ ئەھلى سۈننەت ئۇلىمالىرىمىزنىڭ "رەھمە ھۇمۇللاھۇ تائالا" كىتابلىرىنى ۋە سۆزلىرىنى تارقىتىشىمىز، كاپىرلەرنىڭ، دۈشمەنلەرنىڭ مۇسۇلمانلارغا قىلغان تۆھمەتلىرىنى، زۇلۇپ قىلغۇچىلارنىڭ ناچار، پەسكەش، يالغانچى ئىكەنلىكىنى دوستلىرىمىزغا ۋە ياشلارغا بىلدۈرشىمىز كېرەك. [بۇلارنى بىلدۈرۈش غەيۋەت قىلىش ھىسابلانمايدۇ. ياخشىلىققا يېتەكلەش، يامانلىقتىن توسۇش ھىسابلىنىدۇ.] بۇ يولدا مېلى، كۆچى، كەسپى بىلەن ئىشلىمەنلەر ئازاپتىن قۇتۇلالمايدۇ. بۇ يولدا خىزمەت قىلغاندا، قايغۇ ۋە ئازاپلارنى چوڭ بىر نىمەمت دەپ بىلىش كېرەك. پەيغەمبەرلەر "ئەلەيھى مۇسەللەم"، ئاللاھۇ تائالانىڭ بۇيرۇقلىرىنى بايان قىلغاندا، نادانلارنىڭ، نۇمۇسسىزلارنىڭ ھۇجۇم قىلىشىغا

ئۇچىرغان. نۇرغۇنلىغان ئاۋارىلىقلارغا يولۇققان. ئەڭ ئۈستۈن دەرىجىلىك، تاللانغان، ئاللاھۇ تائالانىڭ ئەڭ ياخشى كۆرىدىغان پەيغەمبىرى "سەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم" (مېنىڭ تاتقان ئازاپلىرىمغا ئوخشاش ھېچقانداق بىر پەيغەمبەر ئازاپ تارتىپ باقمىدى) دىگەن. (مەكتۇباتتىن) تەرجىمە تامامىلاندى.

[ھەر مۇسۇلمانىنىڭ ئەھلى سۈننەت ئىتتىقادىنى ئۆگىنىشى ۋە گېپىنى ئاڭلىغانلارغا ئۆگىتىشى كېرەك. ئەھلى سۈننەت ئۇلىمالىرىنىڭ سۆزلىرىنى بىلدۈرىدىغان كىتاپ ۋە گېزىتلارنى تېپىپ، سېتىۋالغاندىن كېيىن ئۇلارنى ياشلارغا ۋە تونۇشلىرىغا ئەۋەتىپ بېرىشى كېرەك. ئۇلارنىڭ ئوقۇشى ئۈچۈن خىزمەت قىلىشى كېرەك. ئىسلام دۈشمەنلىرىنىڭ ھەقىقي يۈزىنى كۆرسىتىپ بېرىدىغان كىتاپلارنىمۇ تاقىتىشى كېرەك].

يەر يۈزىدىكى بارلىق مۇسۇلمانلارغا توغرا يولنى كۆرسەتكەن ۋە مۇھەممەت ئەلەيھىسسالامنىڭ دىنىنى، ئۆزگەرتمەي ۋە بوزماي تۇرۇپ ئۆگىنىشىمىزگە تۈرتكە بولغان (ئەھلى سۈننەت ئۇلىمالىرى)، تۆت مەزھەپنىڭ ئىجتىھاد دەرىجىسىگە كۆتۈرۈلگەن ئالىملاردۇر. بۇلارنىڭ ئىچىدە ئەڭ بۈيۈك بولغان تۆت ئۇلۇغ زاتنىڭ بىرىنچىسى، ئىمامى ئازام ئەبۇ ھەنىفە نۇمان بىن سابىتتۇر "رەھمەھ ھۇللاھۇ تائالا". ئۇ ئىسلام ئالىملىرىنىڭ ئەڭ بۈيۈكلىرى ھىساپلىنىدۇ. ئۇ ئەھلى سۈننەتنىڭ رەئىسى بولىدۇ. ئۇنىڭ ھەققىدىكى بايانلار (سائادەتى ئەبەدىيە) ۋە (پايدىلىق بىلىملەر) كىتاپلىرىدا ئۇزۇن-ئۇزۇن بايان قىلىندى. ھىجرەتنىڭ -80يىلىدا، كۈفەدە تۇغۇلدى، 150 [767] يىلىدا باغدادتا شېھىت بولدى.

ئىككىنچىسى، ئىمام مالىك بىن ئەنەس "رەھمەھ ھۇللاھۇ تەئالا"، ئۇ ناھايىتى ئۇلۇغ بىر ئالىم. ھىجرەتنىڭ -90يىلىد امەدىنىدە تۇغۇلۇپ، 179 [795] يىلىدا مەدىنىدە ۋاپات بولدى ۋە 89ن يىل ئۆمۈر كۆرگەنلىكى ئىبنى ئابىددىدە يېزىقلىق. ئۇنىڭ بوۋىسى، مالىك بىن ئەبى ئامىردۇر.

ئۈچىنچىسى، ئىمام مۇھەممەت بىن ئىدرىس شافى "رەھمەھ ھۇللاھۇ تائالا" بولۇپ، ئۇ ئىسلام ئالىملىرىنىڭ كۆز قارىچىقىدۇر. 150 يىلىدا پەلەستىنىڭ گاززە شەھرىدە تۇغۇلۇپ، 204 [820] يىلىدا مىسىردا ۋاپات بولدى.

تۆتىنچىسى، ئىمامى ئەھمەت بىن ھانبەل "رەھمەھ ھۇللاھۇ تائالا" بولۇپ، 164

يىلىدا باغداتتا تۇغۇلۇپ، 241 [855 .□] يىلىدا مۇشۇ يەردە ۋاپات بولغان. ئىسلام قۇرۇلمىسىنىڭ ئاساسلىق تۈرۈكى ''رەھمەتۇللاھى ئەلەيھىم ئەجمائىن'' ھىساپلىنىدۇ.

بۇگۈنكى كۈندە، بۇ تۈت ئىمامدىن بىرسىگە ئەگەشمىگەن بىرسى، ناھايىتى خەتەرلىك ئەھۋال ئاستىدا قالىدۇ. ئۇ توغرا يولدىن چەتنەپ كەتكەن بولىدۇ. بۇنىڭدىن باشقا ئەھلى سۈننەت ئۇلىمالىرى ناھايىتى نۇرغۇن. ئۇلارنىڭمۇ توغرا مەزھەپلىرى بار ئىدى. ئەمما ۋاقىتنىڭ ئۆتۈشى بىلەن ئۇلارنىڭ مەزھەپلىرى ئۇنتۇلۇپ قالدى. كىتابلارغا يېزىلمىدى. مەسىلەن، (فۇكاھاھى سەبا) دەپ ئاتىلىدىغان، مەدىنىدىكى يەتتە بۈيۈك ئالىمنىڭ بىرى ۋە ئۆمەر بىن ئابدۇلئەزىز، سۇفيان بىن ئۇيەينە[27] ئىسھاق بىن راھۇەيھ، داۋۇت تائى، ئامىر بىن شەراھىلى شابى، لەيس بىن ساد، ئامەش، مۇھەممەد بىن جەرىر تابەرى، سۇفيانى سەۋرى[28] ۋە ئابدۇراھمەن ئەۋزائى ''رەھىمە ھۇللاھۇ تائالا'' قاتارلىقلار بار.

ساھابىلەرنىڭ ھەممىسى ''رەدىيەللاھۇ تائالا ئەنھۇم ئەجمائىن''، ھىدايەت يۇلتۇزلىرى ئىدى. بۇلارنىڭ ھەربىرى پۈتۈن دۇنيانى ھەقىقەت يولىغا باشلاشقا يېتەرلىك ئىدى. ئۇلار مۇجتەھىد ئىدى. ھەممىسى ئۆز مەزھىپىدە ئىدى. كۆپىنچىسىنىڭ مەزھەپلىرى بىر-بىرىگە ئوخشايتى. ئەمما، ئۇلارنىڭ مەزھەپلىرى بىر يەرگە توپلانمىغاچقا ۋە كىتابقا يېزىلمىغاچقا، ئۇلارغا ئەگىشىمىز مۇمكىن ئەمەس. تۈت ئىمامنىڭ مەزھەپلىرىنى يەنى ئىشىنىش كېرەك بولغان ۋە قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلار ھەققىدە نېمىلەرنى دېگەنلىكىنى، ئۆزى ۋە ئوقۇغۇچىللىرى توپلاپلىدى ۋە چۈشەندۈردى. كىتابلارغا يېزىلدى. بۇگۈنكى كۈندە، ھەربىر مۇسۇلمان ئىسمى تىلغا ئېلىنغان تۈت ئىمامنىڭ بىرسىنىڭ مەزھىدە بولىشى، بۇ مەزھەپنىڭ ئەقىدىللىرى بويىچە ياشىشى ۋە ئىبادەت قىلىشى كېرەك. [بۇ تۈت مەزھەپتىن بىرسىگە ئەگىشىشنى خالىمىغان كىشى، (ئەھلى سۈننەت) ھىساپلانمايدۇ. مۇقەددىمە قىسمىدىكى ئىككىنچى بەتكە قارڭ!]

بۇ تۈت ئىمامنىڭ ئوقۇغۇچىللىرىدىن ئىككىسى، ئىمان بىلىملىرىنى تارقىتىشتا ئىنتايىن ماھىر. شۇنداق قىلىپ، ئىنتىقاتتا، ئىماندا مەزھەپ ئىككىگە ئايرىلدى. قۇرئان كەرىمگە ۋە ھەدىس-شەرىفكە ماس بولغان ئىمان، پەقەتلا بۇ ئىككىسى بىلدۇرگەن ئىمانىدۇر. فىركائى نەججىيە بولغان ئەھلى سۈننەتنىڭ ئىمان بىلىملىرىنى يەر يۈزىگە تارقاتقاتقۇچى بۇ ئىككى كىشىدۇر. بىرى، ئەبۇ ھەسەن ئەشئارىي ''رەھىمە ھۇللاھۇ

27 سۇفيان بىن ئۇيەينە، 198 [813] يىلىدا مەككىدە ۋاپات بولغان.
28 سۇفيانى سەۋرى، 161 [778] يىلىدا باسرادا ۋاپات بولغان.

تائالا'' بولۇپ، ھىجرەتنىڭ 266 يىلىدا باسرادا تۇغۇلۇپ، 330 [941] يىلىدا باغداتتا ۋاپات بولغان. ئىككىنچىسى، ئەبۇ مانسۇرى ماتۇرىدى ''رەھىمە ھۇللاھۇ تائالا'' بولۇپ، 333 [944] يىلىدا سەمەرقەندتە ۋاپات بولغان. ھەربىر مۇسۇلماننىڭ ئىتىقاتتا، بۇ ئىككى بۇيۇك ئىمامنىڭ بىرسىگە ئەگىشىشى كىرەك.

ئەۋلىيانىڭ يولى ھەقتۇر. ئىسلامىيەتتىن قىلچىلىكمۇ ئايرىلغىنى يوق. [دىننى، دۇنيا نىممەتلىرىگە ۋەسىلە قىلغۇچى، مال-مۇلۇك ياكى ھوقۇققا ئېرىشىش ئۈچۈن، ۋەسىي، مۇرىت ۋە دىنى زات سۈپىتىدە ئوتتۇرغا چىققان يالغانچىلار ۋە بۇزۇقلار ھەر ئەسىردە بار ئىدى. بۇگۈنكى كۈندە، ھەربىر كەسىپتە، ھەر ساھەدە ۋە ۋەزىپىدە ناچار كىشىلەر مەۋجۇت. ئۇنۇقلارغا ۋە ھۆزۈرغا باشقىلارغا زىيان بېرىش ئارقىلىق ئېرىشىش، ئۇلارنىڭ قاتناشقان ۋەزىپە ۋە خىزمەتلەرنىڭ ھەممىسىنى قارلاش، ناھەق ۋە نادانلىق بولۇپ ھىساپلىنىدۇ. بۇزغۇنچىلارغا ياردەم قىلغانلىق بولىدۇ. شۇڭلاشقا، بۇزۇق دىنى زاتلارنى نادان ۋە ساختا تەرىقەتچىلەرنى بىلىپ يېتىش ئارقىلىق، ئىسلام ئۇلىمالىرىغا، تەسەۋۋۇپ ئەھلىگە ۋە ئۇز ۋاقتىدا قىلغان شەرھىلىك خىزمەتلىرى قەلەمگە ئېلىنغان بۇيۇك زاتلارغا تىل تەككۈزمەسلىك كېرەك. ئۇلارغا تىل تەككۈزگەنلەرنىڭ ئادالەتسىزلىكىنى چۈشىنىپ يېتىش كېرەك.] ئەۋلىيانىڭ كارامەتلىرى بار. ھەممىسى راست ۋە توغرىدۇر. ئىمام يافى[29] مۇنداق دىگەن، (گاۋسۇس سەكالەين مەۋلانا ئابدۇلقادىر گەيلانىنىڭ ''كادەسئاللاھۇ تائالا سىررەھۇل ئەزىز''[30] كارامەتلىرى، ئېغىزدىن-ئېغىزغا كەڭ تارقالغان بولۇپ، گۇمانلىنىشقا ۋە ئىشەنمەسلىككە بولمايدۇ. چۈنكى ھەممە يەردە تارقالغانلىقتىن، يەنى [تەۋاتۇر] بىرسىچى قول ماتىريال يېيىردە ئىشلىتىشكە بولىدۇ).

نامازقىلغان بىر كىشىنىڭ، كۆپۈرلۈق بىر نەرسىنى، چوقۇم ئوچۇق-ئاشكارە دىيىش ۋەياكى ئىشلىتىش ئارقىلىق، ئۇ كىشىنىڭ كاپىر ئىكەنلىكى ئوتتۇرغا چىقمىغۇچە، باشقىلارغا ئەگىشىپ، ئۇ كىشىنى كاپىر دىيىش جائىز ئەمەس. ئۇنىڭ كاپىر بولۇپ ئۆلگەنلىكى ئېنىق بولمىغۇچە، ئۇ كىشىگە لانەت ئوقۇش جائىز ئەمەس. شۇڭلاشقا، يەزىدىگە لانەت ئوقۇماسلىق تېخىمۇ توغرا بولىدۇ.

-5 ئىمان كەلتۈرۈشكە تېگىشلىك بولغان ئالتە نەرسىنىڭ بەشىنچىسى، (ئاخىرەت كۈنىگە ئىشىنىشتۇر). بۇ زامانىنىڭ باشلىنىشى، ئىنسانىنىڭ ۋاپات بولغان كۈنىدۇر.

29 ئابدۇللاھ يافى، 768 [1367] يىلىدا مەككىدە ۋاپات بولغان.

30 ئابدۇلقادىر گەيلانى، 561 [1161] يىلىدا باغداتتا ۋاپات بولغان.

قىيامەتنىڭ ئاخىرغىچە بولىدۇ. ئەڭ ئاخىرقى كۈن دېيىلىشى، ئۇنىڭدىن كېيىن كېچىنىڭ بولماسلىقى ۋە دۇنيادىن كېيىن كەلگەنلىكى ئۈچۈندۇر. ھەدىس-شەرىفتە تىلغا ئېلىنغان بۇ كۈن، بىز بىلىدىغان كېچە بىلەن كۈندۈز ئەمەس. بىر ۋاقىت، بىر زامان دىگەنلىكتۇر. قىيامەتنىڭ قاچان قوپىدىغانلىقى ئېنىق ئەمەس، قاچان بولىدىغانلىقىنى ھېچكىم بىلمەيدۇ. ئەمما، پەيغەمبىرىمىز "سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم" قىيامەتنىڭ نۇرغۇن ئالامەتلىرىدىن ۋە قانداق باشلىنىدىغانلىقىدىن خەۋەر قىلدى: ھەزرىتى مەھدى كېلىدۇ، ئىسا ئەلەيھىسسالام ئاسماندىن شامغا چۈشىدۇ، دەججال چىقىدۇ. يەجۈجى-مەجۈجى دەپ ئاتىلىغان نەرسە ھەممە يەرنى ئاستىن-ئۈستۈن قىلىدۇ. قۇياش غەربتىن چىقىدۇ. قاتتىق يەر تەۋرەشلەر بولىدۇ. دىن بىلىملىرى ئۇنتۇلۇپ كېتىدۇ. ھەق يولدىن ئايرىلىش ۋە يامانلىقلار كۆپىيىدۇ. دىنسىز، ئەخلاقسىز ۋە نۇمۇسسىزلار ھاكىم بولىدۇ، ئاللاھۇ تائالانىڭ بۇيرۇقلىرى ئىجرا قىلىنمايدۇ. ھارام قىلىنغان نەرسىلەر ھەممە يەردە ئىجرا قىلىنىدۇ، يەمەندىن بىر يالقۇن چىقىدۇ. ئاسمان ۋە تاغلار ۋەيران بولىدۇ. قۇياش بىلەن ئاي قاراڭغۇلىشىدۇ. دېڭىزلار بىر-بىرسى بىلەن ئارلىشىپ كىتىدۇ ۋە قاينىاپ قۇرۇپ كېتىدۇ.

گۇناھ سادىر قىلغان مۇسۇلمانلارغا (پاسىق) دېيىلىدۇ. پاسىقلار ۋە بارلىق كاپىرلار قەبرە ئازابى تارتىدۇ. بۇلارغا ئەڭ ئەتتە ئىشىنىش كېرەك. مېيىت قەبرىسىگە قويۇلغاندا، بىلىنمەيدىغان بىر ھايات بىلەن قايتىدىن تىرىلىدۇ، ھۇزۇر ياكى ئازاپ كۆرىدۇ. مۇنكەر ۋە نەكىر ئىسىملىك بۇ ئىككى پەرىشتە، قورقۇنچلۇق ئىنسانىنىڭ شەكلىدە قەبرىگە كېلىپ، سۇئال سورايدىغانلىقىنى ھەدىس-شەرىفتە ئېنىق ئوتتۇرغا قويغان. قەبرىدە سۇرۇلىدىغان سوئال، بەزى ئۆلمالارغا نىسبەتەن، بەزىبىر ئەقىدىلەردىن سورىلىدۇ. بەزى ئۆلمالارغا نىسبەتەن بارلىق ئەقىدىلەردىن سورىلىدۇ. [شۇڭلاشقا، بالىلىرىمىزغا (رەببىڭ كىم؟ دىنىڭ قايسى دىن؟ كىمنىڭ ئۈممىتىدىن؟ كىتابىڭ نىمۇ؟ قىبلەڭ قايسى تەرەپ؟ ئىنتقاتتا ۋە ئەمەلدە مەزھىپىڭ نىمۇ؟) قاتارلىق سوئاللارنىڭ جاۋابىنى ئۆگىتىشىمىز كېرەك! ئەھلى سۈننەت ئەمەلىرنىڭ توغرا جاۋاپ بېرەلمەيدىغانلىقى (تەزكىرەئى كۇرتۇبى)[31] ناملىق كىتابىدا بايان قىلىنغان. بۇ سۇئاللارغا گۈزەل جاۋاپ بەرگەنلەرنىڭ قەبرىسى

31 بۇ تەزكىرىنىڭ يازغۇچىسى مۇھەممەت كۇرتۇبى مالىكى، 671 [1272] يىلىدا ۋاپات بولغان. (مۇھتاساری تەزكەرەئى كۇرتۇبى) ھەقىقەت نەشرىياتى تەرىپىدىن 1421 [2000] يىلىدا قايتىدىن بېسىپ چىقىرىلدى.

كېڭىيىپ، بۇ يەردىن جەننەتكە بىر دېرىزە ئېچىلىدۇ. ئەتتىگەن ۋە ئاخشام، جەننەتتىكى يەرلىرىنى كۆرۈپ، پەرىشتىلەر تەرىپىدىن ئۇ كىشىگە ياخشىلىق قىلىنىدۇ ۋە خۇش خەۋەر بىلەن مۇكاپاتلىنىدۇ. سۇئاللارغا ياخشى جاۋاپ بەرمىسە تۇمۇر تاياقلار بىلەن شۇنچىلىك قاتتىق ئۇرۇلىدۇكىنۇ كىشىنىڭ ۋاقىرغان ئاۋازىنى ئىنسان ۋە جىنىدىن باشقا بارلىق مەخلۇقات ئاڭلايدۇ. قەبرىسى شۇنچىلىك تارلاپ كېتىدۇكى، سۆڭەكلىرى بىر-بىرىسگە كىرىپ كېتىدىغاندەك سېقىلىدۇ. جەھەننەمدىن بىر دېرىزە ئېچىلىدۇ. ئەتتىگەن ۋە ئاخشام ئۇزىنىڭ جەھەننەمدىكى يېرىنى كۆرۈپ، مازىرىدا، مەشھەرگىچە ئازابلارغا دۇچار بولىدۇ.

ئۆلگەندىن كېيىن، قايتا تىرىلىشكە ئىشىنىش كېرەك. سۆڭەك ۋە گۆشلەر چىرىپ، توپراققا ۋە گازغا ئايلانغاندىن كېيىن، بەدەن قايتىدىن يارىتىلىدۇ، رۇھلار بەدەنلەرگە كىرىپ، ھەممەيلەن قەبرىدىن چىقىدۇ. شۇڭلاشقا بۇ ۋاقىت، (قىيامەت كۈنى) دەپ ئاتىلىدۇ.

[ئۆسۈملۈكلەر ھاۋادىن كاربون تۇت ئوكسىد گازىنى ۋە توپراقتىن سۇ بىلەن تۈزنى، يەنى توپراقتىكى مادداىلارنى ئېلىپ، ئۇلارنى بىرلەشتۈرىدۇ. بۇنىڭ بىلەن، ئورگانىك مادداىلارنى ۋە ئۆزىنىڭ قۇرۇلۇش بۆلەكلىرىنى ئوتتۇرغا قويغانلىق بولىدۇ. بۇگۈنكى كۈندە مەلۇمكى، بۇلارنىڭ ھاسىل بولۇشى ئۈزۈن يىل داۋاملاشقان خىمىيىلىك رېئاكسىيە (كاتالىزاتور) تەسىرىدە، بىر سېكىنۇتقىمۇ يەتمەگەن ۋاقىت ئىچىدە بولىدۇ. مۇشۇنىڭغا ئوخشاش، قەبرىدە سۇ، كاربون تۇت ئوكسىد ۋە توپراق مادداىلار بىرلىشىپ، ئورگانىك مادداىلار ۋە جانلىق مادداىلار بىر دەمدىلا بارلىققا كېلىدۇ. مۇشۇنداق تىرىلدىغانلىقىمىزنى مۇھىرى سادىق ئېيتقان. ئىلىم-پەن، بۇنىڭ ئاللىقاچان دۇنيادا ئېلىپ بېرىلىۋاتقانلىقىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ].

بارلىق جانلىقلار (مەخلۇق) يېرىدە يىغىلىدۇ. ھەربىر ئىنساننىڭ ئەمەل دەپتىرى ئۇچۇپ كېلىپ ئوڭ ئىگىسىنى تاپىدۇ. بۇلارنىڭ ھەممىسىنى يەرنى، ئاسمانى، دانىچىلارنى، يۇلتۇزلارنى ئاپىرىدە قىلغان، چەكسىز كۈچ-قۇدرەتكە ساھىپ بولغان ئاللاھۇ تائالا قىلىدۇ. بۇ ئىشنىڭ بولىدىغانلىقىنى، ئاللاھۇ تائالانىڭ رەسۇلى "سەللەللاھۇ تائالا ئەلەيھى ۋەسەللەم" بايان قىلغان. ئەڭ ئەتتە، ئۇنىڭ ئېيتقانلىرى توغرا. ئەڭ ئەتتە ھەممىسى يۈز بېرىدۇ.

سالىھ، ياخشى ئادەملەرنىڭ ئەمەل دەپتىرى ئوڭ تەرەپتىن، پاسىق ۋە ناچار

ئادەملەرنىڭ ئەمەل دەپتىرى ئارقا ياكى سول تەرەپتىن بېرىلىدۇ. ياخشى-يامان، چوڭ-كىچىك، مەخپى ياكى ئوچۇق-ئاشكار قىلىنغان پۈتۈن ئىشلارنىڭ ھەممىسى ئەمەل دەپتىردە يېزىلغان بولىدۇ. (كىرامەن كاتىبىن) پەرىشتىلەرنىڭ بىلمەيدىغان ئىشلىرىمۇ، بەدىنىمىزدىكى ئوگانلارنىڭ ۋە ئاللاھۇ تائالانىڭ بىلدۈرىشى بىلەن ئاشكارلىنىدۇ، ھەممە نەرسىدىن سۈئال ۋە ھېساپ سورىلىدۇ. مەھشەردە، ئاللاھۇ تائالانىڭ ئارزۇ قىلغان ھەربىر ئىشى ئوتتۇرغا چىقىدۇ. پەرىشتىلەرگە، يەر يۈزىدە ۋە ئاسماندا نېمە ئىش قىلدىڭىز؟ پەيغەمبەرلەرگە ''سىلەۋاتقۇللاھى تائالا ۋە تەسلىماتۇھۇ ئەلەيھىم ئەجمائىن'' بولسا، ئاللاھۇ تائالانىڭ ھۆكۈملىرىنى ئۇنىڭ قۇللىرىغا قانداق ئۇقتاردىڭىز؟ باشقا كىشىلەرگە بولسا، پەيغەمبەرلەرگە قانداق ئەگەشتىڭىز، سىزگە بېرىلگەن ۋەزىپىنى قانداق ئورۇنلىدىڭىز؟ بىربىرىڭىز ئوتتۇرىسىدىكى ھەق-ھوقۇقنى قانداق ھەل قىلدىڭىز؟ دەپ سوئاللار سورىلىدۇ. مەھشەردە، ئىمانلىق، قىلغان ئەمەللىرى ۋە گۈزەل ئەخلاقلىرى بولغان كىشىلەرگە مۇكاپات ۋە ئېھسانلار بېرىلىدۇ، خۇيى ئەسكى، قىلغان ئەمەللىرى ناچار بولغانلارغا ئېغىر جازا بېرىلىدۇ.

ئاللاھۇ تائالا ئۆزى خالاپ، مۆمىنلەرنىڭ چوڭ-كىچىك بارلىق گۇناھلىرىنى، مەرھەمىتى ۋە ئېھسانى بىلەن كەچۈرۈۋېتىدۇ. ئىبرىك ۋە كۆپۈرلۈقتىن باشقا، ھەربىر گۇناھنى خالىسا كەچۈرۈۋېتىدۇ. خالىسا ئادالەت بىلەن كىچىك گۇناھلارغىمۇ جازا بېرىدۇ. مۇشرىك ۋە كاپىر بولۇپ ئۆلۈپ كەتكەنلەرنى ھېچقانداق بىر ۋاقىتتا كەچۈرمەيدۇ. كىتابى بار ياكى كىتابى بولمىغان كاپىرلار، يەنى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ پۈتۈن ئىنسانلارنىڭ پەيغەمبىرى ئىكەنلىكىگە ئىشەنمەيدىغانلارنىڭ، ئۇنىڭ بىلدۈرگەن ئەھكاملىرىدىن، يەنى بۈيرىق ۋە چەكلىمىللىرىدىن بىرسىنىمۇ ياقتۇرمايدىغانلار، مۇشۇ پېتى ئۆلۈپ كەتسە، ئەڭۆتتە دوزاققا تاشلىنىدۇ، تۈگىمەس ئازاب-ئوقۇبەتكە دۇچار بولىدۇ.

قىيامەت كۈنى قىلغان ئەمەللىرى ۋە ئىشلىرىنى ئۆلچەش ئۈچۈن، بىز بىلمەيدىغان بىر (مىزان)، بىر ئۆلچەش ئەسۋابى، بىر تارازا بار. يەر يۈزى بىلەن ئاسمان بىز كۆزگە سىغىدۇ. ساۋاپ كۆزى پارلاق بولۇپ، ئەرشىنىڭ ئوڭ تەرىپىدە، جەننەت تەرىپىدە بولىدۇ. گۇناھ تەرىپى بولسا، قاراڭغۇ بولۇپ، ئەرشىنىڭ سول تەرىپىدە، جەھەننەم تەرىپىدە بولىدۇ. دۇنيادا قىلىنغان ئىشلار، سۆزلەر، ئويلار، كۆرۈشلەر، ئۇ يەردە شەكىلگە كىرىپ، ياخشىلىقلار پارلاق، يامانلىقلار بولسا قاراڭغۇ ۋە يىرگىنچلىك

كۆرىنىدۇ ۋە تارازىدا تارتىلىدۇ. بۇ تارازا دۇنيا تارازىسىغا ئوخشىمايدۇ. ئېغىر تەرىپى بولسا يۇقىرى كۆتۈرىلىدۇ، يىنىكّ تەرىپى تۆۋەنلەيدۇ دېيىلىدۇ. ئۇلىمالارنىڭ "رەھىمە ھۇمۇللاھۇ تائالا" بەزىللىرىگە نىسبەتەن، ھەر خىل تارازا بولىدۇ. دىنىمىزدا ئۇلارنىڭ كۆپىنچىسىنىڭ قانچە تانە ئىكەنلىكى ۋە قانداق ئىكەنلىكى ئېنىق بىلدۈرۈلمىدى، ئۇلارنىڭ قانداق ئىكەنلىكىنى ئويلاشماسلىق كېرەك دېيىلدى.

(سىرات كۆۋرۈكى) بار. سىرات كۆۋرۈكى ئاللاھۇ تائالانىڭ بۇيرىقى بىلەن دوزاقنىڭ ئۈستىدە ياسىلىدۇ. ھەممەيلەننىڭ بۇ كۆۋرۈكتىن ئۆتىشى بۇيرۇلىدۇ. ئۇ كۆنى، بارلىق پەيغەمبەرلەر (يا رەببى! ئامانلىق بەرگىن!) دەپ يالۇرۇدۇ. جەننەتكە كىرىشكە لايىق بولغانلار كۆۋرۈكتىن ئاسان ئۆتۈپ كېتىدۇ ۋە جەننەتكە كىرىدۇ. ئۇلارنىڭ بەزىللىرى چاقمەقتەك، بەزىللىرى شامالدەك، بەزىللىرى چاپقان ئاتقا ئوخشاش ئۆتۈپ كېتىدۇ. سىرات كۆۋرۈكى قىلدىن ئىنچىكە، تىغدىنمۇ ئۆتكۈر. دۇنيادا ئىسلامغا ئەگىشىش مۇشۇنداق بولىدۇ. ئىسلام دىنىغا تولۇق ئەمەل قىلىش خۇددى سىرات كۆۋرۈكىدىن ئۆتكەنگە ئوخشايدۇ. دۇنيادا نەپسى بىلەن كۈرەش قىلىش تەسكە توختىسىمۇ توختىماي كۈرەش قىلغانلار سىرات كۆۋرۈكىدىن ئاسان ۋە راھەتچە ئۆتۈپ كېتىدۇ. ئىسلامغا ئەگەشمىگەن، نەپسىنىڭ كەينىدىن ماڭغانلار سىرات كۆۋرۈكىدىن ئۆتكەندە قىينىلىدۇ. بۇ سەۋەبتىن ئاللاھۇ تائالا، ئىسلامىيەتنىڭ كۆرسەتكەن توغرا يولغا (سىراتى مۇستەقىم) ئىسمىنى بەرگەن. بۇ ئىسمنىڭ ئوخشاشلىقى، ئىسلام يولىدا مېڭىشنىڭ سىرات كۆۋرۈكىدىن ئۆتكەنگە ئوخشاش ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ. جەھەننەمگە كىرىشكە لايىق بولغانلار سىرات كۆۋرۈكىدىن ئۆتەلمەي، دوزاقتا كىرىدۇ.

پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەد مۇستافاغا (سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم" مەخسۇس (كەۋسەر كۆلچىكى) بار. ئۇنىڭ چوڭلىقى بىر ئايلىق يول مۇساپىسىغا توغرا كېلىدۇ. ئۇنىڭ سۈيى سۈتتىن تېخىمۇ ئاق، پۇرىقى خۇشپۇراقلاردىمۇ گۈزەل پۇراقلىقتۇر. ئەتراپىدىكى قەدەھلەر يۇلتۇزلاردىنمۇ كۆپ. بىر قېتىم ئىچكۈچى جەھەننەمدە بولسىمۇ، ئەسلا ئۇسۇمايدۇ.

(شاپائەت) توغرىدۇر. تۆۋبە قىلماي تۇرۇپ ئۆلگەن مۆمىنلەرنىڭ چوڭ-كىچىك گۇناھلىرىنىڭ كەچۈرۈلىشى ئۈچۈن، پەيغەمبەرلەر، ۋەسىيلەر، سالىھلەر، پەرىشتىلەر ۋە ئاللاھۇ تائالانىڭ رۇخسەت قىلغان كىشىلەرگە مەرھەمەت قىلىنىپ قۇبۇل قىلىندۇ.

[پەيغەمبىرىمىز ''سەللاللاھۇ تائالا ئەلەيھى ۋەسەللەم''، (مېنىڭ ئۈممىتىمدىن چوڭ گۇناھ سادىر قىلغۇچىلارغا شاپائەت قىلمەن) دەپ دېگەن.] مەشھەردە شاپائەت بەش تۈرلۈك بولىدۇ:

بىرىنچىسى، قىيامەت كۈنى مەشھەردىكى قىستاڭچىلىقتىن بەك ئۇزۇن ساقلاشتىن زېرىككەن گۇناھكارلار، پەرياد قىلىپ، ھېساپنىڭ ئازراق بولسىمۇ بۇرۇن تۈگىشىنى تەلەپ قىلىدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن شاپائەت قىلىنىدۇ.

ئىككىنچىسى، سۇئالنىڭ ۋە ھېساپنىڭ تېخىمۇ ئاسان بولىشى ئۈچۈن شاپائەت قىلىنىدۇ.

ئۈچىنچىسى، گۇناھ سادىر قىلغان مۆمىنلەرنىڭ سىرات كۆۋرۈكىدىن جەھەننەمگە تاشلانماسلىقى، دوزاق ئازابىدىن ساقلىنىشى ئۈچۈن شاپائەت قىلىنىدۇ.

تۆتىنچىسى، بەك كۆپ گۇناھ سادىر قىلغان مۆمىنلەرنى جەھەننەمدىن چىقىرىش ئۈچۈن شاپائەت قىلىنىدۇ.

بەشىنچىسى، جەننەتتە سانسىزلىغان نازۇ-نېمەتلەر بولىدۇ ۋە مەڭگۈ داۋاملىشىدۇ، ئەمما ئۇنىڭ سەككىز دەرىجىسى بار. ھەممە ئادەمنىڭ دەرىجىسى، ئورۇنى، ئىمانىنىڭ ۋە ئەمەللىرىنىڭ مىقدارىچىلىك بولىدۇ. جەننەتتىكى كىشىلەرنىڭ دەرىجىسىنىڭ كۆتۈرلىشى ئۈچۈنمۇ شاپائەت قىلىنىدۇ.

جەننەت ۋە جەھەننەپ ھازىرمۇ بار. جەننەت يەتتە قات ئاسمانىنىڭ ئۈستىدە بولىدۇ. جەھەننەم ھەممە نەرسىنىڭ ئاستىدا بولىدۇ. سەككىز جەننەت، يەتتە جەھەننەم بار. جەننەت، زېمىندىن، قۇياشتىن ۋە ئاسماندىن تېخىمۇ چوڭ بولىدۇ. جەھەننەممۇ قۇياشىيىن چوڭ.

-6 ئىمان ئېيتىشقا تېگىشلىك بولغان ئىشنىڭ ئالتىنچىسى؛ (تەقدىر، ياخشىلىق ۋە يامانلىقنىڭ ئاللاھۇ تائالا تەرىپىدىن بولىدىغانلىقىغا ئىشىنىشتۇر). ئىنسانلارنىڭ بېشىغا كېلىدىغان ياخشىلىق ۋە يامانلىق، پايدا- زىيان، ئېرىشىش-يوقىتىشلارنىڭ ھەممىسى ئاللاھۇ تائالانىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى بىلەن بولىدۇ. (تەقدىر)، لۇغەتتە كۆپلۈكنى ئۆلچەش، ھۆكۈم ۋە بۇيرۇق قىلىش دېگەنلىكتۇر. كۆپلۈك ۋە چوڭلۇق مەنىسىدىمۇ ئىشلىتىلىدۇ. ئاللاھۇ تائالانىڭ بىر نەرسىنىڭ بولىشىنى ئارزۇ قىلىشى تەقدىر دەپ ئاتىلىدۇ. تەقدىر، يەنى بولىشنى ئارزۇ قىلغان نەرسىنىڭ بولىشى (ھادىسە) دەپ

ئاتىلىدۇ. ھادىسە ۋە تەقدىر سۆزلىرى بىر-بىرىنىڭ يېرىگە ئىشلىتىلىدۇ. بۇنىڭغا ئاساسەن ھادىسە دېگەنلىك، زامانىدىن تارتىپ ئەبەدىيەتكىچە يارىتىلىدىغان ئىشلارنى، ئاللاھۇ تائالانىڭ ئارزۇ قىلىشى دېگەنلىك بولىدۇ. بارلىق بۇ نەرسىلەرنىڭ ھادىسىگە ئاساسەن كۆپىمۇ ئەمەس، ئازمۇ ئەمەس يارىتىلىشىغا تەقدىر دەپ ئاتىلىدۇ. ئاللاھۇ تائالا يۇز بېرىدىغان بارلىق ئىشلارنى بىلىدۇ. بۇ بىلىمگە (ھادىسە ۋە تەقدىر) دەپ ئاتىلىدۇ. قەدىمكى يۇنان پەيلاسوپلىرى بۇنىڭغا (نىسبەتى ئەزەلىيە) دەپ ئاتايدۇ. بارلىق جانلىقلار شۇ ھادىسىدە مەيدانغا كەلگەن. ئەبەدىيەت بىلىمگە ئاساسەن، بىر نەرسىنىڭ مەۋجۇت بولۇپ تۇرىشىغا (ھادىسە ۋە تەقدىر) دەپ ئاتىلىدۇ. تەقدىرگە ئىشىنىش ئۇچۇن، ياخشى بىلىشى ۋە ئىشىنىش كېرەككى، ئاللاھۇ تائالا بىر نەرسىنى يارىتىشنى خالىسا، ئارزۇ قىلسا، ئازمۇ ئەمەس، كۆپمۇ ئەمەس، ئۇنىڭ ئارزۇ قىلغىنى بويىچە بولىدۇ. ئۇنىڭ ئارزۇ قىلغان نەرسىسىنىڭ ۋۇجۇتقا كەلمەسلىكى ۋە يوق بولىشنى ئارزۇ قىلغان نەرسىسىنىڭ ۋۇجۇتقا كېلىشى مۇمكىن بولمايدىغان بىر ئىش.

پۈتۈن ھايۋانلارنىڭ، ئۆسۈملۈكلەرنىڭ، جانسىز نەرسىلەرنىڭ [قاتتىق جىسىملارنىڭ، سۇيۇقلۇقلارنىڭ، گازلارنىڭ، يۇلتۇزلارنىڭ، مولېكولىلارنىڭ، ئاتوملارنىڭ، ئېلېكترونلارنىڭ، ئېلېكتىر ماگنىت دولقۇنلىرىنىڭ، قىسقىسى بارلىق مەۋجۇداتنىڭ ھەركىتى، فىزىكا ھادىسىسى، خىمىيە رېئاكسىيەلىسى، يادرو رېئاكسىيەسى، ئېنىرگىيە ئالماشتۇرۇش، جانلىقلاردىكى فىزىولوگىيىلىك ھادىسىلەر]، ھەمما نەرسىنىڭ بولۇش-بولماسلىقى، قۇللارنىڭ ياخشى ۋە يامان ئىشلىرى، دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە بۇنىڭ جازاسىنى تارتىشى ۋە ھەممە نەرسى ئاللاھۇ تائالانىڭ بىلىمىدە بار بولغان نەرسە ئىدى. بۇلارنىڭ ھەممىسىنى بىلەتتى. ھازىرقى زامانىدىن ئەبەدىيەتكىچە بولىدىغان نەرسىنى، ئىقتىدارىنى، ھەركىتىنى، ۋەقەلەرنى، ئۇيغۇن بولغان ئاساستا بارلىققا كەلتۈردى. ئىنسانلارنىڭ ياخشى-يامان بارلىق ئىشلىرىنى، مۇسۇلمان بولۇشىنى، كۇپۇرلۇقىنى، خالىغان-خالىمىغان نەرسىللىرىنى ئاللاھۇ تائالا يارالىقان. يارالىقان ۋە بارلىققا كەلتۈرگۈچى پەقەتلا ئاللاھۇ تائالادۇر. سەۋەبلەرنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدىغان ھەممە نەرسىنى ئۇ يارىتىدۇ. (ئۇ ھەممە نەرسىنى بىر سەۋەپ بىلەن يارىتىدۇ).

مەسىلەن، ئوت كۆيدۈرىدۇ. ھالبۇكى ئۇنى كۆيدۈرگۈچى ئاللاھۇ تائالادۇر. ئوتنىكۆيدۈرۈش بىلەن ھېچبىر مۇناسىۋىتى يوق. ئەمما، ئۇنىڭ قانۇنىيىتى شۇنداقكى، ئەگەر ئوت بىر نەرسىگە تەگمىسە، ئۇ كۆيدۈرمەيدۇ. [ئوت ئوتنىڭ

تېمپىراتۇرسىنى ئاشۇرۇشتىن باشقا بىر ئىش قىلالمايدۇ. ئورگانىك ماددىلارنىڭ قۇرۇلمىسىدىكى كاربون، ھىدروگېن ۋە ئوكسىگېن بىلەن بىرلىشىپ، ئېلىكتىر ئالماشتۇرۇشنى تەمىنلەيدىغىنى ئوت ئەمەس. ھەقىقەتتى كۆرەلمەيدىغانلار، بۇنى ئوت قىلىدى دەپ ئويلايدۇ. كۆيدۈرگەن ۋە كۆيۈشنى ئىشقا ئاشۇرغىنى ئوت ئەمەس. ئوكسىگېنمۇ ئەمەس. ئىسمۇ ئەمەس. ئېلىكتىر ئالمىشىشمۇ ئەمەس. كۆيدۈرگۈچى پەقەتلا ئاللاھۇ تائالادۇر. ئاللاھۇ تائالا بۇ نەرسىلەرنى كۆيدۈرۈشنىڭ سەۋەبى سۈپىتىدە ياراتتى. بىلمىسىز بىرسى ئوتنى كۆيدۈرىدۇ دەپ ئويلايدۇ. باشلانغۇچ مەكتەپنى پۈتتۈرگەن بىرسى، (ئوتنى كۆيدۈرىدۇ) دىگەن سۆزنى ياقتۇرمايدۇ. ھاۋا كۆيدۈرىدۇ دەيدۇ. ئەمما، تولۇقسىزدا ئوقۇغان بىرسى بۇنى قۇبۇل قىلمايدۇ. ھاۋانىڭ تەركىبىدىكى ئوكسىگېننىڭ كۆيدۈرگەنلىكىنى ئېيتىدۇ. تولۇق ئوتتۇرنى پۈتتۈرگەن بىرسى كۆيدۈرۈش پەقەتلا ئوكسىگېنغا مەخسۇس ئەمەس دەيدۇ. ھەربىر ئېلىكتروننى تارتقان ئېلېمېنت كۆيدۈرگۈچى دەيدۇ. ئونىۋېرسىتىت ئوقۇغان بىرسى ماددا بىلەن ئېنىرگىيەنىمۇ ئويلىشىدۇ. بۇنىڭدىن كۆرىۋېلىشقا بولىدۇكى، ئىشنىڭ ئىچكى قىسمىنى كۆرۈش، سەۋەبى دەپ ئويلىغان نەرسىلەرنىڭ ئارقا تەرىپىدە تېخىمۇ نۇرغۇن سەۋەپلەرنىڭ بار ئىكەنلىكىنى چۈشىنەلەيمىز. ئىلىم-پەننىڭ ئەڭ يۇقىرى پەللىسىدە تۇرىۋاتقان، ھەقىقەتلەرنى كۆرەلەيدىغان پەيغەمبەرلەر ”ئالەيھى مۇسسەلام“ ۋە چوڭلارنىڭ ئىزىغا ئەگىشىپ، ئىلىم دېڭىزىدىن تامچىلارغا ئېرىشكەن ئىسلام ئۆلىمالار ”رەھىمە ھۇمۇللاھۇ تائالا“، بۇگۈنكى كۈندە كۆيدۈرگۈچى ۋە قىلغۇچى دەپ قارىلىدىغان نەرسىلەرنىڭ ئاجىز ۋە كۈچسىز بىر ۋاستە ياكى مەخلۇق ئىكەنلىكىنى، ھەقىقىي ۋۇجۇتقە كەلتۈرگۈچىنىڭ سەۋەپلەر ئەمەس، بەلكى ئاللاھۇ تائالا ئىكەنلىكىنى بىلىدۇ]. كۆيدۈرگۈچى، ئاللاھۇ تائالادۇر. ئۇ ئوينى ئىشلەتمەي تۇرۇپمۇ كۆيدۈرەلەيدۇ. ئەمما ئوت بىلەن كۆيدۈرۈش بىر قانۇنىيەتتۇر. ئۇ ئوت بىلەن كۆيدۈرۈشنى خالىمىسا، ئوت بىلەن كۆيدۈرسىمۇ كۆيمەيدۇ. ئۇ ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامنى ئوت بىلەن كۆيدۈرمىدى. ئۇنى بەك ياخشى كۆرگەنلىكى ئۈچۈن، قانۇنىيىتىنى بۇزۇپ تاشلىدى. [ئەمەلىيەتتە، ئۇ ئوتنىڭ كۆيدۈرۈشنىڭ ئالدىنى ئالىدىغان ماددىلارنىمۇ ياراتقان. بۇ ماددىلارنى خىمىيەشۇناسلار بايقاپ چىقىدۇ].

ئەگەر ئاللاھۇ تائالا خالىغان بولسا، ھەممە نەرسىنى سەۋەپسىز ياراتقان بولاتتى. ئوت ئىشلەتمەي تۇرۇپ كۆيدۈرەتتى. تاماق يېمەي تۇرۇپ قوسقىمىز تويباتتى. ئايروپىلان ئىشلەتمەي تۇرۇپ ئاسماندا ئۇچقان بولاتتۇق. رادىئوسىز ئۇزاقتىن

ئىشلارنى ئۇختۇراتتى. ئەمما، لۇتف قىلىپ، قۇللىرىغا ياخشىلىق قىلىپ، ھەممە نەرسىنى ياراتقاندا بىر سەۋەب بىلەن ياراتتى. مەلۇم نەرسىلەرنى مەلۇم سەۋەبلەر بىلەن يارىتىشنى ئۈمىد قىلدى. ئىشلارنى سەۋەبلەر بىلەن يۈشۈرۈپ قويدى. كۆچ-قۇۋۋەتنى سەۋەبلەرنىڭ ئاستىدا ساقلاپ قويدى. كىم ئۇنىڭ بىر نەرسىنى يارىتىشىنى ئۈمىد قىلسا، ئۇ نەرسىنىڭ سەۋەبىنى چىڭ تۇتىدۇ ۋە ئۇ نەرسىگە ئېرىشىدۇ.

[چىراقنى ياندۇرۇشنى خالايدىغانلار سەرھەگگە ئىشلىتىدۇ. زەيتۇن مېيى چىقىرىشنى ئويلىغانلار، ماي بېسىپ چىقىرىدىغان ئەسۋاپ ئىشلىتىدۇ. بېشى ئاغرىغان بىرسى، ئاسپىرىن ئىشلىتىدۇ. جەننەتكە كىرىپ، سان-ساناقسىز نازۇ-نېمەمەتلەرگە ئېرىشىشنى خالايدىغان بىرسى، ئىسلامغا ئەگىشىدۇ. ئۆزىنى تاپانچا بىلەن ئاتقان ئادەپ چوقۇم ئۆلىدۇ. زەھەر ئىچكۈچى ئۆلۈپ كېتىدۇ. تەرلىگەندە سۇ ئىچكۈچى كېسەل بولىدۇ. گۈناھ سادىر قىلغان ۋە ئىمانى سۇسلاشقان بىرسى دوزاققا كىرىدۇ. كىم قايسى سەۋەبنى ئىشلەتسە، ئۇ سەۋەبنى ۋاستە قىلغان نەرسىگە ئېرىشىدۇ. مۇسۇلمان كىتابلىرىنى ئوقۇغان كىشى مۇسۇلمانلىقنى ئۆگىنىدۇ، ياخشى كۆرىدۇ ۋە مۇسۇلمان بولىدۇ. دىنسىز ۋە مەزھەپسىزلەرنىڭ ئارىسىدا ياشىغان، ئۇلارنىڭ دىگەن گېپىدىن چىقمىغان بىرسى، دىنسىز نادان بولىدۇ. دىنسىز نادانلارنىڭ كۆپىنچىسى كاپىر بولىدۇ. بىر ئادەپ قايسى يولنى تاللىسا شۇ يولغا كېتىدۇ.

ھەق، تەجەللى بولغاندا، ھەممە ئىش ئاسان بولۇر،

ئىنسان سەۋەپ قىلارسا، بىر دەمدىلا ئېھسان قىلىنۇر.

ئەگەر ئاللاھۇ تائالا ئىشلارنى سەۋەبلىرى بىلەن يارىتمىغان بولسا، ھېچكىم ھېچكىمگە مۇھتاج بولمىغان بولاتتى. ھەممەيلەن ھەممە نەرسىنى ئاللاھۇ تائالادىن تىلەيدۇ، ھېچبىر نەرسىگە مۇراجىئەت قىلمايدۇ. بۇنداق بولمىغان بولسا، ئىنسانلار ئارىسىدا ھاكىم، مەمۇر، ئىشچى، سەنئەتكار، ئوقۇغۇچى، مۇئەللىم ۋە نۇرغۇن ئىنسان ئوتتۇرسىدىكى مۇناسىۋەت باغلىنىشى بولمىغان بولاتتى، دۇنيا ۋە ئاخىرەتنىڭ نىزامى بۇزۇلغان بولاتتى. گۈزەل بىلەن سەت، ياخشى بىلەن يامان، سادىقلىق بىلەن ئاسىيلىق ئوتتۇرسىدا پەرىق بولمىغان بولاتتى.

ئەگەر ئاللاھۇ تائالا خالىغان بولسا، قانۇنىيەتلىرىنى باشقىچە قىلغان بولاتتى. ھەممە نەرسىنى ئۇ قانۇنىيىتى بىلەن يارىتاتتى. مەسىلەن، ئەگەر ئۇ خالىغان بولسا، كاپىرلارنى، دۇنيادىكى خوشاللىقنى ۋە نەپسىنىڭ كەينىگە كىرىشنى ياقتۇرىدىغانلارنى

كىشىلەرنى ئازاپلايدىغانلارنى، كىشىلەرنى ئالدايدىغانلارنى جەننەتكە كىرگۈزگەن بولاتتى. ئىمانلىق، ئىبادەت قىلىدىغانلارنى، ياخشىلىق قىلىدىغانلارنى جەھەننەمگە كىرگۈزگەن بولاتتى. ئەمما، ئايەت ۋە ھەدىس-شەرىئەلەر بۇنداق بولمايدىغانلىقىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ.

ئىنسانلارنىڭ ھەربىر ئىشىنى، خالىغان-خالىمىغان نەرسىللىرىنى، بارلىق ھەرىكەتلىرىنى يارتقۇچى ئاللاھۇ تائالادۇر. قۇللىرىنىڭ ئىختىيارى يەنى قىلىشنى خالىغان ھەرىكەتلىرىنى، ئىشلىرىنى قىلىشى ئۈچۈن، قۇللىرىدا (ئۆزەۋرلۈك) ۋە (ئىرادە) يارىتتى، بۇ تاللاش ۋە ئارزۇ قىلىشنى، ئىشلارنى ۋۇجۇتقا چىقىرىشقا سەۋەپ قىلدى. بىر قۇل بىر ئىشنى خالىغان بولسا، ئاللاھۇ تائالا ئارزۇ قىلسا، ئۇ ئىش بولىدۇ. بىر قۇل بىر ئىشنى خالىمىسا ۋە ئارزۇ قىلمىسا، ئاللاھۇ تائالامۇ بۇنى ئارزۇ قىلغان بولسا، بۇ ئىش بولمايدۇ. بىر ئىش پەقەت قۇلنىڭ ئارزۇ قىلىشى بىلەنلا ئىشقا ئاشمايدۇ. ئاللاھۇ تائالا ئارزۇ قىلسا ئاندىن كېيىن ئىشقا ئاشىدۇ. قۇللىرىنىڭ ئارزۇ قىلغان ئىشلىرىنى ئىشقا ئاشۇرۇش، ئوت بىر نەرسىگە تەگسە، ئۇ نەرسىدە كۆيۈشنىڭ يۈز بېرىشى، ئوت تەگمىسە، كۆيۈشنىڭ يۈز بەرمىگەنلىكىگە ئوخشايدۇ. تىغقا بىر نەرسە تەگسە كېسىدۇ. كەسكۈچى تىغ ئەمەس، ئاللاھۇ تائالادۇر. تىغنى كېسىش ئۈچۈن سەۋەپ قىلغان. شۇنداق دېيىشكە بولىدۇكى، قۇللارنىڭ قىلىشىنى خالىغان ھەرىكەتلىرىنى، ئۇلارنىڭ خالىشى، ھەرىكەت قىلىشىنى تاللىشى ۋە ئارزۇ قىلىش سەۋەپلىرى بىلەن يارىتتى. ئەمما، تەنىئەت دۇنياسىدىكى ھەرىكەتلەر، قۇللارنىڭ خالىشى بىلەن بولمايدۇ. بۇلار پەقەت ئاللاھۇ تائالانىڭ ئارزۇسى بىلەن، باشقا سەۋەپلەر بىلەن بولىدۇ. ھەممە نەرسىنى، قۇياشنى، زەررىچىلەرنى، تامچىلارنى، ھۈجەيرىلەرنى، مىكروپلارنى، ئاتوم ماددىللىرىنى، بۇلارنىڭ خۇسۇسىيەتلىرىنى، ھەرىكەتلىرىنى يارىتقۇچى پەقەتلا ئاللاھتۇر. ئۇنىڭدىن باشقا يارىتقۇچى يوق. قانداقلا بولمىسۇن، جانسىز ماددىلارنىڭ ھەرىكەتلىرى بىلەن، ئىنسان ۋە ھايۋانلارنىڭ قىلىشنى خالايدىغان ھەرىكەتلىرى ئوتتۇرىسىدا شۇنداق بىر پەرىق بار بولۇپ، قۇللار بىر نەرسىنى قىلىشنى خالىسا، تاللىسا ۋە تىلىسە، ئاللاھۇ تائالامۇ ئارزۇ قىلسا، قۇلى ھەرىلەتكە ئۆتۈپ، بۇ ئىشنى ئەمەلگە ئاشۇرىدۇ. قۇلنىڭ ھەرىكەتكە ئۆتىشى قۇلنىڭ قولىنىڭ ئىلىكىدىكى بىر ئىش ئەمەس. ھەتتا قانداق ھەرىكەت قىلىشنىمۇ بىلمەيدۇ. [ئىنسانىنىڭ ھەربىر ھەرىكىتى نۇرغۇنلىغان فىزىكا ۋە خىمىيە ھادىسىلەر تەرىپىدىن بارلىققا كېلىدۇ.] جانسىزلارنىڭ ھەرىكىتىدە (خالاش) يوق. ئوت خالىغان چاغدا،

كۆيدۈرۈشنىڭ يۈز بېرىشى، ئوتتىنڭ كۆيدۈرۈشنى تاللىشى بولمايدۇ.

[ياخشى كۆرگەن ۋە مەرھەمەت قىلغان قۇللىرىنىڭ ياخشى ۋە پايدىلىق تىلەكلىرىنى، ئاللاھۇ تائالامۇ خالايدۇ. ئۇلارنىڭ ئەسكى ۋە زىيانلىق تىلەكلىرىنى، ئاللاھۇ تائالا خالىمايدۇ ۋە ئىشقا ئاشۇرمايدۇ. قۇللىرىدىن ھەر ۋاقىت ياخشى ۋە پايدىلىق ئىشلار ئىشقا ئاشىدۇ. ئەمما بىر نەچچە ئىشنىڭ ئىشقا ئاشمىغانلىقى ئۈچۈن كۆڭلى يېرىم بولىدۇ. ئەگەر ئۇلار بۇ ئىشنىڭ زىيانلىق بولغانلىقى ئۈچۈن، ئىشقا ئاشمىغانلىقىنى بىلگەن ۋە چۈشەنگەن بولسا، كۆڭلى يېرىم بولمىغان بولاتتى. بۇنىڭغا خوشال بولغان، ئاللاھۇ تائالاغا شۈكرى ئېيتقان بولاتتى. ئاللاھۇ تائالا ئىنسانلارنىڭ خالىغان ۋە تىلىگەن ئىشلىرىنى ئۇلارنىڭ كۆڭلىدە بۇ ئىشنى خالىغان ۋە ئىرادە قىلغاندىن كېيىن يارىتىشقا، مۇشۇنداق بولىشىنى ئارزۇ قىلغان. ئەگەر ئاللاھۇ تائالا بۇنى خالىمىغان بولسا، بىزنىڭ قىلىشنى خالىغان ئىشلىرىمىزنى، بىز خالىمىغان تەقدىردىمۇ، ئۇ زورلۇق بىلەن قىلدۇرغان بولاتتى. بىز قىلىشنى خالايدىغان ئىشلارنى بىز تىلىگەندىن كېيىن ئىشقا ئاشۇرىشى، ئۇنىڭ مۇشۇنداق بولىشىنى ئارزۇ قىلغانلىقى ئۈچۈندۇر. دەمەككى، ئاللاھۇ تائالانىڭ ئىرادىسى بۇنى بەلگىلەيدۇ].

قۇللارنىڭ قىلىشنى خالايدىغان ھەرىكەتلىرى، ئىككى نەرسىدىن مەيدانغا كېلىدۇ. بىرىنچىسى، قۇلنىڭ قەلبىنىڭ ئىرادىسى، قۇدرىتى بىلەن بولىدۇ. شۇڭلاشقا، قۇللارنىڭ ھەرىكىتىگە (ئېرىشىش) دەپ ئاتىلىدۇ. ئېرىشىش، ئىنسانغا ئائىت سۈپەتتۇر. ئىككىنچىسى، ئاللاھۇ تائالانىڭ يارىتىشى، بار قىلىشى بىلەن بولىدۇ. ئاللاھۇ تائالانىڭ بۇيرۇقلار، چەكلەشلەر، ساۋاپلار ۋە ئازاپلار يارىتىشى، ئىنساندا ئېرىشىشنىڭ بولىشىدۇر. (ساففات) سۈرىسىنىڭ -96ئايىتىدە، (ئاللاھۇ تائالا سىزنى ياراتتى ۋە ئىشلىرىڭىزنى ياراتتى) دەپ يېزىلغان. بۇ ئايەتتە، ئىنسانلاردىكى ئېرىشىشنىڭ يەنى قەلبىنىڭ خالىشى ۋە ئىرادىسىنىڭ بار ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ. بۇ جايانىڭ يوقلىقىنى ئېنىق ئىسپاتلاپ بېرىدۇ. شۇڭلاشقا بۇنىڭغا (ئىنسانىنىڭ ئىشى) دېيىلىدۇ. مەسىلەن، ئەلى ئۈردى، پارچىلىدى دېيىلىدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە، ھەممە نەرسىنىڭ ھادىسە ۋە تەقدىر بىلەن يارىتىلىدىغانلىقىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ.

قۇلنىڭ ئىشىنىڭ ئىشقا ئېشىشىدا ۋە يارىتىلىشىدا، ئالدى بىلەن قۇل بۇ ئىشنى خالىشى ۋە ئىرادە باغلىشى كېرەك. قۇل، ئۆزىنىڭ قۇدرىتى دائىرىسىدە بولغان ئىشلارنى ئىرادە قىلىدۇ. بۇ تىلەك ۋە ئارزۇغا (ئېرىشىش) دېيىلىدۇ. مەرھۇم ئامىدى،

بۇ ئېرىشىشنىڭ ئىشلارنىڭ ئىشقا ئېرىشىشىدا سەۋەپ بولىغىدانلىقىنى، تەسىر قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدى. بۇ ئېرىشىشنىڭ ئىنسان خالىغان ئىشنىڭ ئىشقا ئېشىشىغا تەسىرى بولمايدۇ دېيىشمۇ ھېچ زەخمەت بەرمەيدۇ. چۈنكى، ئىشقا ئاشقان ئىش بىلەن قۇلنىڭ قىلىشنى خالايدىغان ئىش، بىر-بىرىدىن پەرقلىق ئەمەس. دەمەككى، قۇل ئۆزى خالىغان ئىشنى قىلىشقا قادىر ئەمەس. قىلىشنى خالىمىغان ئىشلارمۇ بار. قۇلنىڭ ھەر قېتىم قىلىشنى خالىغان ئىشنىڭ ئىشقا ئېشىشى، خالىمىغان ئىشنىڭ ئىشقا ئاشماسلىقى، بۇ قۇللۇق ھېسابلانمايدۇ. بۇ ئۇلۇغلۇق دەرىجىسىگە يېتمەن دېگەنلىكتۇر. ئاللاھۇ تائالا، لۇتىف قىلىپ، ئىھسان قىلىپ، مەرھەمەت قىلىپ، قۇللىرىنىڭ ئېھتىياجىغا ئاساسەن، ئۇلارنىڭ بۇيرۇق ۋە چەكلىمىلىرىنى ئىجرا قىلالىشى ئۈچۈن كۈچ-قۇۋۋەت ۋە قۇدرەت، يەنى ئېنىرگىيە بەرگەن. مەسىلەن، سالامەتلىكى ياخشى ۋە پۇلى كۆپ بىرسى، ئۆمرىدە بىر قېتىم ھەج قىلىدۇ. ئاسماندا رامزان ھىلالىنى [ئىيىنى] كۆرگەندە، ھەر يىل بىر ئاي روزا تۇتىدۇ. 24 سائەت ئىچىدە، بەش ۋاق پەرز قىلىنغان نامىزىنى قىلىدۇ. مال-مۈلكى، پۇلى بار بىرسى، بىر ھەجرى يىلدىن كېيىن، بۇ مال-مۈلكىنىڭ 40 تىن بىر مىقدارى ئالتۇن ۋە كۈمۈشنى ئايرىپ ئېلىپ، مۇسۇلمانلارغا زاكات قىلىپ بېرىدۇ. بۇنىڭدىن شۇنى كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇكى، ئىنسان ئۆزى خالىغان ئىشنى، خالىسا قىلىدۇ، خالىمىسا قىلمايدۇ. ئاللاھۇ تائالانىڭ ئۇلۇغلىقىنى بۇنىڭدىن كۆرىۋېلىشقا بولىدۇ. جاھىل ۋە ئەخمەق كىشىلەر، ھادىسە ۋە تەقدىر بىلىملىرىنى چۈشەنمىگەنلىكى ئۈچۈن، ئەھلى سۈننەت ئۆلىمالىرىنىڭ سۆزلىرىگە ئىشەنمەيدۇ. ئۆزلىرىنىڭ كۆچ-قۇدرىتىدىن ۋە تىلەكلىرىدىن گۇمانلىنىدۇ. ئۆزلىرىنى خالىغان ئىشلىرىنى قىلىشتا ئاجىز ۋە مەجبۇر ھېس قىلىدۇ. بەزى ۋاقىتلاردا قۇللارنىڭ خالىغان ئىشنى قىلالمايدىغانلىقىنى كۆرۈپ، ئەھلى سۈننەتكە ھاقارەت قىلىدۇ. بۇ ناچار سۆزلەر ئەسلىدە ئۇلارنىڭ ئۆزىدە ئىرادە ۋە خالىغان ئىشنى قىلىدىغان قۇدرەتنىڭ بار ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ.

بىر ئىشنى قىلىشتا كۆچىنىڭ يېتىش-يەتمەسلىكىگە (قۇدرەت) دېيىلىدۇ. بىر ئىشنى قىلىش-قىلماسلىقنى تاللىشىغا (خالاش)، قىلىشنى خالاش دېيىلىدۇ. قىلىشنى خالىغان ئىشنى تىلەشكە (ئىرادە)، تىلەش دېيىلىدۇ. بىر ئىشنى قۇبۇل قىلىشقا، قارشى چىقماسلىققا (رازىلىق)، ياقتۇرماق دېيىلىدۇ. ئىشنىڭ ئىشقا ئېشىشىغا تەسىر كۆرسىتىش شەرتى بىلەن، ئىرادە بىلەن قۇدرەتنىڭ بىر يەرگە كېلىشىگە (يارىتىش) دېيىلىدۇ. تەسىر قىلماي تۇرۇپ بىر يەرگە كېلىشىگە (ئېرىشىش) دېيىلىدۇ. ھەر بىر

ئېرىشىشنى خالىغان نەرسىلەرنىڭ يابتىلىشى مۇمكىن ئەمەس. بۇنىڭغا ئوخشاش، ھەر بىر ئىرادە قىلىنغان نەرسىدىن رازى بولۇش مۇمكىن ئەمەس. ئاللاھۇ تائالاغا ياراتقۇچى ۋە پەرۋىش قىلغۇچى دېيىلىدۇ. قۇللارغا ئېرىشكۈچى ۋە پەرۋىش قىلىنغۇچى دېيىلىدۇ.

ئاللاھۇ تائالا، قۇللىرىنىڭ ئەبادەتلىرىنى ۋە گۇناھلىرىنى ئىرادە قىلىدۇ، ياراتتىدۇ. ئەمما، ئىبادەتلەردىن رازى بولىدۇ. گۇناھلاردىن رازى بولمايدۇ، ياقتۇرمايدۇ. ھەممە نەرسە ئۇنىڭ ئىرادىسى ۋە يارىتىشى بىلەن بولىدۇ. ئەنئام سۈرىسىنىڭ 112-ئايىتىدە، (ئۇنىڭدىن باشقا ئىلاھ يوقتۇر، ھەممە نەرسىنى ياراتقۇچى ئاللاھۇ تائالادۇر) دېيىلگەن.

(مۇتەزىلە) پىرقىسىدىكىلەر، ئىرادە بىلەن رازىلىق ئوتتۇرىسىدىكى پەرىقنى كۆرمىگەنلىكىدىن ئۇلارچە، ئىنتايىن ھەيران قالىدۇ. ئىنسان خالىغان ئىشنى ئۆزى يارىتالايدۇ دېدى. ھادىسە بىلەن تەقدىرنى ئىنكار قىلدى. (جەبرىيە) پىرقىسىمۇ، پۈتۈنلەي ھەيران قالدى. يارىتىلماي تۇرۇپ، بىر ئىشنى خالىسىلا ئىشقا ئاشىدۇ دەپ چۈشەندى. ئىنساندا، خالاش ئىستىكىنىڭ يوق دەپ ئويلاپ، ئىنسانىنى تاشقا ۋە ئوتۇنغا ئوخشاتتى. ئىنسان گۇناھ سادىر قىلغۇچى ئەمەس. پۈتۈن يامانلىقلارنى قىلىشقا تۇرتكە بولغۇچى ئاللاھۇ تائالادۇر، دېدى. جەبرىيە پىرقىسىدىكىلەرنىڭ دېگىنىگە ئوخشاش، ئىنساندا، ئىرادە ۋە ئىستەك بولمىغان بولسا، يامانلىقلارنى ۋە گۇناھلارنى ئاللاھۇ تائالا مەجبۇرى قىلدۇرغان بولسا، پۈت-قولى باغلىنىپ تاغدىن تۆۋەنگە دومىلىتۇۋېتىلگەن بىرسى بىلەن، مېڭىپ ئەتراپىنى تاماشا قىلىپ تۇرۇپ تاغدىن تۆۋەنگە چۈشكەن بىرسىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ھەرىكەتلەردە بىر-بىرىدىن پەرق بولماسلىقى كېرەك ئىدى. ھالبۇكى، بىرىنچىسىنىڭ دومىلىتۇۋېتىلىشى جاپا-مۇشەققەت بىلەن، ئىككىنچىسىنىڭ مېڭىپ تۆۋەنگە چۈشىشى، ئۆزىنىڭ ئىرادىسى ۋە خالىشى بىلەن بولغان. بۇ ئىككىسى ئوتتۇرىسىدىكى پەرىقنى كۆرەلمىگەنلەرنىڭ نەزەر دائىرىسى ئىنتايىن تار بولىدۇ. ئۇنىڭ ئۇستىگە ئايەتكە ئىشەنمىگەن بولىدۇ. ئاللاھۇ تائالانىڭ بۇيرۇقلىرىنى ۋە چەكلەشلىرىنى كېرەكسىز ۋە ئۈيغۇن ئەمەستەك ھىس قىلىدۇ. مۇتەزىلە ۋە كادەرىيە ئىسمىلىك پىرقىلارنىڭ دېگىنىدەك، ئىنسان خالىغىنىنى ئۆزى يارىتالايدۇ دەپ ئويلاشمۇ، (ھەممە نەرسىنى ياراتقۇچى ئاللاھۇ تائالادۇر) دېگەن ئايەتكە ئىشەنمىگەنلىك بولىدۇ، يارىتىشنىڭ ئاللاھۇ تائالاغا خاستۇر، ئەگەر ئۇنداق دىسە شېرىك كەلتۈرگەنلىك بولىدۇ.

شىئەلەرمۇ مۇتەزىلەرگە ئوخشاش، ئىنسان خالىغان نەرسىسىنى يارىتالايدۇ دەيدۇ. ئىشەك تاياق يەپ تۇرۇپمۇ سۇ ئازگىلىدىن ئۆتەلمەسلىكىنى بۇنىڭغا مىسال قىلىپ كۆرسىتىدۇ. ئۇلار ئويلانمايدۇ، ئىنسان ب ىر ئىشنى قىلىشنى خالىمىسا، ئۇنداقتا ئاللاھۇ تائالانىڭ دېگىنى بولىدۇ. شۇڭلاشقا مۇتەزىلەنىڭ دېگەنلىرىنىڭ خاتا ئىكەنلىكى ئوتتۇرغا چىقىدۇ. يەنى ئىنسان خالىغان نەرسىسىنىڭ ھەممىسىنى قىلالمايدۇ ۋە ئىشقا ئاشۇرالمايدۇ. ئۇلارنىڭ دېگىنىدەك، ئىنساننىڭ خالىغان ھەممە ئىشى ئىشقا ئاشقان بولسا، ئاللاھۇ تائالانىڭ ئاجىز ئىكەنلىكى ئوتتۇرغا چىققانلىق بولۇپ ھىسابلىنىدۇ. ئاللاھۇ تائالا ئاجىزلىقتىن ئۇزاقتۇر. پەقەت ئۇنىڭ ئىرادە قىلغان نەرسىسى بولىدۇ. ھەممە نەرسىنى يارىتاقان، ئاپىرىدە قىلغان پەقەتلا ئاللاھۇ تائالادۇر. ئاللاھ تائالا مانا مۇشۇنداق بولىدۇ. ئىنسانلارنىڭ، (شۇنى يارىتتى، شۇنى يارىتتۇق، ئۇلار بۇنى يارىتتى) د ېيىشلىرى ۋە يىزىشلىرى ئىنتايىن ناچار بولغان بىر ئىشتۇر. بۇ ئاللاھۇ تائالاغا قىلىنغان ھۆرمەتسىزلىكتۇر. بۇ كۇپۇرلۇققا سەۋەپ بولىدۇ.

[قۇللارنىڭ قىلىشنى خالىغان ھەرىكەتلىرى، ئۆز ئىرادىسى بىلەن بولمايدۇ، ھەتتا ھەرىكەتلىرىمۇ بولمايدۇ، بەلكى فىزىكىلىق، خىمىيىلىك ۋە فىزىيولوگىيىلىك ھادىسىلەر بىلەن مەيدانغا كېلىدۇ. بۇ ئىنچىكە نۇقتىنى چۈشىنىپ يەتكەن ئىنسانلىق بىر پەن-تېخنىكا ئالىمى، ئۆز ئىختىيارلىقى بىلەن ھەرىكەتلىرىدە، (ياراتتىم) دېيىش ئۈياقتا تۇرسۇن، (مەن قىلدىم) دېيىشتىنمۇ زېرىكىدۇ. ئاللاھۇ تائالادىن ئىزا تارتىدۇ. بىلىمى، چۈشىنىشى ۋە ئەدەپ-ئەخلاقى يىرىدە ئەمەس بىرسى، ھەرقانداق يەردە ھەممە نەرسىنى سۆزلەشتىن زېرىكمەيدۇ.

ئاللاھۇ تائالا پۈتۈن دۇنيادىكى بارلىق ئىنسانلارغا ئىچ ئاغرىتىدۇ. ئۇلارنىڭ ئېھتىياجى بولغان نەرسىلەرنى يارىتىپ، ھەممە كىشىگە ئەۋەتىدۇ. دۇنيادا راھەت ۋە ھۇزۇر ئىچىدە ياشىشى ئۈچۈن، ئاخىرەتتە سائەدەتكە ئېرىشىشى ئۈچۈن، ئۇلارنىڭ نىمە قىلىشى كېرەكلىكىنى ئېنىق دەيدۇ. نەپسىگە، ئەسكى دوستلىرىغا، زىيانلىق كىتاپلارغا ۋە رادىئولارغا ئىشىنىپ، كۇپۇرلۇق ۋە دالالەت يولىغا ماڭغۇچىلار ئەگەر تىلىسە ئۇلارنى ھىدايەت يولىغا باشلايدۇ. ئۇلارنى توغرا يوغا باشلايدۇ. ئازغۇن ۋە زالىم كىشىلەرگە بۇ نىممەتلەرنى ئېھسان قىلمايدۇ. ئۇلارنى خالىغان، تىلىگەن ۋە ئىچىدە ئىنكار قىلىدىغان پاتقاقلىقنىڭ ئىچىدە قالدۇرۇپ قويىدۇ].

(ئىنتقادنامە) كىتابىنىڭ تەرجىمىسى تامامىلاندى. بۇ كىتابنى تەرجىمە قىلغان ھاجى

فايزۇللاھ ئەپەندىم، ئەرزىنجانىنىڭ كەماھ كەنتىدە تۇغۇلغان. ئۇ ئۇزۇن يىل سۆكەدە پروفىسسورلۇق قىلغان، 1323 [1905] يىلىدا ۋاپات بولغان. كىتاپنىڭ ئاپتورى مەۋلانا خالىدى باغدادى ئوسمانى "كۆدىسسە سىررۇھ"، 1192 ھىجرى يىلىدا باغداتنىڭ شىمالىدىكى شەھرەزۇر شەھرىدە تۇغۇلۇپ، 1242 [1826] يىلى شامدا ۋاپات بولغان. ئوسمانى زىننۇرەيىننىڭ "رەدىياللاھۇ ئەنھ" پۇشتىن بولغانلىقى ئۈچۈن، ئوسمانى دېيىلگەن. ئۇنىڭ قېرىندىشى مەۋلانا ماھمۇت ساھىب ھەزىرەتلىرىگە ئەمام نەۋەۋىنىن (ھادىسى ئەربائىن) نامىلىق كىتاپتىكى ئىككىنچى ھەدىس ۋە (ھەدىسى جىبرىل) نامى بىلەن مەشھۇر ھەدىس-شەرىفنى ئوقۇتقاندا، مەۋلانا ماھمۇت ساھىب ، بۇ ھەدىس-شەرىفنى ئىزاھلاپ يېزىشنى ئۈزىدىن تاشتا چوڭ قېرىنداشلىرىدىن ئۆتۈنگەن. مەۋلانا خالىد "رەھمەتۇلاھى ئەلەيھ"، قېرىندىشىنىڭ نۇرلۇق قەلبىنى خوش قىلىش مەقسىتىدە، ئۇنىڭ بۇ ئىستىكىنى قوبۇل قىلىپ، بۇ ھەدىس-شەرىفنى پارسچە ئىزاھلاپ چىققان.

ئويغان، كۆزلىرىڭنى ئاچ، ئاقىلانىلىك بىلەن، يالۇۋۇر گۈزەل ئاللاھقا!
ھەرگىز ماڭغان يولۇڭدىن ئايرىلما، يالۇۋۇر گۈزەل ئاللاھقا!

ھەر كۈنى بەش ۋاق نامىزىڭنى قىل، رامىزان ئېيىدا روزا تۇت!
كۆپ مال-مۈلكىڭ بولسا زاكات بەر، يالۇۋۇر گۈزەل ئاللاھقا!

بىر كۈنى كۆزلىرىڭ كۆرمەس بولىدۇ، قۇلاقلىرىڭ ئاڭلىمايدىغان،
بۇ پۇرسەتنى قولدىن بەرمەستىن، يالۇۋۇر گۈزەل ئاللاھقا!

ساغلام بولىشنى غەنىمەت دەپ بىل، ھەر بىر سائەتنى نىممەت،
ئۇنىڭ بۈيرۇقلىرىغا ئىتائەت قىل، يالۇۋۇر گۈزەل ئاللاھقا!

ئۆمۈرىڭنى بوش ئۆتكۈمە، نەپسىڭنىڭ كەينىگە كىرمە،
ئويغان! غەپلەت ئۇيقۇسىدا ئۇخلىما، يالۇۋۇر گۈزەل ئاللاھقا!

سانسىزلىغان گۇناھلىرىڭ بولسىمۇ، ئاللاھتىن ئۈمىدىڭنى ئۈزمە،
ئۇنىڭ مېھىر-شەپقىتى كۆپتۇر، يالۇۋۇر گۈزەل ئاللاھقا!

سۈبھە ۋاقتىدا ئۇنىڭ رەھمىتى، پۈتۈن مەملىكەتكە چېچىلىدۇ،
ئۇ ۋاقىتتا سېنىڭ قەلبىڭ پاكلىنىدۇ، يالۇۋۇر گۈزەل ئاللاھقا!

ئاللاھنىڭ ئىسمىنى ھەر ۋاقىت ياد ئەيلە، روھىڭنى ۋە قەلبىڭنى شاد قىل،
بولبۇلغا ئوخشاش پەريات قىل، يالۇۋۇر گۈزەل ئاللاھقا!

—5—

شەرەفلىددىن مۇنىرىنىڭ "رەھمە ھۇللاھۇ تائالا" مەكتۇپى:

(سەۋەپلەر بىلەن چىڭ ئېسىلىش كېرەك)

ھىندىستاندا يېتىشكەن ئىسلام ئۆلىمالىرىنىڭ بۇيۇكلىرىدىن شەرەفلىددىن ئەھمەت بىن يەھيا مۇنىرى "رەھمەتۇللاھى ئەلەيھ" پارىسچە (مەكتۇبات) نامىلىق كىتابىنىڭ 18-مەكتۇبىدا مۇنداق دېگەن:

ئىنسانلارنىڭ كۆپىنچىسى، گۇمان ۋە خىيال بىلەن ھەرىكەت قىلغانلىقى ئۈچۈن خاتالىشىدۇ. بۇنداق بۇرمىلانغان ئوي-پىكىرلەرنىڭ بىر قىسمى (ئاللاھۇ تائالانىڭ بىزنىڭ قىلغان ئىبادەتلىرىمىزگە ئېھتىياجى يوق. بىزنىڭ قىلغان ئىبادەتلىرىمىزنىڭ ئۇنىڭغا ھېچبىر پايدىسى يوق. ئىنسانلارنىڭ ئىبادەت قىلىشى ياكى ئىسيان چىقىرىشى ئاللاھۇ تائالانىڭ ئۇلۇغلىقىغا نىسبەتەن ئوخشاشتۇر. ئىبادەت قىلغۇچىلار بىكاردىن بىكار ۋاقىتنى ئىسراپ قىلىپ ئازاپلىنىدۇ.) دەيدۇ. بۇنداق ئويلاش خاتادۇر.
ئىسلامنى بىلمىگەنلىكى ئۈچۈن، مۇشۇنداق دەيدۇ. قىلغان ئىبادەتلەرنىڭ ئاللاھۇ تائالاغا پايدىلىق ئىكەنلىكىنى ۋە شۈكۈلاشقا ئىنسانلارغا بۇيرۇلغان دەپ ئويلايدۇ. بۇنداق ئويلاش خاتالاشقانلىق بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. بۇ بولايدىغان نەرسىنى بولىدۇ دېگەنلىكتۇر. ھەر بىر ئىنساننىڭ قىلغان ئىبادىتىنىڭ پايدىسى پەقەتلا ئۆزىگە بولىدۇ. بۇنداق بولىدىغانلىقىنى، ئاللاھۇ تائالا (فاتىر) سۈرىسىنىڭ 18- ئايىتىدە ئېنىق قىلىپ، بىلدۈرگەن. بۇنداق خاتا ئوي-پىكىردە بولغان بىرسى، پەرھىز تۇتمىغان بىر كېسەلگە ئوخشايدۇ. بۇ كېسەلگە دوختۇر پەرھىز تۇتۇشنى تەۋسىيە قىلىدۇ. بۇ كېسەل بولسا، پەرھىز تۇتمىسامۇ دوختۇرغا ھېچقانداق بىر زىيىنى بولمايدۇ دەپ

ئويلاپ، پەرھىز تۇتمايدۇ. دوختۇرغا بىر زىينى يوق دەپ ئويلىشى توغرا. ئەمما بۇنداق قىلىپ ئۆزىگە زىينى بولىدۇ. دوختۇر ئۆزىگە پايدىسى بولىدۇ دەپ ئەمەس، بەلكى بۇ كېسەلنىڭ كېسەلدىن قۇتۇلۇشى ئۈچۈن پەرھىز تۇتۇشنى تەۋسىيە قىلىدۇ. ئەگەر كېسەل دوختۇرنىڭ تەۋسىيەسىگە قۇلاق سالسا، كېسىلىگە شىپا تاپىدۇ. ئەگەر قلاق سالمىسا، ئۆلىدۇ ۋە ئۇ دۇنياغا سەپەر قىلىدۇ. بۇلارنىڭ دوختۇرغا ھېچقانداق بىر زىينى يوق.

بۇرمىلانغان ئوي-پىكىردە بولغانلارنىڭ بىر قىسمى، ھېچ ئىبادەت قىلمايدۇ، ھارامىلاردىن ئۆزىنى چەتكە ئالمايدۇ، يەنى ئىسلامنى توغرا ئىجرا قىلمايدۇ. (ئاللاھ كەرىمدۇر، رەھىمدۇر. قۇللىرىغا بەك كۆپ مەرھەمەت قىلىدۇ. چەكسىز قېتىم كەچۈرىدۇ. ھېچكىمنى ئازاپقا دۇچار قىلمايدۇ) دەيدۇ. شۇنداق، باشتىكى سۆزلەر توغرا. ئەمما ئاخىرىدىكى سۆلەر خاتا. بۇ يەردە شەيتانلار ئۆزىنى ئالدايدۇ. ئىسيان چىقىرىشقا ئۇرۇنىۋاتىدۇ. بىر ئەقىل ئىگىسى شەيتاننىڭ ئالدام خالتىشىغا چۈشمەيدۇ. ئاللاھۇ تائالا كەرىم ۋە رەھىم بولغۇنىغا ئوخشاش، ئۇنىڭ ئازابىمۇ ئىنتايىن شىددەتلىكتۇر. ئىنسانىنى ئىنتايىن ئازاپلايدۇ. بۇ دۇنيادا ناھايىتى كۆپ كىشىلەرنى كەمبەغەللىك ۋە قىينىچىلىقلار ئىچىدە قالدۇرۇپ قويغانلىقىن كۆرىمىز. كۆپىنچە قۇللىرىنى ئازاپلارغا دۇچار قىلىدۇ. ئاللاھۇ تائالا مەرھەمەت قىلغۇچى ۋە رىزىق بەرگۈچى بولسىمۇ، بىر دېھقان ئېتىزلىقتا جاپا تارتمىسا، ئۇنىڭغا بىر چىشلەم لوقما بەرمەيدۇ. ھەممە نەرسىنى ھاياتقا ئېرىشتۇرگۈچى ئاللاھۇ تائالا بولسىمۇ، يېمىگەن، ئىچمىگەن ئادەمنى ئۇ ھاياتتا قالدۇرالمايدۇ. دورا ئىچمىگەن كېسەلنى ايتتا قالدۇرالمايدۇ. ھاياتتا قالماق، كېسەل بولماسلىق ۋە مال-مۈلكى بار بىرسى بولۇش ئۈچۈن، دۇنيا نىممەتلىرىنىڭ ھەممىسى ئۈچۈن سەۋەبلەر ياراتتى، بۇ سەۋەبلەرگە چىڭ ئېسىلمىغانلارغا ھېچ ئىچ ئاغرىتمايي، ئۇلارنى بۇ دۇنيا نىممەتلىرىدىن مەھرۇم قىلدى. دورا، ماددى ۋە مەنۋى دەپ ئىككىگە بۆلىنىدۇ. بارلىق كېسەللەرگە شىپا، مەنۋى دورا، سەدىقە بېرىش ۋە دۇئا قىلىش بىلەن بولىدۇ. (كېسەللەرنى سەدىقە بېرىش بىلەن داۋالاڭ!) ۋە (كۆپ ئىستىغفار ئوقۇڭ، بۇ پۇتۇن دەرتلەرگە داۋا!) دىگەن ھەدىسلەر مەشھۇر. ماددى دورىلار بەك كۆپ. بۇنى تەجرىبىمىزگە ئاساسەن سېتىۋالساق بولىدۇ. مەنۋى دورىلارنى ئىشلىتىش، ماددى دورىلارنى تېپىشقىمۇ يارىدىمى بولىدۇ. ئاخىرەت نىممەتلىرىگە ئېرىشىشمۇ بۇنىڭغا ئوخشايدۇ. كاپىر، قەلبىنى ۋە روھنى ئۇلتۇرىدىغان زەھەرنى ياساپ چىقىدۇ.

ھورۇنلۇقمۇ ئىنسان روھىنى كېسەل قىلىدۇ. بۇنىڭغا دورا ياساپ چىقىلمىسا، روھ كېسەل بولىدۇ، ئۆلىدۇ. كۇپۇرلۇقنىڭ ۋە نادانلىقنىڭ بىرىدىن بىر دورىسى بىلىمدۇر، مەرىپەتتۇر. ھورۇنلۇقنىڭ دورىسى بولسا، نامازقىلىش ۋە پۈتۈن ئىبادەتنى قىلىشتۇر. بىر كىشى زەھەر يەپ زەھەرلەنسە، پەقەتلا ئاللاھۇ تائالا كەرىمدۇر، مېنى زەھەرنىڭ زىيىنىدىن قوغدايدۇ دېسە، كېسەل بولىدۇ ۋە ئۆلىدۇ. ئىچى سۇرۇپ توختىمىغان بىرسى، ھىندى مېيى ئىچسە، [دىئابىت كېسىلى بار بىرسى تاتلىق-تۇرۇم ياكى خېمىر تامىقنى يېسە]، ئۇلارنىڭ كېسىلى ئېغىرلىشىپ كېتىدۇ. ئىنسانلارنىڭ بەدىنى نازۇك بولغانلىقى ئۈچۈن، ئېھتىياجلىق بولغان ماددىلار[يېمەكلىك، كىيىم-كېچەك ۋە تۇرالغۇ] كۆپتۇر. بۇ نەرسىلەرنى تېپىش ۋە ئىسلامغا ماس كېلىدىغان بىر شەكىلدە ئىشلىتىش ئۈچۈن، بۇ نەرسىلەرنى تەييار قىلىش قىيىن بىر ئىش. بۇ نەرسىلەرنىڭ ئوخشاي ۋە راھەتلىك بىلەن ھازىرلىنىشى ئۈچۈن، ئىنسانلارغا (نەپس) دەيدىغان باشقا بىر قۇۋۋەت بېرىلگەن. ھايۋانلاردا بۇ قۇۋۋەتنىڭ بولۇشىغا بىر سەۋەپ يوق. نەپس، بەدىنىمىز ئېھتىياجلىق بولغان نەرسىلەرنىڭ بولۇشىنى خالايدۇ. بۇ ئېھتىياجلىق نەرسىلەردىن تېخىمۇ كۆپ نەرسىگە ئېرىشىش ئۈنىڭ ئۈچۈن تېخىمۇ ياخشى. نەپسنى ئىستەكلىرىگە (شەھۋەت) دېيىلىدۇ. شەھۋەتنى، ئەقلىدىن ئۆتكۈزمەي تۇرۇپ، ئېھتىياجلىق نەرسىلىرىمىزدىن كۆپ ھازىرلىشىمىز قەلبىمىزگە، بەدىنىمىزگە ۋە باشقىلارغا زىيان ئېلىپ كېلىدۇ، گۇناھ بولغان بولىدۇ. (سائادەتى ئەبەدىيە) كىتابىنىڭ -32بېتىگە قارالسۇن!

چىرىكلەشكەن پىكىر قىلغۇچىلارنىڭ بىر قىسمى، ئاچ قېلىش ئارقىلىق ئۆز جېنىنى قىينايدۇ. بۇنىڭ بىلەن ئىسلامدىكى ياقتۇرۇلمايدىغان شەھۋەتنى، قەلبىلىرىدىكى غەزەپنى، كۆكۈل ئېچىش ئارزۇلىرىنى يوقاتماقچى بولىدۇ. ئىسلامدا بۇلارنىڭ يوقىتىلىشى بۇيرۇلغان دەپ ئويلايدۇ. ئۇزۇن بىر ۋاقىت ئاچارچىلىقتا قېلىپ، بۇ ناچار ئارزۇلىرىنىڭ يوقالمىغانلىقىنى كۆرۈپ، ئىسلام قىلىشقا بولمايدىغان نەرسىنى بىزنىڭ قىلىشىمىزغا بۇيرۇپتۇ دەپ خاتا ئويلايدۇ. ئۇلار (ئىسلامدا بۇيرۇلغان بۇ نەرسىنى قىلىشقا بولمايدۇ. ئىنسان يارىتىلىشىدىن بار بولغان خۇيلىرىدىن قۇتۇلالمايدۇ. ئۇلاردىن قۇرتۇلۇشقا ئۇرۇنۇش خۇددى قارا تەنلىك بىرسىنى ئاق تەنلىككە ئۆزگەرتىشكە ئۇرۇنغانلىققا ئوخشاشىدۇ ئاشمايدىغان نەرسىنى قىلىشقا ئۇرۇنۇش، ھاياتىنى بىكارغا ئىسراپ قىلغانلىق بولىدۇ) دەيدۇ. ئۇلارنىڭ بۇنداق دەپ ئويلىشى خاتا ۋە خاتا ئىش قىلغانلىق ھېسابلىنىدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئىسلامدا مۇشۇنداق

بۇيرىغان دېيىشلىرى نادانلىق ۋە ئەخمەقلىقتۇر. چۈنكى ئىسلامدا، غەزەپنىڭ، شەھۋەتنىڭ، ئىنسانلىق سۈپەتلىرىنىڭ يوقىتىلىشىنى بۇيرىمايدۇ. بۇنداق دېيىش ئىسلامنى ھاقارەتلىگەنلىك بولىدۇ. ئەگەر ئىسلام مۇشۇنداق بۇيرىغان بولسا ئىدى، پەيغەمبىرىمىز ،ۋەھەمەد ئەلەيھىسسالامدا بۇنداق سۈپەتلەر يوق بولغان بولاتتى. (مەن بىر ئىنسان. مەنمۇ باشقىلارغا ئوخشاش ئاچچىقلىنىمەن) دەپ بۇيرىغان بولاتتى. ئاندا-ساندا ئاچچىقلانغان بولاتتى. ئۇنىڭ ئاچچىقلىنىش ئاللاھۇ تائالا ئۈچۈن بولىدۇ. ئاللاھۇ تائالا قۇرئان كەرىمدە، ئال ئىمران سۈرىسىنىڭ -134ئايىتىدە، (ئاچچىقىنى يەڭگەن) كىشىلەرنى مەدھىيىلىگەن. ئاچچىقىنى يېڭەلمىگەنلەرنى مەدھىيىلىمىگەن. چىرىك پىكىر قىلغۇچىلارنىڭ، ئىنسان شەھۋىتىنى يوقىتىشى كېرەك دەپ دېيىشلىرى خاتادۇر. رەسۇلىللاھنىڭ ”سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم“ توققۇز خانىم بىلەن ”رەدىيەللاھۇ تائالا ئەنھۇننە“ توي قىلىشى بۇ شۈبھىلەرنى خاتا ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ. بىر ئادەمنىڭ شەھۋىتى تۆگىسە، دورا يېيىش ئارقىلىق شەھۋىتىنى كەلتۈرسە بولىدۇ. غەزەپمۇ بۇنىڭغا ئوخشايدۇ. بىر ئەركەك، ئايالىنى ۋە باللىرىنى غەزەپى بىلەن قوغدايدۇ. ئىسلام دۈشمەنلىرىگە قارشى بۇ غەزەپ بىلەن جىھاد قىلىدۇ. نۇرغۇن باللىرى بولۇپ، ئۆلگەندىن كېيىن شان-شەرىپى بىلەن يادقا ئېلىنىشى شەھۋەتنىڭ ياردىمى بىلەن بولىدۇ. بۇلار ئىسلامدا ماختالغان، ياقتۇرۇلغان ۋە مەدھىيىلەنگەن نەرسىلەردۇر.

ئىسلام، شەھۋەتنى ۋە غەزەپنى يوقىتىشقا ئەمەس، ھەر ئىككىسىگە ئېرىشىپ، دىنىمىزگە ماس كەلگەن ئاساستا ئىشلىتىشكە بۇيرۇلغان. بۇ بىر مەشقاۋۇلنىڭ ئېتىنى ۋە بىر ئوۋچىنىڭ ئىتىنى يوقىتىش ئەمەس، ئۇلارنى بېقىپ ئۆگىتىش ئارقىلىق ئۇلاردىن پايدىلىنىشى كېرەك بولغانغا ئوخشايدۇ. يەنى شەھۋەت ۋە غەزەپ، ئوۋچىنىڭ ئىتىغا ۋە مەشقاۋۇلنىڭ ئېتىغا ئوخشايدۇ. ئەگەر بۇ ئىككى نەرسە بولمىسا، ئاخىرەتنىڭ نىممەتلىرىگە ئېرىشكىلى بولمايدۇ. ئەمما بۇ نەرسىلەردىن پايدىلىنىش ئۈچۈن، كونترول قىلىش ئارقىلىق دىنىمىزگە ماس كەلگەن ئاساستا ئىشلىتىشىمىز كېرەك. ئەگەر كونترول قىلماي، ئېزىپ-تېزىپ دىنىڭ چىگرىسىدىن ئېشىپ كەتسە، ئىنسانلار ئاپەتنىڭ ئىچىدە قالىدۇ. كىشىنىڭ ئۆزىنى قېنىشى، بۇ ئىككى نەرسىنى يوق قىلىش ئۈچۈن ئەمەس، بەلكى كونترول قىلىش ئارقىلىق دىنىمىزغا ماس كەلتۈرۈش ئۈچۈندۇر. بۇنى ھەممە ئادەم قىلالايدۇ. مەدەنىيەت يارىتىش، ئاتوم كۆچىنى ئىشلىتىش ۋە تىك ئۇچار ياسىغانغا ئوخشىمايدۇ. مەدەنىيەت، بۇ نەرسىلەرنى

ئىنسانلارغا خىزمەت قىلدۇرىدۇ. بۇ ئىسلامغا ئەمەل قىلىش ئارقىلىق ئەملىگە ئاشىدۇ.

چىرىك پىكىر قىلغۇچىلارنىڭ تۆتىنچى قىسمىغا كەلسەك، ئۇلار ئۆزىنى ئالدايدۇ. ئۇلار (ھەممە نەرسە ئاللىبۇرۇنلا ئورۇنلاشتۇرۇلۇپ بولغان. بىر بوۋاق دۇنياغا كېلىشتىن بۇرۇن، ئۇنىڭ (سائادەتلىك) ياكى (جەھەننەملىك) بىرسى ئىكەنلىكى ئاللىبۇرۇن ئېنىق بولۇپ بولغان. بۇ كېيىنچىمۇ ئۆزگەرمەيدۇ. شۇڭلاشقا ئىنساننىڭ بىر پايدىسى يوق) دەپ ئويلايدۇ. رەسۇلىللاھ "سەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم"، ھادىسە ۋە تەقدىرنىڭ ئۆزگەرمەيدىغانلىقىنى، ھەممە نەرسىنىڭ ئاللىبۇرۇن ئورۇنلاشتۇرۇلۇپ بولغانلىقىنى دېگەندە، ساھابىلەر، (تەقدىرگە ئىشىنەيلى. ئىبادەت قىلمايلى) دېگەنىدى. رەسۇلىللاھ "سەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم، ئۇلارنىڭ دېگەنلىرىگە قارشى چىقىپ، (ئىبادەت قىلىڭ! ھەممەيلەننىڭ ئاللىبۇرۇن ئورۇنلاشتۇرۇپ بولغان ئىشنى قىلىشى ئاسان بولىدۇ) دەپ دېگەنىدى. يەنى ئاللاھۇ تائالا ئاللىبۇرۇن سائادەتلىك دەپ بىلگەن كىشى بۇ دۇنيادىمۇ سائادەتلىك ئىشلارنى قىلىدۇ. بۇنىڭدىن كۆرىۋېلىشقا بولىدۇكى، ئاللىبۇرۇن سائادەتلىق دەپ بىلىنگەن بىرسىنىڭ ئىبادەت قىلىشى ۋە جەھەننەملىك دەپ بىلىنگەن بىرسىنىڭ ئىسيان چىقىرىشى، ئاللىبۇرۇن ساق-سالامەت ياشىشى ئورۇنلاشتۇرۇلۇپ بولغان بىرسىنىڭ يېمەكلىك ۋە دورا يېيىشى ۋە كېسەل بولۇشلىرى، ئۇلىشى ئاللىبۇرۇن ئورۇنلاشتۇرۇلۇپ بولغان بىرسىنىڭ يىمەكلىك ۋە دورا يېيىشگە ئوخشايدۇ. ئاچارچىلىقتىن چە كېسىلىكتىن ئاللىبۇرۇن ئۇلىشى ئورۇنلاشتۇرۇلۇپ بولغان بىرسى يىمەكلىك ۋە دورا ئىشلىتىش نىسىپ بولمايدۇ. باي بولىشى ئاللىبۇرۇن ئورۇنلاشتۇرۇلۇپ بولغان بىرسىنىڭ باي بولىدىغان يوللىرى ئېچىلىدۇ. شەرىق تەرەپتە ئۇلىشى كېرەك بولغان بىرسىنىڭ غەرىپ تەرەپكە بارىدىغان يوللىرى ئېتىلگەن بولىدۇ. بىز ئاڭلىغانغا ئوخشاش، ئەزرائىل ئەلەيھىسسالام سۇلايمان ئەلەيھىسسالامنىڭ يىنىغا كەلگەندە، ئوتتۇرغانلارنىڭ بىرسىگە دەققەت بىلەن قارىدى. بۇ كىشى پەرىشتىنىڭ بۇنداق قارىشىدىن قورقتى. ئەزرائىل ئەلەيھىسسالام كەتكەندىن كېيىن، ئۇ كىشى سۇلايمان ئەلەيھىسسالامغا يالۋۇرۇپ، شامالغا بۈيرۇق قىلىپ، شامالنىڭ ئۆزىنى غەرىپتىكى بىر مەملىكەتلەرنىڭ بىرسىگە ئاپىرىشىنى ئەزرائىل ئەلەيھىسسالامدىن ئۆزىنى قۇتۇلدۇرۇپ قېلىشنى ئۆتۈندى. ئەزرائىل ئەلەيھىسسالام قايتىدىن كەلگەندە سۇلايمان ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭدىن ئۇ كىشىگە نېمىشقا قارىغانلىقىنى سورىدى. ئەزرائىل ئەلەيھىسسالام، (بىر سائەتتىن كېيىن غەرىپتىكى شەھەرلەرنىڭ بىرسىدە ئۇ كىشىنىڭ جېنىنى ئېلىشقا بۇيرۇلدۇم. ئۇ كىشىنى سېنىڭ

يېڭىدا كۆرۈپ ھەيرانلىق ئىچىدە ئەستايىدىللىق بىلەن قاردىم. بۇيرىقتا بىنائىن غەرىپكە بېرىپ ئۇ كىشىنى كۆرۈپ چىقىنىنى ئالدىم) دېدى. [بۇ قىسسە، جەلالەددىن رۇمىنىڭ "رەھمە ھۇللاھۇ تائالا"[32] (مەسنەۋىسىدە) ئۇزۇن بايان قىلىنغان.] بۇنىڭغا ئوخشاش، تەقدىر بىر بۇيرۇق ئەمەس، بىر ئىلمدۇر. -63بەتكە قارا! تەقدىرنىڭ ئەملگە ئاشماسلىقى ئۈچۈن بۇ كىشى ئەزرائىل ئەلەيھىسالامدىن قورقتى. سۇلايمان ئەلەيھىسالام بۇ كىشىگە ياردەم قىلدى. ئەمما تەقدىر بىر قاتار سەۋەپلەر بىلەن بۇ ئىش يەنىلا يۈز بەردى. بۇنىڭغا ئوخشاش ئاللىبۇرۇن سائادەتلىك بىرسى دېيىلگەن بىرسىنىڭ ئىمان ئېيتىشى، قىينىچىلىقلارغا ئۇچرىشى ۋە ئەسكى خۇيلىرىنى ئۆزگەرتىش نىسىپ بولىدۇ. (ئەنئام) سۈرىسىنىڭ -125 ئايىتىدە، (ئاللاھۇ تائالا ھىدايەتكە ئېرىشتۇرمەكچى بولغان قۇلىنىڭ قەلبىگە ئىسلام نۇرىنى ئاتا قىلىدۇ) دەپ بۇيرۇلغان. ئاللىبۇرۇن جەھەننەمگە لايىق بىرسى دەپ تەقدىرى پۈتۈلۈپ كەتكەن بىرسىنىڭ (ئىبادەت قىلىشنىڭ ھاجىتى يوق. ھەممەيلەننىڭ سائادەتلىك بىرسى ياكى جەھەننەملىك بىرسى ئىكەنلىكى ئاللىبۇرۇن پۈتۈلۈپ كەتكەن) دەيدۇ. بۇنداق چۈشىنىش ئارقىلىق ھىچقانداق ئىبادەت قىلمايدۇ. بۇنداق چۈشىنىش ئارقىلىق ئىبادەت قىلماسلىقى، بۇ كىشىنىڭ جەھەننەملىك بىرى ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ. بۇنىڭغا ئوخشاش نادان بولىشى پۈتۈلۈپ كەتكەن بىرسىنىڭ (ھەممە نەرسە ئەزەلدىن ئورۇنلاشتۇرۇلۇپ بولغان. نادان بولىشى كېرەك بولغان بىرسىنىڭ ئوقۇپ ئۆگىنىشىنىڭ ھىچبىر پايدىسى يوق) دەيدۇ. شۇنىڭ بىلەن بۇ كىشى تىرىشمايدۇ، ئۆگەنمەيدۇ. نادان بىرسى بولۇپ قېلىپ قالىدۇ.بىر نادەمنىڭ يەر تىرىپ ھوسۇل ئېلىشى تەقدىرى بولسا، يەر تىرىشى ۋە ئۇرۇق سېلىشى بۇ كىشىگە نىسىپ بولىدۇ. ئاللىبۇرۇن سائادەتلىك بىرسى دېيىلگەن بىرسىنىڭ ئىمان ئېيتىشى ۋە ئىبادەت قىلىشى جەھەننەملىك بىرسى دېيىلگەن بىرسىنىڭ كاپىر بولىشى ۋە ئىسيان چىقىرشىمۇ بۇنىڭغا ئوخشايدۇ. ئەخمەق بىرسىنى بۇنى چۈشىنەلمەيدۇ. ئىمان ئېيتىش ۋە ئىبادەت قىلىش سائادەت بىلەن كۇپۇرلۇقنىڭ ئىسياننىڭمۇ جەھەننەملىك بىلەن نېمە مۇناسىۋىتى بار؟) دەيدۇ. ئۆزىنىڭ كەم ئەقلى بىلەن بۇلار ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتنى چۈشىنىشنى خالايدۇ. ھەممە نەرسىنى ئۆزىنىڭ ئەقلى بىلەن ھەل قىلىشقا تىرىشىدۇ. ھالبۇكى، ئىنسانىنىڭ ئەقلى چەكلىكتۇر. ئەقلىمىزنىڭ يەتمەيدىغان نەرسىلىرىنى ئەقلىمىز بىلەن چۈشىنىشكە ئۇرۇنىشىمىز ئەقلسىزلىك ۋە ئەخمەقلىق قىلغانلىق بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

32 جەلالەددىن رۇمى، 672 [1273] يىلىدا كونيادا ۋاپات بولغان.

بۇنداق چۈشەنگەنلەرنىڭ ئەخمەق ئىكەنلىكى ئوتتۇرغا چىقىدۇ. ئىسا ئەلەيھىسسالام شۇنداق دىگەن، (توغۇشتىن كۆر بىرسىنى كۆرۈش قۇۋۋىتىگە ئىرىشتۈرۈش، ھەتتا ئۆلگەن بىرسىنى تىرىلدۈرۈش ماكا ئىغىر توختىمىدى. ئەمما ئەجمەق بىر كىشىگە توغرىنىڭ نىمە ئىكەنلىكىنى چۈشەندۈرۈپ بولالمىدىم). ئاللاھۇ تائالا چەكسىز ئىلىم ۋى ھېكمىتى بىلەن بەزى قوللىرىنى پەرىشتە دەرىجىسىگە يۈكسەلتتى. ھەتتا بەزى كىشىلەرنى پەرىشتىلەردىن تېخىمۇ ئۈستۈن قىلدى. بەزى كىشىلەرنى ئىت ۋە توڭگۈز دەرىجىسىگە چۈشۈردى. -18 مەكتۇپنىڭ تەرجىمىسى بۇ يەردە تامامىلاندى.

شەرھۈددىن ئەخمەت بىن يەھيا مۇنىرى ھەزرىتلىرىنىڭ (مەكتۇبات) نامىلىق كىتابىدا 100 مەكتۇپ بار. 741 [1339] يىلىدا يېزىلغان ۋە 1329 [1911] يىلىدا ھىندىستاندا بېسىپ چىقىرىلغان. ئىستانبۇلدىكى سۇلايمانىيە كۈتۈپخانىسىدا قولىيازمىسى بار. -76 مەكتۇبىدا مۇنداق دېيىلگەن: (سائادەت) جەننەتكە لايىق بولۇش دېگەنلىكتۇر. (ياماں ئىش قىلىش)، جەھەننەمگە لايىق بولۇش دېگەنلىكتۇر. بۇ ئىككىسى، ئاللاھۇ تائالانىڭ ئىككى خەزىنىسىگە ئوخشايدۇ. بىرىنچى خەزىنىنىڭ ئاچقۇچى ئىتائەت ۋە ئىبادەتتۇر. ئىككىنچى خەزىنىنىڭ ئاچقۇچى گۇناھلاردۇر. ئاللاھۇ تائالا بىر ئىنشانىنىڭ جەننەتكە ياكى جەھەننەمگە لايىق بىرى ئىكەنلىكىنى ئاللىبۇرۇن بىلىدۇ. بۇ بىلىمگە (تەقدىر-قىسمەت) دېيىلىدۇ. [بۇنىڭغا يەنە پىشانىسىگە پۈتۈلۈپ كەتكەن دېمۇ قويىمىز.] سائادەتلىك بىرسى دەپ ئاللىبۇرۇن پىشانىسىگە پۈتۈلۈپ كەتكەن بىرسى، ئاللاھۇ تائالاغا ئىتائەت قىلدۇ. جەھەننەمگە لايىق دەپ پىشانىسىگە پۈتۈلۈپ كەتكەن بىرسى ھەر ۋاقىت گۇناھ سادىر قىلىدۇ. دۇنيادىكى ھەممەيلەننىڭ جەننەتكە ياكى جەھەننەمگە لايىق ئىكەنلىكىنى ئۇ كىشىنىڭ قىلغان ئەمەللىرىدىن كۆرىۋالالايمىز. ئاخىرەتنى ئويلايدىغان دىنى ئۆلىمالار ھەممەيلەننىڭ جەننەتكە ياكى جەھەننەمگە لايىق ئىكەنلىكىنى بۇنىڭغا ئاساسەن بىلىدۇ. دۇنيادىكى نىممەتلەرنىڭ راھىتىگە دۇم چۈشكەن بىر دىنى ئۆلىما بۇنى بىلمەيدۇ. ھەر بىر قەدىر-قىممەت ۋە ھەر بىر نېمىمەت، ئاللاھۇ تائالاغا ئىخلاس بىلەن ئىتائەت قىلىدۇ ۋە ئىبادەت قىلىدۇ. ھەر بىر يامانلىق ۋە قىينىچىلىق گۇناھ سادىر قىلىش بىلەن پەيدا بولىدۇ. ھەممەيلەننىڭ بېشىغا كەلگەن دەرت ۋە ئاپەت گۇناھ سادىر قىلغانلىقىمىز ئۈچۈن بولغان. راھەت ۋە ھۇزۇرغا ئېرىشىشىمىز ئىتائەت قىلغانلىقىمىز ئۈچۈن بولغان. [ئاللاھۇ تائالانىڭ قانۇنىيىتى مۇشۇنداق. بۇنى ھېچقانداق بىركىشى ئۆزەرتەلمەيدۇ. نەپسىمىزگە ماس كەلگەن ئوڭاي ۋە گۈزەل نەرسىلەرنى سائادەت

دەپ ئويلىماسلىق كېرەك. نەپسىمىزگە نىسبەتەن قىيىن ۋە ئازاپلىق نەرسىلەرنى ئەسكى ۋە ئاپەت ئېلىپ كېلىدۇ دەپمۇ ئويلىماسلىق كېرەك.] قۇددۇستىكى مەسىجىدى ئاقسادا ئۇزۇن يىل دۇئا-تىلاۋەت قىلىپ كۈننىي ئوتكۈزگەن بىرسى، ئىنادەتتىكى شەرتلىرىنى ۋە ئىخلاسنى ئوگەنمىگەنلىكى ئۈچۈن، سەجدە قىلىشنى تاشلىۋەتكەندىن كېيىن شۇنچىلىق تۆگۈشۈپ كېتىدۇكى، ئۇ كىشى ھالاك بولىدۇ. ئەسھابۇل كەھفنىڭ ئىتى مەيىنەت بولسىمۇ، ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن ئەگىشىپ ماڭغانلىقى ئۈچۈن دەرىجىسى يۈكسەلدىكى ھېچ چۈشۈپ باقمىدى. بۇ ئىش ئادەمنى ھەيران قالدۇرىدۇ. ئەسرلەردىن بۇيان، ئالىملار بۇ سىرنى سەل قىلالمىدى. ئىنسانىنىڭ ئەقلى بۇنىڭ ھېكمىتىنى چۈشىنەلمەيدۇ. ئادەم ئەلەيھىسسالامغا بۇغداي يېمە دەپ دېيىلدى ۋە ئۇنىڭ يەيدىغانلىقىنى بىلەەنلىكى ئۈچۈن يېگەن دېدى. شەيتاننىڭ ئادەم ئەلەيھىسسالامغا سەجدە قىلىشى بۇيرۇلدى ۋە شەيتاننىڭ سەجدە قىلماسلىقى ئارزۇ قىلىندى. ئاللاھۇ تائالا، مېنى ئىزدەپ تېپىكلار دەپ بۇيرىدى. ئەمما ئاللاھۇ تائالا ئىخلاس قىلمىغۇچىنىڭ ئوزىنى تېپىشنى خالىمىدى. ئىلاھىي يولدىكى يولچىلار (ھېچ چۈشىنەلمىدۇق) دېيىشتىن باشقا چىھنىمە دېيەلمىدى. ئۇنداقتا بىز نېمە دېيىشىمىز لازىم؟ ئاللاھۇ تائالانىڭ ئىنسانلارنىڭ ئىمان ئېيتىشىغا، ئىبادەت قىلىشغا ھېچقانداق ئېھتىياجى يوق. ئىنسانلارنىڭ كاپىر بولىشى ياكى گۇناھ سادىر قىلىشى ئۇنىڭغا ھېچقانداق زىيان يەتكۈزەلمەيدۇ. ئۇنىڭ ھېچقانداق بىر مەخلۇقاتقا ئېھتىياجى يوق. بىلىم زۇلمەتتىنىڭ يوقىلىشىغا، نادانلىق بولسا گۇناھ سادىر قىلىشقا سەۋەپچى بولىدۇ. ئىمان ۋە ئىتائەت بىلىمدىن بالىقا كېلىدۇ، كۈپۈرلۇق ۋە گۇناھ سادىر قىلىش بولسا نادانلىقتىن بارلىققا كېلىدۇ. ئىتائەن ئاز بولسىمۇ، ئۇنى قولدىن بېرىپ قويماسلىق كېرەك! قىلغان گۇناھلىرىمىز بەك ئازدەك كۆرۈنگەن بولسىمۇ، سادىر قىلماسلىقىمىز كېرەك! ئىسلام ئۆلمالىرى ئۆچ نەرسە ئۆچ نەرسىگە سەۋەپچى بولىدۇ دەپ دېگەن. ئىتائەت قىلىش ئاللاھۇ تائالانىڭ رازىلىقىغا ئېرىشكەك سەۋەپچى بولىدۇ. گۇناھ سادىر قىلىش، ئاللاھۇ تائالانىڭ غەزەپلىنىشىگە سەۋەپچى بولىدۇ. ئىمان ئېيتىش، قىممەتلىك ۋە شەرەپلىك بىرسى بولىشىمىز غا سەۋەپچى بولىدۇ. شۇڭلاشقا كىچىككىنە گۇناھ ئۆتكۈزۈپ قويىشتىن ئۆزىمىزنى چەتكە ئېلىشىمىز كېرەك. بەلكىم، بۇ گۇناھلار تۆپەيلىدىن ئاللاھۇ تائالا غەزەپلىنىشى مۇمكىن. ھەر بىر مۇئمىن ئۆزىنى ياخشى بىلىشى كېرەك. بەلكىم بۇ مۇئمىن ئاللاھۇ تائالانىڭ ئەڭ ياخشى كۆرىدىغان قۇلى بولىشى مۇمكىن. ھەممەيلەن ئۇچۇن پىشانىسىگە پۈتۈلۈپ كەتكەن تەقدىر،

ھىچقانداق بىر ۋاقىتتا ئۆزگەرمەيدۇ. پەقەتلا گۇناھ ئۆتكۈھۈپ، ئىبادەت قىلمىغان بىر مۇسۇلمانىنى ئەگەر ئاللاھۇ تائالا خالىسا كەچۈردۇ. بەقەرە سۈرىسىنىڭ -30ئايىتىدە، پەرىشتىلەر (ئى رەببىم! يەر يۈزىدە ياماناتلىق قىلىدىغان ۋە قان تۆكىدىغان ئىنسانلارنى نېمىشقا ئاپىرىدە قىلىسەن) دەپ دېگىنىدە، (ئۇلار ياماناتلىق قىلمايدۇ) دەپ دېمىدى. (سىزنىڭ بىلمەيدىغانلىرىڭىزنى مەن بىلىمەن) دەپ دېدى. (لايىق ئەمەسلەرنى لايىقلىق دەرىجىسىگە ئېرىشتۈرىمەن. يىراقتىكىلىرىنى يېقىنلاشتۈرۇمەن. ناچارلارنى ئەزىز قىلىمەن) دەپ دېدى. سىز ئۇلارنىڭ قىلغان ئىشلىرىغا كۆڭۈل بۆلمىسىز. مەن ئۇلارنىڭ قەلبىدىكى .ىمانىغا قارايمەن. سىز ئۆزىڭىزنىڭ گۇناھسىز ئىكەنلىكىگە قارايسىز. ئۇلار مېنىڭ مەرھەمىتىمگە پاناھلىنىدۇ. سىزنىڭ گۇناھسىزلىقىڭىزنى ياقتۇرغىنىمغا ئوخشاش، ئىنسانلارنىڭ ئۆتكۈزگەن گۇناھلىرىنى كەچۈرىشىنىمۇ ياخشى كۆرىمەن. مېنىڭ بىلىدىغانلىرىمنى سىز بىلەلمەيسىز. ئىمانى بار كىشىلەر مېنىڭ لۇتفىمغا ئېرىشەلەيدۇ، ئەبەدىي لۇتفىم بىلەن ئۇلارنىڭ بېشىنى سىلايمەن دەپ دېدى. -76 مەكتۇپىنىڭ تەرجىمىسى تاماملاندى.

شەرەفلۇددىن بىن يەھيا مۇنىرى ”رەھمەتۇللاھۇ تائالا ئەلەيھ“، 782 [1380] يىلىدا ۋاپات بولغان. ئۇ ھىندىستاندىكى بىھار شەھرىدە تۇرغان. ئۇنىڭ قەبرىسىمۇ شۇ يەردە. مۇنىرى، بىھار شەھرىدىكى بىر يېزىنىڭ ئىسمى. شاھ ئابدۇلھاك دەھلەۋىنىڭ ”رەھمەتۇللاھى تائالا ئەلەيھ“ _ئەھبارۇل ئاھيار) ناملىق كىتابىدا، ئۇنىڭ ئەھۋالى ئۇزۇن بايان قىلىنغان. بۇ كىتاپ پارسچە يېزىلغان بولۇپ، 1332 [1914] يىلىدا ھىندىستاندىكى رىيوبەند شەھرىدە ۋە كېيىن پاكىستاندىكى لاھوردا بېسىلغان. ئۇنىڭ يازغان (ئىرشادۇس سالىكىن)، (مادىنۇل مەئانى) ۋە (مەكتۇبات) كىتاپلىرى ئىنتايىن قىممەتلىك ئەسەرلەردۇر.

[ئىمام رەببانى ”رەھمەتۇللاھى ئەلەيھ“ تۇرلۇك مەكتۇپلىرىدا شۇنداق دېگەن، (ئاللاھۇ تائالانىڭ بۇيرۇغان ئىشلىرىغا (پەرز) دېيىلىدۇ. چەكلىگەن نەرسىلەرگە (ھارام) دېيىلىدۇ. پەرز ياكى ھارام ئەمەس، قىلىشقا بولىدىغان نەرسىلەرگە (مۇباھ) دېيىلىدۇ. پەرزلەرنى بەجا كەلتۈرۈشكە، چەكلەنگەن نەرسىلەرنى قىلىشتىن ئۆزىنى قاچۇرۇشقا ۋە مۇباھلارنى ئاللاھ رىزاسى ئۈچۈن قىلىشقا (ئىبادەت قىلىش) دېيىلىدۇ. قىلىنغان ئىبادەتنىڭ چىن ۋە قوبۇل بولىشى ئۈچۈن، يەنى توغرا ۋە ئاللاھ تائالانىڭ ياقتۇرۇشىغا ئېرىشىش ئۈچۈن (ئىلمىنى) يەنى توغرا قىلىشنىڭ شەرتلىرىنى ۋە (ئەمەل) يەنى ئۇنى شەرتلەرگە ئاساسەن قىلىش ۋە (ئىخلاس) بىلەن قىلىش كېرەك.

ئىخلاس بىلەن قىلىشتا، پۈل، ھوقۇق ۋە شۆھرەتكە ئوخشاش دۇينا نېمىمەتلىرىنى چۈشەنمەستىن بەلكى ئاللاھ تائالا بۇيرىغانلىقى ئۈچۈن، ئۇنىڭ رىزاسىنى ۋە سۆيگۈسىگە ئېرىشىش بەك مۇھىم. (ئىلىمغا) قىقسھ كىتاپلىرىنى بىر ئۇستاز بىلەن بىللە ئوقۇش، ئىخلاسقىمۇ بىر ۋەسىنىڭ سۆزىدىن، ئەھۋالىدىن، ئىش-ھەرىكەتلىرىدىن ۋە سوپىزىم كىتاپلىرىنى ئوقۇش ئارقىلىق ئېرىشىشكە بولىدۇ. ئىسلام ئىلىملىرى ئىككى قىسىمدىن تەركىپ تاپىدۇ: دىن بىلىملىرى ۋە پەن بىلىملىرى. بۇلارنى پىششىق ئۆگىنىش پەرىزدۇر. مەسىلەن، دوريانى ئىشلەتكۈچى دورىنىڭ ئىشلىتىلىش ئۇسۇلى، مىقدارى ۋە ئېلىكتىر چىرىغى ماشىنىشىنى ئىشلەتكۈچى بولسا توكقا ئائىت قىسقىچە بىلىملەرنى ئۆگىنىشى پەرىزدۇر. ئەگەر ئۆگەنمىسە، ئۆلۈمنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ.

پەرىزلەرگە ۋە ھارام نەرسىلەرنىڭ بارلىقىغا ئىشىنىپ تۇرۇپ، ھورۇنلۇق بىلەن ياكى ئەسكى دۇستلىرىنىڭ كەينىگە كىرىپ، ئىبادىتنىي قىلمىغان بىر مۇسۇلمان تۆبە قىلماي تۇرۇپ ئۆلۈپ كەتسە، گۇناھى تۆگىگىچە دوزاق ئوتىدا كۆيىدۇ. پەرىزلەرنى ئۆگەنمەي، بىلگەن تەقدىردىمۇ ئۇنىڭغا ئەھمىيەت بەرمەي، ھىچقانداق كۆڭلى يېرىم بولماستىن، ئاللاھۇ تائالادىن قۇرقماي تۇرۇپ بۇ پەرىزلەرنى بەجا كەلتۈرمەي تاشلىۋەتكەن بىرسى، مۇسۇلمانلىقتىن چىقىپ كەتكەن بولىدۇ ۋە كاپىر بولىدۇ. دوزاق ئوتىدا مەڭگۈ كۆيىدۇ. ھارام نەرسىلەرنى قىلىشمۇ بۇنىڭغا ئوخشايدۇ. بىر ئىبادەتنىڭ ئىلىملىرىنى ئۆگەنمىگۈچى، شەرتلىرىنى بىلمەي تۇرۇپ ئۇنىڭ قىلغان ئىبادىتى گەرچە ئىخلاس بىلەن قىلىنغان بولسىمۇ چىن ھېساپلانمايدۇ. قىلمىغانلارغا ئوخشاش جەھەننەم ئوتىدا كۆيىدۇ. شەرتلىرىنى بىلىپ تۇرۇپ، كۆڭۈل قويۇپ تۇرۇپ قىلىنغان ئىبادەت چىن بولىدۇ. بۇ كىشى جەھەننەم ئوتىدىن قوتۇلۇپ قالىدۇ. ئەگەر ئىخلاس بىلەن قىلمىسا، ئۇنىڭ قىلغان ئىبادىتى ۋە قىلغان ياخشىلىقلىرىنىڭ ھىچبىرى قۇبۇل قىلىنمايدۇ. ساۋاپقا ئېرىشەلمەيدۇ. ئاللاھۇ تائالا بۇنداق ساختا ئىبادەتلەرنى، ياخشىلىقلارنى ۋە خەير-ئېھسانلارنى ياخسى كۆرمەيدىغانلىقىنى ئېيتقان. ئىلىم ۋە ئىخلاس بىلەن قىلمىغان ئىبادەتنىڭ ھىچقانداق بىر پايدىسى يوق. بۇ ئىنسانىنى كۆيۈرلۈقتىن، گۇناھتىن ۋە ئازاپتىن قوتۇلدۇرۇپ قالالمايدۇ. ئۆمۈر بويى ئىبادەت قىلىپ، كۆيۈرلۈق بىلەن ۋاپات بولغان مۇناپىقلار كۆپتۇر. ئىلىم ۋە ئىخلاس بىلەن قىلىنغان ئىبادەت، بۇ دۇنيادا بىزنى كۆيۈرلۈقتىن، گۇناھتىن قوتقۇزىدۇ ۋە بىزنى ئەزىز قىلىدۇ. ئاخىرەتتىمۇ جەھەننەم ئازابىدىن قوتۇلدۇرىدىغانلىقىنى، ئاللاھۇ تائالا مائىدە سۈرىسىنىڭ توققۇزىنچى ئايىتىدە ۋە ۋەل ئاسىر سۈرىسىدە ۋەدە قىلغان. ئاللاھۇ

تائالا قىلغان ۋەدىسىدە چىڭ تۇرىدۇ. ئۇ ۋەدىسىگە ئەمەل قىلىدۇ.)]

ھەق تائالا، ئىنتىقامنى يەنە قۇلى بىلەن ئالۇر،

نادان كىشى (ئىلمى لەدۇنىنىڭ) ئەقلىمىزنى قۇل قىلدى دەپ ئويلار.

ھەممە نەرسە خەلىقىنىڭدۇر، قۇل قولى بىلەن ياسىلۇر،

ئاللاھ تائالانىڭ بۇيرىقى بولماستىن، يەردىكى بىر ئەخلەتمۇ تەۋرىمەس.

ئاللاھۇ تائالا مەۋجۇتتۇر ۋە بىردۇر، ئۇنىڭدىن اشقا پۈتۈن مەخلۇقات يوق ئىدى، يەنە يوقىلىدۇ

ئەتراپىمىزدىكى جانلىقلارنى سەزگۈ ئەزالىرىمىز بىلەن تونۇيمىز. سەزگۈ ئەزالىرىمىزغا تەسىر قىلغان نەرسىلەرگە (مەۋجۇدات) دېيىلىدۇ. جانلىقلارنىڭ بەش سېسىسىي ئەزايىمىزغا كۆرسىتىدىغان تەسىرىگە (ئىقتىدار) ياكى (سۈپەت) دەپ ئاتىلىدۇ. جانلىقلار ئۆزىدە بار بولغان ئالاھىدىلىكلىرى بىلەن بىر-بىرىدىن پەرقلىنىدۇ. ئاۋاز، سۇ، ھاۋا، ھېنەك ۋە ھەر بىر جانلىق يەنى (مەۋجۇداتتۇر). ئېغىرلىقى ۋە ھەجمى بولمىغان يەنى بوشلۇقتا يەر ئالغان مەۋجۇداتلارغا (جەۋھەر) ياكى (ماددا) دېيىلىدۇ. ماددىلار بىر-بىرىدىن سۈپەت ۋە ئالاھىدىلىك جاھەتتىن پەرقلىنىدۇ. ھاۋا، سۇ، تاش، ئەينەك بىر-بىرىدىن ئايرىم ماددىلار ھېسابلىنىدۇ. ئاۋاز بولسا ماددا ئەمەس. چۈنكى نۇر ۋە ئاۋاز، يەر ئىگىلىمەيدۇ ۋە ئۇلارنىڭ ئېغىرلىقى يوق. ھەر بىر مەۋجۇدات (ئېنىرگىيە) ۋە (كۈچ) تۆشۈيدۇ. يەنى بىر ئىش قىلالايدۇ. ھەر بىر ماددا، قاتتىق، سۇيۇق ۋە گازدىن ئىبارەت ئۈچ خىل ھالەتتە بولىدۇ. قاتتىق ماددىلارنىڭ شەكلى بار. سۇيۇق ۋە گازلىق ماددىلارنىڭ ئۆزىگە خاس شەكلى يوق. ئۇلار ئۆزى قاچىلانغان قۇتىنىڭ شەكلىنى ئالىدۇ. ماددىنىڭ شەكىل ئېلىشىغا (جىسىم) دېيىلىدۇ. ماددىلار ھەمىشە جىسىم شەكلىدە بولىدۇ. مەسىلەن، ئاچقۇچ، يېڭنە، قىسقۇچ، كۈرەك، مىخ ۋە باشقا نەرسىلەر. يەنى بۇلارنىڭ شەكلى بىر-بىرىگە ئوخشمايدۇ. ئەمما ھەممىسى تومۇردىن ياسىلىدۇ. جىسىملار ئىككى تۈرلۈك بولىدۇ: ئاددىي جىسىم ۋە بىرىككەن جىسىم.

(ئالەم ئۆزگىرىپ تۇرىدۇ) يەنى ھەر بىر جىسمدا ھەمىشە ئۆزگىرىش بولىدۇ. مەسىلەن، ھەرىكەت قىلىش ئارقىلىق يەر ئالماشتۇرىدۇ. چوڭىيىدۇ ياكى كىچىكلەيدۇ. رەڭگ ئۆزگىرىدۇ. جانلىق نەرسە بولسا، بۇ ئۆزگىرىشلەرگە (ۋەقە) ياكى (ھادىسە)

دېيىلىدۇ. بىر تاشقى كۈچ تەسىر قىلماي تۇرۇپ، ماددىلاردا ئۆزگىرىش بولمايدۇ. بىر ھادىسىنىڭ مەيدانغا كەلگەندە، ماددىلارنىڭ قۇرۇلمىسى بۇزۇلمىسا ۋە ئۇ ماددا ئۆزگەرمىسە، بۇنىڭغا (فىزىكا ھادىسىسى) دەپ ئاتىلىدۇ. قەغەزنىڭ يىرتىلىشى بىر فىزىكا ھادىسىسىدۇر. بىر ماددىدا فىزىك ھادىسىنىڭ مەيدانغا كېلىشى ئۈچۈن، بۇ ماددىغا بىر كۈچنىڭ تەسىر قىلىشى كېرەك. ماددىنىڭ قۇرۇلمىسىنى بۇزىدىغان ۋە ئۇنىڭ ماھىيىتىنى ئۆزگەرتىدىغان ۋەقەلەرگە (خىمىيىلىك ھادىسە) دېيىلىدۇ. قەغەزنىڭ كۆيۈپ كۈل بولىشى بىر خىمىيىلىك ھادىسىدۇر. بىر جىسىمدا خىمىيىلىك ھادىسىنىڭ يۈز بېرىشى ئۈچۈن، بۇنىڭغا باشقا بىر ماددىنىڭ تەسىر قىلىشى كېرەك. ئىككى ياكى ئۇنىڭدىن ئارتۇق ماددىنىڭ بىر-بىرسىگە تەسىر قىلىشى، ھەر ئىككىسىدە خىمىيىلىك ھادىسىنىڭ مەيدانغا كېلىشىگە خىمىيىلىك رېئاكسىيە) دەپ ئاتىلىدۇ.

ماددىلاردا خىمىيىلىك رېئاكسىيەنىڭ بولىشى يەنى بىر-بىرىگە تەسىر قىلىشى، ئەڭ كىچىك پارچىلار بىلەن بولغان بولىدۇ. ماددىلارنىڭ بۇ ئەڭ كىچىك پارچىلارغا (جەۋھەرۋل فەرد) ياكى (ئاتوم) دېيىلىدۇ. ھەربىر جىسىم ئاتوملاردىن بارلىققا كېلىدۇ. يەنى ئاتوملارنىڭ بىرلەشمىسى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. ئاتومۇرنىڭ قۇرۇلمىسى بىر-بىرىگە ئوخشىسىمۇ، ئۇلارنىڭ چوڭلىقى ۋە ئېغىرلىقى ئوخشمايدۇ. شۇڭا ھازىرغىچە بىر 105 تۈرلۈك ئاتومنىڭ بارلىقىنى بىلىمىز. ئەڭ چوڭ ئاتوم، ئەڭ ئىقتىدارلىق مىكروسكوپ بىلەن كۆرۈرلىگىدەك دەرىجىدە ئىنتايىن كىچىك. بىر-بىرىگە ئوخشاپ كېتىدىغان ئاتوملارنىڭ بىر يەرگە جۇغلىنىشىدىن (ئاددىي جىسىم) ياكى (ئېلىمېنت) ھاسىل بولىدۇ. 105 تۈرلۈك ئاتوم بولغانلىقى ئۈچۈن، 10 تۈرلۈك ئاددىي جىسىم مەۋجۇت. تۆمۈر، گۈنگۈرت، سىماب، ئوكسىيگېن ۋە كۆمۈر ئېلېمېنتتۇر. باشقا-باشقا ئاتوملارنىڭ بىر يەرگە جۇغلىنىشىدىن (بىرلەشكەن جىسىم) ياكى (مۇرەككەپ جىسىم) ھاسىل بولىدۇ. يۈز مىڭلىغان بىرلەشكەن جىسىم مەۋجۇت. سۇ، ئىسپىرت، تۇز، ھاك مۇرەككەپ جىسىملاردۇر. مۇرەككەپ جىسىملار ئاددىي جىسىملارنىڭ بىر-بىرسى بىلەن بىرلىشىشىدىن ھاسىل بولىدۇ. ئاددىي جىسىملارنىڭ بىرلىشىشى، ئاتوملارنىڭ بىرلىشىشىدىن ھاسىل بولىدۇ.

بارلىق جىسىملار، مەسىلەن تاغلار، ھەر تۈرلۈك ئۆسۈملۈكلەر ۋە ھايۋانلار، 105 تۈرلۈك ئېلېمېنتتىن بارلىققا كېلىدۇ. جانلىق ياكى جانسىز جىسىملارنىڭ قۇرۇلمىسى، بۇ 105 تۈرلۈك ئېلېمېنتتىن تەركىپ تاپىدۇ. بارلىق جىسىملار بۇ 105 ئېلېمېنتلارنىڭ بىرسىنىڭ ياكى بىر قانچىسىنىڭ ئاتوملىرىنىڭ بىر

يەرگە كېلىشى بىلەن ھاسىل بولىدۇ. ھاۋا، توپراق، سۇ، ئىس، نۇر، ئېلېكتر ۋە مىكروپلار، بىرلەشكەن جىسىملارنىڭ پارچىلىنىشىغا ياكى بىرلىشىشىگە سەۋەپچى بولىدۇ. (سەۋەپسىز ھېچبىر ئۆزگىرىش بولمايدۇ.) بۇ ئۆزگىرىشلەردە ئېلېمېنتلار يەنى بۇ مەۋجۇداتلارنىڭ قۇرۇلمىسى، جىسىمدىن جىسىمغا ئۆزگىرىدۇ ياكى بىر جىسىمدىن ئايرىلىپ مۇستەقىل ھالەتكە كېلىدۇ. جىسىملارنىڭ يوقالغانلىقىنى كۆرىمىز. كۆرگىنىمىزگە ئاساسەن ھۆكۈم قىلىش ئارقىلىق خاتالاشمىز. چۈنكى بىز بارلىققا كېلىۋاتىدۇ ياكى يوقاۋاتىدۇ دېگەن بۇ كۆرىنىش پەقەتلا ماددىلارنىڭ ئۆزگىرىشىدىن باشقا بىر نەرسە ئەمەس. بىر جىسىمنىڭ يەنى مازاردىكى بىر ئۆلۈكنىڭ يوق بولىشى يېڭى جىسىملارنىڭ يەنى سۇنىڭ گازلارنىڭ ۋە توپراق ماددىلىرىنىڭ بار بولۇش شەكلىدە بولىدۇ. بىر ئۆزگىرىشتە بار بولغان ماددىلار بىزنىڭ سەزگۈ ئەزايىمىزغا تەسىر كۆرسەتمىسە، ئۇلارنىڭ مەيدانغا كەلگەنلىكىنى بىلەلمەيمىز. شۇڭلاشقا، ئۆزگەرگەن بىرنەچچە ماددىغا يوقاپ كەتتى دەپ دەيمىز.

105 ئېلېمېنتنىڭ ھەر بىر سانىڭ شەكلىنىڭ ئۆزگەرگەنلىكىنى، ھەر بىر ئېلېمېنتتە فىزىكىلىق ۋە خىمىيىلىك ھادىسىسىنىڭ بولغانلىقىنى كۆرىمىز. بىر ئېلېمېنت ئورتاق قۇرۇلمىدا يەر ئالغاندا، ئىئون ھالىتىگە ئۆزگىرىدۇ. يەنى ئاتوملىرى ئېلېكترون قوبۇل قىلىدۇ ياكى بېرىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بۇ ئېلېمېنتنىڭ تۆرلۈك فىزىكىلىق ۋە خىمىيىلىك ئالاھىدىلىكلىرى ئۆزگىرىدۇ. ھەر بىر ئېلېمېنتنىڭ ئاتوملىرى، بىر يادرو بىلەن، (ئېلېكترون) دەيدىغان تۆرلۈك مىقدارلار بىلەن، تېخىمۇ كىچىك ماددىلاردىن ياسىلىدۇ. يادرو، ئاتومنىڭ ئوتتۇرىسىدا بولىدۇ. ھېدروگېننىڭ باشقا بارلىق ئاتوملارنىڭ يادرولىرى (پىروتون) ۋە (نېترون) دېيىلىدىغان دانچىلاردىن تەركىپ تاپىدۇ. پىروتونلار ئاكتىپ ئېلېكتر توشۇيدۇ. نېترونلار ئېلېكتر توشىيالمايدۇ. ئېلېكترونلار بولسا بۇرۇنقى ئېلېكتر دانچىللىرى بولۇپ، يادرونىڭ ئەتراپىدا ئايلىنىدۇ. ئېلېكترونلار ھەر ۋاقىت بىر ئىزدا ئايلىنىدۇ ۋە بۇ ئىزنىمۇ ئۆزگەرتىدۇ.

ئاتوملارنىڭ يادرولىرىدا ئۆزگىرىش ۋە پارچىلىنىش بولىدۇ، بۇنى (رادىئوئاكتىپلىق) دەپ ئاتىلىدىغان ئېلېمېنتلاردىن كۆرۈپلىشقا بولىدۇ. يادرولارنىڭ پارچىلىنىشىدا بىر ئېلېمېنتنىڭ باشقا بىر ئېلېمېنتقا ئايلىنىدىغانلىقى، ماددىلارنىڭ يوقلىپ ئېنېرگىيەگە (قۇدرەتكە) ئايلىنىدىغانلىقى چۈشىنىلدى، بۇ ئۆزگىرىش

(ئىنشتىين)[33] تەرىپىدىن ھېساپلاندى.شۇڭا، بىرىكمە جىسىملارغا ئوخشاش، ئىلمىي‌مىنتىلارمۇ ھەمىشە ئۆزگىرىدۇ، بىر ھالەتتىن باشقا بىر ھالەتكە قايتىدۇ. (جانلىق ۋە جانسىز ماددا ئۆزگىرىدۇ، يەنى كونىسى يوقىلىپ، يېڭىسى پەيدا بولماقتا.) بۇگۈن بار بولغان ھەر بىر جانلىق (ھەر بىر ئۆسۈملۈك، ھەر بىر ھايۋان) بۇرۇن يوقتى. باشقا جانلىقلار باتتى. بىر مەزگىلدىن كېيىن، ھازىرقى جانلىقلارنىڭ ھېچبىرى قالمايدۇ، باشقا جانلىقلار مەيدانغا كېلىدۇ. جانسىز مەۋجۇداتلارمۇ بۇنىڭغا ئوخشايدۇ. ھەر بىر جانلىق ۋە جانسىز نەرسىلەر، مەسىلەن بىر ئىلمىي‌مىنىت ھېساپلىنىدىغان تومۇر ياكى بىر نەچچە جىسىمنىڭ ئارلاشمىسى ھېساپلىنىدىغان تاش، سۆڭەك، بارلىق ماددىلار، بارلىق زەررىچىلەر ھەمىشە ئۆزگىرىدۇ. يەنى كونىلىرى يوقىلىۋاتىدۇ ۋە باشقىلىرى مەيدانغا كەلمەكتە. ئەگەر مەۋجۇت ماددا بىلەن يوق بىر ماددىنىڭ خۇسۇسىيەتلىرى بىر-بىرسىگە ئوخشاش بولسا، ئىنسان بۇ ئۆزگىرىشلەرنى چۈشىنەلمەيدۇ، ھەمىشە ماددا بار دەپ ئويلايدۇ. كىنوخانىدا فىلىم كۆرگىنىمىزدە ئېكرانغا باشقا سۈرەتلەر كېلىپ-كېتىپ تۇرسىمۇ، كۆزگۈچىلەر بۇنى چۈشىنەلمەي، ئوخشاش بىر رەسىم ئېكرانىنىڭ ئارقىسىدا ھەرىكەتلىنىۋاتىدۇ دەپ ئويلىغىنىغا ئوخشايدۇ. بىز قەغەز كۆيۈپ كۈل بولغاندا ئاندىن بۇ ئۆزگىرىشنىڭ بولغانلىقىنى بىلگىنىمىزدەك، قەغەر يوق بولدى، كۈل بار بولدى دەپ دەيمىز. مۇز ئېرىغاندا، مۇز ئېرىدى، سۇ بار بودى دەپ دەيمىز. ھازىرقى زامان ماددا بىلىملىرى، (سائادەتى ئەبەدىيە) ناملىق كىتابنىڭ 546، 971 ۋە 1041 -بەتلىرىدە كەڭ دائىرىلىك قىلىپ بايان قىلىنغان. ئۇلارنىمۇ ئوقۇپ چىقىشىڭىزنى تەۋسىيە قىلىمىز!

(شەرھى ئاكائىد) ناملىق كىتابنىڭ بېشىدا مۇنداق دەيدۇ: (بارلىق مەۋجۇداتلار، ئاللاھۇ تائالانىڭ بارلىقىنىڭ ئىسپاتى. ئاللاھۇ تائالانى بارلىقىنى كۆرسەتكەنلىكى ئۈچۈن مەخلۇقاتلارنىڭ ھەممىسىگە (ئالەم) دېيىلدى. ئوخشاش جىنىستىن بولغان جانلىقلارغىمۇ ئالەم دېيىلدۇ. مەسىلەن، ئىنسانلىق ئالەمى، پەرىشتىلەر ئالەمى، ھايۋانلار ئالەمى ۋە جانسىز ماددىلار ئالەمى دېگەندەك. ھەر بىر جىسىم بىر ئالەمدۇر.

(شەرھى مەۋاكىف)[34] ناملىق كىتابنىڭ -441 بېتىدە مۇنداق دېگەن: ئالەم يەنى

33 ئىنشتىين بىر يەھۇدى فىزىك ئالىمى بولۇپ، 1375 [1955] يىلدا ۋاپات بولغان.

34 (شەرھى مەۋاكىفنىڭ) ئاپتورىسەييد شەرىف ئەلى جۇرجانى، 816 [1413] يىلدا شىرازدا ۋاپات بولغان.

ھەممە نەرسە بىر ھادىسىدۇر، يەنى مەخلۇقاتلاردۇر. يەنى يوق ئىكەن كېيىن ئاپىرىدە بولغان. [بىر-بىرىدىن پەيدا بولىدىغانلىقىنمۇ يۇقىرىدا بايان قىلدۇق.] جىسىملارنىڭ ماددىسىمۇ، سۈپەتلىرىمۇ بىر ھادىسىدۇر. بۇ يەردە تۆت نەرسىنى ئويلىشىشقا بولىدۇ:

1- مۇسۇلمانلارغا، يەھۇدىلەرگە، ناسارالارغا ۋە مەجۇسىلەرگە نىسبەتەن، جىسىملارنىڭ ماددىلىرى ۋە سۈپەتلىرى بىر ھادىسىدۇر.

2- ئارىستوتىل ۋە ئۇنىڭ يولىدىن ماڭغان پەيلاسوپلارغا نىسبەتەن، جىسىملارنىڭ ماددىلىرى سۈپەتلىرىمۇ قەدىمكىدۇر. يەنى مەڭگۈلۈكتۇر. بۇ سۆزنىڭ خاتا ئىكەنلىكىنى زامانىۋى خىمىيە بىلىملىرى ئىنىق ئوتتۇرغا قويغان. بۇنىڭغا ئىشەنگەن ۋە شۇنداق بولىدۇ دەپ قارىغان كىشى كاپىر بولىدۇ. ئىبنى سىنا[35] بىلەن فارابىمۇ[36] قەدىمكى دەپ قارايدۇ.

3- ئارىستوتىلدىن بۇرۇنقى پەيلاسوپلار، ماددىلار قەدىمى، ئەمما سۈپەتلىرى بولسا ھادىسە دەيدۇ.بۇگۈنكى كۈندە، يەننى ئالىملارنىڭ كۆپىنچىسى بۇنىڭدەك خاتا چۈشىنىدۇ.

4- ماددىنىڭ بىر ھادىسە، سۈپەتلىرىنىڭ قەدىمى ئىلەنلىكىنى دېگۈچىلەر ھازىرغىچە بولمىدى.

Calinos بۇ تۆت كۆز قاراشنىڭ ھېچبىرسىگە قارار بەرمىدى.

مۇسۇلمانلار ماددىلارنىڭ ۋە سۈپەتلىرىنىڭ بىر ھادىسە ئىكەنلىكىنى بىر قانچە جەھەتتىن ئىسپاتلايدۇ. بىرىنچى خىل ئۇسۇل، ماددا ۋە بارلىق زەررىچىلەر ھەمىشە ئۆزگىرىدۇ. ئۆزگىرىۋاتقىنى قەدىمكى بولۇپ ھېسابلانمايدۇ. ئۇ چوقۇم ھادىسە بولىشى كېرەك. چۈنكى ھەر بىر ماددىنىڭ ئۆزىدىن ئاۋۋالقى ماددىدىن بالىقا كېلىشى چەكسىز ئاۋۋالقى ماددىدىن كېلىشى بولالمايدۇ. بۇ ئۆزگىرىشلەرنىڭ بىر باشلىنىشى بولىشى كېرەك، يەنى بىرىنچى ماددىنىڭ يوقلىقتىن ئاپىرىدە بولىشى كېرەك. يوقلىقتىن ئاپىرە بولغان تۇنجى ماددا بولمىغان بولسا، يەنى كېيىنكى ماددىلارنىڭ ئۆزىدىن ئاۋۋالقى ماددىدىن بارلىققا كېلىشى چېكى يوق بۇرۇنقىلارغا

35 ئىبنى سىنا ھۇسەين، 428 [1037] يىلىدا ۋاپات بولغان.
36 مۇھەممەت فارابى، 339 [950] يىلىدا شامدا ۋاپات بولغان.

كەتكەن بولغان بولسا، ماددىلارنىڭ بىر-بىرىدىن بارلىققا كېلىشىنىڭ باشلىنىشى بولمىغان بولاتتىۇ. بۇگۈن ھېچبىر ماددىنىڭ بولماسلىقى كېرەك ئىدى. ماددىلارنىڭ مەۋجۇتلىقى ۋە بىر-بىرىدىن بارلىققا كېلىشى، يوقلىقتىن ئاپىرىدە قىلىنغان تۇنجى ماددىلاردىن بارلىققا كەلگەنلىكىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ.

بۇنىڭدىن سىرت، ئاسماندىن چۈشكەن بىر تاشنى چەكسىزلىكتىن كەلدى دېيىشكە بولمايدۇ. چۈنكى چەكسىزلىك، باشلىنىشى يوق، ئۇچ تەرىپى يوق دېگەنلىكتۇر. چەكسىزلىكتىن كېلىش، يوقلىقتىن ئاپىرىدە بولۇش دېگەنلىكتۇر. چەكسىزلىكتىن كەلدى دەپ قارالغان نەرسىنىڭ كەلمەسلىكى كېرەك. كەلگەن بىر نەرسىگە چەكسىزلىكتىن كەلدى دېيىش، ئەقلگە ۋە بىلىمگە ماس كەلمەيدىغان نادانلىق بىلەن ئېيتىلغان سۆزدۇر. بۇنىڭغا ئوخشاش ئىنسانلارنىڭ بىر-بىرىدىن ھاسىل بولۇشى چەكسىزلىكتىن كەلمەيدۇ. يوقلىقتىن ئاپىرىدە قىلىنغان تۇنجى ئىنساندىن باشلاپ كۆپىيىشى كېرەك. يوقلىقتىن ئاپىرىدە قىلىنغان تۇنجى ئىنسان بولماي تۇرۇپ، ئىنسانلارنىڭ بىر-بىرىدىن ھاسىل بولۇشى چەكسىزلىكتىن بولىدۇ دېيىش، ھېچبىر ئىنسان بولمىسمۇ بولىدۇ دېگەنلىك. بۇ ھەر بىر مەۋجۇدات ئۇچۇن ئوخشاش. ماددىلارنىڭ ۋە جىسىملارنىڭ بىر-بىرىدىن ھاسىل بولۇشى ئۇچۇن، (مۇشۇنداق كەلدى، مۇشۇنداق كېتىدۇ. يوقلىقتىن ئاپىرىدە بولغان تۇنجى ماددا يوق) دېيىش، ئەقلگە ۋە بىلىمگە ماس كەلمەيدىغان نادانلىق بىلەن ئېيتىلغان سۆزلەردۇر. ئۆزگىرىش چەكسىزلىككە ئېرىشىش ئۇچۇن ئەمەس، يوقلىقتىن ئاپىرىدە بولۇشنى، يەنى (ۋاجىبۇل ۋۇجۇت)، (مۇمكىنۇل ۋۇجۇت) بولۇشنى كۆرسىتىدۇ.

سوئال: بۇ ئالەمنى ياراتقۇچىنىڭ ئۆزى ۋە ئۇنىڭ سۈپەتلىرى قەدىمكىدۇر ۋە مەڭگۈلۈكتۇر. بۇ دۇنيامۇ قەدىمكى بولۇشى كېرەك ئەمەسمۇ؟

جاۋاپ: قەدىمكى ھېساپلىنىدىغان ياراتقۇچىنىڭ ماددىلارنى، زەررىچىلەرنى سەۋەبلەر بىلەن ئۆزگەرتىپ يەنى ئۇلارنى يوقتىپ يېرىگە باشقا ماددىلارنى يارىتىشىنى ھەر ۋاقىت كۆرۈپ تۇرىمىز. قەدىمكى ھېساپلىنىدىغان ياراتقۇچىنىڭ ئىرادىسى بىلەن خالىغان ۋاقىتتا، يەنى ھەر ۋاقىت ماددىلار بىر-بىرىدىن يارىتىدۇ. ئالەمنى، ھەر بىر ماددىنى، ھەر بىر زەررىچىنى سەۋەبلەر بىلەن ياراتقانغا ئوخشاش، خالىغان ۋاقىتتا، سەۋەبسىز، ۋاستىسىز يوقلىتىمقۇ يارىتىدۇ.

ئالەمنىڭ بىر ھادىسە ئىكەنلىكىگە ئىشەنگەن بىرسى، پانى ئىكەنلىكىگە، يەنى

قايتىدىن يوقۇلۇپ كېتىدىغانلىقىغمۇ ئىشىنىدۇ. يوق ئىكەن كېيىن ئاپىرىدە بولغان جانلىقلارنىڭ كېيىن يەنە يوق بولىدىغانلىقى ئېنىق. ھازىر نۇرغۇن جانلىقلارنىڭ يوق بولۇۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ تۇرۇۋاتىمىز.

مۇسۇلمان بولۇش ئۈچۈن، ماددىلارنىڭ ۋە جىسىملارنىڭ، يەنى ھەر بىر جانلىقنىڭ يوقلىقتىن ئاپىرىدە بولغانلىقىنى ۋە قايتىدىن يوق بولىدىغانلىقىغا ئىشىنىش كېرەك. جىسىملارنىڭ يوق ئىكەن كېيىن ئاپىرىدە بولغانلىقىنى، يەنى شەكلىنىڭ ۋە خۇسۇسىيەتلىرىنىڭ يوقلىقىنى كۆرىمىز. جىسىملار غايىپ بولغاندا، ماددىلىرى قالسىمۇ، بۇ ماددىلار مەڭگۈلۈك ئەمەسلىكىنى، خېلى بۇرۇنلا ئاللاھ تائالا تەرىپىدىن يارىتىلغانلىقىنى ۋە قىيامەت كۈنى قايتىدىن يوق بولىدىغانلىقىنى سۆزلىدۇق. بۈگۈنكى ئىلىم-پەن، بۇنىڭغا ئىشىنىشكە توسالغۇ بولالمايدۇ. ئىشەنمەسلىك، ئىلىم-پەنگە تۆھمەت چاپلىغانلىق ۋە ئىسلام دۈشمىنى بولغانلىق بولىدۇ. ئىسلام، ئىلىم-پەننى ئىنكار قىلمايدۇ. ئىلىم-پەننىڭ دىنى بىلىملەرنى ئۆگىنىشنى ۋە ئىبادەت قىلىشنى ئىنكار قىلغانلىقىنى دېيىشىدۇ. ئىلىم-پەن ئىسلامنى ئىنكار قىلمايدۇ. ھەتتا ئۇنى تەستىقلايدۇ ۋە قوللايدۇ.

ئالەم ھادىسە بولغاندا، ئۇنىڭ بىر ياراتقۇچىسى بار بولغان بولىدۇ. چۈنكى بىز يۇقىرىدا ھېچقانداق بىر ھادىسىنىڭ ئۆزلىكىدىن يۈز بەرمەيدىغانلىقىن بايان قىلدۇق. بۈگۈنكى كۈندە زاۋۇتلاردا مىڭلىغان دورا، ئائىلە بۇيۇملىرى، سانائەت ۋە سودا بۇيۇملىرى ، ئېلېكترونلۇق ئۈسكىنىلەر ئىشلەپ چىقىرىلىدۇ. بۇلارنىڭ كۆپىنچىسىگە ئىنچىكە ھېسابلاردىن، يۈزلىگەن تەجرىبىلەردىن كېيىن ئېرىشىمىز. بۇلارنىڭ بىرسىگىمۇ، ئۆزلىكىدىن مەۋجۇت بولۇپ قالدى دېيىشكە بولامدۇ؟ بۇلارنىڭ بىلىپ تۇرۇپ ۋە خالاپ تۇرۇپ ياسالغانلىقىنى دېيىشىدۇ ۋە ھەممىسىنىڭ بىر ياراتقۇچىسى بولىشى كېرەك دېيىشىدۇ جانلىقلار، جانسىزلاردا كۆرۈلگەن ۋە ھەر ئەسىردە تېخىمۇ يېڭى، تېخىمۇ نازۇك ئىشلەپ چىقىرىلغان، كۆپىنچىسىنىڭ قۇرۇلمىسى تېخى چۈشۈنىلمىگەن مىليونلىغان ماددىلار ۋە ھادىسىلەرنىڭ ئۆزلىكىدىن تاسادىپى بارلىققا كەلگەنلىكىنى دېيىشىدۇ. بۇ ئىككى يۈزلىمىچىلىك جاھىللىق ۋە ئەخمەقلىقتىن باشقا نېمە؟ كۆرگىنىمىزدەك ھەر بىر ماددىنى ۋەھەر بىر ھەرىكەتنى يارىتىدىغان بىرلا ياراتقۇچى بار. بۇ ياراتقۇچى (ۋاجىبۇل ۋۇجۇتتۇر). يەنى يوق ئىكەن كېيىن ئاپىرىدە بولۇش ئەمەس. دائىم مەۋجۇت بولۇپ تۇرىشى لازىم. مەۋجۇت بولۇپ تۇرىشى ئۈچۈن ھېچبىر نەرسىگە ئېھتىياجلىق ئەمەس. ئەگەر ئۇ ھەمىشە مەۋجۇت بولۇپ تۇرمىسا، (مۇمكىنۇل ۋۇجۇت) بولغان بولىدۇ.

ئالەمگە ئوخشاش بىر ھادىسە، يەنى مەجلۇقاي بولغان بولاتتى. مەخلۇقات باشقا بىر ماخلۇقاتنىڭ ئۆزگىرىشىدىن ۋە يوقلىقتىن ئاپىرىدە قىلىنىدۇ. ئۇنىمۇ بارلىققا كەلتۈرۈش كېرەك. شۇڭلاشقا ياراتقۇچىغا ئېھتىياجى بار بولىدۇ. يۇقىردا دېگىنىمىزدەك مەخلۇقاتلاردىكى ئۆزگىرىشنىڭ چەكسىز ئەمەسلىكىنى ئويلىساق، ياراتقۇچىنىڭمۇ مەڭگۈلۈك بولمايدىغانلىقىنى، يارىتىلىشنىڭ تۈنجى بىر ياراتقۇچىدىن باشلىنىدىغانلىقى چۈشىنىلىدۇ. چۈنكى ياراتقۇچىلارنىڭ بىر-بىرىنى يارىتىشى مەڭگۈلۈك بولىدۇ دېيىلسە، ھېچقانداق بىر ياراتقۇچىنىڭ بولاسلىقى كېرەك. بىرىنچى ياراتقۇچى مەخلۇقاتلارنى ياراتقۇچىدۇر. ئۇنىڭ ئالدى-كەينىدە باشقا بىر ياراتقۇچى يوق. ياراتقۇچى يارىتىلمايدۇ. ئۇ ھەمىشە مەۋجۇت. ئۇ بىردەم يوقاپ كەتسە، ھەممە نەرسە يوقاپ كېتىدۇ. ۋاجىبۇل ۋۇجۇت ھېچقانداق نەرسىگە ئېھتىياجلىق ئەمەس. زېمىننى، ئاسماننى، ئاتوملارنى، جانلىقلارنى، تەرتىپلىك ۋە ھەيسىاپلىق يارتقۇچىنىڭ قۇدرىتىنىڭ ، قۇۋۋىتىنىڭ چەكسىز بولىشى، ئالىم بولىشى، تىلىەمن نەرسىنى چاققان يارىتىشى، بىر بولىشى، ئۇنىڭدا ھېچقانداق ئۆزگىرىشنىڭ بولماسلىقى كېرەك. كۈچ-قۇۋۋىتى چەكسىز بولمىسا ۋە ئالىم بولمىسا، بۇنداق تەرتىپلىك، ھەيسىاپلىق مەخلۇقاتلارنى يارىتالمايدۇ. ئەگەر بۇ ياراتقۇچى بىردىن كۆپ بولسا، بىر نەرسىنى يارىتىشتا ئارزۇلىرى ئوخشاش يەردىن چىقمىسا، خالىغىنى بولمىسا ياراتقۇچى بولالمايدۇ ۋە ياراتقان نەرسىسى قالايمىقان بىر نەرسە بولىدۇ. تېخىمۇ كۆپ ئۇچۇرغا ئېرىشى ئۈچۈن ئەلى ئۇشنىنىڭ[37] يازغان (ئەمەلى قەسىدىسى) ناملىق كىتابىنىڭ ئەرەپچە ۋە تۈركۈچە ئىزاھلىرىنى ئوقۇڭ!

ياراتقۇچىدا ھېچبىر ئۆزگىرىش بولمايدۇ. ھازىر قانداق بولغان بولسا بۇ ئالامنى يارىتىشتىن بۇرۇنمۇ شۇنداق ئىدى. ھەممە نەرسىنى يوقلىقتىن ياراتقانغا ئوخشاش، ھەر ۋاقىت، ھازىرمۇ ھەممە نەرسىنى يارىتىدۇ. چۈنكى ئۆزگىرىش، مەخلۇقات بولىشنى، يوقلىقتىن يارىتىلىشنى كۆرسىتىدۇ. بىز ئۇنىڭ مەڭگۈ مەۋجۇت بولۇو تۇرىدىغانلىقىنى ۋە يوقالمايدىغانلىقىنى يۇقىردا بايان قىلدۇق. شۇڭا ئۇنىڭدا ھېچقانداق ئۆزگىرىش بولمايدۇ. مەخلۇقاتلار تۈنجى يارىتىلىشىدا ئۇنىڭغا مۇھتاج بولغانغا ئوخشاش، ھەر ۋاقىت ئۇنىڭغا مۇھتاج بولىدۇ. ھەممە نەرسىنى ياراتقۇچى ۋە ھەر بىر ئۆزگىرىشنى مەيدانغا كەلتۈرگۈچى ئاللاھۇ تائالادۇر. ھەممە نەرسىنىڭ تەرتىپلىك بولىشى، ئىنسانلارنىڭ ياشىشى ۋە مەدەنىيەتلىك بولىشى ئۇچۇن ھەممە

37 ئەلى ئۇشى، 575 [1180] يىلىدا ۋاپات بولغان.

نەرسىنى سەۋەبى يارىتىدۇ. سەۋەپلەرنى ئۇ يارىتقانلىغا ئوخشاش، سەۋەپلەردىن تەسىرگە ئۇچراش ۋە ئىشىنىڭ ئىشقا ئېشىشىنىمۇ ئۇ يارىتىدۇ. ئىنسانلار سەۋەپلەرنىڭ ماددىلارغا تەسىر قىلىشىغا ۋاستە بولماقتا.

قورساق ئاچقاندا بىر نەرسە يېيىش، كىيىم بولغاندا دورا يېيىش، شامنى يېقىش ئۈچۈن سەرەڭگىنىڭ بولىشى، ھېيدىروگېنغا ئېرىشى ئۈچۈن سىنىك ئۈستىگە بىر كىيىلاتانى تېمىتىش، سېمىنۇت ياساش ئۈچۈن ھاكىنىڭ ئۈستىگە لاينى ئارلاشتۇرۇش، سۈتكە ئېرىشىش ئۈچۈن كالا بېقىش، توكقا ئېرىشىش ئۈچۈن، سۇ-ئېلىكتر ئىسانسى قۇرۇپ چىقىش، ھەر خىل زاۋۇتلارنى قۇرۇش، سەۋەپلەرنى ئىشلىتىپ يېڭى نەرسە ياسىيالايدىغان بولۇش كېرەك. ئىنسانىنىڭ ئىرادىسى ۋە كۈچ-قۇۋۋىتى ئاللاھۇ تائالانىڭ يارىتقان بىر سەۋەپلىرىدۇر. ئىنسانلارمۇ ئاللاھۇ تائالانىڭ يارىتىشىغا بىر ۋاستە بولىدۇ. ئاللاھۇ تائالا مۇشۇنداق يارىتىشنى خالايدۇ. كۆرگىنىمىزدەك، ئىنسانىنى بىر نەرسىنى ياراتتى دېيىش، ئەقلىگە ۋە دىنگە ماس كەلمەيدىغان نادانلىق بىلەن ئېيتىلغان بىبىر سۆزدۇر.

ئىنسانلارنىڭ ئۆزلىرىنى ياراتقان، ياشاتقان ۋە مۇھتاج بولغان نەرسىلەرنى يارىتىپ ئەۋەتكەن بۇ ياراتقۇچىنى ياخشى كۆرىشى، ئۇنىڭ قۇلى بولىشى كېرەك. يەنى مەخلۇقاتلارنىڭ ئۇنىڭغا ئىبادەت قىلىشى، ئىتائەت قىلىشى ۋە ئۇنى ھۆرمەت قىلىشى كېرەك. بۇ يەتتىچى بەتنىڭ بېشىدىكى، ئۈچىنچى تورى، -17مەكتۇپتا ئۆزۈن بايان قىلىنغان. ۋاجىبۇل ۋۇجۇت، بۇ بىر ئاللاھنىڭ، بۇ تەكرىنىڭ ئىسمىنىڭ (ئاللاھ) ئىكەنلىكىنى بايان قىلدى. قۇللارنىڭ ئۇنىڭ ئىسمىنى ئۆزگەرتىشكە ھېچقانداق ھەققى يوق. ئادالەتسىزلىك بىلەن قىلىنغان بىر ئىش، زۇلۇم بولۇپ ھېسابلىنىدۇ، ئىنتايىن سەت بىر ئىش ھېسابلىنىدۇ.

خىرىستىيانلار ۋە پوپلار ياراتقۇچىنىڭ ئۈچ تانە ئىكەنلىكىگە ئىشىنىدۇ. يۇقىرىدىكى يازمىلار ياراتقۇچىنىڭ بىر ئىكەنلىكىنى، خىرىستىيان دىنىنىڭ ۋە پوپلارنىڭ ئېيتقانلىرىنىڭ خاتا ئىكەنلىكىنى ۋە بۇرمۇلانغانلىقىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ.

ئىلىم بولمىسا، دىن ئۇنىڭ ئىچىدىن چىقىپ كېتەر،

شۇنىڭ ئۈچۈن، جاھالەت دېيىلگەن، يۈزنى قاراتقۇچىدىن،

قۇتۇلۇشقا تىرىشىشى كېرەك، ھەر بىر مىللەت،

بۇ يېيىتەرلىك ئەمەس، ئۇلارنىڭ ئەڭ ئاخىرقى دەرىسى ئاپەت بولسا؟
بۇ ئاپەت دەرىسىنىڭ نېمىگە توختىغانلىقىنى چۈشەنسەڭچۇ،
مېڭەڭ ئېرىپ، ياشقا ئوخشاش كۆرلىرىڭدىن تارىلايتى.
ئەڭ ئاخىرقى ۋاقىتنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى كەشكى بىلگەن بولساڭ،
ئۆزىڭنى تاپمىساڭ، مىللەت كېتەر.
ئېنىقكى يېڭى بىر مۇشكۈلگە چىدىغىلى بولماس،
بۇ قېتىم ئۇيقۇ ئۆلۈمدۇر، ئويغانغىلى بولماس.
ئەخلاقنى تۈزىتىپ، ئىلىم-پەننى ئۆگىنىش كېرەك،
دىنگە چىڭ ئېسىلىپ، قورال ئۇتقان ئەر كىشى بولۇش كېرەك.
دىن بىلىمى، ئۇرۇش بىلىمى يۈكسەك بولىشى كېرەك،
بۇ ئىككى نەرسى مىللەتكە ھۆزۈر ئېلىپ كېلىۋر.